

Državne subvencije i financijska uspješnost poduzeća u Republici Hrvatskoj

Buneta, Anđelka

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:192:549467>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-01**

SVEUČILIŠTE U RIJECI
EKONOMSKI FAKULTET

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Economics and Business - FECRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
EKONOMSKI FAKULTET U RIJECI

Andelka Buneta

**DRŽAVNE SUBVENCIJE I FINANCIJSKA
USPJEŠNOST PODUZEĆA
U REPUBLICI HRVATSKOJ**

DOKTORSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Saša Drezgić

Rijeka, 2020.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF ECONOMICS

Andelka Buneta

**GOVERNMENT SUBSIDIES AND
FINANCIAL PERFORMANCE OF
CROATIAN COMPANIES**

DOCTORAL THESIS

Rijeka, 2020

Mentor rada: izv. prof. dr. sc. Saša Drezgić

Doktorski rad obranjen je 28.08.2020. u/na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, pred povjerenstvom u sastavu:

1. prof.dr.sc. Davor Vašiček
2. prof.dr.sc. Neda Vitezić
3. prof.dr.sc. Mira Dimitrić

ZAHVALA

Iz dubine srca želim izraziti svoju zahvalnost sljedećim ljudima zbog njihove iznimne potpore i pomoći koju su mi pružili prilikom izrade ovog rada.

Prije svega, mome mentoru izv.prof.dr.sc. Saši Drezgiću. Zahvaljujem i veličanstvenim ljudima Slobodanu Vajagiću, Zoranu Bertalaniću, prof. Milanu Papiću i Jasminki Baštijan zbog velikodušne podrške. Naposljetku zahvalnost upućujem i svojim kćerima Moreni i Timei koje su uvijek bile uza me i čija ljubav i potpora ne poznaju granice. Rad posvećujem mojim roditeljima Mari i Milivoju Kosiću.

SADRŽAJ

SAŽETAK	IX
SUMMARY	XII
1. UVOD.....	1
1.1 Problem i predmet istraživanja	3
1.2 Temeljna znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze.....	8
1.3 Svrha i ciljevi istraživanja.....	13
1.4 Znanstvene metode istraživanja	16
1.5 Struktura rada	17
2. TEORIJSKE SPOZNAJE VEZANE UZ DRŽAVNE POTICAJE I SUBVENCIJE	19
2.1 Pojam i značaj državnih potpora	19
2.1.1 Instrumenti dodjele državnih potpora.....	24
2.1.2 Oblici državnih potpora	25
2.2 Pojmovno određenje subvencija	30
2.3 Teorijska osnova državnih potpora i subvencija kroz pregled škola ekonomske misli	35
2.4 Definicija državnih potpora prema pravnoj regulativi Europske unije	43
2.4.1 Ekonomska prednost – načelo privatnog investitora	47
2.4.2 Selektivnost – prednost određenim subjektima	48
2.4.3 Izvori državnih potpora	49
2.4.4 Narušavanje ili opasnost od narušavanja tržišnog natjecanja te utjecaj ili opasnost od utjecaja na trgovinu između država članica Europske unije	50
2.4.5 Vrste državnih potpora	51
2.4.6 Položaj Europske komisije vezano uz državne potpore	53
2.5 Pregled dosadašnjih istraživanja	56
3. PREGLED FUNKCIONALNO-EKONOMSKOG OKVIRA DRŽAVNIH POTPORA U ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE	59
3.1 Politike dodjele državnih potpora u zemljama Europske unije	61
3.2 Državne potpore u Republici Hrvatskoj u usporedbi s potporama u Europskoj uniji prije 2013. godine.....	64
3.2.1 Politike dodjele državnih potpora Republike Hrvatske prije i nakon ulaska u Europsku uniju.....	66
3.2.2 Udio subvencija u javnim rashodima u zemljama Europske unije i u Republici Hrvatskoj ...	75
3.2.3 Oblici državnih potpora u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji.....	76
3.2.3.1 Horizontalne potpore.....	77
3.2.3.2 Vertikalne potpore.....	80
3.2.3.3 Regionalne potpore	83
3.2.4 Državne potpore temeljene na uredbama Europske unije	85
3.2.4.1 De minimis potpore.....	85
3.2.4.2 Usluge od općeg interesa	87
3.2.4.3 Opća uredba o skupnim izuzećima	88

4.	EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O UTJECAJU PRIHODA OD DRŽAVNIH SUBVENCIJA NA FINANCIJSKE REZULTATE PODUZETNIKA U RH.....	90
4.1	Opis metodologije za empirijsko istraživanje utjecaja državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzeća	90
4.2	Definicija uzorka istraživanja i opis varijabli	91
4.2.1	Panel podaci	97
4.2.2	Deskriptivna statistika	98
4.2.3	Distribucija poduzetnika po djelatnostima	104
4.2.4	Distribucije poduzetnika po veličini i obliku vlasništva	107
4.2.5	Distribucije poduzetnika po djelatnostima – nebalansirani panel	110
4.2.6	Distribucija poduzetnika po veličini i vlasništvu na nebalansiranom panelu	112
4.2.7	Prilagodba podataka i transformacije varijabli	112
4.2.8	Korelacijska i univarijatna analiza	115
4.2.9	Konceptualni dio modela	117
4.2.10	Prikaz regresija za balansirani i nebalansirani panel	119
4.3	Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema gospodarskim djelatnostima	156
4.3.1	Balansirani panel	157
4.3.2	Nebalansirani panel.....	163
4.3.3	Udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima prema gospodarskim djelatnostima	167
4.3.4	Utjecaj državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika	170
4.3.5	Utjecaj državnih subvencija na profitabilnost poslovanja.....	172
4.3.6	Utjecaj državnih subvencija na ekonomičnost poslovanja	174
4.3.7	Utjecaj državnih subvencija na likvidnost poslovanja	174
4.3.8	Utjecaj državnih subvencija na zapošljavanje	176
4.4	Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema veličini poduzeća	179
4.4.1	Rezultati analize balansiranog panela na temelju cijelog uzorka	180
	1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG.....	181
	2. model: nezavisna varijabla pot.u.aktivi.w	181
4.4.2	Rezultati analize nebalansiranog panela	184
	1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG.....	184
	2. model: nezavisna varijabla pot.u.aktivi.w	184
4.5	Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema obliku vlasništva	187
4.5.1	Rezultati analize balansiranog panela na temelju cijelog uzorka	187
	1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG.....	188
	2. model: nezavisna varijabla pot.u.aktivi.w	189
4.5.2	Rezultati analize nebalansiranog panela	191
	1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG.....	191
	2. model: nezavisna varijabla pot.u.aktivi.w	192
4.6	Analiza specifične skupine poduzeća	194
4.6.1	Prikaz rezultata odabranih univarijatnih modela.....	198
4.6.2	Prikaz rezultata odabranih multivarijatnih modela.....	204

5. DISKUSIJA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA U KONTEKSTU ISTRAŽIVAČKIH HIPOTEZA	210
6. ZAKLJUČAK.....	218
LITERATURA.....	224
ILUSTRACIJE	235
Popis slika	235
Popis grafikona	237
Popis tablica	239
PRILOZI	242
Prilog 1: Popis izvornih varijabli i pripadajućih financijskih pokazatelja	243
Prilog 2: Korištene varijable i primijenjene transformacije	246
Prilog 3: Broj testiranih modela	251
Prilog 4: Prikazi distribucija zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (cijela baza)	252
Prilog 5: Prikazi distribucija nezavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (poticaji)	261

SAŽETAK

Međuovisnost državnih subvencija i financijskih rezultata poduzeća još uvijek su nedovoljno istražena kategorija. Stoga je predmet istraživanja u ovom radu ispitati utjecaj državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzeća u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2005. do 2015. godine prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i obliku vlasništva. Posebno su analizirane specifične skupine poduzetnika, koje su imale statusne promjene: spajanje, pripajanje i sl., u odnosu na ostala poduzeća koja su također korisnici državnih subvencija, izdvajaju li se po iznosu dobivenih subvencija ovisno o sektorskoj pripadnosti. U analizi nisu obuhvaćena poduzeća koja nisu predala godišnja financijska izvješća, a poslovno su bila aktivna. Pretpostavka je da se radi o malim poduzećima zbog čega je pogreška njihova neuključivanja zanemariva.

Definirana je glavna radna hipoteza: *Mjerenjem i ocjenom učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća moguće je strukturirati optimalnu politiku subvencija s obzirom na sektorsku pripadnost, veličinu i vlasništvo poduzeća.* Navedenom hipotezom nastoji se popuniti praznina u istraživanju tako da se proučavanjem opće slike stanja i ocjenom učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća prema sektorskoj pripadnosti, veličini i vlasništvu u promatranom razdoblju usporede dobiveni rezultati različitim pristupima te naznači smjer u strukturiranju optimalnih politika subvencija u kojem bi se one u budućem razdoblju, poštujući pravila Europske unije, mogle kretati.

Oblikovane su i pomoćne istraživačke hipoteze vezane uz pojedine segmente istraživanja, a u funkciji dokazivanja glavne znanstvene hipoteze kako slijedi: *Visina dodijeljenih državnih subvencija utječe na uspješnost poslovanja poduzeća u promatranom razdoblju; Udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzeća u korelaciji je s određenom sektorskom pripadnošću u promatranom razdoblju; Iznosi isplaćenih državnih subvencija prema sektorskoj pripadnosti nisu značajnije utjecali na povećanje zaposlenih u promatranom razdoblju; Specifične skupine poduzeća (u promatranom razdoblju imali statusne promjene – spajanje i/ili razdvajanje) u odnosu na ostala poduzeća koja su korisnici državnih subvencija izdvajaju se po iznosu dobivenih poticaja, ovisno o sektorskoj pripadnosti.*

Metodološki okvir predmetnog istraživanja obuhvaća sadržajni, prostorni i vremenski obuhvat korištenih podataka, način operacionalizacije pojedinih obilježja (varijabli), te opis korištene

metodologije. Radi dokazivanja glavne i pomoćnih hipoteza definiran je uzorak istraživanja, a za obradu podataka korišten je programski paket R.

Rezultati su pokazali da je relativni utjecaj subvencija na financijske rezultate poduzetnika, odnosno na njihovu uspješnost s obzirom na gospodarsku djelatnost, veličinu i vlasništvo izraženiji na nebalansiranom panelu u odnosu na balansirani panel te da je utjecaj subvencija različit od sektora do sektora. Subvencije poduzetnicima pokazuju relativno značajan pozitivan utjecaj na profitabilnost poduzetnika (dobit / gubitak razdoblja, novostvorenu vrijednost i na dobit * zaposleni), kao i utjecaj njihova relativnog iznosa na aktivnost mjerenu koeficijentom obrtaja imovine. Međutim, udio subvencija u prihodima ima uglavnom negativan efekt na financijske rezultate, iz čega se može zaključiti da što je veća ovisnost poslovanja o subvencijama, rezultati poslovanja su lošiji. Visoka pozitivna korelacija s brojem zaposlenih, uz istovremeno zanemariv utjecaj na povećanje broja zaposlenih također pokazuje da su veće iznose subvencija dobivala poduzeća s većim brojem zaposlenih.

Rezultati analize utjecaja državnih subvencija na specifične skupine poduzetnika pokazali su da se u odnosu na ostala poduzeća korisnici državnih subvencija izdvajaju po iznosima dobivenih subvencija ovisno o sektorskoj pripadnosti (brodogradilišta, Zagrebački holding i sl.) te da ostvaruju bolje rezultate od modelske procjene.

Provedeno istraživanje utjecaja državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika prema veličini, obliku vlasništva i gospodarskim djelatnostima pokazalo je da ekonomska politika, a s njom u vezi i dodjela subvencija, poduzećima u promatranom razdoblju nije polučila rezultate. Dodijeljene subvencije velikim su dijelom bile usmjerene na „spašavanje“ gubitaša, odnosno javnih poduzeća s velikim brojem zaposlenih, a neka od njih pripadaju i skupini specifičnih poduzetnika (imali statusne promjene) koja se posebno analiziraju u ovom radu.

Istraživanje je pokazalo da je nedostatak odgovora na učinkovitost dodijeljenih državnih subvencija ključan problem u definiranju javnih politika kada je riječ o subvencijama. Upravo bi se mjerenjem učinaka državnih subvencija moglo pridonijeti u strukturiranju optimalne politike dodjele državnih subvencija prema sektorskoj pripadnosti, veličini i obliku vlasništva poduzeća.

Ovim se istraživanjem želi pridonijeti daljnjim istraživanjima u segmentu državnih subvencija jer se do sada mali broj istraživača bavio ovom temom, poglavito utjecajem subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća. Kao rezime provedenog istraživanja može se ustvrditi da su

oblikovani statistički modeli u ovom istraživanju potvrdili istraživačke hipoteze, ispunili ciljeve i svrhu istraživanja te time dali teorijski i praktični znanstveni doprinos.

Ključne riječi: državne potpore, državne subvencije, specifične skupine poduzetnika, financijska uspješnost poduzetnika, višestruka linearna regresija

SUMMARY

The interdependence of state subsidies and financial results of the companies are still insufficiently explored category. Therefore, the subject of this research is to examine the impact of state subsidies on the financial success of companies in the Republic of Croatia in the period 2005 to 2015 by economic activity, size and ownership. Specific groups of entrepreneurs were peculiarly analyzed (which had status changes: mergers, affiliations and similar) in regards to other companies that are also beneficiaries of state subsidies, whether they are subdivided by the amount of subsidies received depending on their sectoral affiliation. The analysis did not include companies that did not submit their annual financial statements and were active in the business. The assumption is that it is a small business, which is why the error of their non-including is insignificant.

The main working hypothesis is defined: By measuring and evaluating the effects of state subsidies on the financial results of the company, it is possible to structure an optimal subsidy policy with respect to the sector affiliation, size and ownership of the company. The mentioned hypothesis is trying to fill the gap in the research by comparing the general picture of the state and assessing the effects of state subsidies on the financial results of the company according to sector affiliation, size and ownership in the observed period compared with the results obtained using different approaches, and indicating the direction in structuring optimal subsidy policies in which in the future, in line with EU rules, they could move.

Auxiliary research hypotheses related to certain research segments have been developed in the function of proving the main scientific hypothesis as follows: The amount of allocated state subsidies affects the performance of companies in the observed period; The share of revenues from state subsidies in total companies income is in correlation with a certain sector affiliation in the observed period; The amounts of government subsidies paid by sector affiliation did not significantly affect the increase of employees in the observed period; Specific groups of companies (in the observed period had status changes - merger and / or separation) in relation to other companies that are beneficiaries of state subsidies are allocated according to the amount of received incentives, depending on sector affiliation.

The methodological framework of the subject research covers the content, spatial and temporal coverage of the used data, the manner of operationalization of certain features (variables), and a description of the used methodology. For the purpose of proving the main

and auxiliary hypotheses, a sample of the research was defined, and the program package R was used for data processing.

The obtained results showed that the relative impact of subsidies on the financial results of the entrepreneurs, respectively on their performance in terms of economic activity, size and ownership, are more pronounced on the unbalanced panel compared to the balanced panel, and that the impact of subsidies differs from the one sector to the other sector. Subsidies to entrepreneurs show a relatively significant positive impact on the profitability of entrepreneurs (profit / loss of the period, new value and profit * employees), as well as the impact of their relative amount on activity measured by the ratio of property turnover. However, the share of subsidies in revenues has a mainly negative effect on the financial results, from which can be concluded that if the dependence of the business on subsidies itself is greater, the business results are worse. Also and high positive correlation with the number of employees, with at the same time negligible impact on the increase in the number of employees, shows that higher amounts of subsidies were received by companies with a larger number of employees.

The results of the analysis of the impact of state subsidies on specific groups of entrepreneurs showed that in comparison with other companies, the users of state subsidies are secluded according to the amount of received subsidies depending on sector affiliation (shipyard, Zagreb Holding, etc.) and that they achieve better results than model estimates.

Conducted research of the impact of state subsidies on the financial efficiency of entrepreneurs by size, ownership and economic activities has shown that economic policy, and related to it and allocation of subsidies, failed to yield results for the companies in the observed period. The subsidies granted were largely aimed at "rescuing" the losers, that is, public companies with a large number of employees, and some of them belong to a group of specific entrepreneurs (having status changes), which are separately analyzed in this paper.

The research has shown that the lack of response to the efficiency of the granted state subsidies is a key problem in defining public policies in the area of subsidies. With measuring effects of the state subsidies could contribute to structuring optimum policy for allocating state subsidies to sector affiliation, size and form of ownership of the companies.

This research aims to contribute to further research in the segment of state subsidies, since so far a small number of researchers have dealt with this topic, in particular with the impact of

subsidies to the success of the business. As a summary of the conducted research it is possible to confirm that the established statistical models in this research confirmed the research hypotheses, fulfilled the goals and purpose of the research and thus gave a theoretical and practical scientific contribution.

Key words: state aid, state subsidies, specific groups of entrepreneurs, financial success of entrepreneurs, multiple linear regression

1. UVOD

U svakom je društvu dodjela državnih potpora iznimno osjetljiva tema jer u pravilu poslovnim subjektima kojima se dodjeljuju pomažu da u gospodarskom procesu stječu određenu prednost pred domaćom i međunarodnom konkurencijom, a i u odnosu na one poslovne subjekte kojima nisu dodijeljene. Instrument su pomoću kojeg država utječe na tržišni položaj poduzeća i/ili gospodarskih grana. Ponekad štiti pojedine skupine kako bi im osigurala gospodarsku egzistenciju, te ih na taj način stavlja u privilegirani položaj u odnosu na druge. Upravo iz tog razloga, a i činjenice da utječu na tržišno natjecanje regulirane su mnogobrojnim propisima.

Mnoge države služe se državnim poticajima i/ili subvencijama kao oblikom državnog utjecaja na gospodarske tokove, te su, kao takvi, svojevrsni instrumenti ekonomske i socijalne politike. Mnogobrojni su razlozi zašto se vlade odlučuju za korištenje subvencija kao političkim alatom. Houthakker (1972) tvrdi da glavni razlog leži u uzajamnoj pomoći ili trgovanju glasovima. Ističe da, iako je malo vjerojatno kako će to dovesti do učinkovite raspodjele resursa, implicira da će vjerojatno imati političku prednost jer „kao što svi znamo iz rođendana i Badnjaka, razmjena darova, pa čak i dosta beskorisnih poklona, često pomaže stimuliranju dobrog zajedništva i osjećaja za zajednicu“.

S makroekonomskog stajališta vrlo je teško odrediti veličinu, trajanje i oblik državne potpore jer država općenito svoju odluku zasniva na nepotpunim informacijama koje posjeduje, a odnose se na stanje nekoga gospodarstva. Upravo zato svaki od mogućih oblika državnih potpora kao što su subvencije, porezne povlastice, povoljniji krediti i drugi imaju svoje prednosti i nedostatke te posve različito utječu na ekonomsku efikasnost izabrane gospodarske grane, ukupno gospodarstvo i u konačnici na blagostanje građana (Kesner-Škreb i Mikić, 2003).

Pretpostavka za uspješnu državnu intervenciju podrazumijeva, prije svega, da analitička sposobnost države bolje od tržišta odredi odgovarajuću gospodarsku strukturu iz koje će izabrati gospodarske grane i poduzeća (možda i gubitaše) koje je vrijedno spašavati. Pri tome treba odrediti i mjere kojima će to provesti. Kako je jedan od najvećih problema svake države procjena i donošenje odluke koje poduzeće treba potpomoći a koje ne, to je ujedno i razlog zbog kojeg se nastoji smanjiti količina državnih potpora. S druge strane, kontrola državnih potpora je ključna u zaštiti tržišnog natjecanja, ne samo radi ostvarenja jednakih uvjeta poslovanja gospodarskih subjekata na tržištu, već i radi povećanja konkurentnosti

poduzetnika. Bolja i efikasnija kontrola zasnovana na kriterijima maksimalne koristi i povrata sredstava trebala bi pridonijeti njihovoj boljoj alokaciji.

Polazeći od pretpostavke da su financijska sredstva koja države dodjeljuju poduzećima putem državnih potpora javna sredstva i da se radi o mnoštvu potpora, za očekivati je da postoji veliki interes javnosti kao i svih relevantnih dionika za njihovu učinkovitost i svrsishodnost, poglavito za njihov utjecaj na financijsku uspješnost tih poduzeća. Međutim, dosadašnja inozemna i domaća znanstvena literatura ne govori tome u prilog. Može se pretpostaviti da je takvo stanje, prije svega, posljedica nedostatka podataka iz javnih izvora, posebno kada je riječ o iznosima subvencija. Stoga su i znanstveni radovi prema svojim temama usmjereni na temelju dostupnih podataka. S obzirom na navedeno, može se naći istraživanja vezana za odnos utjecaja potpore na izvoz (Girma, Gorg i Wagner, 2009; Helmers i Trofimenko, 2009), učinke subvencija za istraživanje i tehnološki razvoj (Almus i Czarnitzki, 2001), učinke subvencija na regionalni razvoj (Šimović, 2006), učinke subvencija u specifičnim sektorima gospodarstva i brojnim drugim varijantama učinaka subvencija o kojima će biti riječi u nastavku. Primjerice, autori Tunali i Fidrmuc (2014) istraživali su utjecaj državnih potpora na ekonomski rast i investicije na panelu 27 zemalja u razdoblju od 1992. do 2014. godine, te su zaključili da politika državnih potpora nije efikasan alat u postizanju ekonomskog rasta i investicija u Europskoj uniji. Zatim, Blauberger (2007) je analizirao sektorske potpore u Poljskoj, Češkoj i Slovačkoj, te ističe da je Poljska 2004. godine dobila negativnu ocjenu Europske komisije zbog dodjele pomoći velikim brodogradilištima od kojih se tražilo restrukturiranje, a Češka zbog restrukturiranja bankovnog sektora.

Posebno je ograničena literatura koja proučava izravni odnos između poduzeća, financijske pozicije i produktivnosti. Nucci, Pozzolo i Schivardi (2005), Gatti (2008) i Badia i Slootmaekrs (2008) otkrili su neke značajne učinke mjera financijskih čimbenika na ukupnu faktorsku produktivnost na talijanskim, bugarskim i estonskim poduzećima.

Kada je riječ o učincima subvencija u okviru hrvatskoga nacionalnog gospodarstva, radovi su uglavnom ograničeni na kvalitativne analize (Leko, 2010; Vidović, 2015), dok se u kvantitativnom smislu najčešće pratio podatak o iskorištenim u odnosu na planirana sredstva (Franić i sur., 2011). Za ocjenu učinkovitosti primijenjena je metoda anketiranja koju su ispunjavali davatelji potpora radi kreiranja izvještaja o učinkovitosti njihovih programa. Očekivano, svi davatelji potpora uglavnom su procijenili kako je učinak potpora koje su dodjeljivali bio pozitivan.

Od važnijih domaćih radova koji obrađuju ekonomski okvir državnih potpora i njihov utjecaj, bilo na gospodarsku djelatnost i/ili BDP, mogu se izdvojiti autori Marinović i Zrakić (2003) koji analiziraju utjecaj isplaćenih proračunskih potpora na vrijednost proizvodnje i samodostatnost ekonomski najvažnijih proizvoda u poljoprivrednom sektoru. Provode vremensku i strukturnu analizu navedenih parametara u razdoblju od 1998. do 2008. godine. Vidović (2015) analizira državne potpore u Europskoj uniji s osvrtom na gospodarski rast te zaključuje da one nemaju utjecaj na rast BDP-a.

Kvalitativni iskorak donijela je studija Ekonomskog instituta u Zagrebu pod nazivom *Učinkovitost državnih potpora u Hrvatskoj* (2014) cilj koje su tri projektna zadatka: (1) analiza postojećeg procesa odobravanja novih potpora; (2) analiza postojećih pravilnika za prikupljanje podataka od korisnika potpora i (3) pilot-projekt ex-post analize već dodijeljenog sustava potpora.

Na temelju pregledane literature može se zaključiti da se mali broj studija bavi učinkovitošću državnih potpora, kako u Republici Hrvatskoj (Franić, Marinović i Zrakić, 2014), tako i u inozemstvu (Griffiths i Wall, 2004). Stoga predmetno istraživanje o učincima državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika, obveznika poreza na dobit, koji ih dobivaju prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i vlasništvu, ima intenciju djelomično popuniti tu prazninu. Štoviše, zbog iznimno bogate baze podataka korištene u ovom istraživanju, rezultati ovoga znanstvenog rada pružit će značajne uvide u učinke subvencija koji se mogu koristiti za javne politike ne samo u Republici Hrvatskoj, već i u općoj praksi u svijetu.

1.1 Problem i predmet istraživanja

Dosadašnja istraživanja pokazuju da su državne potpore važan instrument industrijske politike kojim države ostvaruju utjecaj na tržišni položaj pojedinih poduzeća i/ili gospodarskih grana, a time i na opću konkurentnost sveukupnoga gospodarstva, ali nema dovoljno radova koji istražuju učinke državnih potpora na financijske rezultate poduzeća. Državne potpore zasigurno imaju intenciju poticati učinkovitost poticanih poduzeća ili gospodarskih grana, a time i ukupnoga gospodarstva te zaposlenosti, međutim malo se zna o tome utječu li državne potpore zaista na financijsku uspješnost poticanih poduzeća i/ili gospodarskih grana. Stoga je tema doktorske disertacije obrađena kroz problem i predmet istraživanja. Kako je u razdoblju od 2002. do 2015. godine u Republici Hrvatskoj kroz državne potpore (uključujući i poljoprivredu i promet) ukupno dodijeljeno 114,9 milijardi kuna ili više od trećine tekućeg

BDP-a¹, **problem** koji se nameće je *utvrditi koliko su dodijeljena sredstva utjecala na uspješnost promatranih poduzeća* (subvencije brodogradnji, prometu i dr.).

Nedostatak odgovora na navedeno pitanje ključan je problem u definiranju javnih politika kada je riječ o subvencijama. Naime, ne može se dati odgovor o svrsishodnosti subvencija kao dijela strukture javnih rashoda. Također, ne može se provoditi optimalnu alokaciju subvencija u skladu s učincima po pojedinim sektorima, kao ni kreirati brojne druge mjere u funkciji razvoja nacionalnoga gospodarstva. Štoviše, nije čak poznato ni utječu li subvencije pozitivno na financijske rezultate poduzeća ili se radi o izravnom gubitku javnih financijskih sredstava.

Kako su državne potpore, kao dio industrijske politike neke zemlje, jedna od mjera kojima države utječu na tržišni položaj pojedinih poduzeća i/ili gospodarskih grana, važno je na jasan i razumljiv način postaviti okvir (politiku) za dodjelu državnih potpora. Postoji vrlo opsežna literatura o tome treba li, kada i kako država pomagati poduzećima ili cijelim sektorima (Lee, 1996; Bergstrom, 1998; Rodrik, 2004; Aydin, 2007). Autori se uglavnom slažu da sve države pružaju svojim poduzećima neki oblik financijske pomoći koja može dovesti do povećanja općeg blagostanja, ali može i narušiti konkurenciju te smanjiti opće blagostanje građana. U pravilu, blagostanje će se narušiti kada je pomoć usmjerena manje efikasnim poduzećima, čiji su proizvodi lošije kvalitete i praćeni visokim proizvodnim troškovima. S druge strane, opće će se blagostanje poboljšati, a ekonomski rast povećati kada je državna potpora usmjerena na rješavanje tržišnih neuspjeha, odnosno u slučajevima kada tržište zakazuje. Uglavnom zaključuju kako se potpore mogu opravdati u onim situacijama kada imaju namjenu uklanjanja tržišnih neuspjeha (Musgrave, 1959)².

Takvo objašnjenje prihvatila je i Europska unija (Commission of the EC, 2003), te je stoga glavni cilj reformi potpora u zemljama članicama usmjeren prema „dobrim“ potporama koje ne narušavaju konkurenciju, ispravljaju tržišne neuspjehe i na taj način pridonose povećanju općeg blagostanja (Neil, 1990).

Prema Nicolaidis i Bilal (1999), državna potpora dovest će do povećanja blagostanja jedino ako je povećana efikasnost zbog upotrebe državnih potpora veća od izravnih i neizravnih troškova primjene potpore. S druge strane, primjena državnih potpora, posebno onih kojima

¹ <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/> (pristupljeno 25. 7. 2018.)

² Richard Musgrave prvi je elaborirao tri funkcije javnih financija, alokacijsku, distribucijsku i stabilizacijsku, u svojoj studiji: *The Theory of Public Finance*, McGraw-Hill, 1959.

se provodi selektivna industrijska politika (politika kojom se pomaže samo određenim poduzećima ili sektorima) krije u sebi niz zamki. Naime, da bi se opravdala primjena državnih potpora, nije dovoljno samo utvrditi postojanje tržišnog neuspjeha, već je potrebno argumentirano dokazati da javni sektor (država) može bolje riješiti problem od privatnog sektora, odnosno tržišta. Prema Martin i Valbonesi (1999), Sandmo (2002) i Kesner-Škreb i Mikić (2003), prije primjene državnih potpora potrebno je procijeniti sve izravne i neizravne troškove jer postojanje tržišnog neuspjeha ne mora nužno značiti da treba poduzeti korektivne mjere zato što ponekad „liječenje može biti skuplje od bolesti“. Pretpostavka za uspješnu državnu intervenciju zasniva se na adekvatnim analitičkim evidencijama te razvijenim sustavima kvantificiranih pokazatelja za ocjenu učinkovitosti potpora koji su temeljni preduvjet za donošenje odluke koje gospodarske subjekte i gospodarske djelatnosti treba pomoći, a koje ne. Osim toga, kvalitetne i sveobuhvatne analitičke evidencije omogućuju bolju i efikasniju kontrolu državnih potpora prema kriteriju maksimalne koristi i povrata sredstava, kao ključnog elementa u zaštiti tržišnog natjecanja.

Kako navode Grahovac (2003) i Neil (1990), nedvojbeno je da tržište, kao ni državni intervencionizam, nije savršen regulator gospodarskih tokova. Stoga su državne potpore, bez obzira na mnogobrojne manjkavosti (od nedovoljno objektivnih kriterija prema kojima se dodjeljuju, preko imperfektno konkurencije, pa sve do toga da u konačnici državne potpore uvijek znače povećanu poreznu presiju) opravdane u slučajevima kada ispravljaju tržišne neuspjehe.

Kao što je navedeno, kada je riječ o učincima državnih potpora, malobrojni autori preispituju utjecaj državnih potpora na financijsku uspješnost poduzeća i/ili sektora, što je najvjerojatnije posljedica nedostatka relevantnih podataka iz javnih izvora. Za istaknuti je spomenuto istraživanje autora Marinović i Zrakić (2003) u kojem su postavili cilj ustanoviti utjecaj isplaćenih proračunskih potpora na vrijednost proizvodnje i samodostatnost ekonomski najvažnijih proizvoda u poljoprivrednom sektoru. U svojem su radu proveli vremensku i strukturnu analizu navedenih parametara u razdoblju od 1998. do 2008. godine. Počeli su s pretpostavkom da se povećani iznosi isplaćenih potpora u poljoprivrednom sektoru nisu u velikoj mjeri odrazili na povećanje proizvodnje, njezinu vrijednost i samodostatnost. Rukovodili su se tvrdnjom da su državne potpore u Republici Hrvatskoj prošle kroz određene zakonske reforme tijekom analiziranog razdoblja, na koje je najviše utjecala prilagodba hrvatskog zakonodavstva legislativi Europske unije. Rezultati njihova istraživanja potvrdili su pozitivnu vezu između vrijednosti poljoprivredne proizvodnje i iznosa isplaćenih potpora, ali

se trendovi uplaćenih poticaja ne poklapaju s trendovima koji pokazuju vrijednosti proizvodnje.

Nadalje, Dynarski (2003) je provela slično istraživanje analizirajući utjecaj državnih potpora na pohađanje fakulteta koje kao ulaganje u ljudski kapital u dugom roku rezultira rastom BDP-a. Analizirala je utjecaj državnih potpora na obitelji srednje i više dohodovne klase. Istraživanje je provela na određenom broju obitelji, a dobiveni rezultati ukazali su na pozitivnu vezu između danih potpora i pohađanja fakulteta. U svojem radu zaključuje da su potpore uzrokovale povećanje jaza – rasnog i dohodovnog. Upravo zbog toga postavlja si i pitanje dovode li potpore općenito, bez obzira na gospodarski sektor, do jaza između poduzeća i u konačnici imaju li pozitivan efekt na gospodarstvo.

Valja istaknuti Studiju stokholmske škole ekonomije (Bergstrom, 1998) u kojoj se ispituje učinak subvencija poduzećima na ukupnu faktorsku produktivnost u Švedskoj u razdoblju između 1987. i 1993. godine. Koriste se panel podacima za subvencionirana i nesubvencionirana poduzeća u prerađivačkoj industriji. Rezultati istraživanja sugeriraju da subvencije mogu utjecati na rast, ali i da ima malo dokaza da su subvencije utjecale na produktivnost u promatranom razdoblju.

Autori Girma, Gorg i Wagner (2009) istraživali su vezu između subvencija vezanih za proizvodnju i izvoz u Zapadnoj i Istočnoj Njemačkoj na reprezentativnom panelu podataka o proizvodnim poduzećima. Došli su do zaključka da je samo mali dio poduzeća subvencioniran te da su izvoz i subvencije pozitivno korelirali. Koristeći se odgovarajućim pristupom istraživanju kauzalnog učinka subvencija na izvozne aktivnosti, nisu pronašli nikakav utjecaj subvencija na vjerojatnost početka izvoza, te su uočili slabe dokaze o utjecaju subvencija na udio izvoza u ukupnoj prodaji u Zapadnoj Njemačkoj, ali ne i u Istočnoj Njemačkoj. Rezultati njihova istraživanja o nedostatku snažnog odnosa između subvencija i izvoza dosljedni su rezultatima istraživanja povezanim s drugim zapadnim gospodarstvima – primjerice Bernard i Jensen (2004) i Gorg i suradnici (2008).

Može se zaključiti da se u većini pregledanih znanstvenih istraživanja modeli o učincima državnih potpora uglavnom odnose na istraživanje i razvoj³, učinak kapitalnih potpora na poduzeća, na izvoz ili su posvećena sektorskim potporama.

³ Primjerice, Almus i Czarnitzki (2001) analiziraju učinke državnih potpora za istraživanje i razvoj inovativnih aktivnosti poduzeća u istočnoj Njemačkoj.

Upravo zbog toga nepostojanje izvornog istraživanja o učincima državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika obveznika poreza na dobit, koji ih dobivaju prema gospodarskim djelatnostima, veličini poduzeća i vlasništvu (privatno i državno) u Republici Hrvatskoj ostavlja istraživački prostor.

Situaciju usložnjava i činjenica da ne postoje jedinstvene definicije za državne potpore i subvencije, te se stoga u teorijskom dijelu rada elaboriraju dostupne definicije državnih potpora i subvencija kroz ekonomsku teoriju, posebice keynesijansku paradigmu, ekonomiju ponude, neoklasičnu paradigmu, novu klasičnu ekonomiju te prema pravu Europske unije. Ujedno se elaboriraju razlozi izbora jednog od termina koji se rabi u istraživačkom dijelu doktorske disertacije.

Slijedeći navedenu problematiku može se zaključiti da različite definicije državnih potpora određuju i različit obuhvat instrumenata kojima se države koriste u podupiranju svojega gospodarstva, te je zbog toga vrlo teško uspoređivati objavljene podatke⁴.

Neki autori, kao što su Sandmo (2002) i Liszt (2002), smatraju da nedovoljno precizna definicija državne potpore kao ishodišne točke za uspostavljanje sustava kontrole potpora u nacionalnim državama i Europskoj uniji, dovodi u pitanje osnovni postulat funkcioniranja Unije (načelo slobodnog tržišta), a samim time i njihovu opstojnost. Kao rezultat toga, prilično velik broj istraživanja o državnim potporama koristi se raznim konceptima definicije državnih potpora što će se elaborirati u nastavku rada.

Nadalje, od mnogobrojnih regionalnih grupacija jedino je Europska unija postavila sustav pravila kojima je uredila kontrolu nad državnim potporama u zemljama članicama. Uspostavila je metodologiju prikupljanja i mjerenja podataka o državnim potporama na kojoj počivaju potrebna izvješća za razliku od drugih međunarodnih institucija. Logika dodjeljivanja javnih sredstava prema metodologiji Europske komisije nalaže da se sredstva usmjere tamo gdje će njihovo dodjeljivanje imati veći i dugoročniji učinak. Međutim, metodologija mjerenja podataka o državnim potporama ne obuhvaća mjerenje i ocjenu učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća kojima su dodijeljena. Stoga je, u skladu s iznesenim problemom istraživanja, u ovom radu definiran i ***predmet istraživanja*** koji se odnosi na ***analizu utjecaja prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate***

⁴ Primjerice, neki put pojam industrije određuje prerađivačku industriju, a u drugim slučajevima osim prerađivačke industrije obuhvaća i usluge.

promatranih poduzetnika, obveznika poreza na dobit, u razdoblju od 2005. do 2015. godine, i to po gospodarskim djelatnostima, veličini i vlasništvu.

Kao polazište za analizu uzeti su svi poduzetnici koji su 2005. godine dobili državne subvencije, a predali su godišnja financijska izvješća i obveznici su poreza na dobit. Podaci za 2016. i 2017. godinu nisu uzeti u obzir zato što do trenutka pisanja ovoga rada nisu bili obrađeni. Izneseno je utjecalo je na oblikovanje istraživačkog okvira unutar kojeg će se razmotriti utjecaj državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća u promatranom razdoblju, a koji se tiču sektorske pripadnosti, veličine i vlasništva poduzeća. Istraživanjem odnosa i utjecaja navedenih čimbenika želi se odgovoriti na pitanje jesu li državne subvencije i u kojoj mjeri utjecale na financijsku uspješnost promatranih poduzeća.

Imajući u vidu nove spoznaje i čimbenike o predmetu istraživanja te neistraženosti međudnosa financijske uspješnosti poduzeća i primljenih državnih subvencija može se opravdati poticaj za provedbu ovakvog istraživanja.

1.2 Temeljna znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze

Kako bi se navedena problematika što kvalitetnije obradila, definirane su znanstvene hipoteze vezane uz segmente istraživanja koje će se provesti u doktorskoj disertaciji.

Postavljena je temeljna radna hipoteza koja glasi:

H0: Mjerenjem i ocjenom učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća moguće je strukturirati optimalnu politiku subvencija s obzirom na sektorsku pripadnost, veličinu i vlasništvo poduzeća.

Navedenom hipotezom nastoji se popuniti praznina u istraživanju tako da se proučavanjem opće slike stanja i ocjenom učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća prema sektorskoj pripadnosti, veličini i vlasništvu u promatranom razdoblju usporede dobiveni rezultati primjenom različitih pristupa, te naznači smjer u strukturiranju optimalnih politika subvencija u kojem bi se one u budućem razdoblju, poštujući pravila Europske unije, mogle kretati.

Stoga je *glavni cilj rada utvrditi poveznicu između državnih subvencija i financijskih rezultata promatranih poduzeća prema sektorskoj pripadnosti, veličini i vlasništvu*, te na osnovi egzaktnih mjerenja dati konkretne prijedloge koji mogu pomoći pri donošenju optimalne politike dodjeljivanja državnih subvencija.

Kao što je navedeno, autori se uglavnom slažu da sve države pružaju svojim poduzećima neki oblik financijske pomoći koja može dovesti do povećanja ili smanjenja općeg blagostanja ili može narušiti konkurenciju. U slučaju kada je povećana efikasnost zbog upotrebe državnih potpora veća od izravnih i neizravnih troškova njihove primjene, dolazi do povećanja blagostanja, kao što su to zaključili i Nicolaidis i Bilal (1999). Međutim, primjena selektivne industrijske politike, osim procjene svih izravnih i neizravnih troškova, trebala bi se temeljiti na kvalitetnim analitičkim evidencijama, sustavima pokazatelja učinkovitosti državnih potpora kao temeljnim preduvjetima pri donošenju odluka koja poduzeća i gospodarske grane treba pomagati. Politika državnih potpora postaje efikasan alat u funkciji ekonomskog rasta i razvoja, odnosno postizanja maksimalne koristi i povrata uložених sredstava, što je ključno u zaštiti tržišnog natjecanja.

Stoga istraživačko pitanje na koje se želi odgovoriti glasi: *Koja je optimalna politika subvencija s obzirom na veličinu, sektorsku pripadnost i vlasništvo poduzeća?*

Navedeno dovodi do oblikovanja pomoćnih istraživačkih hipoteza, koje su u funkciji dokazivanja glavne znanstvene hipoteze.

H1: Visina dodijeljenih državnih subvencija utječe na uspješnost poslovanja poduzeća u promatranom razdoblju.

Kako je svakom poslovnom subjektu cilj i motiv poslovanja – uspješno poslovanje, na temelju ove hipoteze cilj je istražiti utjecaj visine dodijeljenih subvencija na uspješnost poduzeća. Ne postoji kohezivno znanje o polju mjerenja uspješnosti jer se ono istražuje na različitim područjima. Različiti pristupi mjerenju uspješnosti doveli su do različitih definicija sustava za mjerenje uspješnosti (engl. *Performance Measurement System – PMS*), stoga ne postoji konsenzus o njegovim glavnim komponentama i karakteristikama (Franco-Santos i sur., 2007). Uspješnost se može definirati kao postignuće cilja mjereno poznatim standardima kao što su preciznost, potpunost, trošak i brzina (Bierbusse i Siesfeld, 1997).

Ekonomsko vrednovanje uspješnosti iskazuje se odnosom rezultata reprodukcije i ulaganja koja su bila nužna za njegovo ostvarenje. U ekonomskoj literaturi razmatraju se sljedeća ekonomska mjerila uspješnosti poslovanja poduzeća: proizvodnost rada, ekonomičnost, rentabilnost, akumulacijska sposobnost i reproduktivna sposobnost poduzeća (Zelenika i Toković, 2000). Kada se govori o uspješnosti poslovanja, najčešće se kao glavni kriterij spominju visina prihoda i dobit. Dok visina prihoda odražava tržišnu poziciju poduzeća, dobit

je mjera profitabilnosti. Pokazatelji ekonomičnosti, profitabilnosti i investiranja smatraju se pokazateljima uspješnosti poslovanja.

U dosadašnjim istraživanjima autori istražuju samo određene varijable financijske uspješnosti. Tako spomenuti autori Girma, Gorg i Wagner (2009) istražujući vezu između subvencija vezanih za proizvodnju i izvoz u proizvodnim poduzećima Zapadne i Istočne Njemačke, zaključuju da subvencije nemaju jak utjecaj na izvoz. Njihova zapažanja dosljedna su rezultatima istraživanja autora Bernard i Jensen (2004). Rezultati njihova istraživanja upućuju na to da izdaci za promociju izvoza na državnoj razini u SAD-u nemaju značajan utjecaj na izvoz na razini poduzeća. Nasuprot tome, Volpe Martincus i Carballo (2009), te Helmers i Trofimenko (2009) nalaze neke pozitivne učinke izvoznih subvencija koristeći se podacima o razini poduzeća za Peru i Kolumbiju. Nadalje, kako spomenuti Bergstrom (1998) ispituje učinke kapitalnih subvencija na produktivnost na razini poduzeća u Švedskoj, Beason i Weinstein (1996) i Lee (1996) koriste se agregiranim podacima kako bi dobili dodatne informacije o učincima državne intervencije kroz subvencije. Za proučavanje učinaka švedske industrijske politike prikupili su skup podataka subvencioniranih i nesubvencioniranih proizvodnih poduzeća za razdoblje od 1987. do 1993. godine. Uspoređujući dvije vrste poduzeća i procjenom proizvodnih funkcija gdje kontroliraju različite čimbenike koji bi mogli utjecati na produktivnost, istražuju postoje li razlike u produktivnosti između poduzeća u godinama nakon dodjele subvencija.

Autori Brander i Spencer (1985) dokazuju da izvozna subvencija poduzećima i oligopolnim industrijama može podići dobit domaćih poduzeća za više od iznosa dobivenih subvencija te tako utjecati na povećanje nacionalnog dohotka, a na štetu drugih zemalja. Međutim, u takvim slučajevima kada je nacionalna dobrobit pojačana na štetu drugih gospodarstava, postoji rizik od konkurentskih subvencija između pojedinih zemalja, što u konačnici može utjecati na smanjenje blagostanja. Primjerice, kada poduzeća u stranom vlasništvu imaju prednost zbog svoje veličine, vlada može odobriti domaćim poduzećima veći iznos subvencija kako bi prevladala njihov početni nepovoljni položaj na međunarodnom tržištu i time im omogućila dugoročno uspješnije natjecanje.

Elizabet i Chen (2010) istražuju podržava li financiranje rast promicanjem produktivnosti te što je ključna međupovezanost djelatnosti poduzeća i rasta. Cilj im je i istražiti odnos između produktivnosti, financija i izvoza. Da bi analizirali odnos između financijskih čimbenika na razini poduzeća i produktivnosti, slijede dva alternativna postupka procjene: TFP model i model proizvodnje funkcije.

Status izvoza poduzeća mnogi su istraživači povezali i s produktivnosti (npr. Aw, Roberts i Xu, 2008). Stoga se autori u svojim modelima koriste – ili intenzitetom izvoza poduzeća (izvoz u prodajni omjer) ili dummyjem izvoznog statusa. Tako se Nickell i Nicolitsas (1999) koriste britanskim podacima za ispitivanje utjecaja na produktivnost, povećanje zaposlenosti i plaća te povećanje financijskih sredstava koji se mjeri *omjerom zaduživanja*. Utvrdili su da imaju pozitivan učinak, ali mali učinak na TFP-u. Nadalje, Smith i suradnici (2004) analiziraju odnos izvora financiranja danskog poduzeća za istraživanje i razvoj i produktivnosti poduzeća.

Iz pregleda recentne znanstvene literature može se zaključiti da autori istražuju samo određene varijable uspješnosti, a na temelju ove hipoteze cilj je istražiti utjecaj visine dodijeljenih subvencija na uspješnost poduzeća kroz više financijskih pokazatelja.

Postavljeno istraživačko pitanje na koje se želi odgovoriti glasi: *Kako visina dodijeljenih subvencija utječe na uspješnost poduzeća?*

H2: Udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzeća je u korelaciji s određenom sektorskom pripadnošću u promatranom razdoblju.

U dosadašnjim znanstvenim istraživanjima ovom pitanju nije posvećena značajnija pozornost. Autori se uglavnom bave istraživanjima horizontalnih potpora, posebice poljoprivredi (Dynarski i Grahovac, 2003). Šimović (2008) analizira odnose između regionalnih potpora u odnosu na sektorske i zaključuje da su regionalne potpore manje loše od sektorskih, iako obje vrste značajno narušavaju ekonomske odnose. Blauberger (2007), koji analizira sektorske potpore u Poljskoj, Češkoj i Slovačkoj, u svojim zaključcima apostrofira da je Poljska 2004. godine dobila negativnu ocjenu od Europske komisije zbog dodjele potpora velikim brodogradilištima od kojih se tražilo restrukturiranje, a Češka zbog restrukturiranja bankovnog sektora.

Može se zaključiti da se autori više bave sektorskim analizama, a ne analiziraju udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzeća u korelaciji s određenom sektorskom pripadnošću. Upravo zbog toga, cilj je utvrditi razlikuje li se raspodjela državnih subvencija s obzirom na sektorsku pripadnost, veličinu poduzeća i oblik vlasništva, a istraživačko pitanje na koje se želi odgovoriti glasi: *Razlikuje li se raspodjela državnih subvencija s obzirom na sektorsku pripadnost, veličinu poduzeća i oblik vlasništva?*

H3: Iznosi isplaćenih državnih subvencija prema sektorskoj pripadnosti nisu značajnije utjecali na povećanje zaposlenih u promatranom razdoblju.

Općenito državne potpore imaju namjenu poticati gospodarski rast i zaposlenost, međutim malo se zna utječu li državne potpore utječu na porast BDP-a i zaposlenosti (Vidović, 2015; Pavlović, 2016). Kao što je navedeno, mnogi domaći i strani autori bavili su se istraživanjem utjecaja državnih potpora na porast BDP-a, ali ne i na zaposlenost. Stoga je cilj istražiti utjecaj subvencija na zaposlenost u subvencioniranim poduzećima.

Kako se najveći dio potpora u Republici Hrvatskoj odnosio na sanaciju gubitaka brodogradnje, željezara, Hrvatskih željeznica, te rad Hrvatske radiotelevizije, a mnogo manje za poticanje istraživanja i razvoja, zaštitu okoliša i uštedu energije, te mala i srednja poduzeća (što bi mogla biti osnova za kvalitetan rast), ostaje za istražiti u kojoj su mjeri dodijeljene subvencije utjecale na povećanje zaposlenosti prema gospodarskim djelatnostima.

Istraživačko pitanje na koje se želi odgovoriti glasi: *Utječe li iznos dodijeljenih državnih subvencija na zapošljavanje novih radnika?*

H4: Specifične skupine poduzeća (u promatranom razdoblju imali statusne promjene – spajanje i/ili razdvajanje) u odnosu na ostala poduzeća koja su korisnici državnih subvencija izdvajaju se po iznosu dobivenih poticaja, ovisno o sektorskoj pripadnosti.

S obzirom na to da su željeznice, uz brodogradilište i ceste, treći najveći korisnik državnih potpora, jamstava i subvencija u Republici Hrvatskoj, cilj je utvrditi postoje li razlike u dodijeljenim iznosima poticaja između specifičnih skupina poduzetnika koji su imali statusne promjene (spajanja ili razdvajanja) u odnosu na one koji ih nisu imali. Primjerice, od 2006. do 2015. sektoru željeznica dodijeljene su potpore od 8,7 milijardi kuna, a ukupne državne potpore godišnje su premašivale 700 milijuna kuna (Bajo i Primorac, 2017).

Istraživačko pitanje na koje se želi odgovoriti glasi: *Postoje li razlike u dodijeljenim iznosima poticaja između specifičnih skupina poduzetnika koji su imali statusne promjene (spajanja ili razdvajanja) u odnosu na one koji ih nisu imali?*

Izneseno je utjecalo na oblikovanje istraživačkog okvira unutar kojeg će se nastojati obuhvatiti financijsko stanje i rezultati svakoga pojedinog poduzeća prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i vlasništvu kako bi se istražio utjecaj državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika, obveznika poreza na dobit. Uz odabrane čimbenike koji održavaju financijsko stanje svakoga pojedinog poduzeća prema djelatnosti, veličini i sektorskoj pripadnosti, koriste se i odabrani makropokazatelji iz ekonomskog okruženja kako bi se preispitao i njihov eventualni utjecaj na uspješnost poduzeća. Također će se ispitati postoje li intervali vrijednosti visina i kontinuiteta primanja državnih subvencija u kojima postoji

pozitivna korelacija s poslovnim rezultatima, nasuprot krajnjim slučajevima u kojima je korelacija negativna ili ne postoji (slučajevi kada su državne subvencije preniske da bi ostvarile očekivane pozitivne učinke te slučajevi kada su one glavni izvor prihoda, bilo da se radi o neuspjelim projektima ili iskorištavanju sustava subvencija malverzacijama i nenamjenskom korištenju primljenih poticajnih sredstava).

Uz ocjenjivanje učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća, dodatno će se analizirati učinci na različite djelatnosti, na zapošljavanje, te specifične skupine poduzeća (poduzeća koja su imala statusne promjene).

Imajući u vidu nove spoznaje i čimbenike o predmetu istraživanja te neistraženost međuodnosa financijske uspješnosti poduzeća i državnih poticaja, može se opravdati poticaj za provedbu ovakvoga istraživanja.

1.3 Svrha i ciljevi istraživanja

Svrha istraživanja koja proizlazi iz objašnjenog problema i predmeta istraživanja je kvantificirati učinak državnih potpora na financijske rezultate poduzetnika, obveznika poreza na dobit prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i vlasništvu, te na temelju provedenog istraživanja pridonijeti mogućnosti oblikovanja smjera u strukturiranju optimalnih politika državnih subvencija.

Glavni cilj istraživanja koji se želi postići u doktorskoj disertaciji je da se na temelju prikupljenih i istraženih podataka produbi postojeća spoznaja o utjecaju prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća u Republici Hrvatskoj, odnosno na njihovu uspješnost, a posebno u odnosu na ona poduzeća koja ih nisu primala. Uz ocjenjivanje učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća, dodatno će se analizirati učinci na različite djelatnosti, na zapošljavanje, te specifične skupine poduzeća (poduzeća koja su imala statusne promjene).

Ispitivanje postavljenih hipoteza i ispunjavanje postavljenih ciljeva trebalo bi rezultirati teorijskim i praktičnim doprinosom doktorske disertacije.

Znanstveni ciljevi istraživanja proizlaze iz problema i predmeta istraživanja. Kako do sada nije izvedeno ni jedno istraživanje koje istražuje i kvantificira učinke prihoda od državnih potpora na uspješnost poduzeća koja su ih primala u promatranom razdoblju prema sektorskoj pripadnosti, veličini i obliku vlasništva, a posebno u odnosu na ona poduzeća koja ih nisu primala, znanstveni ciljevi istraživanja su:

- Bibliografska analiza i sistematizacija relevantne literature iz područja predmetnog istraživanja.
- Dati doprinos u razgraničavanju posljedica različitih definicija „državnih potpora“ i „subvencija“, te sagledati uzroke i posljedice koje iz različitih definicija proizlaze (različite definicije određuju i različit obuhvat instrumenata kojima se države koriste u podupiranju svojega gospodarstva, te je zbog toga vrlo teško uspoređivati javno objavljene podatke).
- Uvođenje novoga istraživačkog pristupa u definiranom području istraživanja koji do sada nije bio korišten u Republici Hrvatskoj.
- Oblikovanje modela na velikom uzorku poduzeća koja posluju u Republici Hrvatskoj i predali su godišnja financijska izvješća (više od sto tisuća poduzeća).
- Primjena novog, dinamičkog pristupa analize financijske uspješnosti promatranih poduzeća koji uključuje veći broj opažanja i varijabli kroz vrijeme, što rezultira boljom analizom utjecaja državnih subvencija na financijsku uspješnost promatranih poduzeća, te posebno u odnosu na ona poduzeća koja ih nisu primala.
- Razvoj znanstvene misli o ulozi i utjecaju državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzeća u Republici Hrvatskoj u promatranom razdoblju.
- Uvođenje i ostvarenje novih spoznaja o utjecaju makroekonomskih varijabli u regresijskoj analizi na financijske rezultate poduzetnika te postavljanje temelja za daljnja istraživanja u ovom području.
- Usporedba rezultata regresijskih koeficijenata, a time i utjecaja potpora na financijske rezultate poduzetnika, primjenom balansiranog i nebalansiranog panela podataka.
- Klasifikacija i sistematizacija varijabli pod čijim utjecajem dolazi do promjena u kretanju promatranih koeficijenata uspješnosti poduzeća s obzirom na formirane modele.
- Usporedba i kvantifikacija dobivenih rezultata s obzirom na formirane modele.

Operacionalni cilj istraživanja odnosi se na kvantificiranje veza i testiranje statističkih modela kako bi se utvrdila statistička povezanost utjecaja potpora na financijske rezultate poduzetnika na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika s primljenim potporama te međusobne korelacije nezavisnih varijabli kao i nezavisnih sa zavisnim. Univarijatnom analizom evaluirat će se sve potencijalne varijable. Rezultati univarijatne analize koristit će se za procjenu individualnog statistički značajnog utjecaja nezavisnih varijabli, u prvom redu

varijabli koje se odnose na poticaje te pomoćnih varijabli koje mogu pridonijeti ukupnom objašnjenju varijance pomoću koeficijenta determinacije.

Očekivani doprinos ekonomskoj znanosti **u aplikativnom smislu** odrazit će se u nadogradnji postojećih spoznaja o utjecaju prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća koja su ih primala, te na temelju takve analize pružiti objektivnu podlogu i ocjenu uspješnosti dosadašnje državne politike u dodjeli subvencija prema sektorskoj pripadnosti, veličini i vlasništvu poduzeća. Rezultati istraživanja mogu poslužiti nositeljima ekonomske politike u formulaciji optimalnih politika kao i mjera o državnim potporama s obzirom na gospodarsku djelatnost, veličinu i vlasništvo poduzeća u budućnosti.

Očekivani doprinos odrazit će se i u komparaciji financijske uspješnosti poduzeća korisnika državnih subvencija sa sličnim poduzećima koja ih nisu primala jer takvo istraživanje u Republici Hrvatskoj do sada nije izvedeno.

1.4 Znanstvene metode istraživanja

Da bi se dokazale postavljene istraživačke hipoteze i ispunili ciljevi istraživanja doktorske disertacije primijenit će se različiti pristupi i metodologije znanstveno-istraživačkog rada. Znanstveno-istraživački instrumentarij korišten je za verifikaciju i testiranje hipoteza te postizanje postavljenih ciljeva, što bi trebalo rezultirati znanstvenim doprinosom rada.

U teorijskom dijelu rada pregledan je bibliografski opus povezan uz tretirano područje posebno u dijelu koji elaborira dostupne definicije državnih potpora i subvencija, te funkcionalno-ekonomski okvir državnih potpora u Republici Hrvatskoj i zemljama članicama Europske unije, te kroz povijesni pregled ekonomske misli i razloge izbora jednog od termina (državna potpora ili subvencija) u istraživačkom dijelu doktorske disertacije.

Za izradu rada analizirani su podaci iz domaće i strane znanstvene i stručne literature, te *on line* baza podataka Europske komisije, EUROSTAT-a, Ministarstva financija, Financijske agencije, Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja, Ministarstva malog i srednjeg poduzetništva, Hrvatske narodne banke i drugih izvora.

Pri tome su primijenjene sljedeće znanstvene metode (Zelenika, 2000):

- povijesna i generička metoda za prikazivanje teorijskih okvira vezanih uz problem i predmet istraživanja
- metoda analize i sinteze za produblivanje prethodnih spoznaja i donošenje općih zaključaka na temelju prethodnih nepovezanih činjenica
- metoda klasifikacije za sistematizaciju relevantni bibliografske literature
- metoda deskripcije za opisivanje različitih znanstvenih spoznaja
- metodu indukcije i dedukcije za donošenje zaključaka
- metoda komparacije za usporedbu različitih pristupa i primijenjenih metoda
- metoda generalizacije i specijalizacije za povezivanje jednostavnijih tvrdnji u složenije tvrdnje, postupke, modele i obrnuto.

Pri izradi empirijskog dijela rada korišten je programski paket R, a hipoteze će se ispitati metodom OLS u kojem je osim individualnih slučajeva uključena i vremenska komponenta (godina).

Glavni izvor podataka za empirijsko istraživanje bit će podaci iz Registra godišnjih financijskih izvještaja koji vodi Financijska agencija. Na temelju podataka sadržanih u

financijskim izvještajima izračunat će se financijski pokazatelji koji nisu dostupni u navedenom Registru i u financijskim izvještajima.

Pri izradi empirijskog dijela rada primijenit će se metodski postupci prikupljanja i obrade podataka te multivarijatne statističke metode logističke regresije.

1.5 Struktura rada

Doktorska disertacija strukturirana je na šest uzajamno povezanih cjelina, uključujući uvod i zaključak. Svaka tematska cjelina dalje je raščlanjena na potpoglavlja što se može uočiti iz prikazane preliminarne strukture doktorske disertacije.

Prvo poglavlje pod nazivom **Uvod** sadrži problem i predmet istraživanja, prikazuje svrhu i ciljeve rada kao i hipoteze, navodi znanstvene metode primijenjene pri obradi teme te strukturu rada.

U drugom poglavlju pod naslovom **Teorijske spoznaje vezane uz državne poticaje** obrađene su teorijske spoznaje vezane uz državne potpore – od pojmovnog određenja državnih potpora i subvencija, najznačajnijih škola ekonomske misli i njihova poimanja državnih potpora, definicije državnih potpora prema pravnoj regulativi Europske unije, s posebnim osvrtom na položaj Europske komisije vezano uz državne potpore.

Treće poglavlje naslova **Pregled funkcionalno-ekonomskog okvira državnih potpora u Republici Hrvatskoj i zemljama Europske unije** donosi pregled funkcionalno-ekonomskog okvira državnih potpora u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji – od politika dodjele državnih potpora, preko oblika državnih potpora do usporednog prikaza. Zatim se posebno elaboriraju državne potpore temeljene na uredbama Europske unije.

Empirijsko istraživanje o utjecaju prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika u Republici Hrvatskoj naslov je četvrtog poglavlja disertacije. U ovom dijelu ekonometrijski se analizira koje ekonomske varijable najbolje objašnjavaju utjecaj subvencija na uspješnost poduzeća prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i vlasništvu poduzeća. Izlaže se metodologija istraživanja. Zatim se predstavljaju osnovne karakteristike uzorka istraživanja te analizira odnos temeljenih varijabli modela. Oblikuje se više modela kojima se čine dodatna poboljšanja na području istraživanja utjecaja državnih subvencija na odabrane financijske pokazatelje promatranih poduzeća u razdoblju. Analiziraju se dobiveni rezultati koji uz financijske pokazatelje poduzeća uključuje i odabrane

makroekonomske varijable iz okruženja poduzeća koje su razmatrane prilikom formulacije modela.

Peto poglavlje pod naslovom **Ocjena rezultata istraživanja u kontekstu istraživačkih hipoteza** sadrži ocjenu rezultata istraživanja u kontekstu istraživačkih hipoteze.

U posljednjem dijelu, **Zaključku**, sustavno i koncizno se formuliraju i prezentiraju rezultati znanstvenog istraživanja koji su u ovoj disertaciji opširnije izneseni i objašnjeni, a kojima su dokazane postavljene znanstvene hipoteze. Na kraju se navode ograničenja provedenog istraživanja te se ukazuje na smjernice za daljnje istraživačke aktivnosti u ovom području.

2. TEORIJSKE SPOZNAJE VEZANE UZ DRŽAVNE POTICAJE I SUBVENCije

U svakodnevnom životu malo je pojmova koje „svi razumiju“, a ipak pod njima podrazumijevaju vrlo različito značenje (Kener-Škreb, 1997; Galić-Nagyszombaty, 2014). Takav je slučaj s pojmovima državnih potpora i subvencija.

Bez obzira na neosporni značaj ove teme, od samog pojmovnog određenja do implikacija na ekonomske i financijske efekte koje sa sobom nose, za očekivati je i veliki interes stručne javnosti. Međutim, pojmovno određenje definicija državnih potpora i subvencija je izrazito zanemareno u znanstvenim krugovima te postoji malo radova na ovu temu. Stoga se u teorijskom dijelu disertacije razmatraju dostupne definicije i elaboriraju razlozi izbora jednog od termina koji se koristi u istraživačkom dijelu rada.

2.1 Pojam i značaj državnih potpora

Područje državnih potpora vrlo je opsežno i sveobuhvatno te se dotiče ekonomskih i pravnih sfera. Dio su industrijske politike neke zemlje i jedna od mjera kojima država utječe na tržišni položaj pojedinih poduzeća i/ili gospodarskih grana. Upravo zbog toga važnost jasnoga pojmovnog određenja državnih potpora kao i njihove dodjele je to veća (Kesner-Škreb i Jović, 2011). S druge strane, različite definicije državnih potpora određuju i različit obuhvat instrumenata kojima se države koriste u podupiranju svojega gospodarstva, što otežava uspoređivanje javno objavljenih podataka. Primjerice, neki put pojam industrije obuhvaća prerađivačku industriju, a u drugim slučajevima osim prerađivačke industrije obuhvaća i usluge. Različite definicije onemogućuju jasnu usporedbu kao polazišta za donošenje zaključaka ili vođenje ekonomske politike neke zemlje.

Generalno, državna potpora je pojam koji se odnosi na oblik pomoći države ili nekoga drugog javnog tijela pod njezinom kontrolom određenom poduzeću ili sektoru na diskrecijskoj osnovi radi poticanja neke ekonomske aktivnosti, sektora ili poduzeća⁵. Odnosno, državne potpore se definiraju kao oblik državne pomoći ili pomoći nekoga drugog javnog tijela kojim država transferira sredstva određenom dijelu gospodarstva ili pojedinim privrednim subjektima radi poticanja privrednih aktivnosti (Grahovac, 2003; Musgrave, 1959). Generički gledano riječ je

⁵ Minivodič za poslovnu zajednicu. (2015). Zaštita tržišnog natjecanja i državne potpore. BIZImpact II, 19.

o obliku pomoći države ili nekoga drugog javnog tijela pod njezinom kontrolom određenom poduzetniku, sektoru ili regiji na diskrecijskoj osnovi, s mogućim učinkom na narušavanje tržišnog natjecanja zbog diskriminacije onih poduzetnika kojima je uskraćena (Commission of the EC, 2003).

Jedan od rijetkih autora koji se bavio proučavanjem pojmovnog određenja državnih potpora je Liszt (2002) koji drži da je ispravno ne definirati državne potpore sa stajališta države koja daje potpore (bez obzira na to radi li se o potpori „od države“ ili „putem državnih sredstava“) već iz perspektive učinka potpore za poduzeće (korisnika), a time i na tržišno natjecanje u Europskoj uniji. Sličnog stava je i Pavlović (2016) koji smatra da državne potpore služe kao sredstvo pomoću kojeg država, odnosno davatelj državne potpore, transferom sredstava određenom dijelu gospodarstva ili pojedinom gospodarskom subjektu pruža „injekciju“ pomoći. Njihov ekonomski učinak trebao bi polučiti pozitivan efekt na poslovanje odabranog poduzeća, sektora i gospodarstva u cjelini. Izvorno su zamišljene kao „kotač“ koji pokreće gospodarstvo i povećava bogatstvo njegovih gospodarskih subjekata jer su dio industrijske politike neke zemlje i jedna od mjera pomoću kojih država utječe na tržišni položaj određenih poduzeća ili gospodarskih grana. Iz navedenog bi se moglo zaključiti da je za određivanje pojma „potpore“ bitan sadržaj mjere i njezini učinci, a ne oblik.

S druge strane, prema Kaufmanu (2003), državne potpore predstavljaju stvarni i potencijalni rashod, odnosno umanjeni prihod države koje dodjeljuju davatelji državne potpore⁶. Obično ih dodjeljuje država te jedinice regionalne i lokalne samouprave. Javljaju se u dva osnovna oblika: izravne i neizravne državne pomoći. U *izravne državne pomoći* pripadaju subvencije, oslobađanja od plaćanja poreza ili kamata, zajmovi po povoljnijim uvjetima, državna jamstva i sl.

O *neizravnim državnim pomoćima* radi se u slučaju kada poduzetnik kupuje, odnosno iznajmljuje zemljište u državnom vlasništvu po povoljnijoj cijeni od tržišne ili kada poduzetnik prodaje zemljište po cijeni većoj od tržišne i sl. Međutim, bez obzira na oblik u kojem se pojavljuju, država ili neko drugo javno tijelo dodjeljuju ih na diskrecijskoj osnovi s mogućim učinkom državne pomoći – izravno ili posredno na tržišno natjecanje, kao i zbog diskriminacije onih poduzeća kojima je uskraćena (Commission of the EC, 2003). Sličnog je stava i Popović (2004) prema kojemu radna definicija državnih potpora koja prevladava u

pravnoj doktrini Europske zajednice je da je to „mjera koja na teret državnih sredstava ekonomski pogoduje poduzetnicima na selektivnoj osnovi, a ukoliko narušava ili prijeti narušavanjem tržišnog natjecanja u mjeri u kojoj utječe na trgovinu između zemalja članica, nije dopuštena“. Osim toga što se na selektivnoj osnovi ekonomski pogoduje određenim poduzetnicima, državne potpore, na neki način, iskrivljuju konkurenciju jer stvaraju diskriminaciju između poduzeća koja ih primaju i onih poduzeća koja na tržištu djeluju bez državne pomoći. Postavlja se pitanje – *što znači iskriviti konkurenciju?* Tržišni kriterij u procjeni iskrivljuje li neka potpora konkurenciju glasi: „Konkurencija je iskrivljena ako nijedan sudionik na tržištu ne želi investirati isti iznos uz iste mjere u poduzeće koje država podupire“ (Lavadas i Mendrinou, 1999). Na taj način država svojim potporama preusmjerava tijek investicija u one grane i poduzeća u koje privatni sektor ne ulaže (Adams i Klein, 1985; Krugman, 1986).

Koliko je definicija državnih potpora bitna govore i sljedeći argumenti.

Definicija državnih potpora čini ishodišnu točku za uspostavljanje sustava kontrole potpora koje daje država, bilo da se radi o nacionalnim državama ili Europskoj uniji kao zajednici članica. Sandmo (2002) i Liszt (2002) ovom problemu pristupaju vrlo rezolutno te konstatiraju da nedovoljno precizna definicija državne potpore kao ishodišne točke za uspostavljanje kontrole potpora u nacionalnim državama i Europskoj uniji, dovodi u pitanje osnovni postulat funkcioniranja Unije – načelo slobode tržišta. Precizna i jasna definicija omogućila bi svima jednako postupanje. Osim toga, pri usporedbi različitih podataka o državnim potporama (iz različitih izvora) ne bi bilo potrebno dodatno navoditi što podaci obuhvaćaju (potonje proizlazi iz definicije državnih potpora).

Međutim, i u praksi Europske unije pojam državne potpore definira se raznoliko. Neki drže da je u tekstu Ugovora o Europskoj zajednici jednoznačna definicija namjerno izbjegnuta kako bi Europska komisija i Europski sud mogli taj pojam što šire i fleksibilnije tumačiti, ovisno o određenom slučaju. Dakle, u svakom pojedinom slučaju potrebno je ocijeniti radi li se o državnoj potpori ili ne za što se primjenjuju jedinstveni kriteriji.

Pojam državnih potpora te pravila za njihovu dodjelu uređen je i pravnom stečevinom Europske unije mnogobrojnim propisima (smjernicama, direktivama, priopćenjima i dr.) koji obvezuju sve države članice. Tako je i Republika Hrvatska ulaskom u Europsku uniju

uskладila svoju zakonsku regulativu. U skladu sa Zakonom o državnim potporama⁷ pojmovno određenje državnih potpora regulirano je člankom 2. i ima sljedeće značenje: „državna potpora je stvarni i potencijalni rashod ili umanjeni prihod države dodijeljen od davatelja državne potpore u bilo kojem obliku koji narušava ili prijeti narušavanjem tržišnog natjecanja stavljajući u povoljniji položaj određenog poduzetnika ili proizvodnju određene robe i/ili usluge što utječe na trgovinu između država članica Europske unije, u skladu s člankom 107. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (u daljnjem tekstu: UFEU)“.

Kako u Europskoj uniji i u hrvatskom zakonodavstvu ne postoji jednoznačna definicija državnih potpora, potrebno je u svakom pojedinom slučaju ocijeniti radi li se o državnoj potpori ili ne. Kao prvi korak u ocjeni predstavljaju li određena sredstva državnu potporu ili ne služe jedinstveni kriteriji koji trebaju biti ispunjeni kumulativno⁸:

1. mora biti riječ o sredstvima iz državnog proračuna (uključujući i proračune na lokalnoj i regionalnoj razini, državne fondove ili banke, odnosno sve institucije koju je odredila ili osnovala država), uključujući i umanjeni prihod državnog proračuna kao na primjer oslobađanje poduzetnika od uplate poreza i doprinosa
2. da tim sredstvima poduzetnik ostvaruje ekonomsku prednost koju ne bi mogao ostvariti svojim redovnim poslovanjem, odnosno poduzetniku su dodijeljena sredstva ispod uobičajenih tržišnih uvjeta
3. mjera mora biti selektivna, jer je riječ o sredstvima koja su dodijeljena određenom poduzetniku ili poduzetnicima, regijama ili pojedinim gospodarskim sektorima, ili davatelj potpore koristiti svoje diskrecijsko pravo
4. mora postojati stvarni ili potencijalni učinak narušavanja tržišnog natjecanja i trgovine između Republike Hrvatske i država članica Europske unije⁹. U skladu s tim, potrebno je provjeriti ima li djelatnost koju obavlja korisnik potpore stvarno ili potencijalno učinak na trgovinu između Republike Hrvatske i država članica Europske unije, odnosno dolazi li do narušavanja tržišnog natjecanja.

Ako pojedinačna mjera kumulativno ne ispunjava sva četiri kriterija, tada se ne radi o državnoj potpori nego je riječ o općim mjerama koje se ne smatraju državnim potporama jer nisu selektivne i primjenjuju se na sve poduzetnike.

⁷ Narodne novine, 47/14, 69/17.

⁸ <http://www.mfin.hr/hr/drzavne-potpore> (pristupljeno 11. 4. 2018.)

⁹ Ugovor o funkcioniranju Europske unije, članak 107. stavak 1.

Iz navedenog proizlazi da je državna potpora svaka mjera koja se temelji na programu potpore ili se dodjeljuje na temelju pojedinačnog akta uz uvjet kumulativnog ispunjavanja navedenih kriterija. Pravila o državnim potporama primjenjuju se samo na mjere koje se odnose na poduzetnike koji se bave gospodarskom djelatnošću. U skladu sa sudskom praksom Europske unije pojam poduzetnika „obuhvaća svaki poslovni subjekt koji se bavi gospodarskom djelatnošću, bez obzira na status i način na koji se financira“¹⁰. Iz navedene definicije vidljivo je da se odnosi i na fizičke osobe te neprofitne poslovne subjekte ako se bave gospodarskom djelatnošću.

Značaj funkcioniranja državnih potpora kao dijela industrijske politike neke zemlje proizlazi iz suvremenih promišljanja o načinima smanjivanja i uklanjanja regionalnih razlika između razvijenih i nerazvijenih lokalnih regija. Sve države svojim poduzećima pružaju neki oblik financijske pomoći, a razlozi dodjeljivanja državnih potpora su brojni i raznoliki (OECD, 2001: 7). Najčešći su:

- poticanje ekonomske aktivnosti nekog područja
- pružanje usluga koje tržište ne osigurava (npr. prijevoz roba i ljudi u zabačene krajeve ili na otoke)
- usporavanje nazadovanja neke industrije (npr. brodogradnje)
- pomoć granama u kojima je jak utjecaj prirode (npr. poljoprivredi)
- održavanje razine dohotka proizvođača
- ispravljanje drugih tržišnih neuspjeha (razvoj i istraživanje, zaštita okoliša)
- poticanje zapošljavanja (posebno mladih, žena ili invalidnih osoba)
- povećanje tržišnog udjela domicilnih poduzeća na štetu poduzeća iz drugih zemalja.

Iz navedenog proizlazi da pri definiranju oblika potpora i transfera resursa ključnu ulogu ima središnja vlast koja, osim što u okvirima makroekonomske politike ima primarnu stabilizacijsku ulogu u oblikovanju središnjeg, ali i lokalnoga fiskalnog kapaciteta, mora stvoriti objektivne kriterije u primjeni potpora. Pri tome treba voditi računa da ne dođe do negativnih učinaka na cjelokupnom tržištu na sve subjekte privatnog i javnog sektora, a stupanj konkurentnosti ni u kojem slučaju ne smije biti rezultat djelovanja potpora (Šimović, 2006). Upravo zbog toga važnost pojmovnog određenja državnih potpora je još veća.

¹⁰ Definicija poduzetnika utvrđena tumačenjem Suda Europske zajednice u predmetu Hofner and Elser v. Macrotron (Judgment of the Court, 1991).

2.1.1 Instrumenti dodjele državnih potpora

Kao što je spomenuto, krajnja financijska korist korisniku državne potpore ovisi o instrumentu, odnosno obliku u kojem je potpora dana. Važno je naglasiti kako ne postoji konačan popis oblika, odnosno instrumenata dodjele državnih potpora.

Najčešći instrumenti dodjele državnih potpora su:

1. subvencije
2. porezna izuzeća, oprost poreznog duga i doprinosa
3. udjeli u temeljnom kapitalu – kada država svoja potraživanja prema nekom poduzetniku pretvori u udjel u temeljnom kapitalu toga poduzetnika
4. krediti pod povoljnijim uvjetima (kamatne stope) od tržišnih
5. porezni dug – smatra se da je riječ o državnoj potpori s obzirom na to da država, tolerirajući nekim poduzetnicima neizvršavanje obveza, zapravo kreditira te poduzetnike (dužnik dobiva neizravnu državnu pomoć)
6. državna jamstva i sl.

Udio državne potpore, odnosno financijska korist sadržana u prenesenom nominalnom iznosu ovisi ponajprije o obliku u kojem je državna potpora dana. Upravo su zbog toga, a prema metodologiji Europske komisije, instrumenti dodjele državnih potpora podijeljeni u četiri osnovne kategorije koje su označene slovima A, B, C i D nakon kojih slijede brojevi 1 i 2. Broj 1 označava da se radi o potpori dodijeljenoj iz proračuna središnje države, a broj 2 označava potporu koja je dodijeljena putem poreznog sustava¹¹.

Kategorija „A“ obuhvaća potpore koje su u potpunosti prenesene korisniku, tj. udio državne potpore¹² jednak je kapitalnoj vrijednosti potpore. Tako A1 predstavlja potporu dodijeljenu putem proračuna, a A2 putem poreznog i socijalnog (mirovinskog i zdravstvenog) sustava. Instrumenti kategorije A su: poticaji te davanja jednaka poticajima¹³, subvencije kamata, porezni krediti i ostale porezne mjere gdje korist ne ovisi o postojanju porezne obveze (ako je iznos poreznog potraživanja viši od dospjele porezne obveze, razlika se isplaćuje korisniku), zatim porezne olakšice, izuzimanja i umanjenja poreza te smanjenja socijalnih doprinosa (mirovinskih, zdravstvenih itd.).

¹¹ <http://www.mfin.hr/hr/godisnja-izvjesca-o-drzavnim-potporama> (pristupljeno 11. 4. 2018.)

¹² Korist sadržana u nominalnom iznosu koju korisnik potpore prima besplatno ili po cijeni nižoj od tržišne.

¹³ Primjerice – prodaja ili najam nekretnina u javnom vlasništvu po cijeni nižoj od tržišne.

Kategorija „B“ obuhvaća udjele u vlasničkom kapitalu. Kako bi država pomogla određenom poduzetniku, može svoje potraživanje prema njemu pretvoriti u vlasnički udjel i time postati suvlasnikom. U ovu skupinu potpora pripadaju: državna ulaganja u vlasnički kapital poduzetnika kojima nije cilj stvaranje dobiti, kapitalna ulaganja i rizični kapital, pretvaranje duga prema državi u vlasnički udjel, odricanje od isplate dobiti poduzetnika na koju država ima pravo na temelju udjela u vlasništvu poduzeća, prodaja državne imovine pod povoljnijim uvjetima i sl.

Kategorija „C“ obuhvaća financijske transfere, odnosno povoljnije zajmove. U pravilu, radi se o kreditima koje država izravno ili posredno dodjeljuje poduzetnicima uz povoljnije uvjete od tržišnih, uz mogućnost počeka, ili uz neke druge povoljnije uvjete. Obično su takvi krediti namijenjeni poduzetnicima s poteškoćama u poslovanju koji ne mogu dobiti kredit po redovnim tržišnim uvjetima. Uglavnom se u Republici Hrvatskoj dodjeljuju preko Hrvatske banke za obnovu i razvoj.

Kategorija „D“ obuhvaća jamstva izražena u nominalnim iznosima koji se jamče te se označava kao D1, a udio državne potpore (D1A) uobičajeno je mnogo niži od nominalnog iznosa. Ako su na temelju jamstva podneseni gubici, ukupni gubitak, umanjen za plaćene premije uključuje se u D1A s obzirom na to da se može smatrati konačnim transferom korisniku. Nominalne vrijednosti u jamstvima prikazuju se pod D1 kao indicija mogućih obveza, a u koje spadaju iznosi pokriveni jamstvima (D1) i gubici na temelju jamstava umanjeni za plaćene premije (D1A). U pravilu, državna jamstva omogućuju dodjelu kredita poduzetnicima uz povoljnije uvjete od onih na financijskom tržištu.

2.1.2 Oblici državnih potpora

Prema oblicima, državne potpore se dijele na¹⁴:

- horizontalne potpore
- sektorske potpore
- regionalne potpore
- potpore temeljene na uredbama.

¹⁴ Zakon o državnim potporama, Narodne novine, 47/14.

Horizontalne potpore namijenjene su svim poduzetnicima i sektorima.

Kako je Europska komisija usvojila tzv. horizontalna pravila, koja se mogu odnositi na sve poduzetnike i gospodarske sektore, oblik državnih potpora s horizontalnim ciljevima znatno manje narušava tržišno natjecanje od sektorskih potpora.

Najvažnije vrste horizontalnih potpora i njihovih ciljeva su:

- *potpore za istraživanje i razvoj i inovacije* – cilj im je stvaranje relevantnih znanja i unaprjeđenje ukupne konkurentnosti gospodarstva poboljšanjem uvjeta za inovacije u javnom sektoru istraživanja, razvoja i inovacija.
- *potpore za zaštitu okoliša* – cilj im je povećanje razine zaštite okoliša u skladu s ostvarenjem postavljenih standarda Europske unije za zaštitu okoliša. Trebale bi omogućiti poduzetnicima poštivanje tih istih standarda radi povećanja razine zaštite okoliša. Primjerice: mjere energetske učinkovitosti zgrada, ulaganje u energetske učinkovito centralno grijanje i hlađenje, primicanje energije iz obnovljivih izvora energije, ulaganje u zbrinjavanje onečišćenih lokacija i u recikliranje, te troškovi studije zaštite okoliša¹⁵.
- *potpore za male i srednje poduzetnike* – cilj im je poticanje ulaganja u male i srednje poduzetnike, povećanje broja zaposlenih te povećanje dostupnosti rizičnog kapitala za male i srednje poduzetnike.
- *potpore za zapošljavanje* – trebale bi se osobito dodjeljivati poduzetnicima za zapošljavanje radnika s invaliditetom kao i za olakšanje uvjeta rada radnika s invaliditetom.
- *potpore za usavršavanje* – cilj im je unaprjeđenje programa općeg i posebnog usavršavanja radnika.
- *potpore za kulturu i očuvanje kulturne baštine* – dodjeljuje se za ulaganje u infrastrukturu te pretprodukciju, produkciju i distribuciju audiovizualnih djela¹⁶.
- *potpore za sanaciju i restrukturiranje* – cilj im je održavanje likvidnosti (potpore za sanaciju), ponovnu uspostavu dugoročne održivosti poduzetnika u poteškoćama (potpora za restrukturiranje) te pomoć za likvidnost radi pružanja potpore

¹⁵ Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost (2015). Program dodjele državnih potpora za zaštitu okoliša za razdoblje 2015. – 2017. Zagreb

¹⁶ Hrvatski audiovizualni centar. (2015). Program državne potpore za dodjelu sredstava za promicanje audiovizualnog stvaralaštva, audiovizualne kulture i očuvanja audiovizualne kulturne baštine. Zagreb

restrukturiranju poduzetnika (privremena potpora za restrukturiranje) (Europska komisija, 2013).

Vertikalne potpore, odnosno sektorske potpore, su sve državne potpore namijenjene posebnim sektorima i poduzećima i stoga znatno narušavaju konkurenciju. Kvalificira ih se kao potpore koje daju izravnu korist pojedinom gospodarskom subjektu ili sektoru.

Kroz povijest se mnogo puta pokazalo da je država u odabiru sektora neučinkovita, a i provedba sektorskih mjera često je donosila veće troškove od koristi. Stoga je Europska komisija za pojedine sektore donijela pravila o uvjetima koje moraju ispuniti radi usklađenosti s odredbama članka 87. Ugovora o Europskoj zajednici¹⁷.

Najvažnije vrste sektorskih potpora su:

- *potpore za sektor čelika*
- *potpore za kopneni promet* – ako se dodjeljuju poduzetnicima u željezničkom prometu, daju se ponajprije za postizanje interoperabilnosti, sigurnosti i razvoja visokobrzinske željeznice i za održanje konkurentnosti željezničkog prometa u odnosu s drugim oblicima prometa koji uzrokuju veća zagađenja ili znače veće vanjske troškove. Cilj im je i ograničenje učinka željezničkog prometa na okoliš, poboljšanje sigurnosti ove vrste prometa te u konačnici jačanje sposobnosti željezničkog poduzetnika za samofinanciranje i/ili financiranjem svojih potreba za ulaganjem iz prihoda od sadašnjih i budućih prijevoznih djelatnosti. Ako se dodjeljuju sektoru pomorskog prometa cilj im je unaprijediti sigurnost, učinkovitost, pouzdanost i ekološku prihvatljivost pomorskog prometa. Ova vrsta državnih potpora podrazumijeva konsolidaciju pomorskog prometa, održavanje i poboljšavanje pomorskog *know-howa*, zaštitu i promicanje zaposlenosti europskih pomoraca te promicanje novih usluga u području kratkopržnoga pomorskog prijevoza.
- *potpore za zračni promet* – dodjeljuju su sektoru zračnog prometa, ponajprije zračnim lukama za ulaganja u infrastrukturu te zračnim prijevoznicima za otvaranje novih zračnih linija ili novih voznih redova s češćim letovima, čime se povećava povezivanje regija.
- *potpore za djelatnost brodogradnje* – ako se dodjeljuju kao regionalne potpore, cilj im je nadogradnja ili modernizacija brodogradilišta te poboljšanje produktivnosti

¹⁷ AZTN (2009):. Minivodić za poslovnu zajednicu „Zaštita tržišnog natjecanja i državne potpore“, Zagreb

postojećih objekata i opreme. Ako se radi o potporama inovacijama, cilj im je korištenje tehnološki novih ili značajno poboljšanih proizvoda.

Regionalne potpore namijenjene su za poticaj gospodarskog razvoja u područjima s neuobičajeno niskim životnim standardom ili visokom stopom nezaposlenosti stanovništva (Hasse, 2015). Kao jedno od predviđenih izuzeća Europske komisije, državne se potpore u određenim regijama mogu smatrati spojivim s unutarnjim tržištem. U pravilu se dodjeljuju područjima koja odgovaraju prostornim jedinicama za statistiku 2. razine i imaju BDP *per capita* niži od 75 posto prosjeka zemalja članica Europske unije mjenog parametrima kupovne moći. Svaka zemlja članica Unije obvezna je utvrditi statističke prostorne jedinice prema EU klasifikaciji, odnosno NUTS¹⁸. Tako je Europska komisija i za Republiku Hrvatsku 2013. godine usvojila kartu regionalnih potpora za razdoblje 2014. – 2020. u okviru novih smjernica¹⁹ o regionalnim potporama.

Svrha karte regionalnih potpora je olakšati provedbu programa regionalnog razvoja koji se sufinanciraju sredstvima europskih strukturnih fondova.

Slika 1. Karta regionalnih potpora u Republici Hrvatskoj

Izvor: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-662_en.htm

U okviru hrvatske karte regionalnih potpora cijelo državno područje Republike Hrvatske, kao regija s BDP-om nižim od 75 posto prosjeka Europske unije, postalo je prihvatljivo za

¹⁸ Statistička nomenklatura prostornih jedinica koju je definirao Europski statistički ured (Eurostat) kako bi stvorio jedinstvenu i koherentnu strukturu za teritorijalnu raspodjelu a koristi se od 1988. godine u zakonodavstvu vezanom na strukturne fondove.

¹⁹ SL C 209 od 23. 7. 2013.

odobravanje regionalnih potpora u razdoblju od 1. srpnja 2014. do 31. prosinca 2020. godine. Kartom su određeni intenziteti potpora, odnosno razine potpora za početna ulaganja velikih poduzetnika u visini od 25 posto ukupnog troška ulaganja u *kontinentalnu Hrvatsku* (gdje živi 67,05 posto ukupnog stanovništva) i 35 posto ukupnog troška ulaganja u *jadransku Hrvatsku* (gdje živi 32,95 posto ukupnog stanovništva)²⁰. U slučaju ulaganja malih i srednjih poduzetnika, taj se postotak može uvećati za 20 postotnih bodova kod malih poduzetnika i 10 postotnih bodova kod srednjih poduzetnika.

Na temelju kriterija statističke podjele na razini NUTS 2 Republika Hrvatska podijeljena je na dvije regije:

1. *Kontinentalna Hrvatska* – čine je Grad Zagreb i 13 županija: Grad Zagreb, Zagrebačka županija, Krapinsko-zagorska županija, Varaždinska županija, Koprivničko-križevačka županija, Međimurska županija, Bjelovarsko-bilogorska županija, Virovitičko-podravski županija, Požeško-slavonska županija, Brodsko-posavska županija, Osječko-baranjska županija, Vukovarsko-srijemska županija, Karlovačka županija, te Sisačko-moslavačka županija. Ova prostorna jedinica čini 49,62 posto prosječnog BDP-a po stanovniku u EU-25 i maksimalni intenzitet regionalne potpore koji se može dodijeliti na ovom području je 40 posto bruto ekvivalentne potpore.
2. *Jadranska Hrvatska* – čini je sedam županija: Primorsko-goranska županija, Ličko-senjska županija, Zadarska županija, Šibensko-kninska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Istarska županija, te Dubrovačko-neretvanska županija. Ova prostorna jedinica čini 46,74 posto prosječnog BDP-a po stanovniku u EU-25 i maksimalni intenzitet regionalne potpore koji se može dodijeliti na ovom području je 40 posto bruto ekvivalenta potpore.

Potpore temeljene na uredbama temelje se na posebnim uredbama Europske unije. Najvažnije su: Uredba o De minimis potporama²¹, Opća uredba o skupnim izuzećima, tzv. GBER Uredba, te Opća uredba o skupnim izuzećima, tzv. SGEI. Potpore temeljene na uredbama detaljnije će se obraditi u poglavlju 3.5. *Državne potpore temeljene na uredbama Europske unije* u nastavku doktorskog rada.

²⁰ Ibid.

²¹ Commission Regulation (EC) No 1998/2006 of 15 December 2006 on the application of Articles 87 and 88 of the „Treaty to de minimis aid“ (Official Journal No L 379, 28.12.2016, p. 5)

Pravilan oblik državne potpore od osobite je važnosti jer svaki oblik potpore ima svoje prednosti i nedostatke, te u konačnici i posve različit utjecaj na ekonomsku efikasnost izabrane gospodarske grane, ukupnoga gospodarstva te ukupnog blagostanja građana. Stoga i ne čudi da su u pravu Europske unije državne potpore načelno zabranjene ako nisu zadovoljeni određeni uvjeti koji omogućuju izuzeće od toga općeg pravila. U biti je ta opća zabrana motivirana potrebom kontrole subvencioniranja u zemljama članicama Europske unije (Kobia, 1996: 3).

2.2 Pojmovno određenje subvencija

Pojam *subvencije* (lat. *sub-venire*; engl. *subsidy*, *subvention*; njem. *Subvention*) u literaturi također nema jednoznačnu definiciju.

Općenito subvencije označavaju oblik financijske pomoći koju država daje ustanovama i gospodarstvenicima (poticanje proizvodnje, zaštita standarda stanovništva) za strogo određenu namjenu. Svojevrsni su instrument ekonomske i socijalne politike neke zemlje²². U pravilu predstavljaju jednosmjerna plaćanja iz javnog proračuna ili fondova određenim proizvođačima radi utjecanja na razinu proizvodnje, količinu, cijenu, vrijednost robe/usluge, koju proizvode, prodaju ili uvoze, a za koje država ne prima nikakvu protu naknadu (Kesner-Škreb, 1995). Houthakker (1972) je ustvrdio da definicija subvencije, kao i ljepota, ovisi o promatraču čije je oko usmjereno na objekt pod povećalom. Kao rezultat različitih promišljanja, autori se u istraživanjima koriste raznim konceptima definiranja subvencija. Tako neki autori, kao Schwartz i Clements (1999) te Kesner-Škreb (1995), u najopćenitijem smislu subvencije definiraju kao bilo koju državnu pomoć koja:

- omogućuje potrošačima kupnju robe i usluga po cijenama nižim od onih koje nude savršeno konkurentno privatni sektori
- povećava proizvođačke prihode iznad onih koje bi sam zaradio bez ove intervencije.

Prema navedenoj definiciji, subvencije za potrošače uključuju one slučajeve u kojima vlada, kao proizvođač robe i usluga, prodaje ih po cijeni koja ne odražava sve troškove, uključujući i uobičajeni povrat na kapital ili kompenzira privatni sektor za to. Primjerice, mogućnost

²² <https://webhosting-wmd.hr/rjecnik-pojmovi-s/web/subvencija> (pristupljeno 12. 7. 2018.)

korištenja električne energije po cijeni koja ne odražava normalnu stopu povrata na kapital, čak i ako ne postoji eksplicitni proračunski trošak, treba se smatrati subvencijom.²³

Ovako definirane subvencije ostavljaju prostora za širok raspon vladinih aktivnosti koje može definirati kao subvencije. Ako se radi o izravnom novčanom transferu iz državnog proračuna nekoj gospodarskoj grani ili poduzeću, govori se o izravnoj ili eksplicitnoj subvenciji. Nadalje, Schwartz i Clements (1999) subvencije klasificiraju u sedam kategorija:

1. Izravna državna plaćanja proizvođačima ili potrošačima (novčani poticaji ili novčane potpore)
2. Državne garancije, subvencije kamata za poduzeća, odnosno povoljniji krediti (niske kamate za državne kredite ili kreditne subvencije)
3. Smanjenje pojedinih poreznih obveza (porez na subvencije)
4. Državni vlasnički udjeli (subvencije udjela)
5. Država omogućuje nabavu roba i usluga ispod tržišne cijene (subvencije u naturi)
6. Država nabavlja robu i usluge po cijenama iznad tržišnih (subvencija nabave)
7. Implicitna plaćanja preko državnih regulatornih akcija koje mijenjaju tržišne cijene ili pristup (regulatorne subvencije).

Međutim, klasifikacija temeljena na navedenih sedam kategorija ima tri osnovna nedostatka:

1. Različite potpore sadržane u svakoj od navedenih sedam kategorija nisu homogene (npr.: porezne subvencije mogu imati različite oblike pa i one dobivene kroz porezne olakšice, posebne stope olakšica, porezne odgode i sl.).
2. U svojoj osnovi neke subvencije mogu pripadati u nekoliko različitih kategorija (npr.: dotacije za određene projekte koje se otplaćuju u slučaju da projekt ispadne komercijalno uspješan, a ako projekt ne uspije, tada se radi o novčanoj potpori).
3. Ne ostavlja dovoljno prostora za nejasnoće i probleme mjerenja (npr.: precijenjene vrijednosti tečaja valute utječu na tržišne cijene i pristup i kao takve sadrže elemente subvencija za one koji primjerice kupuju uvezenu robu, istovremeno podrazumijevaju troškove ili negativne poticaje za izvoznike).

Zatim, Grahovac (2003) određuje subvencije kao najvažniji dio sveukupnih državnih potpora. Definira ih kao tekuće transfere sredstava kojima država plaća razliku između cijene

²³ Treba napomenuti da pod ovom definicijom transferi kućanstvima ne smatraju se subvencijama jer oni ne uključuju prodaju roba ili usluga niti mijenjaju cijene (Houthakker, 1972).

proizvoda koju plaća kupac (potrošač) i troškova proizvodnje, radi sniženja cijene proizvoda ispod razine graničnog troška njihove proizvodnje. U pravilu se određuju novčanim iznosom po jedinici proizvoda, a rjeđe kao postotak cijene po jedinici proizvoda. Uvijek su plative proizvođačima, a nikad potrošačima – bilo da se odnose na ulaze u proizvodnju ili na proizvode finalne potrošnje.²⁴

Može se zaključiti da u literaturi ne postoji jednoznačna definicija subvencija i državnih potpora. Međutim, promatraju li se subvencije s ekonomske točke gledišta, glavna im je svrha da doznačeni resursi mijenjaju gospodarsku aktivnost i ponašanje te utječu na ishod koji je u pravilu poželjniji od onoga što bi se inače dogodio. Zbog toga, glavni argument za opravdanosti subvencija često se temelji na konceptu učinkovitosti ili ekonomskoj pravdi. No čak i kada subvencije generiraju poželjni ishod, ne znači da je cijela vrijednost subvencije prirodno ispravna ili da je određena vrsta subvencija korištena za određenu svrhu najbolji izbor među dostupnim političkim alternativama. U pravilu ekonomski argumenti za korištenje državnih subvencija su (Ford i Suyker, 1990):

1. uklanjanje raznih tržišnih nesavršenosti
2. korištenje ekonomije razmjera u proizvodnji
3. ispunjenje ciljeva socijalne politike (npr.: zaštita siromašnih, utjecaj na raspodjelu dohotka, povećanje ili zadržavanje postojeće stope zaposlenih).

Kako bi se nivelirale različite tržišne nesavršenosti, ekonomski argument za korištenje državnih subvencija je u suštini jednostavan jer je usmjeren povećanju učinkovitosti. Argument vrijedi i u onim slučajevima kada tržišta ne raspoređuju sredstva na najučinkovitiji način te vlasnici tih sredstava u pravilu ne mogu ostvariti puni povrat na uloženo. U teoriji, „alat“ kao što su subvencije, može umanjiti tržišne nesavršenosti promjenom postojeće poticajne strukture. Primjerice, stimuliranje poduzeća da ulažu dovoljno sredstava u istraživanje i razvoj. Poduzeća ulažu u istraživanje i razvoj u nadi da će prodavati proizvode na temelju novih, a s druge strane da se tako dobivenim znanjem mogu koristiti te uzeti dio dobiti, bez izlaganja troškovima. Slično tome, informativne asimetrije se također mogu promatrati kao primjer tržišne nesavršenosti. Informativne asimetrije između zajmoprimaca i zajmodavaca sredstava mogu dovesti do tržišnih kamatnih stopa iznad društvene stope povrata, što može prouzročiti da se socijalno profitabilni pothvati ne implementiraju.

²⁴ Najprije su se pojavile u poljoprivredi.

U takvim slučajevima može se primijeniti kreditni poticaj u vidu subvencionirane kamatne stope. Upravo Vittas i Cho (1995) tvrde da pod određenim ekonomskim i institucionalnim okolnostima kreditne subvencije mogu biti učinkovit instrument promicanja industrijalizacije i ekonomskog razvoja. Isto tako, Gale (1989) dokazuje da kreditne subvencije svim zajmoprimcima mogu povećati učinkovitost kada uspijevaju spriječiti rizične dužnike oponašajući zajmoprimce niskog rizika. Isto tako, kreditni poticaji samo za zajmoprimce koji ne mogu održati privatno financiranje u pravilu završe smanjenom učinkovitosti. Također, Flam i Staiger (1989) pokazuju da mala količina zaštite industrije u konkurentnom kreditnom tržištu može biti svojevrsno poboljšanje dobiti kada kreditna tržišta pate od štetnih rizika.

Nadalje, u nekim slučajevima subvencije mogu povećati blagostanje u određenom gospodarstvu, prije negoli nadoknaditi različite tržišne nesavršenosti. Tako su, Abbott sa skupinom autora (1987) te Feenstra (1986) pokazali da ciljana mala izvozna subvencija može povećati dobit zemlje subvencioniranjem potražnje tržišta. Brander i Spencer (1985) dokazuju da izvozna subvencija poduzećima i oligopolnim industrijama može podignuti dobit domaćih poduzeća za više od iznosa dobivenih subvencija te na taj način utjecati na povećanje nacionalnog prihoda, a na štetu drugih zemalja. Međutim, u takvim slučajevima kada je nacionalna dobit pojačana na štetu drugih gospodarstava, postoji rizik od konkurentskih subvencija između pojedinih zemalja, što u konačnici može utjecati na smanjenje blagostanja. Slični se argumenti mogu upotrijebiti kao potpora poduzećima u svrhu dobivanja ekonomskog obujma u proizvodnji. Primjerice, u slučajevima kada poduzeća u stranom vlasništvu imaju prednost zbog svoje veličine, vlada može odobriti domaćim poduzećima veći iznos subvencija kako bi prevladala njihov početni nepovoljni položaj na međunarodnom tržištu i time im omogućila dugoročno uspješnije natjecanje. Teoretski, veće subvencije bi mogle dovesti do većeg profita za domaća poduzeća (veća dobit) koji zauzvrat može biti oporezovan te tako opravdati troškove subvencija.

Može se zaključiti da zemlje pri iskorištavanju ekonomije razmjera moraju procijeniti dugoročne troškove i koristi od subvencioniranja različitih industrija, a time i dugoročne izgled. Ne smije se zanemariti činjenica da im i druge zemlje mogu na isti način uzvratiti. Potonje bi moglo dovesti do povećanja napetosti u međunarodnoj trgovini i kontraproduktivnog prijeboja subvencija između trgovinskih partnera. Ipak, prema Lin (1996), koordiniranjem bilateralnih izvoznih subvencija može se neutralizirati distorzija potrošnje i povećati ekonomska dobit.

Sljedeći ekonomski argument za korištenje državnih subvencija je ispunjavanje ciljeva socijalne politike. Primjerice, ujednačenija raspodjela potrošnje ili dobiti pruža važne razloge za subvencije. Međutim, često se ovi ciljevi ne ostvaruju uz minimalne troškove. Naime, mnoge ekonomije svijeta najčešće zadržavaju generaliziranu subvenciju hrane u vidu fiksnih cijena za određena dobra kao alat ključne socijalne sigurnosne mreže (Grosh, 1994). One imaju prednost da ne proizvode „pogreške isključivanja“ jer nitko nije isključen od primitka dobrobiti, barem u načelu. Istovremeno stvaraju pogreške uključivanja zbog mnogih nenamjernih korisnika (oni koji ne trebaju subvencije) koji također imaju koristi od takve politike. S druge strane, oni mogu lako proizvesti štetne učinke za opskrbu jer u pravilu vlade nemaju dovoljno pravovaljanih informacija za učinkovito ciljanje. Možda bi jedna od mogućnosti učinkovitijeg ciljanja mogla biti davanje potpora u naravi (u obliku subvencionirane robe) umjesto novca jer bi se na taj način moglo učinkovitije ciljati ljude s većim potrebama.

Generalno, za uspješnost politike subvencioniranja trebalo bi izbjegavati generiranje *rentijerskog (rent-seeking) ponašanja* jer se često događa da su primatelji subvencija i dobrostojeće skupine ljudi koje na taj način iskrivljuju poticaje, što dovodi do nedoumice o distribuciji i raspodjeli resursa. Usprkos širokoj suglasnosti da subvencije u teoriji mogu biti djelotvoran redistributivan alat, empirijski dokazi o njihovu distributivnom utjecaju često sugeriraju da postoji znatan prostor za poboljšanja, kako kapitala, tako i troškova učinkovitosti (Schwartz i Ter-Minassian, 1995). U mnogim slučajevima siromašni neopravdano imaju mali udio u ukupnim koristima programa subvencioniranja. Grosh (1994) je analizirao šest studija o subvencijama na cijene hrane općenito te utvrdio da je korist incidencije bila regresivna u svakom slučaju, u smislu da su od subvencija više profitirali bogati u odnosu na siromašne. Programe subvencioniranja hrane u velikom broju zemalja ispitali su i Pinstrip i Andersen (1988) te otkrili da u apsolutnom smislu kućanstva s višim dohotkom u pravilu imaju više koristi od kućanstava s nižim primanjima. Petrei (1987) je utvrdio da su u Latinskoj Americi subvencije za vodu i kanalizaciju jako iskrivljene i idu u korist kućanstvima s višim primanjima. Van de Walle (1995) je utvrdio da su u Indoneziji subvencije javnog zdravstva blago povezane s prihodima kućanstava, te da nisu pravilno usmjerene jer apsolutni iznosi subvencija veći su bogatijim kućanstvima.

Valja zaključiti kako nisu sve subvencije loše subvencije, no samo one subvencije kojima se određeni cilj postiže uz minimalni transfer državnih sredstava i uz nastajanje minimalnih iskrivljenosti cijena može se smatrati učinkovitim.

Kako su subvencije dodijeljene iz proračuna određenim poduzećima ili pojedinim gospodarskim sektorima vid državne potpore²⁵ koji je iskazan na pozicijama godišnjih financijskih izvještaja primaoca, u empirijskom dijelu doktorske disertacije koristit će se izraz **državne subvencije**.

Tijekom prijašnjih razdoblja u Republici Hrvatskoj analize su uglavnom bile ograničene na kvalitativne analize, dok se u kvantitativnom smislu najčešće pratio podatak o iskorištenim u odnosu na planirana sredstva. Za ocjenu učinkovitosti primjenjivala se metoda anketiranja koju su ispunjavali sami davatelji potpora radi kreiranja izvještaja o učinkovitosti njihovih programa.

Kao što je navedeno, kvalitativni iskorak donijela je i studija Ekonomskog instituta u Zagrebu pod nazivom *Učinkovitost državnih potpora u Hrvatskoj* (2014) koja je imala tri projektna zadatka: (1) analiza postojećeg procesa odobravanja novih potpora, (2) analiza postojećih pravilnika za prikupljanje podataka od korisnika potpora, ili (3) pilot-projekt ex post analize već dodijeljenog sustava potpore.

2.3 Teorijska osnova državnih potpora i subvencija kroz pregled škola ekonomske misli

Kako bi se jasnije sagledala teorijska osnova državnih potpora i subvencija i njihov utjecaj na financijske rezultate poduzeća, a i na gospodarstvo neke zemlje u cjelini, u nastavku se navodi pregled škola ekonomske misli i njihove umnogome različite poglede na ulogu državnih potpore u ekonomskoj politici (Stojanov i Medić, 2001; Bernstein, Lerner i Schoar, 2009). Dok jedni ekonomsku politiku odnosno državni intervencionizam drže nužnom polugom u funkcioniranju stabilnoga kapitalističkoga gospodarstva koje teži rastu outputa i zaposlenosti, drugi ga smatraju štetnim za gospodarstvo (osim u određivanju nekih općih pravila i sitnih intervencija) (Polovina i Medić, 2002)

Svaka škola ekonomske misli razlikuje se po pojmovima, načelima, hipotezama, zakonitostima (poput kauzaliteta, kvantitativne i funkcijske veze), teorijama i drugim idejnim proizvodima s kojima objašnjavaju određene ekonomske probleme, pojave i odnose na razini

²⁵ Primjeri državnih potpora su: subvencije, davanje zajmova određenim poduzetnicima iz sredstava proračuna pod povoljnijim uvjetima, davanje državnih jamstava, stjecanje ili zakup državne nekretnine po cijeni povoljnijoj od tržišne i dr. kada je pri tome narušeno (ili bi moglo biti narušeno) tržišno natjecanje i trgovina između Republike Hrvatske i država članica Europske unije (*Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između RH i Europskih zajednica i njihovih država članica*, 1993).

tzv. pozitivne teorije (Stojanov i Medić, 2001). Prema ovim autorima, osnovni uzroci različitih škola ekonomskog mišljenja počivaju u psihološkim čimbenicima procesa spoznaje (individualne razlike u mogućnostima percepcije i razumijevanju stvarnosti), stajalištima s kojih se promatra stvarnost, metodama i razlikama u sustavu vrijednosti. Tako se i teorijska geneza kao i implikacije različitih škola ekonomskog mišljenja na državne potpore i subvencije ogledaju u različitim pristupima. U osnovi se svode na suprotstavljena mišljenja o ulozi države u gospodarstvu, i to u rasponu dviju krajnosti – jedne koja zagovara apsolutnu slobodu tržišta i druge koja je na tragu potpunoga državnog intervencionizma u tržište i gospodarstvo u cjelini.

Kako su u ekonomskoj literaturi i politici najviše prisutni teorijsko-politički sporovi između neoklasičara i keynesijanaca, stoga su u radu izdvojene i prikazane neke njihove teorije i politike vezane uz državne potpore i subvencije.

Neoklasična (liberalna) škola ekonomskog mišljenja nastavak je misli klasične liberalne ekonomske škole koja se razvila u 18. stoljeću u Engleskoj i Francuskoj kao kritika merkantilizma²⁶. Njezine pristaše nastojale su slijediti misli klasične škole, ali pomoću teorije marginalne koristi koja odbacuje klasičnu teoriju troškova proizvodnje i teoriju radne vrijednosti. Za razliku od klasičara, priznaju da tržišni mehanizam ima neke nedostatke i da država može ukloniti te nedostatke pomoću mjera ekonomske politike i bez transformacije privatnog u državno vlasništvo. Ekonomsku ulogu države reduciraju na poslove javnog interesa za koje privatni kapital nema interes, a kako je gospodarstvo stabilno, uloga države ogleda se u određivanju pravila (zakona), zaštiti privatnog vlasništva i vladavini prava. Pristaše neoklasične škole slijede mikroekonomski pristup stvarnosti, ontološki i metodološki kolektivism (Bunge, 1998: 128) u kojem je jedinica analize pojedinac (*homo oeconomicus*) pri čemu je glavni problem nesklad između neograničenih potreba pojedinca i oskudnih resursa. Zagovaraju individualne interese kapitala, privatno vlasništvo, slobodnu konkurenciju, oscilacije cijena i tržište kao najbolji koordinator ekonomskih vrijednosti. Stoga neoklasična razmatranja podupiru horizontalne potpore koje utječu na ekonomiju ponude te podižu ukupnu ekonomičnost. U tim slučajevima horizontalne potpore pozitivno djeluju na poslovanje poduzeća jer u normalnim uvjetima bez državne pomoći ne bi mogli odgovoriti na zahtjeve tržišta.

²⁶ Merkantilizam kao ekonomsko-politička doktrina obilježava ekonomsku politiku najrazvijenijih svjetskih ekonomija u razdoblju od 1400. do 1800. godine kojima je imperijalizam bio jedan od stupova ekspanzije.

Neoklasična škola se u povijesti pojavljivala kroz brojne struje kao što su: Marshallova sinteza, nova klasična ekonomija (ili ekonomika racionalnih očekivanja), monetarizam, ekonomika ponude, ekonomika javnog izbora, neoklasična (Hicks-Samuelsonova) sinteza (Stojanov i Medić, 2001).

Teorijska osnova svih modernih struja neoklasične (neoliberalne) škole ekonomskog mišljenja je Marshallova sinteza²⁷ teorije troškova proizvodnje i teorije granične korisnosti²⁸. Važan je i pojam granični proizvod²⁹. Cijene proizvoda i proizvodnih čimbenika te cijene rada uspostavljaju se automatskim uravnoteženjem ponude i potražnje. Tržišni sustav „čisti“ viškove i manjkove na strani ponude i potražnje te slobodno tržište automatski formira ekonomsku ravnotežu.

Nova klasična ekonomija (ekonomika racionalnih očekivanja), kao jedna od struja neoklasične škole, slijedi klasične liberalne ekonomiste (Ricardo, Say, Mill) koji nisu vjerovali u pozitivne efekte državne intervencije u slobodno tržište. Smatrali su da ekonomski subjekti i građani mogu mijenjati svoje ekonomsko ponašanje kao odgovor na diskrecijske mjere vlasti pomoću racionalnih predviđanja efekata takvih politika. Povezano s tom tezom postavili su tzv. teorem o neefikasnosti i irelevantnosti ekonomske politike – u situacijama i gospodarstvima u kojima dominiraju racionalna očekivanja, fleksibilne cijene i najamnine ekonomska politika vlade je neefikasna i irelevantna, a time i državne potpore jer je ekonomski subjekti predvide te njezine anticipativne posljedice ugrade u svoje cijene i ponašanje na tržištu.

Ovaj smjer ekonomske misli u literaturi se susreće pod različitim imenima ovisno o tome kojoj se komponenti daje prednost. Najčešće se susreće kao *nova klasična (makro) ekonomija*, što upućuje na njezinu povezanost s načelima klasične ekonomske teorije, posebno s teorijom opće privredne ravnoteže. Imajući u vidu mjesto i ulogu očekivanja u ovoj školi ekonomskog mišljenja, kao i način njihova formiranja, često je nazivaju *školom racionalnih očekivanja*. Nadalje, skupina autora objedinjujući obje komponente, pod nazivom *racionalna očekivanja*

²⁷ Dobila ime po Alfredu Maršalu, profesoru političke ekonomije na Oxfordu. Njegova knjiga "Načela ekonomike" (1890) sjedinila je teorije ponude i potražnje, marginalne korisnosti i cijene proizvodnje u koherentnu cjelinu.

²⁸ Granična korisnost definira se kao korisnost zadnje konzumirane jedinice nekog dobra. Pri tome vrijedi zakon padajuće granične korisnosti, koji objašnjava da korisnost dodatne jedinice konzumiranog dobra pada te može podmiriti i negativne vrijednosti, čega je posljedica pad ukupne korisnosti.

²⁹ Granični proizvod definira se kao dodatni proizvod koji proizlazi iz porasta uloga varijabilnog faktora (rada) za jedincu.

– *ravnotežni pristup*, imala je intenciju izgraditi makroekonomiju na adekvatnoj mikroekonomskoj osnovi u kojoj pojedinci maksimiziraju korisnost, poduzeća maksimiziraju profit, a tržišta su u ravnoteži (Muth, 1961; Sims, 2003). Suština ovoga smjera razmišljanja je pretpostavka po kojoj je tržište stalno u ravnoteži (Tsoulfidis, 2010), poslovni ljudi i političari koriste i znaju sve raspoložive informacije o tržištu i politici te ih brzo ugrađuju u svoje cijene i zato vladine mjere nemaju učinke. Vladine mjere mogu biti učinkovite jedino ako su nenajavljene, brze, a promjene smjera i mjera ekonomske politike neočekivane. Zato su u pravilu i protiv državnih potpora.

U osnovi pristaše nove klasične ekonomije brane i proširuju klasični pogled na tržišnu ekonomiju i zastupaju klasične pretpostavke te preporučuju vladama da se u vođenju ekonomske politike trebaju ponašati u skladu s fiksnim pravilima, a ne prema diskrecijskim pravima i slobodnim odlukama koje omogućuju čestu izmjenu smjera i mjera ekonomske politike (Stojanov i Jakovac, 2013). Podržavaju teorem o nevažnosti i neefikasnosti ekonomske politike koji kaže da su vladine ekonomsko-političke intervencije irelevantne jer se gospodarstvo vrlo brzo vraća u početno stanje zbog djelovanja tržišnih mehanizama, a česte izmjene smjera i mjera ekonomske politike mogu građane dodatno zbuniti i pogoršati stanje u gospodarstvu (White, 2012). Zbog toga vjeruju u tržišne mehanizme reguliranja ponude i potražnje, a državi osporavaju da, u pravilu, može kratkoročno utjecati na zaposlenost i veličinu proizvodnje. Upravo zato što uvijek postoji određena stopa nezaposlenosti i svaki pokušaj da je država smanji ili poveća gospodarski subjekti će predvidjeti, odnosno neutralizirati svojim reakcijama. Zato umjesto djelovanja monetarne i fiskalne politike na efektivnu potražnju, pažnju treba usmjeriti na agregatnu ponudu te tako djelovati na makroekonomske agregate (povećanje bruto domaćeg proizvoda, zaposlenosti i tome slično). U osnovi, ova škola stoji na stanovištu da se gospodarski subjekti racionalno ponašaju, da vrlo uspješno procjenjuju buduća ekonomska kretanja i prilagođavaju svoju ekonomsku aktivnost jer se koriste svim raspoloživim informacijama te su u osnovi protiv državnih potpora. Dvije su ključne pretpostavke racionalnih očekivanja:

1. ljudi se koriste svim dostupnim informacijama na bazi kojih donose odluke
2. zarade i cijene su promjenljive, odnosno fleksibilne.

U procesima donošenja odluka najveću važnost imaju očekivanja. Ovisno o tome kakva su očekivanja, tj. očekivanja hoće li investitori ići u nove poslovne poduhvate ili će potrošači svoj raspoloživi dohodak usmjeriti potrošnji, odnosno štednji, oblikuje se odnos nezaposlenosti i inflacije kao središnje makroekonomsko pitanje. Jedan od osnivača nove

klasične škole Robert Lukas smatrao je da je ekonomska javnost posljednjih desetljeća „udobno“ živjela s dvije povezane ideje:

- da tržišno gospodarstvo neminovno prolazi kroz fluktuacije koje se mogu ukloniti jedino pomoću fleksibilne i odlučne vladine politike
- da ekonomisti raspolazu znanstveno provjerenim znanjem koje im omogućuje da u svako doba odrede koje bi politike trebalo primijeniti (Tsoulfidis, 2010).

Iako je teorija racionalnih očekivanja, kao sofisticirana intelektualna reakcija na ekonomski neuspjeh sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, dala posve drugačija shvaćanja ponašanja gospodarstva i njegovih pojedinih subjekata u odnosu na sve ranije teorije u literaturi, u odnosu na državne potpore zadržali su klasični pogled.

Monetarizam kao struja neoklasične škole također slijedi klasičnu dihotomiju, a njezine pristaše (Milton Friedman)³⁰ držale su važnim stabilizirati novčani sektor strogom regulativom, a robni sektor prepustiti slobodnom tržištu i konkurenciji koje će se pri tome samo stabilizirati putem konkurencije i automatskog uravnoteženja. Zalagali su se da se upravljanje makroekonomskim procesima reducira na uporabu agregatne ponude novca ili druge monetarne varijable, i to politikom pravila, pri čemu stopa rasta ponude novca treba biti unaprijed poznata i konstantna, neovisno o trenutno cikličnom kretanju gospodarstva. Smatrali su da mjere diskrecijske fiskalne i monetarne politike, koje djeluju na agregatnu potražnju, u praksi imaju destabilizirajući efekt na gospodarstvo. Zbog toga monetarne vlasti trebaju napustiti politiku diskrecijskog prava smanjivanja ili povećanja agregatne ponude novca te prihvatiti politiku pravila. Prema monetaristima, brzina optjecaja novca je stabilna te je poželjno da godišnja stopa rasta agregatne ponude novca raste po stopi koja je jednaka godišnjoj stopi rasta bruto društvenog proizvoda (Stojanov i Medić, 2001), odnosno novac je u ekonomskim procesima neutralan. Njegovim povećanjem ili smanjenjem dugoročno se ne mogu napraviti ili ubrzati promjene u realnom sektoru. Dakle, proces uravnoteženja i stabilizacije realnog sektora prema monetaristima je prepušten slobodnom tržištu, bez uplitanja države svojim mjerama (pa i državnim potporama).

*Ekonomika ponude*³¹ kao jedna od struja neoliberalne škole zagovarala je povećanje agregatne ponude nasuprot keynsijanskoj ekonomskoj politici upravljanja agregatnom potražnjom.

³⁰ Milton Friedman dobio je Nobelovu nagradu za ekonomiju 1976. godine

³¹ Glavni predstavnici ekonomike ponude su Arthur Laffer, Paul Craig Roberts i Norman Ture.

Reafirmira klasičnu školu ponovnim uvođenjem Sayova zakona ponude³². Zagovornici ekonomije ponude smatraju da rast gospodarstva, osobito na dugi rok, ovisi gotovo u cijelosti o čimbenicima koji utječu na ponudu. Zalažu se za smanjenje poreza zbog veće opće motivacije, poticanja štednje, investiranja i inovacija (Polivina i Medić, 2002). Protive se monopolima radi poticanja slobodne konkurencije, nižih cijena i veće efikasnosti. S druge strane, traže slabljenje uloge radničkih sindikata kako bi tržište rada bilo što slobodnije. Zalažu se i za poticaje u vidu financiranja boljega općeg i stručnog obrazovanja kako bi se postigla veća proizvodnost, te stvaranje investicijske banke koja bi subvencionirala poduzeća koja se uz velike rizike upuštaju u razvijanje novih tehnologija. Traže i reformu socijalnog osiguranja kako bi se uklonila svaka pogodnost življenja od socijalne pomoći te stvorili poticaji za nezaposlene koji bi im omogućili aktivnije traženje zaposlenja. Dakle, pristaše ekonomije ponude kao daleko najvažniji stimulans gospodarskom razvoju pojedinih nacionalnih ekonomija vide u postojanju motiva privatnih poduzetnika da uđu u biznis i na taj način pokrenu proizvodnju. Pri tome država mora na sve načine stvoriti „ambijentalni okvir“ koji je maksimalno stimulativan nesmetanom obavljanju ekonomskih aktivnosti i ne isključuje ciljane državne potpore koje će tome pridonijeti. U naravi radi se o horizontalnim potporama.

Teoretičari ekonomije ponude stavljaju naglasak na ulogu fiskalne politike u dinamiziranju stope gospodarskog rasta, odnosno na smanjenje poreznih stopa za koje smatraju da su u funkciji stimuliranja gospodarskog rasta. Prema tome, u teorijsko-analitičkom smislu u ekonomiji ponude osnovno analitičko oruđe predstavlja Lafferova krivulja³³. Njezina ključna poruka je da niže porezne stope omogućuju veće iznose ukupnih državnih prihoda (poreznih zahvaćanja), a smanjivanje poreznih stopa je u funkciji stimuliranja gospodarskog rasta. Laffer je tvrdio da postoji porezna stopa između ekstremno visoke i ekstremno niske porezne stope pri kojoj su porezni prihodi maksimalni.

Osnovna razlika između keynsijanaca, uključujući tu i neokeynsijance, s jedne, i predstavnika ekonomije ponude, s druge strane, je odnos ovih škola prema tržišnom sustavu, sustavu motivacija i privatnom poduzetništvu iz čega proizlazi i različit odnos prema državnim potporama. Keynsijanci tvrde da tržište dovodi do iskazivanja najrazličitijih neravnoteža u

³² Spomenuti Zakon nastao je iz djela J. B. Saja koji je rekao da se proizvodi uvijek razmjenjuju za proizvode.

³³ Lafferova krivulja je grafički prikaz odnosa poreznog opterećenja i prihoda države.

gospodarstvu, što može utjecati na pojavu kriza i nezaposlenosti. Drugim riječima, zbog nesavršenosti tržišta i njegovih nepravilnosti, može doći do usporavanja stope gospodarskog rasta. Zbog toga država mora u uvjetima nedovoljne proizvodnje inicijalno povećati neku od komponenti ukupne potrošnje. Tu se ponajprije izdvaja komponenta investicijske potrošnje kao jednog od načina ubrzanja stope gospodarskog rasta. Prema Keynesu, državna intervencija je potrebna jer proturječnosti kapitalizma s jedne strane vode u pretjerano gomilanje bogatstva, a s druge strane u veliko siromaštvo. Suprotno, prema mišljenju pristaša ekonomije ponude, upravljanje agregatnom potražnjom nema izraženijeg utjecaja na stopu gospodarskog rasta, posebno ako su promjene cijene očekivane od ekonomskih sudionika.

Iz navedenog može se zaključiti da ekonomija ponude, kao jedna od struja neoliberalne škole, ima dva osnovna obilježja – zagovornici su poticaja i velikog smanjenja poreza. Osnovno analitičko oruđe predstavlja im Lafferova krivulja³⁴ koja pokazuje grafičku djelotvornost porezne politike te ilustrira vezu između poreznih prihoda i poreznih stopa. Njezina ključna poruka je da niže porezne stope omogućuju veće iznose ukupnih državnih prihoda, a smanjivanje poreznih stopa je u funkciji stimuliranja gospodarskog rasta. To znači da bi smanjeni porezi trebali povećati dohodak poduzetnicima koji će ga uložiti u nove investicije i građanima koji će ga uložiti u štednju. Na taj će način povećanje proizvodnje i razmjene ublažiti pad prihoda od poreza i povećati iste.

Keynezijanska škola je svojom kritikom klasične ekonomske teorije i novom doktrinom funkcioniranja kapitalističke privrede dala teorijsku osnovu za novu ulogu države u tržišnim privredama. Keynes i njegove pristaše smatrali su da glavni problem ekonomije nije način određivanja cijena ili raspodjela prihoda, već pitanje kako se određuje razina proizvodnje i zaposlenosti. Ako se proizvodnja, zaposlenost i prihodi povećavaju, potrošnja se na temelju dodatnog porasta prihoda smanjuje, odnosno granična se sklonost potrošnje smanjuje. To dovodi do povećane štednje, a ako se prihodi štede, dolazi do smanjenja potražnje za robama i uslugama, a time i proizvodnje i zaposlenosti. Keynes je kao i pristaše klasične teorije smatrao da štednja i ulaganje trebaju biti jednaki, ali za razliku od njih Keynes je zastupao stajalište da te dvije kategorije ne trebaju biti potpuno jednake pri punoj zaposlenosti. Izjavio je da je *laissez-faire*³⁵ kapitalizam umro s izbijanjem Prvog svjetskog rata. Kasnije napušta

³⁴ Lafferova krivulja ima oblik zvona i opominje vlade da trebaju pronaći optimalnu poreznu stopu.

³⁵ Prevedeno: „Pusti neka radi“ – francuski izraz kojim se izražava liberalni zahtjev da se iz gospodarskog života ukloni svako miješanje države.

laissez-faire, ali i dalje ostaje pobornik kapitalističkog modela i temelja na kojima počiva, odnosno slobode izbora, alokacije resursa preko cjenovnih poticaja i profita kao pokretačke snage privređivanja.

U traženju odgovora na recesiju, tridesetih godina prošlog stoljeća, Keynes je dao teorijsku podlogu državnom intervencionizmu u ekonomiji. Zalagao se za intervenciju države u gospodarske tokove jer je ekonomska kriza pokazala nesavršenost slobodnog tržišta te potrebu upravljanja gospodarskim sustavima u cjelini. Za vrijeme velike ekonomske krize preporučuje američkoj vladi da poduzme energične mjere fiskalne politike u smjeru povećanja javnih investicija kako bi dopunila djelovanje tržišnog mehanizma koji nije mogao riješiti problem velike nezaposlenosti. Njegova glavna postavka je bila da zaposlenost ovisi ponajprije o veličini investicija te da je nezaposlenost uglavnom uzrokovana nedovoljnim investicijama (Keynes, 1936). Smatra da je samo u fazi gospodarskog rasta opseg privatnih investicija dovoljan za punu zaposlenost, dok se u silaznoj fazi ekonomskog ciklusa privatne investicije smanjuju zbog očekivanog pada profita i povećane *liquidity preference*³⁶. U silaznoj fazi ekonomskog ciklusa dolazi i do povećanja kamatnih stopa, što dodatno utječe na redukciju investicija. Keynes je ponudio rješenje toga problema kroz državnu politiku usmjerenu na snižavanje kamatnih stopa i povećanjem državnih (javnih) investicija (Keynes, 1936; Myrdal, 1960; Galbraith, 1952). Prema Keynesu, jedna od najvažnijih ekonomskih funkcija države u tržišnom gospodarstvu je uz definiranje zakonskog okvira i pravila, kreiranje ekonomskih politika i njezinih ciljeva, mjera i instrumenata kojima usmjerava ekonomska kretanja, pa tako i državnim potporama.

Tvrdio je da opća ravnoteža po neoklasičnom modelu nije ničim zajamčena te da je opće stanje kapitalističkoga gospodarstva češće stanje nedovoljnoga nego punoga korištenja resursa i da se to stanje može dugo održavati u ravnoteži, onemogućujući oporavak i rast gospodarstva. Da bi se takvo stanje izbjeglo, potrebno je sustavno djelovanje države na poticanju rasta (državni poticaji) i održavanju pune zaposlenosti raspoloživih resursa. Zalaže se za aktivnu državnu intervenciju i smatra je nužnom u upravljanju gospodarstvom. Drugim riječima, Keynes je za efikasnu kombinaciju tržišnih sloboda i državnih mjera regulacije koje će stabilizirati rast kapitalističke privrede ne ugrožavajući pri tome njezin temeljni kapitalistički habitus. Tvrdio je da se na slobodnom tržištu treba dobro procijeniti slučaj i onda odlučiti treba li država intervenirati ili ne. Za razliku od nekih ranijih ekonomista koji su

³⁶ Preferencija likvidnosti.

dopuštali povremenu korektivnu akciju države u redistribuciju dohotka i održavanju socijalnog mira, kao što je John Stuart Mill³⁷, Keynes postavlja teorijsku osnovu i razrađuje državne mehanizme za održavanje stabilnosti i rasta kao trajne elemente gospodarskog upravljanja (Keynes, 1936; Myrdal, 1960).³⁸

Prema Keynesu, tržišna ekonomija ne može automatski osigurati punu zaposlenost, a potražnja je ključna varijabla upravljanja ekonomijom. Smatrao je potrebnim da se u situacijama visoke nezaposlenosti i značajnih neiskorištenih proizvodnih kapaciteta potiče potrošnju (javni radovi financirani iz državnog proračuna, poticaji, olakšano kreditiranje i sl.), čime dolazi do rasta potražnje i tim slijedom do rasta proizvodnje i zaposlenosti, što na kraju dovodi do spirale koja dovodi do porasta nacionalnog dohotka. Kako tržište ne djeluje učinkovito u svim slučajevima (a osobito ne u ponudi javnih dobara, internalizaciji vanjskih učinaka, prevladavanju velikih rizika i negativne selekcije, osiguranju, onemogućavanju monopola, preraspodjeli dohotka i uspostavljanju ravnoteže u poremećenim gospodarskim tokovima) uloga države, a time i javnih financija je tim veća (Skidelsky, 2011; Jurković, 2002). Dakle, Keynes i njegove pristaše, nasuprot neoklasičarima, smatrali su da je ravnoteža na slobodnom tržištu nestabilna te dovodi do mnogobrojnih nedostataka kao što su nesavršena konkurencija i nepravedna raspodjela dohotka. Upravo zbog toga i jest uloga države da ukloni ili ublaži te nedostatke, osobito u osiguranju potrebnog stupnja socijalne pravde kroz pomoć nezaposlenima, subvencije, politiku dohotka, progresivno oporezivanje (Stiglitz, 2000). Tako i državne potpore kao oblik državne intervencije imaju namjeru poticati gospodarski rast i zaposlenost, posebice u sektorima koji bi bez potpora teško napredovali (Vidović, 2015; Mesarić, 2001).

2.4 Definicija državnih potpora prema pravnoj regulativi Europske unije

Kao što je navedeno, u praksi Europske unije pojam državne potpore definira se različito. Nekim definicijama su u fokusu prednosti što ih potpore donose korisniku jer nemaju obvezu protučinidbe ili je pak nedovoljna. Drugim definicijama je težište na samom trošku države

³⁷ U knjizi „Načela političke ekonomije“, 1848. godine.

³⁸ Time postavlja temelje modernoj makroekonomiji i makroekonomskoj politici koja se primjenjivala do polovice 1960-ih.

kao davatelju potpore korisnicima, bilo da se radi o realnom trošku ili o umanjenju (stvarnom ili mogućem) prihoda državne blagajne.

Sa stajališta prava Europske unije definicija državnih potpora sadržana je u članku 107. stavku 1. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (prethodno članka 87. Ugovora o osnivanju Europske zajednice)³⁹ (dalje u tekstu: UFEU).

Taj stavak u prijevodu⁴⁰ glasi:

„(1) Osim ako nije ovim Ugovorom drugačije utvrđeno, svaka potpora koju daje država članica, ili koja je dana putem državnih sredstava u bilo kojem obliku, koja narušava ili prijeti narušavanjem tržišnog natjecanja davanjem prednosti nekim poduzetnicima ili nekim proizvodima, nespojiva je sa zajedničkim tržištem u mjeri u kojoj utječe na trgovinu između država članica.“

Iz navedenog stavka mogu se iščitati četiri kumulativna⁴¹ uvjeta potrebna da bi se neka državna mjera smatrala državnom potporom o kojima je bilo riječi u poglavlju 2.1. *Pojam i značaj državnih potpora*. Upravo zbog tako postavljenih uvjeta iz definicije državnih potpora, a posebno zbog posljednjeg koji je postavljen kondicionalno „bi moglo“ (što znači da je dovoljno da postoji opasnost od narušavanja tržišnog natjecanja, odnosno utjecaja na trgovinu između država članica) nemali broj državnih mjera smatra se državnim potporama. Zahvaljujući tako široko postavljenoj definiciji, dokazivanje da neka mjera predstavlja potporu dodatno je olakšano. Ipak, s obzirom na to da su ponekad, kao na primjer u kriznim vremenima, državne potpore dobrodošle, ne iznenađuje činjenica što uz načelnu zabranu postoji i velik broj izuzeća od zabrane državnih potpora – bilo u vidu automatskih, diskrecijskih iznimki ili pak u vidu iznimki propisanih uredbama. Svaki od uvjeta iz definicije državnih potpora koji moraju biti ispunjeni ne bi li mjera predstavljala državnu potporu, osim člankom 107. UFEU-a, sadržani su i u čitavom nizu presuda Suda EU-a.

Za primijetiti je da su se navedeni uvjeti mijenjali kroz vrijeme, kao i tumačenje pojedinih elemenata definicije. Definicija je uvedena 1961. godine i od tada se promjene u njezinu

³⁹ Ugovor o osnivanju Europske zajednice na engleskom se skraćeno naziva EC Treaty. Ugovor je više puta dopunjavan i mijenjan, a konsolidirana verzija Ugovora je na snazi od 1. veljače 2003. godine.

⁴⁰ Prijevod preuzet iz Liszt, M., Petrović, S. (2002), *Kriteriji za dodjelu dopuštenih državnih potpora*, str. 2.

⁴¹ Nicolaidis, P., Kekelekis, M., Kleis, M. (2008). *State Aid Policy in the European Community, Principles and Practice*, (Vol 16, 2nd ed., Kluwer Law International), str. 10.

sadržaju vremenski mogu svrstati u četiri razdoblja⁴². U prvom razdoblju od 1957. do 1970. definicija je bila postavljena toliko široko da se smatralo da su državne potpore potpuno prešle u nadležnost Europske unije, o kojoj više nisu odlučivale države članice. U razdoblju između 1980-ih i 1992. godine uvedeno je načelo privatnog ulagatelja, da bi se Ugovorom iz Maastrichta uvela nova iznimka zabrane potpora – ona radi zaštite kulturnog nasljeđa⁴³. Otada se iznimke zabrane više nisu mijenjale, niti su se uvodile nove. U posljednje vrijeme definicija se nije mijenjala, ali zbog globalne financijske krize u kojoj se našlo i europsko tržište i novonastale potrebe za državnom intervencijom, iznimke zabrane počele su se tumačiti šire.

U načelu pravna regulativa Europske unije razlikuje državne potpore koje se smatraju državnim potporama te one koje su zabranjene, od onih koje se doduše smatraju državnim potporama, ali koje su unatoč tome dopuštene, tzv. *legal state aid* (pravna državna pomoć). Takve državne potpore regulirane su drugim i trećim stavkom članka 107. UFEU-a u obliku iznimki od pravila o zabrani davanja državnih potpora. Drugi stavak bavi se automatskim iznimkama, odnosno automatski dopuštenim državnim potporama koje su spojive s unutarnjim tržištem i koje se na temelju UFEU-a mogu slobodno dodjeljivati bez posebnih postupaka ocjene i odobrenja (automatske iznimke), a to su:

- potpore socijalnog karaktera koje se dodjeljuju pojedinim potrošačima ako se to čini bez diskriminacije u odnosu na podrijetlo predmetnih proizvoda
- potpore za uklanjanje štete počinjene prirodnim nepogodama ili izvanrednim događajima.

Treći stavak govori o diskrecijskim iznimkama o čijoj usklađenosti s politikom Europske unije u području državnih potpora, svakoj pojedinačno, odlučuje Europska komisija (mogu se smatrati spojivim s unutarnjim tržištem). Te diskrecijske iznimke daju Komisiji veliki prostor unutar kojeg se može kretati i među njima se nalaze najčešći razlozi na koje se države članice pozivaju pri traženju odobrenja državnih potpora. To su⁴⁴:

- potpore za primicanje gospodarskog razvoja područja na kojima je životni standard neuobičajeno nizak ili na kojima postoji velika podzaposlenost

⁴² Juna Piernas Lopez, *Understanding the Notion of State Aid through Policy*, predavanje u travnju 2012. na međunarodnom seminaru iz prava Europske unije, Advanced Issues on European Law

⁴³ Čl. 107., st. 3., točka c UFEU-a.

⁴⁴ <http://www.mfin.hr/hr/drzavne-potpore> (pristupljeno 11. 7. 2018.)

- potpore za promicanje provedbe važnog projekta od zajedničkog europskog interesa ili za uklanjanje ozbiljnih poremećaja u gospodarstvu neke države članice
- potpore za olakšavanje razvoja određenih gospodarskih djelatnosti ili određenim gospodarskih područja ako takve potpore ne utječu negativno na trgovinske uvjete u mjeri u kojoj bi to bilo suprotno zajedničkom interesu
- potpore za promicanje kulture i očuvanje baštine ako takve potpore ne utječu na trgovinske uvjete i tržišno natjecanje u Uniji u mjeri u kojoj bi to bilo suprotno zajedničkom interesu
- druge vrste potpora koje Vijeće odredi svojom odlukom na prijedlog Komisije.

I unutar „razreda“ potpora koje se mogu smatrati spojivima s unutarnjim tržištem razlikuju se dva „podrazreda“:

1. državne potpore koje se ne smiju dodijeliti prije prijave i odobrenja Europske komisije
2. državne potpore sadržane u režimu općeg izuzeća od prijave (*general block exemption*).

Osim odredbi UFEU-a europska regulativa u definiranju državnih potpora koristi se i *Općom uredbom o skupnim izuzećima*⁴⁵, kojom se od provjere radi li se o državnim potporama izuzimaju određene skupine potpora. Radi se o automatski dopuštenim državnim potporama (*Permissible aid*) koje su razvrstane u šest skupina:

1. područna pomoć (*Regional aid*)
2. pomoć za istraživanje i razvoj (R&D&I aid)
3. pomoć srednjem i malom poduzetništvu (Aid for SMEs)
4. pomoć za očuvanje okoliša (Environmental aid)
5. pomoć za vježbenike i zapošljavanje (Training/employment aid)
6. pomoć za spas ili restrukturiranje poduzeća (Rescue and restructuring aid).

U svibnju 2012. godine Europska komisija je objavila Priopćenje⁴⁶ u kojem se osvrće na strategiju Europa 2020⁴⁷ te objašnjava cilj reforme i modernizacije programa državnih

⁴⁵ Opširnije u poglavlju 3.5.3. Opća uredba o skupnim izuzećima.

⁴⁶ [http://Communication from The Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions EEEEEU State Aid Modernization \(SAM\)*COM/2012/0209final*/](http://Communication from The Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions EEEEEU State Aid Modernization (SAM)*COM/2012/0209final*/) (pristupljeno 11.06.2018.)

potpora, tzv. SAM (*State aid modernization*). Među ostalim predlaže uvođenje općih načela koja bi se primjenjivala pri procjeni usklađenosti državnih potpora s unutarnjim tržištem, reviziju i konsolidaciju smjernica u području državnih potpora, reviziju uredbi donesenih u pravu državnih potpora i sl. Modernizacija obuhvaća i definiciju pojma državnih potpora koja bi u budućnosti trebala biti preciznija kako bi se izbjegla brojna tumačenja.

2.4.1 Ekonomska prednost – načelo privatnog investitora

U nastavku rada detaljnije se elaboriraju uvjeti iz članka 107. stavka 1. koji trebaju biti kumulativno zadovoljeni da bi se neka mjera smatrala državnom potporom. Prvi uvjet iz definicije državnih potpora pretpostavlja da ako je vjerojatno da neka mjera izravno ili posredno stavlja određeno poduzeće u bolji položaj, riječ je o ekonomskoj prednosti koju korisnik ne bi imao u normalnim tržišnim uvjetima. Navedeni uvjet iz definicije državnih potpora u biti se svodi *na načelo privatnog ulagatelja*. Načelo privatnog ulagatelja uvedeno je osamdesetih godina prošlog stoljeća, a potvrđeno je u mnogobrojnim presudama Europskoga suda⁴⁸ te danas čini jednu od najvažnijih komponenti definicije državnih potpora.

Ovo se načelo svodi na postavljanje pitanja: *bi li neki privatni ulagatelj uložio u poduzeće na način na koji to putem državnih potpora čini pojedina država članica*. Ako je odgovor negativan, riječ je o potpori. Iz navedenog načela privatnog ulagatelja proizlazi da su potpore po svojem habitusu ulaganje države koje nije isplativo prema kriterijima privatnih ulagatelja, ali iz perspektive države, u određenim situacijama jest jer su joj važni i drugi neekonomski čimbenici. Time korisnici državnih potpora stječu određenu prednost koju u normalnim tržišnim uvjetima, bez „intervencije“ države, najvjerojatnije ne bi stekli. Iz toga proizlazi i nepoželjnost čitavog koncepta jer umjetno stjecanje prednosti određenih subjekata – primatelja potpora, ostavljaju u tržišnom natjecanju one subjekte koji to možda ne zaslužuju svojim poslovanjem. S druge strane, naspram njih stavljaju u nepovoljniji položaj one subjekte koji su samostalno opstali i postigli poslovni uspjeh te im takva pomoć nije trebala.

⁴⁷ Commission Communication „Europe 2020 – a strategy for smart, sustainable and inclusive growth“, COM (2010) 2020 final (pristupljeno 11. 6. 2018.)

⁴⁸ Belgija protiv Komisije iz 1996. g. (C-234/84 Kingdom of Belgium v Commission of the European Communities /1986/ ECR-02263, para 14) i Komisija protiv Nizozemske iz 2011. (C279-08, para 87)

2.4.2 Selektivnost – prednost određenim subjektima

Drugi uvjet u definiciji državnih potpora pretpostavlja da se poslovni subjekti koji se nalaze u ekonomski i činjenično sličnim situacijama i usporedivim tržišnim položajima razdvajaju na one koji uživaju neku vrstu državne potpore i na one kod kojih to nije slučaj. Terminologiju „usporediva činjenična i ekonomska situacija“ upotrijebio je Europski sud u presudama *Ecotrade*⁴⁹ i *Nizozemska protiv Komisije*⁵⁰, te je postala uvriježena u europskom pravu.

Definicija selektivnosti podrazumijeva da se slični NE kada se radi o državnoj potpori tretiraju slično. Pri tome se selektivnim smatra čak i davanje državnih potpora čitavom jednom sektoru, kao što je to bio slučaj u *Italija protiv Komisije*⁵¹ i *Unicredito*⁵².

Koliko se široko može tumačiti uvjet selektivnosti pokazuje presuda *Belgija protiv Komisije*⁵³ u kojoj je Europski sud naveo da opći karakter neke mjere ne mora značiti da ona nije selektivna, a da bi u slučajevima u kojima je dokazivo postojala selektivnost i različiti tretman sličnih, svoju odluku opravdao prirodom sustava dodjele državnih potpora kao u presudi *Adria Wien Pipeline*⁵⁴. Bitno je napomenuti da se upravo zbog širokog tumačenja selektivnosti iz definicije državnih potpora, početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, razvila čitava grana europskog *acquisa* koja se bavila *sektoralnim potporama*, i to u obliku općeg okvira (*general framework*). Razlog tome je želja da se određenim gospodarskim granama omogući da, unatoč tome što prema definiciji potpadaju pod državne potpore, svejedno automatski te potpore smiju uživati (Quigley, 2003). Radi se o nekoliko velikih, vrlo osjetljivih gospodarskih grana te kod kojih doista postoji određena nužnost miješanja države u tržište kao što su: poljoprivreda, šumarstvo i ribolov, medijsko emitiranje, industrija ugljena i čelika, tekstilna, automobilska, prijevozna industrija te industrija brodogradnje⁵⁵.

⁴⁹ C-200/97 *Ecotrade Srl v Altiforni e Ferriere di Servola SpA (AFS)* [1998] ECR I-7907

⁵⁰ Case T-233/04, *Kingdom of the Netherlands v Commission of the European Communities*, para 86

⁵¹ Case 6/97 *Italy v. Commission*. U tom slučaju radilo se o poreznim olakšicama u sektoru industrije. Budući da su u tom sektoru velikom većinom zaposlene žene, takva mjera proglašena je državnom potporom kojom je država odabrala industriju kojoj će pomoći.

⁵² Case C-148/04 *Unicredito Italiano SpA V Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1*, para 49

⁵³ C-75/97

⁵⁴ C-14399 para 42

⁵⁵ Conor Quigley, *European State Aid Law and Policy*, (2nd ed., Hart Publishing, 2009), str. 313

2.4.3 Izvori državnih potpora

Govoreći o izvoru državnih potpora u samoj definiciji članka 107. UFEU-e govori se o državi članici, a u izvore svrstava i druga državna sredstva u bilo kojem obliku. Tako široko definiranim „izvorom“ obuhvaćena je i situacija u kojoj je sama država članica, odnosno njezina vlada, donijela odluku o uvođenju državnih potpora te situacija kada financiranje dolazi iz nekih drugih državnih izvora. Tako se primjerice novac koji i nije dio državnog proračuna, ali potječe iz javnih poduzeća koje je osnovala država s namjerom da financira i pomaže određene poslovne subjekte, također smatra državnom potporom. Ovaj uvjet razrađivan je dugo, ali bez obzira na to, Sud Europske unije⁵⁶ jasno je dao do znanja da se državnim potporom neće smatrati samo financijske injekcije ili izravna davanja iz državnog proračuna. Elaboracija i objašnjenje Suda postavljena je tako da „državne potpore ne obuhvaćaju samo pozitivna davanja kao što su subvencije već i druge razne oblike uplitanja države koji otklanjaju troškove koji bi inače bili uključeni u budžet pojedinih društava“⁵⁷. Ovako široko tumačenje Suda Europske unije dovelo je do toga da se svaki prihod koji je uskraćen državnim proračunu i koji je ujedno, na neki način, rasteretio budžet nekog poduzeća, smatrao financiranjem i državnim potporom.

Dobar primjer za to što se sve na taj način može smatrati financiranim od države jest presuda *Banco Exterior de Espana*⁵⁸ u kojoj je Sud Europske unije čak i izuzimanje jednog sektora⁵⁹ od državnog poreza gdje se nije radilo o davanju novca, proglasio državnim potporom financiranom iz državnog proračuna. Kao i u većini svojih presuda i mišljenja, tako je i u ovom slučaju Sud donio odluku da nije važan oblik, već učinak koji izvjesna odluka ima. Stoga ne čudi da oblik u kojem je dana ekonomska prednost određenim poslovnim subjektima nije od primarnog značaja za proglašenje takvog davanja državnim potporom. Važno je da je efektivno, izravno ili posredno novac doista proizišao iz državnih sredstava.

⁵⁶ 30/59 De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v High Authority of the European Coal and Steel Community [1961] ECR 00001

⁵⁷ Ibid., para 19 «...do not include only positive benefits but also...»

⁵⁸ C-387/92 Banco de credito industrial SA v Ayuntamiento de Valencia [1994] ECR I-00877

⁵⁹ Radilo se o bankarskom sektoru.

2.4.4 Narušavanje ili opasnost od narušavanja tržišnog natjecanja te utjecaj ili opasnost od utjecaja na trgovinu između država članica Europske unije

Kada se govori o ovom četvrtom uvjetu iz definicije državnih potpora, mnogi drže da je upravo on temelj načelne zabrane davanja državnih potpora. Općenito, davanje državnih potpora u suprotnosti je s načelom slobode tržišta kao osnovnim postulatom Europske unije. Kako je tržišno natjecanje od presudnog značaja za funkcioniranje višedržavne zajednice i služi ostvarenju i očuvanju unutarnjeg tržišta te poticanju trgovine između država članica, državama članicama Europske unije ne smije se dopustiti miješanje u funkcioniranje tržišta. U tom kontekstu, državne potpore sagledavaju se kroz prizmu prava tržišnog natjecanja gdje se, u svijetu slobodnog tržišta, dovodi u pitanje njihova opstojnost (Sandmo, 2002). Zato ne čudi da su u pravu Europske unije državne potpore načelno zabranjene ako nisu zadovoljeni određeni uvjeti koji omogućuju izuzeće od toga općeg pravila. Opća zabrana proizlazi iz uvjerenja zakonodavca da bi nekontrolirano favoriziranje odabranih poduzeća, odnosno ekonomskih aktivnosti u pojedinim zemljama članicama moglo ugroziti funkcioniranje jedinstvenog tržišta. Zapravo je ta opća zabrana motivirana potrebom kontrole subvencioniranja u zemljama članicama (Kobia, 1996: 3).

Upravo zbog toga Europska unija preporučuje svojim članicama da generalno smanjuju iznose državnih potpora, a one koje dodjeljuju usmjeravaju u one namjene koje ravnomjerno koriste svim poduzećima, kao što su horizontalne potpore za okoliš, istraživanje i razvoj i sl. (Lee, 2002). Na taj način Unija svojom politikom prema državnim potporama uvelike određuje obujam i usmjerenje državne intervencije u svim zemljama članicama (Lavadas i Mendrinou, 1999).

S druge strane, u tumačenju ovoga četvrtog uvjeta iz definicije državne potpore vrlo važna je i spoznaja da je za ispunjenost uvjeta dovoljno da *mjera prijete da će narušiti tržišno natjecanje*. Ta spoznaja čini mjeru protivnom načelu slobode tržišta. Jednako tako gleda se i na učinak koji bi mjera mogla imati na trgovinu između država članica. Dovoljna je prijetnja da će na nju utjecati.

Navedeni uvjeti iz članka 107. UFEU-e, kao i svaki posebno, vrlo su široko postavljeni da je doista teško zamisliti državnu mjeru koja pod tako sveobuhvatnim uvjetima neće biti proglašena državnom potporom. Jedino što u takvom sustavu tumačenja omogućuje da određene intervencije države ipak ne budu proglašene državnom potporom jest činjenica da svi uvjeti moraju biti ispunjeni kumulativno.

2.4.5 Vrste državnih potpora

Državne potpore u Europskoj uniji uređene su nadnacionalnim sustavom kontrole koji obuhvaća sve zemlje članice centraliziranim u Europsku komisiju, a koja preko nadležnih nacionalnih tijela uspostavlja definiciju, kategorizaciju, regulativu te smjernice državnih potpora (Spevec, 2012). Kada pojedina država postane članica Unije, u svoje nacionalno pravo u potpunosti primjenjuje i uklapa odredbe UEFU-e, posljedica čega je da se ovlasti i nadležnosti nacionalnih vlasti moraju prilagoditi novim uvjetima. Kamaris (2012) stoga definira razlike u ovlastima između Komisije i nacionalnih autoriteta. Naime, Europska komisija donosi okvire, kodekse, komunikacije, smjernice i obavijesti koji sadrže pravila koja se primjenjuju ili će se primjenjivati pri odlučivanju o usklađenosti mjera cilja s UEFU-om. Ti se instrumenti obično nazivaju „mekim zakonom“ (engl. *soft law*), za razliku od odluka Komisije koje predstavljaju zakonodavstvo, te mišljenja ili preporuke Komisije koje su pravni akti.

Nacionalne institucije država članica ne moraju slijediti stajališta „mekih zakona“ Komisije o provođenju politike državnih potpora, ali su se obvezale slijediti i u potpunosti primjenjivati pravo Europske unije, zbog supremacije prava Unije nad nacionalnim pravom. Također se, kako napominju Buelens i suradnici (2007), europski sustav kontrole temelji na dogovorenoj garnituri fundamentalnih načela čvrsto usidrenih u ugovore (danas UEFU), te daju bitan doprinos osiguravajući da koristi od ekonomskog integriranja i očuvanja zajedničkog tržišta, zaista i budu ostvarene.

Tako je i Republika Hrvatska uredila državne potpore na temelju svih zahtjeva i usmjerenja koje je postavila Komisija i za današnje vrijeme relevantnih ciljeva danih Strategijom Europa 2020,⁶⁰ te Priopćenjem o modernizaciji europskog sustava potpora (EK, 2012) kao prijedlozima reforme politike državnih potpora Europske unije. Vlada Republike Hrvatske je 1. srpnja 2013. godine donijela novi Zakon o državnim potporama⁶¹, a odrednice politike državnih potpora objavljene su kao službene Smjernice politike državnih potpora u razdoblju 2014. – 2015. i mijenjale su se za svako iduće razdoblje.⁶² Navedene Smjernice odnosile su se na državne potpore industriji i uslugama, ali ne na državne potpore u poljoprivredi i ribarstvu.

⁶⁰ http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Europa_2020.pdf (pristupljeno 3. 7. 2018.)

⁶¹ Odluka o donošenju smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2015.-2017. Narodne novine, 47/14.

⁶² Ibid.

U skladu s navedenim zakonskim određenjem državne potpore se razvrstavaju u tri različite kategorije, pri čemu se razlikuju:

- državne potpore prema vrsti
- državne potpore prema namjeni
- državne potpore prema instrumentima.

Državne potpore prema vrsti podijeljene su na programe državnih potpora i pojedinačne potpore. *Program državne potpore* je akt na temelju kojeg se unaprijed neodređenim korisnicima dodjeljuju državne potpore i akt na temelju kojeg državna potpora unaprijed nije vezana uz određeni projekt dodjeljuje jednom ili više korisnika na neodređeno vrijeme i/ili u neodređenom iznosu⁶³. *Pojedinačna državna potpora* ne dodjeljuje se na temelju programa državne potpore, ali se dodjeljuje uz obvezu dodatnog odobrenja.

Državne potpore prema namjeni usmjerene su na dva sektora – potpore za poljoprivredu i ribarstvo i potpore za industriju i usluge. Obje su svrstane u nekoliko kategorija prema obliku: horizontalne potpore koje obuhvaćaju regionalne potpore i potpore na lokalnoj razini, horizontalne potpore u užem smislu te sektorske potpore.

Državne potpore prema instrumentu odnosno obliku u kojem su državne potpore dane, određuju krajnju financijsku korist određenom gospodarskom subjektu, korisniku državne potpore o kojima više u nastavku rada.

Ugovorom o funkcioniranju Europske unije⁶⁴ navedene su i vrste potpora koje su spojive s unutarnjim tržištem, odnosno mogu se slobodno dodjeljivati bez ikakvih posebnih postupaka za njihovu ocjenu i odobrenje, a to su:

- potpore socijalnog karaktera koje se dodjeljuju pojedinim potrošačima ako se to čini bez diskriminacije u odnosu na podrijetlo predmetnih proizvoda
- potpore za uklanjanje štete nastale zbog prirodnih nepogoda ili izvanrednih događaja.

Osim navedenih potpora koje su spojive s unutarnjim tržištem i koje se mogu slobodno dodjeljivati, postoje potpore koje se mogu smatrati spojivima s unutarnjem tržištem, ali nakon odgovarajućeg postupka provjere i dobivanja pozitivne ocjene od Europske komisije. To su:⁶⁵

⁶³ AZTN. (2009). Minivodič za poslovnu zajednicu „Zaštita tržišnog natjecanja i državne potpore“, Zagreb

⁶⁴ SL C 202, 7. 6. 2016., pročišćeni tekst

⁶⁵ Ibid.

- potpore za promicanje gospodarskog razvoja u područjima gdje je životni standard neuobičajeno nizak ili na kojima postoji velika podzaposlenost
- potpore za promicanje provedbe važnog projekta od zajedničkoga europskog interesa ili za uklanjanje ozbiljnih poremećaja u gospodarstvu neke države članice
- potpore za olakšavanje razvoja određenih gospodarskih djelatnosti ili određenih gospodarskih područja ako takve potpore ne utječu negativno na trgovinske uvjete u mjeri u kojoj bi to bilo suprotno zajedničkom interesu
- potpore za promicanje kulture i očuvanje baštine ako takve potpore ne utječu na trgovinske uvjete i tržišno natjecanje u Uniji u mjeri u kojoj bi to bilo suprotno zajedničkom interesu
- druge vrste potpora koje Vijeće odredi svojom odlukom na prijedlog Komisije.

2.4.6 Položaj Europske komisije vezano uz državne potpore

Europska komisija politički je neovisno izvršno tijelo Europske unije. Jedina je odgovorna za izradu prijedloga novoga europskog zakonodavstva te provodi odluke Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije. Nadležnosti Europske komisije su⁶⁶:

- predlaže novo zakonodavstvo o čijem donošenju odlučuju Parlament i Vijeće
- upravlja politikama i dodjeljuje financijska sredstva EU-a
- provodi zakonodavstvo EU-a
- predstavlja EU na međunarodnoj razini.

Glavna uloga Europske komisije vezano uz državne potpore jest ocijeniti usklađenosti planiranih mjera državnih potpora sa zajedničkim tržištem prema kriterijima utvrđenim člankom 107. UFEU-e. Ni jedna država članica Europske unije ne smije provesti mjeru koja sadrži državnu potporu bez prethodnog odobrenja Europske komisije.

Kako je preporuka Europske unije svojim članicama da generalno smanjuju iznose državnih potpora, a one koje dodjeljuju u pravilu usmjeravaju u one namjene koje ravnomjerno koriste svim poduzećima (primjerice horizontalne potpore za zaštitu okoliša, istraživanje i razvoj i sl.), nad dodjelom državnih potpora je poseban nadzor. Zato je Europskoj komisiji na temelju

⁶⁶ https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_hr (pristupljeno 18. 7. 2018.)

članka 108. UFEU-e dana ovlast da kontrolira državne potpore i da od zemalja članica zahtijeva da je unaprijed obavijeste o planiranim državnim potporama.

Dakle, svaka članica Europske unije može dodijeliti potpore tek ako prijedlog i program potpore unaprijed odobri Komisija. Prijavi podliježu sve nove mjere državnih potpora kao i svaka promjena postojećih mjera državnih potpora. Ocjena dopuštenosti ovisi o kriterijima po sektorima industrije. S druge strane, Europska komisija ne kontrolira sve oblike državnih potpora već se njezina pravila odnose samo na one mjere koje zadovoljavaju sve kriterije iz članka 107. Stavka 1. UFEU-e. Prilikom donošenja Odluke o prihvatljivosti potpora, Komisija ih valorizira kroz sljedeća pitanja⁶⁷:

- Jesu li državna tijela dodijelila potporu? Na primjer: u obliku bespovratnih sredstava, subvencioniranja kamata, poreznih olakšica, jamstava, udjela u poduzećima, robe i usluga pruženih po povlaštenim uvjetima itd.
- Hoće li ta potpora utjecati na trgovinu među državama članicama EU-a? Primjerice, za potporu poduzećima u vrijednosti nižoj od 200 000 EUR tijekom tri godine smatra se da ne utječe na trgovinu u Europskoj uniji.
- Je li ta potpora selektivna – daje li prednost određenim poduzećima, dijelovima sektora ili poduzećima u određenim regijama? Na primjer – opće porezne mjere i propisi o zapošljavanju nisu selektivni jer se primjenjuju na sve.
- Je li tržišno natjecanje narušeno ili bi moglo biti narušeno u budućnosti? Ako jest, Komisija mora zabraniti potporu, osim ako se dokaže da je spojiva sa zajedničkim tržištem.

Nakon preliminarnе ocjene Komisija u pravilu odobri oko 85 posto svih prijavljenih potpora. Kada je potrebna „službena istraga“ (u spornim predmetima), objava se vrši u Službenom listu Europske unije i u Komisijinu registru predmeta u području državnih potpora na internetskoj stranici. Zainteresirane stranke mogu iznijeti svoje primjedbe, a Komisija razmatra sve aspekte prije donošenja konačne odluke. Kako se sustav pravila i propisa na području državnih potpora temelji na primarnom i sekundarnom zakonodavstvu, neobvezujućem zakonodavstvu (*soft legislation*) i sudskim presudama koji zajedno čine pravnu stečevinu Unije, pravo Europske unije ovoj temi je pridalo posebnu važnost. Njome se bavilo i bavi kroz čitav niz presuda Suda Europske unije. Međutim, rad Suda svodi se samo

⁶⁷ http://ec.europa.eu/competition/consumers/government_aid_hr.html (pristupljeno 11. 8. 2018.)

na provjeru je li Europska komisija postupila u skladu sa zakonskim pravilima Europske unije u području prava državnih potpora, dok se smjernice Europske komisije smatraju obvezujućim za države članice.

Osim toga, Komisija istražuje i potpore o kojima nije službeno obaviještena („nezakonite potpore”), za koje je saznala vlastitom istragom, na temelju pritužbi poduzeća ili pojedinaca ili na temelju medijskih izvješća. Ako Europska komisija ustanovi da te potpore nisu spojive s europskim propisima i poštenim tržišnim natjecanjem, nalaže nadležnim tijelima da ih prestanu dodjeljivati i da zatraže povrat već dodijeljenih potpora. U okviru „semafora državnih potpora“⁶⁸ Komisije iznose se statistički podaci o ukupnoj količini i vrsti potpora koje je dodijelila svaka članica Europske unije. Iz navedenih podataka i analiza može se vidjeti je li većina potpora koje su prije dodjeljivane pojedinačnim poduzećima ili sektorima preusmjerena na aktivnosti u zajedničkom interesu Europske unije, a sve radi jačanja konkurentnosti europskoga gospodarstva na globalnom tržištu.

Za maksimalno iskorištavanje nacionalnih i vlastitih resursa, minimiziranje administrativnog tereta za države članice i poduzeća te za osiguranje barem minimalnog stupnja predvidivosti, odnosno za što kvalitetniju provedbu politike državnih potpora, kako sumiraju Buelens i suradnici (2007), Europska komisija koristi se brojnim instrumentima: regulacijom de minimis, regulacijom za skupna izuzeća i vlastitim smjernicama i okvirima. Elaborira ih i Kamaris (2012) te navodi da su regulacija de minimis i regulacija za skupna izuzeća subjekti obveznog zakona te se mogu izravno primjenjivati, dok su smjernice i okviri instrumenti „mekanog zakona“ (*soft law*) te predstavljaju svojevrsne vodiče pri provedbi politike potpora, ali nemaju zakonsku snagu regulacija i direktiva. Zajedničko obilježje svim navedenim instrumentima prema Buelensu i suradnicima (2007) jest da oni postavljaju kvantitativna ograničenja, u terminima apsolutnih iznosa državnih potpora, ispod kojih su potpore dopuštene jedino ako su ispunjeni svi potrebni uvjeti. Pravila također mogu postaviti limite na dodjelu potpora s obzirom na karakteristike korisnika potpora te se u načelu mogu razlikovati prema veličini projekta kojem su potpore date. Ako potpora prelazi limit postavljen relevantnom regulacijom, smjernicama ili okvirima, može biti ili zabranjena ili subjekt individualnog obavještavanja i odobravanja.

⁶⁸ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/studies_reports.html (pristupljeno 18. 7. 2018.)

Komisija primjenjuje dva načina za filtriranje državnih pomoći kojima nije potrebno dubinsko ispitivanje:

1. kvantitativno pravilo de minimis koje je, uz nekoliko iznimki, oslobođeno obveze obavještanja za pomoći koje ne prelaze 200.000 eura (za sektor transporta 100.000 eura) za bilo koje poduzeće u trogodišnjem razdoblju
2. regulaciju skupnih izuzeća u vidu kvalitativnog i kvantitativnog ograničavanja: kvantitativnog koje uvijek uključuje maksimalni intenzitet potpora, a često i limite na ukupne troškove projekta kojem je dodijeljena potpora ili pak limite na apsolutni iznos potpore. Dok je grupno izuzeće (*block exemption regulations*) u naravi regulativa kojom su određene kategorije državnih potpora proglašene sukladnima sa zajedničkim tržištem tako da su izuzete od potrebe da zemlje članice za njihovu dodjelu traže dozvolu Europske komisije.

Na kraju, Buelens i suradnici (2007) navode tri kategorije potpora koje nisu pod obvezom postupka prijave i odobrenja, a odnose se na: mala i srednja poduzeća, usavršavanje i zapošljavanje, te su za njih članice umjesto *ex ante* prijave dužne poslati Europskoj komisiji sažete deskripcije mjera iz danih kategorija u roku 20 radnih dana nakon što su se počele primjenjivati. Također, ni potpore de minimis ne zahtijevaju prijavu, a obilježava ih i nepostojanje obveze slanja ni sažete *ex post* informacije. Osim kada je mjera obuhvaćena Uredbom o skupnom izuzeću, okolnost pod kojom se potpora može dodijeliti zakonito i bez odobrenja Europske komisije postoji u slučaju već dodijeljenih potpora u skladu s programima potpora koji su bili na snazi prije pristupanja predmetne države članice Europskoj uniji ili u skladu s programima potpora koje je prethodno odobrila Komisija. U svim ostalim slučajevima države članice moraju državne potpore prijaviti Europskoj komisiji na uvid.

2.5 Pregled dosadašnjih istraživanja

Kao što je spomenuto, u znanstvenim krugovima su općenito državne potpore izrazito zanemarena tema, a poglavito je neistražen međudnos financijske uspješnosti poduzeća i državnih poticaja. U prijašnjim poglavljima ovoga rada već je dan pregled istraživačkih radova koji su u užem ili širem smislu povezani uz predmet i problem istraživanja (teorijski okvir) te su postavljene istraživačke hipoteze u doktorskoj disertaciji radi kvantifikacije i sistematizacije relevantne literature iz područja predmetnog istraživanja.

S obzirom na to da je istraživački opus relevantnih empirijskih istraživačkih radova vezanih uz učinke državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika prema gospodarskoj djelatnosti, veličini poduzetnika i obliku vlasništva iznimno skroman i autori uglavnom analiziraju određene pokazatelje uspješnosti ili su se bavili učincima državnih subvencija na istraživanje i razvoj, na izvoz, BDP ili su posvećena sektorskim potporama, intencija ovoga poglavlja rada je objediniti najznačajnije inozemne i domaće istraživačke radove koji su u širem i užem smislu povezani uz temu doktorske disertacije.

Tablica 1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Autor/i	Godina	Istraživački doprinos
Pavličić	2016.	Istražuje utjecaj državnih potpora na gospodarstvo RH te u svojim zaključcima izlaže kako su državne potpore pokazale statistički značajnima za gospodarstvo u 10 od 42 testirana modela. U tek pet modela zabilježen je pozitivan utjecaj državnih potpora na gospodarstvo.
Tunali i Fidrmuc	2015.	Analiziraju državne potpore u EU-u. Zaključuju da državne potpore u svim varijacijama nisu učinkovite u poticanju gospodarskog rasta. Horizontalne državne potpore su statistički značajne, no negativnog su utjecaja na rast, a veličina njegova učinka vrlo je blizu nuli. Slične rezultate autori dobivaju i pri analizi utjecaja potpora na investicije.
Vidović	2015.	Analizirao državne potpore u EU-u s osvrtom na gospodarski rast te došao do zaključka da one nemaju utjecaj na rast BDP-a. (Vidović, 2015: 69-83).
Tunali i Fidrmuc (2014)	2014.	Istraživali su utjecaj državnih potpora na ekonomski rast i investicije na panelu od 27 zemalja (1992. – 2014.). Zaključili su da politika državnih potpora nije efikasan alat u postizanju ekonomskog rasta, niti investicija u Europskoj uniji. U nekim slučajevima subvencije mogu povećati blagostanje u određenom gospodarstvu, prije nego nadoknaditi različite tržišne nesavršenosti.
Van Cayseele i suradnici	2014.	Ispituju odnos između državnih potpora i ukupne faktorske produktivnosti poduzeća. Rezultati upućuju na to da državne potpore mogu ublažiti efekt gotovinskih ograničenja s kojima bi se poduzeća mogla suočiti pri provedbi strategija rasta. Autori navode da državne potpore pozitivno utječu i na uspješnost poduzeća u smislu poboljšanja produktivnosti. Pronašli su i pozitivan te značajan učinak državnih potpora na visoko konkurentnim tržištima, što upućuje na to da državne potpore mogu ubrzati tempo razvoja poduzeća na takvim tržištima.
Franić, Marinović, Zrakić	2014.	Istraživali su utjecaj isplaćenih proračunskih potpora na vrijednost proizvodnje i samodostatnost ekonomski najvažnijih proizvoda u poljoprivrednom sektoru. Proveli su vremensku i strukturnu analizu navedenih parametara (1998. – 2008.). Rezultati njihova istraživanja potvrdili su pozitivnu vezu između vrijednosti poljoprivredne proizvodnje i iznosa isplaćenih potpora, ali se trendovi uplaćenih potpora ne poklapaju s trendovima koji pokazuju vrijednosti proizvodnje.
Škuflić, Kovačević i Sentigar	2011.	Istražuju efikasnost državnih potpora kao mjere fiskalne politike u poticanju gospodarske aktivnosti u Republici Hrvatskoj u odnosu na odabrane tranzicijske zemlje. Uz pomoć višestruke linearne regresije nastoji se odgovoriti na pitanje koliko su pojedini oblici državnih potpora utjecali na rast BDP-a u razdoblju od 2005. do 2009. godine. Rezultati su pokazali da najveći utjecaj na rast BDP-a imaju horizontalne potpore koje su u Republici Hrvatskoj najmanje zastupljene u promatranom razdoblju, dok sektorske potpore najmanje doprinose rastu BDP-a, a u Republici Hrvatskoj su one najviše zastupljene.
Girma, Gorg i Wagner	2009.	Istražili su vezu između subvencija vezanih za proizvodnju i izvoz u Zapadnoj i Istočnoj Njemačkoj na reprezentativnom panelu podataka o proizvodnim poduzećima. Zaključili su da je samo mali dio poduzeća subvencioniran, te da su izvoz i subvencije pozitivno povezani.
Helmers i Trofimenko	2009.	Istraživali su vezu između izvoznih subvencija na razini poduzeća u Peruu i Kolumbiji. Nalaze neke pozitivne učinke subvencija na izvoz.
Šimović	2008.	Istražuje regionalne potpore u odnosu na sektorske i utvrđuje da su regionalne potpore manje

Autor/i	Godina	Istraživački doprinos
		loše od sektorskih, iako obje vrste značajno narušavaju ekonomske odnose.
Mulas i Granados	2008.	Analizirali su reforme subvencija kao jednoj od ključnih komponenti prije pristupanja EU-u 10 država članica i 2004. Zaključili su da je reforma bila uspješnija u područjima gdje je vanjska uvjetovanost od EU bila čvršća, a takvo uvjetovanje pokazalo se još više obvezujuće u onim zemljama u kojima nije postojao domaći konsenzus za reforme.
Nitsche i Heidhues	2006.	Na temelju istraživanja Röllera i suradnika (2001) o utjecaju državnih potpora na konkurentnost zaključili su da važnost čimbenika koji bi mogli utjecati na učinkovitost potpore ovisi o kontekstu, odnosno cilju određene potpore. Općenito se utvrdilo da državna potpora ima pozitivan učinak na svoj cilj. Usporedbom subvencija, poreznih olakšica i sudjelovanja u kapitalu, ovo istraživanje je pokazalo da su subvencije najučinkovitiji instrument pomoći (i to za istraživanje i razvoj, malo i srednje poduzetništvo i regionalne potpore), s time da su porezne olakšice učinkovite u onoj mjeri u kojoj su efikasne i subvencije za regionalne potpore.
Mollgaard	2005.	Istražuje stvaran utjecaj potpora na granične troškove i konkurentnost. Tvrdi da zbog izravne prednosti dane potporom raste korisnikova konkurentnost. Međutim, dolazi do rezultata koji pokazuju da mnoge državne potpore nisu u obliku koji je na bilo koji način povezan s graničnim troškovima. Umjesto toga, one imaju učinak na snižavanje troškova kapitala primatelja, što karakterizira kao vrlo štetno ako su investicije pri pojačavanju potražnje vrlo važne.
Griffiths i Wall	2004.	Analiziraju utjecaj državnih potpora na ekonomske subjekte koji ih primaju i utvrđuju vezu između ekonomskih prednosti korisnika potpora u odnosu na pravne osobe koje posluju prema tržišnim uvjetima. Zaključuju da iako dolaze u prednost, nema posebnih financijskih efekata.
Bernard i Jensen	2004.	Istražuju utjecaj subvencija za promociju izvoza u SAD na državnoj razini na izvoz. Smatraju da izdaci za promociju izvoza na državnoj razini u SAD-u nemaju značajan utjecaj na izvoz na razini poduzeća.
Kesner, Škreb i Mikić	2003.	Problemiziraju treba li država pomagati poduzećima/sectorima. Zaključuju kako se potpore mogu opravdati u slučajevima kada im je namjena uklanjanje tržišnih neuspjeha (dolaze do sličnih zaključaka kao i Sandmo, 2002).
Almus i Czarnitzki	2001.	Analiziraju učinke državnih potpora na istraživanje i razvoj inovativnih aktivnosti poduzeća u Istočnoj Njemačkoj i zaključuju da ima malo dokaza da subvencije utječu na veću inovativnost tih poduzeća.
Lach	2000.	Istražuje učinke subvencija za istraživanje i razvoj iz izraelskog Ministarstva industrije i trgovine na lokalnim proizvodnim poduzećima. Primjenjuje različite dinamičke modele panel podataka. Iako Lach nalazi heterogene rezultate primijenjenih različitih modela, zaključuje da subvencije ne ugrožavaju izdatke za istraživanje i razvoj koje financira samo poduzeće. Njihova dugoročna elastičnost s obzirom na subvencije istraživanja i razvoja iznosi 0,22.
Nicolaides i Bilal	1999.	Ispituju i problemiziraju treba li i kada te kako država pomagati poduzećima/sectorima. Zaključuju kako se potpore mogu opravdati u slučajevima kada im je namjena uklanjanje tržišnih neuspjeha i na taj način pridonose povećanju općeg blagostanja.
Bergstrom	1998.	Ispituje učinke subvencija poduzećima na ukupnu faktorsku produktivnost u Švedskoj (1987. – 1993.) u odnosu na poduzeća kojima nije dodijeljeno subvencioniranje kapitala. Analiziraju panel podatke koji razlikuju subvencionirana i nesubvencionirana poduzeća u prerađivačkoj industriji (koristi OLS procjenitelje). Studija pokazuje da je subvencija pozitivno korelirala s rastom dodane vrijednosti i čini se da se produktivnost subvencioniranih poduzeća povećava prvu godinu nakon dodjele subvencija, ali u drugoj godini što su poduzeća dobila više subvencija, lošiji je rad TFP-a.
Beason i Weinsteinova	1996.	Ispituju utjecaj industrijske politike što se tiče dodjele subvencija poduzećima u Japanu i Koreji. Zaključuju da čak i ako postoje opravdanja za subvencije tržišnih neuspjeha, nije sigurno da će sredstva biti učinkovito raspodijeljena. Utjecaj važnih „pritisaka“ može dovesti do subvencioniranja manje produktivnih poduzeća, što implicira da industrijska politika sprječava ili odugovlači strukturnu transformaciju industrije.
Abbott sa skupinom autora	1987.	Ispituju utjecaj izvoznih subvencija na gospodarstvo zemlje. Dokazali su da ciljane mala izvozna subvencija može povećati dobrobit zemlje subvencioniranjem potražnje tržišta.
Brander i Spencer	1985.	Ispituju utjecaj izvoznih subvencija poduzećima na njihovu dobit. Dokazuju da izvozna subvencija poduzećima i oligopolnim industrijama može podignuti dobit domaćih poduzeća za više od iznosa dobivenih subvencija te tako utjecati na povećanje nacionalnog dohotka, a na štetu drugih zemalja.

Izvor: Rad autorice

3. PREGLED FUNKCIONALNO-EKONOMSKOG OKVIRA DRŽAVNIH POTPORA U ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE

Države se koriste raznim mjerama kako bi intervenirale u pojedine gospodarske sektore i pomogle poduzećima, a državne potpore su jedan od triju oblika državne intervencije, uz regulaciju i izravne državne investicije u dobra i usluge (OECD, 2001). Potpore se obično usmjeravaju u poduzeća s financijskim poteškoćama ili u ona poduzeća od kojih se u budućnosti očekuje da će biti nositelji ekonomskog razvoja. Stoga modernizacija sustava državnih potpora kao i politike dodjele potpora u Europskoj uniji donosi funkcionalnu prilagodbu *Europskoj strategiji o pametnom, održivom i uključivom rastu*⁶⁹ radi stvaranja konkurentnijeg okruženja i uspostave povoljnijih uvjeta za rast i razvoj europskoga gospodarstva (EU2020).

U skladu s novom Strategijom na razini Europske unije, a u uvjetima socijalno-tržišnog gospodarstva, Komisiji su dodijeljene značajne zadaće na⁷⁰:

- stvaranju industrijske politike koja nudi najbolje okruženje za održavanje i razvoj snažne, konkurentne i raznolike industrijske baze u Europi te poticati prijelaz proizvodnih sektora na učinkovitije korištenje resursa i energije
- razvoju horizontalnog pristupa industrijskoj politici korištenjem različitih instrumenata politike (primjerice, „pametne“ regulative, modernizirane javne nabave, pravila tržišnog natjecanja i uspostavi standarda),
- unaprjeđenju poslovnog okruženja, ponajprije za male i srednje poduzetnike, među ostalim i smanjenjem transakcijskih troškova za poslovanje u Europi, promicanjem klastera te jačanjem dostupnog pristupa financijama,
- promicanju restrukturiranja sektora s poteškoćama u smjeru poduzimanja aktivnosti okrenutih prema budućnosti, među ostalim i brzim transferom vještina u sektore i tržišta koja se brzo razvijaju i režimom državnih potpora EU i/ili Europskog fonda za prilagodbu globalizaciji.

⁶⁹ http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm (pristupljeno 15. 12. 2018.)

⁷⁰ <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/europa-2020.pdf> (pristupljeno 15. 12. 2018.)

Radi ispunjenja ciljeva strategije Europa 2020, Komisija ima zadatak ojačati ključne politike i instrumente: jedinstveno tržište, budžet i vanjski ekonomski program Europske unije. Kako bi se postiglo snažno, prošireno i jedinstveno tržište, potonje zahtijeva funkcionalna i dobro povezana tržišta na kojima konkurencija i pristup potrošačima stimuliraju rast i inovacije te pogoduju stvaranju novih radnih mjesta. U tu svrhu ključni mehanizam za postizanje pametnog, održivog i uključivog rasta je kohezijska politika i njezini strukturni fondovi⁷¹. Za realizaciju ciljeva strategije Europa 2020 ključne su i zdrave javne financije što podrazumijeva postupno povlačenje kratkoročnih kriznih potpora (koje su uvedene zbog ekonomske krize 2008. godine) te uvođenje srednjoročnih i dugoročnih reformi koje promiču održivost javnih financija⁷².

Smatra se da su državne potpore opravdane i potrebne ako stvarno potiču poduzetnike na aktivnosti koje oni sami, bez pomoći države, ne bi mogli započeti. Riječ je uglavnom o ulaganjima u razvojno-istraživačke projekte, nove investicije, osobito na područjima koja zaostaju u razvoju, povećavanju korištenja alternativnih izvora energije ili zaštite okoliša iznad propisanih standarda i slično, ali ako ne ugrožavaju tržišno natjecanje između država članica⁷³. Na taj način je i politika državnih potpora u funkciji održivog rasta, a pri dodjeli državnih potpora veća pozornost usmjerava se na kvalitetnije i bolje korištenje proračunskih sredstava.

Prema izvještaju Europske komisije,⁷⁴ koje se temelji na nacionalnim izvještajima zemalja članica Europske unije, ukupni izdaci za državne potpore na razini Unije u 2015. godini iznosili su 98 milijardi eura, odnosno 0,67 posto BDP-a. U odnosu na 2014. godinu riječ je o smanjenju za oko 0,04 posto BDP-a ili u nominalnom smislu oko 0,5 % u odnosu na rashode za 2014. godinu (- 465 milijuna eura). Istodobno se putem fondova na razini Europske unije iste godine u gospodarstva dodatno slilo 63 milijarde eura (Commission of the EC, 2001: 150), što znači da se u poduzeća na području Europske unije iz nacionalnih izvora, ali i iz fondova na razini Europske unije godišnje uložilo oko 150 milijardi eura financijske pomoć poduzećima. Kako je riječ o zaista velikim apsolutnim iznosima, modernizacija sustava državnih potpora od Europske unije je nužna.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/2016/part1_hr.pdf (pristupljeno 28. 12. 2018.)

3.1 Politike dodjele državnih potpora u zemljama Europske unije

U Europskoj uniji i njezinim državama članicama dodjela državnih potpora dio je politike zaštite tržišnog natjecanja i stvaranja jedinstvenoga unutarnjeg tržišta. Kao što je spomenuto, Ugovor o funkcioniranju Europske unije načelno zabranjuje dodjelu potpora koje narušavaju ili mogu narušiti trgovinu među državama članicama. Opća zabrana davanja državnih potpora proizlazi iz uvjerenja da nekontrolirano favoriziranje odabranih poduzeća odnosno sektora u pojedinim zemljama članicama ugrožava funkcioniranje jedinstvenog tržišta, a latentna mogućnost uvijek postoji, ponajprije zato što bi države članice s većim proračunskim sredstvima mogle odabranim poduzetnicima dodjeljivati neograničena financijska sredstva i tako utjecati na njihovu tržišnu poziciju i konkurentnost (Spevec, 2012). Na taj ih način može dovesti u neopravdano povoljniji tržišni položaj u odnosu na poduzetnike iz manjih ili manje razvijenih država članica te tako umanjiti ekonomsko blagostanje i efikasnost poduzetništva. Upravo zbog toga je nadzor, odnosno kontrola državnih potpora koje dodjeljuju države članice dio politike zaštite tržišnog natjecanja Europske unije i u nadležnosti je Europske komisije⁷⁵.

Kako horizontalna industrijska politika Europske unije razvoj temelji na slobodnom tržištu, tako i potpore u određenim situacijama poboljšavaju funkcioniranje tržišta. Takve horizontalne politike osiguravaju stabilno makroekonomsko okruženje, snažan napredak istraživanja i razvoja unutar pojedinih poduzeća te realan devizni tečaj, cilj čega je jačanje konkurentnosti europske industrije na svjetskom tržištu ubrzavanjem procesa strukturnog prilagođavanja (OECD, 1995). Pri tome Europska komisija ima ulogu svojevrsnog katalizatora i inovativnog prethodnika u suradnji s industrijom. Upravo zato Komisija ima autonomno pravo da zabrani one potpore koje narušavaju tržišno natjecanje davanjem prednosti nekim poduzećima i sektorima. Generalni napatuk Komisije je da se nacionalne državne potpore smanjuju te da se preusmjeravaju prema horizontalnim ciljevima kako bi koristile svim poduzećima i sektorima jednako (EK, COM/2012/0209).

Početkom svibnja 2012. godine Europska komisija je usvojila prijedlog o modernizaciji državnih potpora⁷⁶ kao cjelovite reforme politike državnih potpora Europske unije. Usporedo s tom promjenom Europska komisija pripremila je i izmjene propisa koji reguliraju politiku državnih potpora, a koje su stupile na snagu 2014. godine. Reforma odnosno modernizacija

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ COM/2012/0209 final

politike državnih potpora s jedne se strane temeljila na potrebi stavljanja državnih potpora u funkciju gospodarskog rasta, a s druge strane na potrebi još veće kontrole dodjele potpora radi racionalnijeg korištenja proračunskih sredstava država članica⁷⁷.

Ključni ciljevi procesa modernizacije sustava državnih potpora⁷⁸ bili su:

- davanje prioriteta slučajevima koji imaju znatan učinak na jedinstveno tržište pojačanom kontrolom mjera prije provedbe te nadzorom nakon provedbe
- izbjegavanje slučajeva u kojima se podržavaju oni projekti koji se mogu samostalno provesti bez državnih intervencija, te posebno
- niveliranje pravila o državnim potporama koje Komisija ne mora odobriti prije njihove dodjele, radi smanjenja administrativnog opterećenja država članica Europske unije te lakše dodjele dobro usmjerenih državnih potpora.

Postavljeni ciljevi impliciraju namjeru pokretača reforme da sustav državnih potpora učini jednostavnijim, jačim i učinkovitijim instrumentom sveukupnih napora tijela i institucija Europske unije i država članica u poticanju gospodarskog rasta u uvjetima proračunskih ograničenja i nužne štednje te još jaču koncentraciju na dodjelu potpora horizontalnim ciljevima od zajedničkog interesa (Spevec, 2012).

U skladu s tako postavljenim ključnim ciljevima i moderniziranim sustavom potpora, postupanje s državnim potporama treba biti olakšano, a mjere državnih potpora dobro osmišljene i odmjerene te usmjerene na jasno prepoznate ciljeve od općeg i zajedničkog interesa (horizontalne potpore). Time će se i njihov utjecaj na narušavanje tržišnog natjecanja svesti na najmanju moguću mjeru⁷⁹.

Iz Priopćenja (EK, COM/2012/0209) Europske komisije vidljivo je da osim ojačavanja ključnih politika i instrumenata u svrhu ispunjenja ciljeva strategije Europa 2020, Komisija ima zadatak pronaći način kako se što bolje nositi s izazovima koji se s jedne strane javljaju u obliku gospodarskog rasta, a s druge u obliku proračunskih ograničenja, a da se pri tome sačuva jedinstveno tržište. U Priopćenju se objašnjavaju razlozi ovakvog stava, a koji proizlaze iz ekonomske i financijske krize 2008. godine. Kako je kriza s jedne strane ugrozila integritet europskoga jedinstvenog tržišta i povećala rizik antikonkurentnih „aktivnosti“ od

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_01_2_60.html (pristupljeno 21. 12. 2018.)

⁷⁹ Ibid.

ugroženih zemalja, istovremeno je i povećala potrebu za većom ulogom države u zaštiti najranjivijih članova društva i promicanju ekonomskog oporavka. U to je vrijeme na proračune država članica bio veliki pritisak koji je zahtijevao fiskalnu konsolidaciju i bolju upotrebu oskudnih sredstava, a s druge strane upravo su proračunske mogućnosti dovele do povećane nejednakosti u provedbi ekonomskih politika pojedinih zemalja⁸⁰.

Može se zaključiti da je svrha modernizacije dovesti državne potpore pod održivi i pametan rast, a sredstva za dodjelu potpora usmjeriti u dobre projekte i kvalitetnije korištenje proračunskih sredstava. To znači da politiku državnih potpora treba provesti tako da ona bude u funkciji *EU 2020 Europske strategije o pametnom, održivom i uključivom rastu*⁸¹. Time se želi izbjeći dodjeljivanje sredstava onim poduzećima koja nemaju tržišnu perspektivu jer Europska komisija smatra da dodjelu „loših“⁸² državnih potpora treba izbjegavati.

Nadalje, kako je kontrola, odnosno nadzor državnih potpora jedan od osnovnih stupova funkcioniranja jedinstvenog tržišta kojim se osigurava tržišno natjecanje poduzetnika pod jednakim uvjetima bez obzira na to gdje djeluju, ona treba pružiti zaštitu od upuštanja država članica Europske unije u međusobno natjecanje u subvencioniranju (što je i na njihovu i na štetu općih europskih interesa). To podrazumijeva i postupno napuštanje sustava prethodnog odobravanja potpora koje su lokalnog karaktera, odnosno nemaju značajniji učinak na trgovinu među državama članicama. Nadležnost u kontroli potpora prepuštena je državama članicama kod malih i srednjih poduzetnika manjih vrijednosti do 200 000 eura⁸³.

Modernizacija sustava državnih potpora uključuje i niveliranje pravila o državnim potporama radi smanjenja administrativnih opterećenja i lakše dodjele dobro usmjerenih državnih potpora⁸⁴. Kako navodi Kamaris (2012), politika državnih potpora mora biti osmišljena i provedena na način kojim će se državi članici pomoći pokrenuti rast uz istovremeno osiguravanje fiskalne održivosti.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/europa-2020.pdf> (pristupljeno 21. 12. 2018.)

EU2020 ima cilj stvoriti konkurentno okruženje i uspostaviti povoljnije uvjete za održivi rast i razvoj.

⁸² „Lošom državnom potporom smatra se svaka ona potpora koja poduzetniku ne daje pravi poticaj, već samo istiskuje privatna ulaganja i održava na životu neučinkovite i neodržive poduzetnike.“ Odluka o donošenju smjernica državnih potpora za razdoblje 2018. – 2020., Narodne novine, 2/2018.

⁸³ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_01_2_60.html (pristupljeno 22. 12. 2018.)

⁸⁴ <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/europa-2020.pdf> (pristupljeno 22. 12. 2018.)

3.2 Državne potpore u Republici Hrvatskoj u usporedbi s potporama u Europskoj uniji prije 2013. godine

Do pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji, kako stoji u Odluci o donošenju smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2015. – 2017.,⁸⁵ svaki davatelj je dodjeljivao potpore zasebno i prema vlastitim planovima i programima, bez jedinstveno određenih smjernica postupanja. U počecima politike državnih potpora, od 2001. do 2004. godine, u istraživanju koje su provele Kesner-Škreb i Jović (2006), prosječni iznos potpora u Republici Hrvatskoj iznosio je 4,4 posto BDP-a⁸⁶, odnosno 1,81 posto BDP-a ako se isključe potpore za poljoprivredu i ribarstvo te promet. Kao što je navedeno, favorizirane su sektorske potpore, potpore poljoprivredi i ribarstvu, brodogradnji, regionalne potpore pa tek onda horizontalne potpore.

Promatraju li se samo sektorske potpore u razdoblju od 2005. do 2009. godine u Republici Hrvatskoj, najviše državnih potpora odnosilo se na sektor poljoprivrede i ribarstva s konstantnim trendom rasta, dok su se ostale sektorske potpore u ukupnim potporama smanjivale, a horizontalne potpore su tek potkraj navedenog razdoblja počele bilježiti trend rasta (Leko, 2010.) Leko ovakva kretanja sektorskih potpora objašnjava prekidom programa restrukturiranja brodogradilišta jer je u svibnju 2008. godine u Republici Hrvatskoj započeo proces pripreme za privatizaciju brodogradilišta te im se izravne državne potpore više nisu odobravale. Dakle, u Republici Hrvatskoj nije bilo značajnijih promjena u politici državnih potpora do 2010. godine. Naime, struktura potpora ostala je gotovo ista s kontinuiranim rastom potpora poljoprivredi i ribarstvu te dominacijom sektorskih potpora nad regionalnim i horizontalnim potporama, od čega ih je najviše bilo usmjereno u brodogradnji (do 2008. godine) i promet. Kako navodi Kesner-Škreb (2012), ukupne državne potpore, bez sektora poljoprivrede, ribarstva i prometa, su u Republici Hrvatskoj u 2010. godini bile još uvijek dvostruke više od onih u EU27 (1,2 posto naspram 0,5 posto BDP-a). S obzirom na to da se bližio ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju, ali i zbog postavljenih zahtjeva Unije prema hrvatskoj industrijskoj politici, došlo je do ključnog trenutka za pokretanje bitnih reformi na svim relevantnim područjima, pa tako i na području politike državnih potpora.

⁸⁵ Narodne novine, 47/2014.

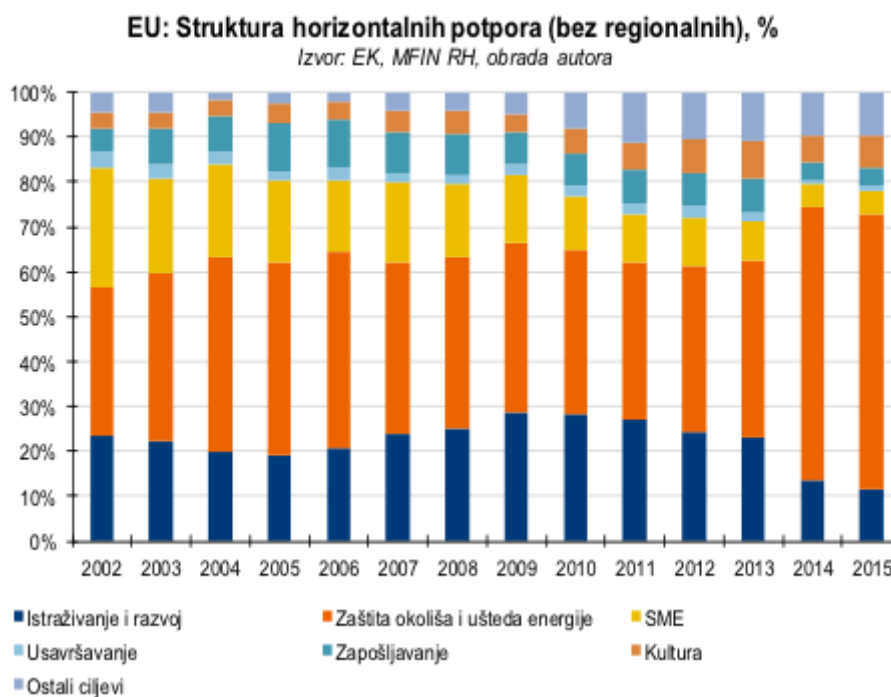
⁸⁶ Prosjek potpora u istom razdoblju unutar EU15 iznosio je 0,43 posto BDP-a.

Politika dodjele državnih potpora u Europskoj uniji u istom promatranom razdoblju je posve drugačija (Grafikon 1.). Zastupljenost horizontalnih potpora je dominantna u odnosu na ostale. Promatra li se samo struktura horizontalnih potpora, može se zaključiti da su u pravilu podijeljene između (Official Journal C 188, 20. 6. 2014, p. 4⁸⁷):

- zaštite okoliša i ušteda energije (posebno povećanje u razdoblju od 2004. do 2008. godine pa 2014. i 2015. godine zbog potpora za obnovljive izvore energije)
- potpora istraživanju i razvoju
- potpora malim i srednjim poduzećima.

Dakle, usmjeravane su u horizontalne ciljeve koji znatno manje narušavaju tržišno natjecanje negoli sektorske potpore i u skladu su s usvojenim horizontalnim pravilima (Europska komisija). Odnosno, dobrodošle su zbog svoje podjednake namijenjenosti svim sudionicima na tržištu.

Grafikon 1. Struktura horizontalnih potpora u Europskoj uniji (bez regionalnih) u postocima

Izvor: Jović, I. (2017). Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/>

⁸⁷ Criteria for the analysis of the compatibility with the internal market of State aid to promote the execution of important projects of common European interest (2014/C 188/02). Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.188.01.0004.01.ENG

3.2.1 Politike dodjele državnih potpora Republike Hrvatske prije i nakon ulaska u Europsku uniju

Do pristupanja Republike Hrvatske u punopravno članstvo Europske unije, kako stoji u Odluci o donošenju smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2015. – 2017.⁸⁸, službenom dokumentu Vlade Republike Hrvatske, svaki davatelj potpora dodjeljivao ih je zasebno prema vlastitim planovima, bez jedinstveno određenog smjera postupanja. Kako nije postojala konzistentna politika dodjele državnih potpora⁸⁹, a ni kontrola, svaki davatelj potpora je zasebno predavao planove i programe.

Najveće kritike s kojima se Republika Hrvatska suočila prije ulaska u Europsku uniju što se tiče politike državnih potpora bile su zbog visokog udjela državnih potpora u BDP-u, ali i velikog udjela sektorskih potpora u ukupnim potporama (Vidović, 2015).

Od samih početaka Republika Hrvatska bila je više naklonjena sektorskim potporama, zanemarujući ostale dvije kategorije. U počecima politike državnih potpora (2001. – 2004.), prema istraživanju koje su provele Kesner-Škreb i Jović (2006), prosječni iznos potpora u Republici Hrvatskoj iznosio je 4,4 posto BDP-a, odnosno 1,81 posto BDP-a ako se isključe potpore za poljoprivredu i ribarstvo te promet. Tijekom cjelokupnog razdoblja u Republici Hrvatskoj favorizirane su potpore sljedećim redoslijedom: sektorske potpore, potpore poljoprivredi i ribarstvu, regionalne potpore te horizontalne potpore (Mikić, 2003).

Istodobno, u istom razdoblju prosjek potpora unutar EU-15 iznosio je 0,43 posto BDP-a, s najvećim udjelom horizontalnih potpora.

U idućem razdoblju (od 2005. do 2009.), prema istraživanju u kojem se promatraju državne potpore prema kategorijama dodjele (Leko, 2010), promijenio se redoslijed favoriziranih potpora u korist poljoprivrede i ribarstva, dok su se sektorske potpore u ukupnim potporama smanjile, a horizontalne potpore za bilježile su blagi rast. Autor objašnjava da su ovakva kretanja, prije svega sektorskih potpora, rezultat prekida programa restrukturiranja brodogradilišta jer je u svibnju 2008. godine započeo proces pripreme za privatizaciju brodogradilišta. Slično se može zaključiti i iz izvještaja nadležnih državnih tijela⁹⁰.

⁸⁸ Narodne novine, 47/2014.

⁸⁹ Nije postajala ni definicija „nepoželjnih davanja“.

⁹⁰ Godišnja izvješća o državnim potporama.

Može se zaključiti da su u strukturi državnih potpora u velikom dijelu hrvatske prošlosti većinski bile zastupljene sektorske nasuprot horizontalnim potporama gdje je najveći dio potpora služio za saniranje gubitaka i održavanja poslovanja brodogradilišta, željezara, Hrvatskih željeznica te rad Hrvatske radiotelevizije, a mnogo manje u ekonomski rast i razvoj, zaštitu okoliša i uštedu energije, te mala i srednja poduzeća⁹¹.

U svojem radu Kesner-Škreb (2012) obradila je kretanja državnih potpora u Republici Hrvatskoj u cjelokupnom razdoblju od 2002. do 2010. te zaključila da u Republici Hrvatskoj nije bilo značajnijih promjena u politici državnih potpora. Hrvatska industrijska politika je prema svojoj orijentaciji bila vertikalno orijentirana u određene sektore o čemu govori struktura potpora (kontinuirani rast potpora poljoprivredi i ribarstvu, brodogradnji i prometu).

Kako se bližio ulazak Republike Hrvatske u punopravno članstvo Europske unije te je trebalo ispuniti i postavljene zahtjeve o uskladbi politika pa tako i industrijske politike Republike Hrvatske s pravnom stečevinom Europske unije, bilo je nužno započeti bitne reforme na svim relevantnim područjima pa tako i na području politike državnih potpora. Republika Hrvatska dobila je zadatak da izradi izvješće o državnim potporama, uskladi zakonsku regulativu te osnuje neovisno tijelo ovlašteno za nadziranje i provedbu sustava državnih potpora.

Zakon o državnim potporama⁹² u Republici Hrvatskoj prvi put je donesen u ožujku 2003. godine. Njegove odredbe bile su vrlo slične odredbama Ugovora o osnivanju Europske zajednice. Do 2003. godine sustav potpora bio je reguliran Zakonom o izvršavanju Državnog proračuna Republike Hrvatske za svaku pojedinu godinu, kao temeljnim propisom kojim se određivala struktura i visina državnih potpora i njihovi davatelji. Ministarstva, kao davatelji državnih potpora, osiguravala su sredstva iz državnog proračuna te nisu postojale objedinjene evidencije o dodijeljenim potporama i podaci o davateljima i iznosima državnih potpora.

U međuvremenu, Zakonom o državnim potporama⁹³ iz lipnja 2013. u hrvatski sustav potpora uvedena je politika državnih potpora kao novi mehanizam postavljanja prioriteta ciljeva pri dodjeli državnih potpora kao i učinkovite uporabe sredstava državnog proračuna u određenom trogodišnjem razdoblju. Vlada Republike Hrvatske donosi i Smjernice politike državnih

⁹¹ Ministarstvo financija, Godišnje izvješće o državnim potporama za 2013. godinu. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Godisnje%20izvjesce%20o%20drzavnim%20potporama%202013.pdf>

⁹² Narodne novine, 47/2003

⁹³ Narodne novine, 72/2013. Posljednji put je izglasan i donesen u travnju 2014., s najnovijim izmjenama i dopunama u srpnju 2017. (Narodne novine, 69/2017).

potpora⁹⁴ u skladu s politikom državnih potpora Europske unije, a kojima oblikuje politiku državnih potpora u trogodišnjim razdobljima i utvrđuje prioritetne ciljeve te svrhu učinkovitog korištenja sredstava državnog proračuna. Smjernice kao i Zakon o državnim potporama odnose se na državne potpore industriji i uslugama, isključujući državne potpore poljoprivredi i ribarstvu.

Tijelo nadležno za provedbu i nadzor provedbe politike državnih potpora u Republici Hrvatskoj u skladu sa Zakonom o državnim potporama, danas je Ministarstvo financija u kojem su objedinjene sve ovlasti nacionalne razine vezane za državne potpore. Tijelo koje je nekada imalo ovlasti na području državnih potpora bila je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja (AZTN), a u skladu s odredbama SPP-a i svojevremeno važećeg Zakona o državnim potporama iz 2003. godine, Agencija je bila nadležna i za odobravanje, nadzor i povrat dodijeljenih potpora. Nakon stupanja na snagu Zakona o državnim potporama iz 2013., AZTN je izgubio ovlasti i zadaće s područja državnih potpora te su aktivnosti odobravanja, nadzora i povrata potpora prenesene na Europsku komisiju.

Danas Ministarstvo financija u Republici Hrvatskoj⁹⁵ ima ovlasti nad politikom državnih potpora ponajprije u domeni pojednostavljivanja postupka pružanja stručne pomoći davateljima potpora, uspostavljanja jedinstvenog sustava nadzora upravljanja proračunskim sredstvima utrošenim na državne potpore te stvaranja jedinstvene baze podataka i registra državnih potpora. Među ostalim, ima i zadaće prikupljanja, obrađivanja, evidentiranja podataka o dodijeljenim državnim potporama i potporama male vrijednosti te provedbe analize njihove učinkovitosti i izrade godišnjih izvješća o državnim potporama⁹⁶.

Kao što je navedeno, najveće kritike Republici Hrvatskoj prije pristupanja Europskoj uniji u vezi s politikom državnih potpora upućene su zbog visokog udjela potpora u BDP-u te velikog udjela sektorskih potpora u ukupnim potporama. Prema analizi Jović (2017),⁹⁷ objavljene na *blogu Arhiv analitike*, od početka praćenja državnih potpora u Republici Hrvatskoj (2002. do 2015.), bez obzira na punopravno članstvo Republike Hrvatske od 2013. godine u Europskoj uniji, može se izvesti nekoliko zaključaka:

⁹⁴ Ibid.

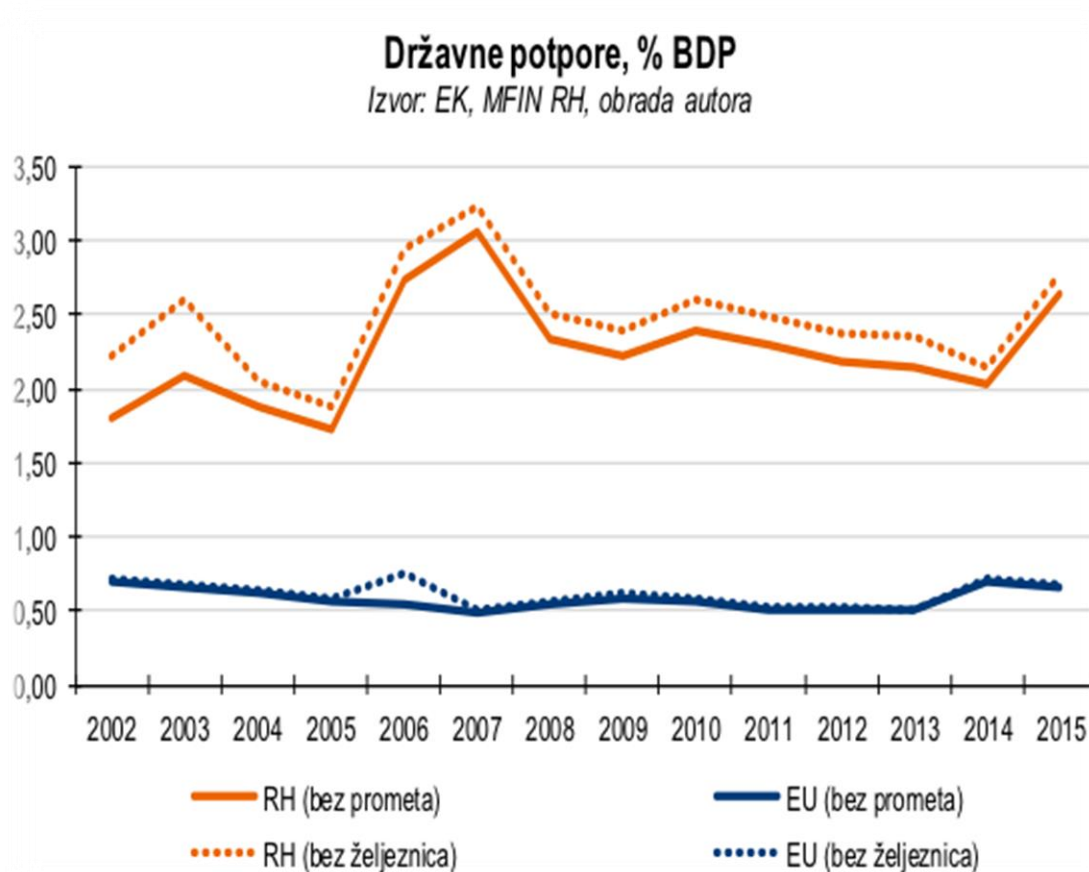
⁹⁵ <http://www.mfin.hr/hr/drzavne-potpore> (2. 12. 2018.)

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/> (22. 12. 2018.)

1. razina ukupnih državnih potpora u Republici Hrvatskoj daleko je iznad razine državnih potpora u Europskoj uniji

Grafikon 2. Državne potpore u postocima BDP-a

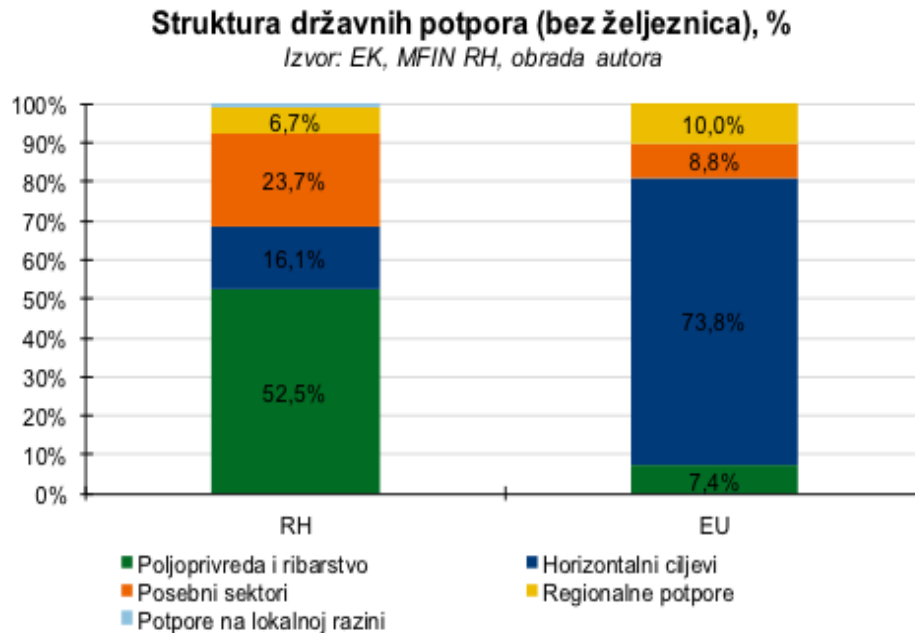

Izvor: Jović, I. (2017). Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/>;

Jović je obradila dostupne podatke Ministarstva financija i Europske komisije te je rezultate grafički prikazala. Iz prikazanih podataka može se iznijeti nekoliko zapažanja. Prije svega, u razdoblju od 2002. do 2005. godine razina državnih potpora (bez prometa i željeznica) u Republici Hrvatskoj iznosila je prosječnih 1,4 posto BDP-a. U razdoblju od 2006. do 2008. godine porasle su na prosječnih 2,6 posto zbog snažnog rasta potpora brodogradilištima, da bi se u razdoblju od 2009. do 2014. godine zadržale na 2,2 posto BDP-a s trendom prosječnog rasta u 2015. godini od 2,6 posto BDP-a. U istom razdoblju trend državnih potpora (bez prometa i željeznica) u Europskoj uniji višestruko je ispod razine državnih potpora u Republici Hrvatskoj (prosječno na 0,5 posto BDP-a u promatranom razdoblju).

2. struktura hrvatskih državnih potpora prema kategorijama nije kompatibilna strukturi potpora u Europskoj uniji.

Grafikon 3. Struktura državnih potpora (bez željeznica) u postocima

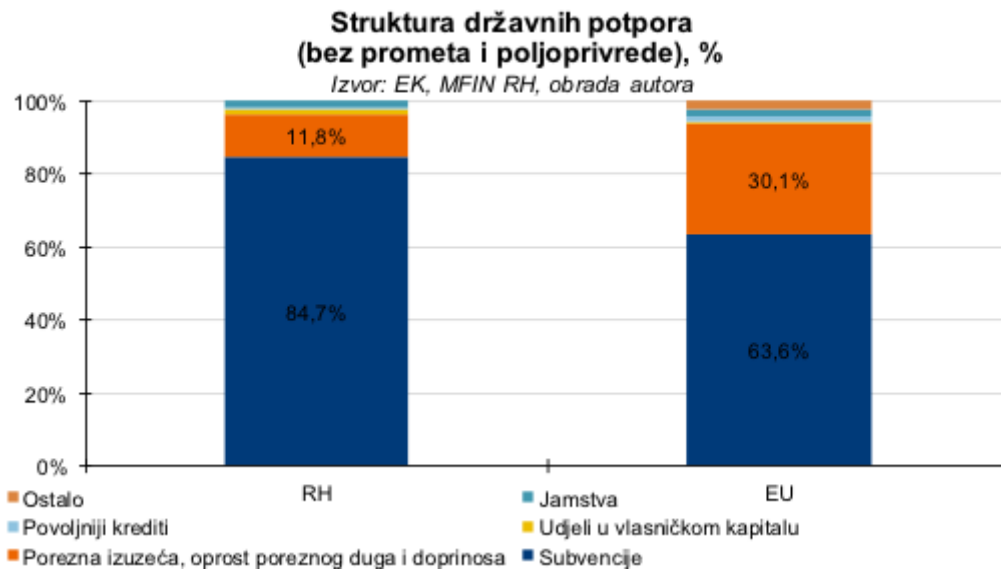

Izvor: Jović, I. (2017). Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/>

U promatranom razdoblju struktura hrvatskih državnih potpora prema kategorijama razlikuje se od strukture potpora u Europskoj uniji. Najveća zastupljenost je sektorskih (najveća zastupljenost u poljoprivredi i željeznici), a na štetu horizontalnih potpora.

3. struktura instrumenata dodjele državnih potpora u Republici Hrvatskoj odudara od strukture instrumenata dodjele državnih potpora u Europskoj uniji.

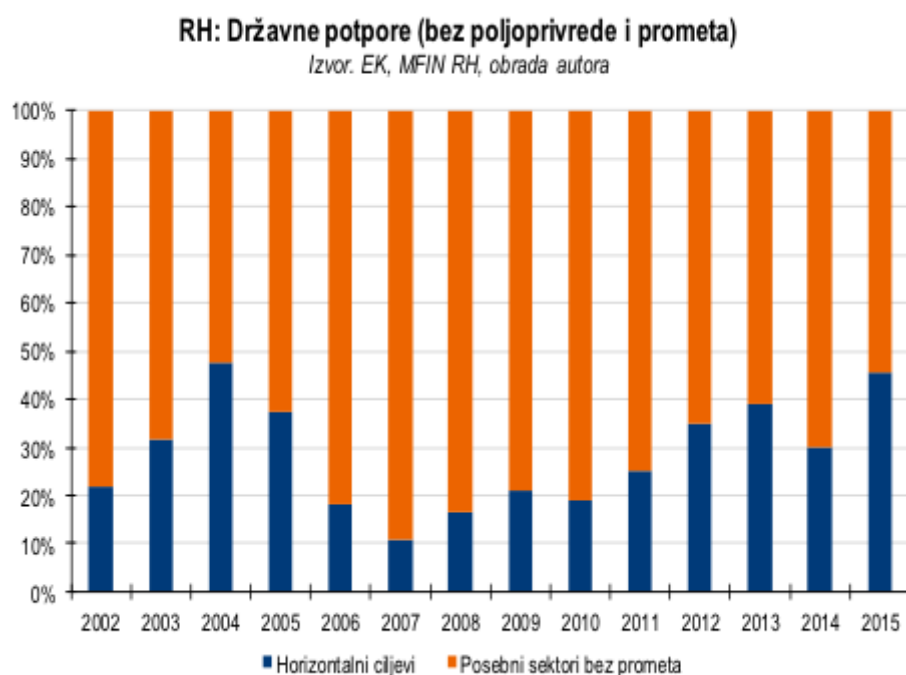
Grafikon 4. Struktura instrumenata dodjele državnih potpora (bez prometa i poljoprivrede) u postocima

Izvor: Jović, I. (2017). Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/>

U Republici Hrvatskoj struktura instrumenata dodjele državnih potpora u odnosu na Europsku uniju u promatranom razdoblju pokazuje dominantnu zastupljenost izravnih subvencija, što je izravna posljedica dominacije sektorskih potpora. Subvencije prevladavaju bez obzira na to promatraju li se ukupne potpore, horizontalne ili sektorske potpore. Ipak, u strukturi državnih potpora (bez poljoprivrede i prometa) u promatranom razdoblju može se zamijetiti pozitivni trend k smanjenju udjela potpora posebnim sektorima i povećanju udjela horizontalnih potpora.

Grafikon 5. Struktura državnih potpora (bez poljoprivrede i prometa)

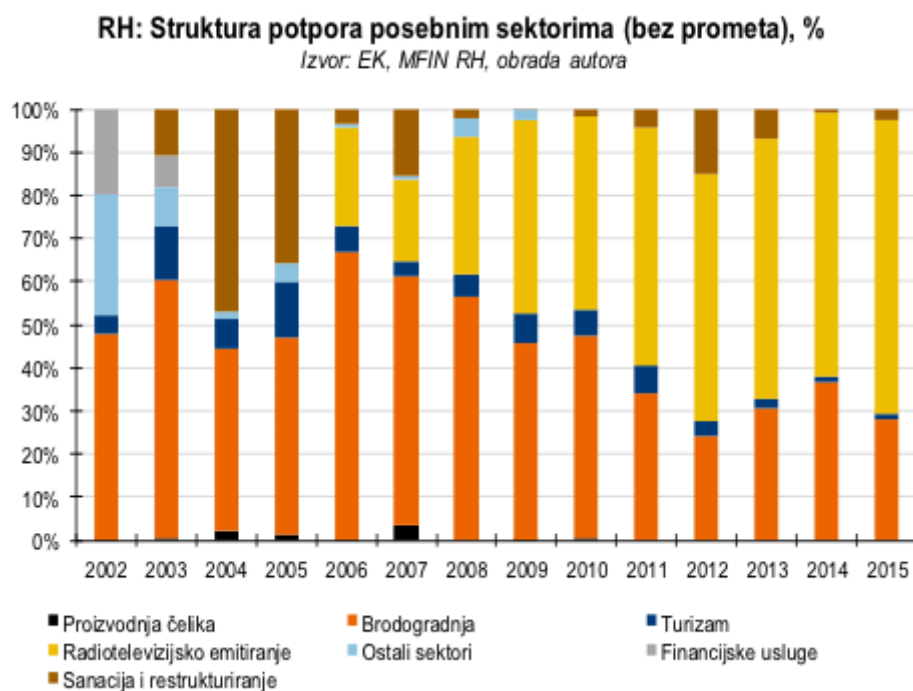
Izvor: Jović, I. (2017). Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/>

U promatranom razdoblju horizontalne potpore bile su najniže 2007. godine te od tada bilježe trend rasta, da bi u 2015. godini njihov udio iznosio 45 posto. Dakle, vidljivo je pozitivno kretanje u smjeru smanjenja udjela potpora posebnim sektorima te povećanje udjela horizontalnih potpora.

Ako se promatra struktura državnih potpora posebnim gospodarskim sektorima bez prometa, može se zamijetiti da u promatranom razdoblju potpore brodogradilištima i Hrvatskoj radioteleviziji čine zamjetan dio ukupnih sektorskih potpora u Republici Hrvatskoj. Sektor prometa obično se izuzima iz statističkog prikaza zbog svoje specifičnosti iako zauzima 10 posto ukupnih potpora u 2015. godini, a u prethodnim godinama i više⁹⁸.

⁹⁸ Ministarstvo financija, Godišnje izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, str. 45.

Grafikon 6. Struktura državnih potpora posebnim gospodarskim sektorima (bez prometa) u postocima

Izvor: Jović, I. (2017). Dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavne-potpore-su-puno-vaznije-u-hrvatskoj-nego-u-eu/>

Promatra li se struktura potpora dodijeljena posebnim gospodarskim sektorima (bez prometa), uočava se visok udio potpora namijenjenih sektoru brodogradnje koje 2006. godine dosežu svoj maksimum. Iza njih slijedi sektor radiotelevizijsko emitiranje, odnosno Hrvatska radiotelevizija, te potpore namijenjene sanaciji i restrukturiranju.

U nastavku su tablično prikazane samo državne potpore po kategorijama nakon što je Republika Hrvatska postala punopravna članica Europske unije. U Tablici 2. prikazana je 2013. godina radi lakše preglednosti i činjenice da je punopravno članstvo nastupilo 1. srpnja, pa je ta godina obuhvaćena u analizu dodijeljenih državnih potpora prije i poslije stupanja Republike Hrvatske u Europsku uniju.

Tablica 2. Dodijeljene državne potpore u Republici Hrvatskoj po kategorijama 2013. – 2015. godine u milijunima kuna

POTPORE	2013.	2014.	2015.
SEKTORSKE	3.485,5	3.919,7	2.801,8
Promet	1.462,2	2.294,2	1.005,0
Brodogradnja	622,3	367,6	503,2
Turizam	40,4	29,6	24,1
Radiotelevizijska emitiranja	1.216,2	1.210,4	1.225,8
Sanacija i rekonstrukcija	144,4	17,9	43,7
HORIZONTALNE	1.274,1	858,6	1.497,5
Istraživanje i razvoj i inovacije	122,9	135,4	30,4
Zaštita okoliša i očuvanje energije	810,5	50,0	1.079,6
Malo i srednje poduzetništvo	137,2	270,5	54,4
Usavršavanje	45,6	44,7	44,7
Zapošljavanje	83,0	255,7	206,0
Kultura	74,9	81,3	70,0
REGIONALNE	591,2	558,6	265,3
Ukupno	5.350,8	5.336,9	4.564,6

Izvor: Rad autorice prema Smjernicama politika državnih potpora za razdoblje 2015. – 2017. Dostupno na: www.vlada.gov.hr

Nakon punopravnog članstva u Europskoj uniji i prihvaćanja europske pravne stečevine u svoju zakonsku regulativu, Republika Hrvatska nastavila je svoj trend dodjele državnih potpora, a vidljivo poboljšanje nastupilo je tek 2015. godine u kojoj se bilježi znatno smanjenje sektorskih potpora i povećanje horizontalnih potpora. Promatra li se trend rasta horizontalnih potpora u odnosu na sektorske, može se vidjeti da je ukupni trend rasta horizontalnih potpora manji u odnosu na pad sektorskih potpora. Prema kategorijama, najzastupljenije su horizontalne potpore za zaštitu okoliša i očuvanje energije (1.079,6) i zapošljavanje (206,0), dok su u sektorskim potporama to potpore Hrvatskoj radioteleviziji (1.225,8) i prometu (1.005,0).

Razina sektorskih (vertikalnih) državnih potpora u odnosu na horizontalne i regionalne potpore i dalje je puno viša od europske, ali sa zamjetnim padom u odnosu na ustaljenu praksu iz prošlog razdoblja.

Promatraju li se izvori subvencija u kontekstu ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju, može se zaključiti da su do 2013. godine subvencije bile dominantno iz državnog proračuna, a nakon ulaska u Europsku uniju i iz fondova Europske unije.

3.2.2 Udio subvencija u javnim rashodima u zemljama Europske unije i u Republici Hrvatskoj

Zbog nekompatibilnosti podataka o udjelu subvencija u javnim rashodima zemalja članica Europske unije, a i Republike Hrvatske studije i istraživački radovi koji se bave ovom problematikom su vrlo oskudni. Nedostatak javno objavljenih podataka istog obuhvata (problem definicija) i obrađenih prema istoj metodologiji a koji bi se mogli koristiti u istraživačke svrhe, demotiviraju istraživače da se bave ovom temom. Na svim relevantnim internetskim stranicama – Europske komisije, Ministarstva financija ili Hrvatske narodne banke u Republici Hrvatskoj – nema jednoznačnih informacija kojima bi se moglo koristiti za proučavanje ove teme.

Zanimljiva su zapažanja i komentari Kroflina (2013)⁹⁹ sa sastanka s predstavnicima MMF-a 2013. godine, a u vezi s neslaganjem o udjelu javne potrošnje u BDP-u Republike Hrvatske u odnosu na druge zemlje u Europskoj uniji. Konstatira da postoje različiti izvori podataka o udjelu rashoda konsolidirane opće države u BDP-u, a time i njihovoj strukturi. Naime, prilikom analize navedenih rashoda javlja se problem zbog činjenice da se navedeni podaci razlikuju prema izvoru iz kojeg dolaze (različite statistike). Tako na temelju GFS 2001 metodologije¹⁰⁰ jedne brojke objavljuje Ministarstvo financija, a druge Hrvatska narodna banka (HNB), dok treće podatke na temelju metodologije ESA 95 objavljuju europska statistička tijela poput Eurostata i Ameca (statističke baze Europske komisije).

Problem usložnjava i činjenica da do danas sve svjetske relevantne institucije nisu jednoznačno definirale sadržaj javnog sektora i on varira od države do države te je i time svaka usporedba podataka djelomično ograničena (kao što je slučaj i s jednoznačnim definicijama državnih potpora i subvencija). Različite metodologije i definicije javnog i državnog sektora onemogućuju jasnu usporedbu među državama. S druge strane, veličina ukupnoga javnog sektora i usporedba među zemljama nije precizno mjerljiva i zbog razlika u veličini i opsegu zemalja, strukturi i vrsti njihovih aktivnosti, uređenju (unitarne ili savezne

⁹⁹ http://www.nsz.hr/sites/default/files/javna_potrosnja_u_hrvatskoj-analiza_-_26_2_2012_.pdf

¹⁰⁰ Metodologija MMF-a: Government Financial Statistics (GFS).

države), demografskim i zemljopisnim obilježjima. Prema Kroflinu (2013), treba imati na umu i upitnost koliko su zapravo rashodi određenih razina države pouzdani pokazatelj opsega javnih djelatnosti. Navodi primjer isplata subvencija i davanje poreznih povlastica koji bi u trebali dovesti do istih efekata. Međutim, dok subvencije povećavaju rashode, kod poreznih povlastica to nije tako.

Iz navedenih argumenata može se zaključiti da se bez jednoznačne metodologije i definicija državnog i javnog sektora te državnih potpora i subvencija izravna usporedba među zemljama s konkretnim zaključcima ne može izvesti. Različite analize meritornih dionika mogu više poslužiti kao ilustracija stanja, a ne čvrsto polazište za donošenje zaključaka ili vođenje cjelokupne ekonomske politike neke zemlje. Stoga, intencija ovoga potpoglavlja doktorske disertacije nije bila izračunati i usporediti udio subvencija u javnim rashodima zemalja članica Europske unije već ukazati na probleme koji proizlaze iz nepostojanja jednoznačnih definicija i metodologije s kojima se susreću istraživači, ali što je još važnije kreatori ekonomskih politika zemalja članica Europske unije a i svijeta.

3.2.3 Oblici državnih potpora u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji

Do sada je Republika Hrvatska bitno reformirala sustav državnih potpora. Uvela je politiku državnih potpora kao novi mehanizam kojim u trogodišnjim razdobljima postavlja prioritetne ciljeve pri dodjeli državnih potpora te svrhu učinkovitog korištenja sredstava državnog proračuna. Politika državnih potpora sastavni je dio Zakona o državnim potporama¹⁰¹. Za provedbu i nadzor provedbe politike državnih potpora u Republici Hrvatskoj u okviru mjera fiskalne politike Republike Hrvatske, a u skladu sa Zakonom o državnim potporama, nadležno je Ministarstvo financija.

Osnovni instrument toga mehanizma su Smjernice politike državnih potpora¹⁰² koje predstavljaju svojevrzne upute davateljima državnih potpora (osim davatelja državnih potpora jedinica lokalne i područne, regionalne samouprave) pri planiranju i izradi novih prijedloga državnih potpora. U Smjernicama politike državnih potpora navode se i ciljevi dodjele državnih potpora čijem ostvarenju davatelji potpora trebaju težiti, imajući na umu uz svrhu državnih potpora i raspoloživost proračunskih sredstava za provedbu mjera državnih

¹⁰¹ Narodne novine, 72/13, 141/13, 47/14.

¹⁰² Odluka o donošenju Smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2014. – 2016., Narodne novine, 130/13.

potpora¹⁰³. Tako je do sada Republika Hrvatska bitno smanjila vertikalne potpore (brodogradnji, željeznicama, potpore za sanaciju i restrukturiranje poduzeća), povećala potpore za horizontalne namjene te poboljšala transparentnost sustava dodjele državnih potpora¹⁰⁴. I nadalje, vodeći se smjernicama Europske komisije, Republika Hrvatska treba usmjeravati proračunska sredstva u potpore horizontalnog karaktera, a sve manje u pojedine sektore kako bi se približila europskoj razini.

U Smjernicama politike državnih potpora za razdoblje 2015. – 2017.¹⁰⁵ navodi se da su u Europskoj uniji u 2012. godini sektorske državne potpore činile tek oko 15 posto ukupno dodijeljenih državnih potpora industriji i uslugama (bez sektora željeznica), dok su u istom razdoblju u Republici Hrvatskoj one činile 69,8 posto ukupno dodijeljenih državnih potpora industriji i uslugama. Takav omjer upućuje na potrebu Republike Hrvatske za još jačim naporima u boljem planiranju ciljeva i sredstava u obliku državnih potpora kako bi dostigla razina razvijenosti Europske unije. Stoga je imperativ hrvatske politike državnih potpora smanjiti udio sektorskih državnih potpora u ukupno dodijeljenim državnim potporama te ih u što većoj mjeri približiti razini usporedivoj s onom u Europskoj uniji.

3.2.3.1 Horizontalne potpore

Kako se horizontalne potpore odnose na sve poduzetnike i gospodarske sektore te sa svojim horizontalnim ciljevima daleko manje narušavaju tržišno natjecanje od sektorskih potpora, Europska komisija preferira njihovu dodjelu. Cilj im je rješavati probleme kod svih poduzetnika, u svim sektorima pa i regijama. Horizontalne potpore u užem smislu¹⁰⁶ podrazumijevaju sve državne potpore izdane u svrhu: istraživanja, razvoja i inovacija, zaštite okoliša i uštede energije, potpore dodijeljene malim i srednjim poduzetnicima, potpore namijenjene usavršavanju, zapošljavanju te poticanju kulture i zaštiti baštine te razvoj širokopojsnih mreža. To su potpore koje stvaraju neizravne koristi za svaki poslovni subjekt unutar nekoga gospodarstva.

¹⁰³ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_01_2_60.html (pristupljeno 23. 12. 2018.)

¹⁰⁴ Godišnja izvješća o državnim potporama Ministarstva financija. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Godi%C5%A1nje%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20dr%C5%BEavnim%20potporama%202015..pdf> (pristupljeno 23. 12. 2018.)

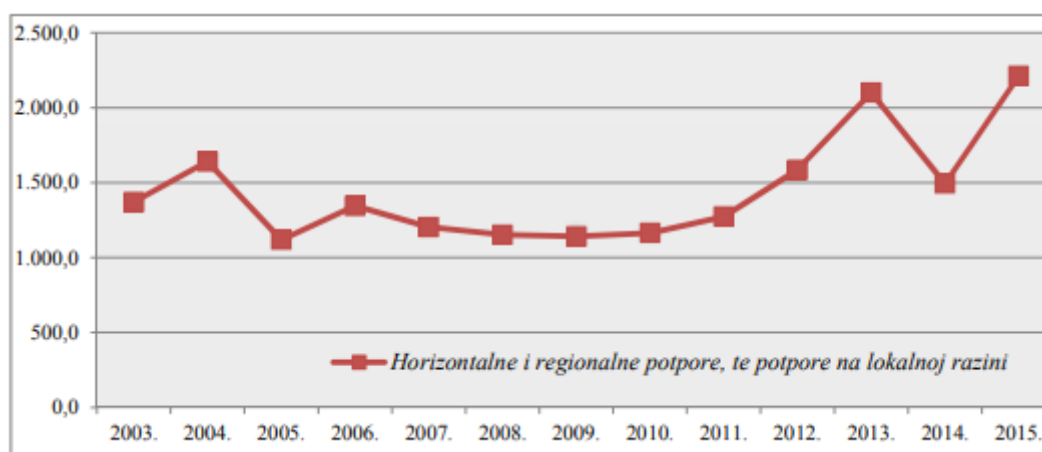
¹⁰⁵ Odluka o donošenju Smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2015. – 2017. (Narodne novine, 47/14).

¹⁰⁶ <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2014/198%20sjednica%20Vlade/198%20-%202b.pdf> (pristupljeno 23. 12. 2018.)

Republika Hrvatska je od početaka više bila naklonjena sektorskim potporama u odnosu na druge dvije kategorije (horizontalne i regionalne potpore). Tako je za horizontalne potpore u prosjeku u razdoblju od 2002. do 2015. godine izdvojeno prosječno 4,5 puta¹⁰⁷ manje sredstava u odnosu na regionalne potpore.

Horizontalne potpore u Republici Hrvatskoj u odnosu na Europsku uniju još su uvijek male (Slika 2.). Dok Europska unija u horizontale potpore ulaže 84 posto potpora namijenjenih industriji i uslugama, Hrvatska ulaže samo 25 posto¹⁰⁸. Ipak, nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju te prihvaćanja smjernica o dodjeli državnih potpora situacija se mijenja (još uvijek nedovoljno). Prema iznesenim podacima u Godišnjem izvješću o državnim potporama za 2015. godinu¹⁰⁹, na horizontalne potpore u „užem smislu“ odnosilo se 1.497,5 milijuna kuna (Tablica 3.), te su više za 74,4 posto u odnosu na 2014. godinu i 15,2 posto u odnosu na 2013. godinu.

Slika 2. Horizontalne potpore u razdoblju od 2003. do 2015. godine (u milijunima kuna)

Izvor: Godišnje izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, Ministarstvo financija, str. 25.

¹⁰⁷ Izračun autorice iz Godišnjeg izvještaja o državnim potporama za 2015. godinu.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2017/05%20svibanj/37%20sjednica%20VRH/37%20-%202010%20b.pdf> (pristupljeno 23. 12. 2018.)

**Tablica 3. Potpore prema instrumentima dodjele¹¹⁰ u 2015. godini
(u milijunima kuna)**

KATEGORIJA	A1	A2	B	C1	D	Ukupno
<i>Horizontalni ciljevi</i>	1.392,2	68,6	29,2	1,7	5,8	1.497,5
<i>Istraživanje i razvoj inovacije</i>	7,1	23,3	-	-	-	30,4
<i>Zaštita okoliša i očuvanje energije</i>	1.079,6	-	-	-	-	1.079,6
<i>Mali i srednji poduzetnici</i>	17,7	-	29,2	1,7	5,8	54,4
<i>Usavršavanje</i>	2,4	45,3	-	-	-	47,7
<i>Zapošljavanje</i>	206,0	-	-	-	-	206,0
<i>Kultura</i>	70,0	-	-	-	-	70,0
<i>Razvoj širokopojsnih mreža</i>	9,4	-	-	-	-	9,4
Posebni sektori¹¹¹	2.608,2	-	24,8	6,9	161,9	2.801,8
Regionalne potpore	220,4	402,9	-	2,0	-	625,3

Izvor: Godišnje izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, dostupno na:

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Godisnje%20izvjesce%20o%20drzavnim%20potporama%202015..pdf>

Ako se potpore promatraju prema instrumentima dodjele, u 2015. godini u horizontalne ciljeve najveći je dio tih potpora dodijeljen putem subvencija odnosno izravnim subvencijama kamata u iznosu od 1.392,2 milijuna kuna (93 posto horizontalnih potpora), putem poreznih olakšica 68,6 milijuna kuna, putem pretvaranja duga u vlasnički udjel odnosno kapitalnih ulaganja 29,2 milijuna kuna, kroz jamstva 5,8 milijuna kuna te putem povoljnih zajmova 1,7 milijuna kuna.

Iz prikazanih podataka u Tablici 3. vidljiva je i struktura horizontalnih potpora. Najviše potpora dodijeljeno je za zaštitu okoliša i uštedu energije, slijedi zapošljavanje, kultura, mali i srednji poduzetnici, usavršavanje, istraživanje i razvoj i inovacije, te za razvoj širokopojsnih mreža. Kod njih se radi o malim porastima, dok su ostale horizontalne potpore ipak bile smanjivane. S druge strane, sektorske potpore nisu dovoljno smanjene iako svi sektori bilježe smanjenje osim potpora za radiotelevizijsko emitiranje (blagi rast). Autorica Jović (2012) drži ovakvu izdašnost državnih potpora kao relikv socijalističkog sustava upravljanja u kojem su se

¹¹⁰ A1 (subvencije, neposredne subvencije kamata), A2 (porezna oslobođenja, izuzeća, oprost poreza i doprinosa i olakšice), B (kapitalna ulaganja), C1 (povoljni zajmovi i zajmovi poduzetnicima u teškoćama), D (izračunate državne potpore u jamstvima).

¹¹¹ Posebni sektori su: promet, brodogradnja, turizam, radiotelevizijsko emitiranje te sanacija i restrukturiranje.

državne potpore koristile kao bitan element gospodarske politike, te zbog visoke „potražnje“ za sektorskim potporama zbog ekonomske tranzicije i naglašene važnosti sektorskih potpora u procesima restrukturiranja i privatizacije državnih poduzeća, a koje su služile u svrhu smanjivanja negativnih socijalnih posljedica tih procesa.

Iz navedenog se može zaključiti da Republika Hrvatska nastoji usmjeriti potpore prema strateškim ciljevima Unije zacrtanim do 2020. godine, ali je još daleko od europskog prosjeka. Odnosno, da su u cjelokupnom promatranom razdoblju su horizontalne potpore povećane manje nego što su sektorske potpore smanjene, što je razlog daljnje dominacije sektorskih potpora nad horizontalnim.

3.2.3.2 Vertikalne potpore

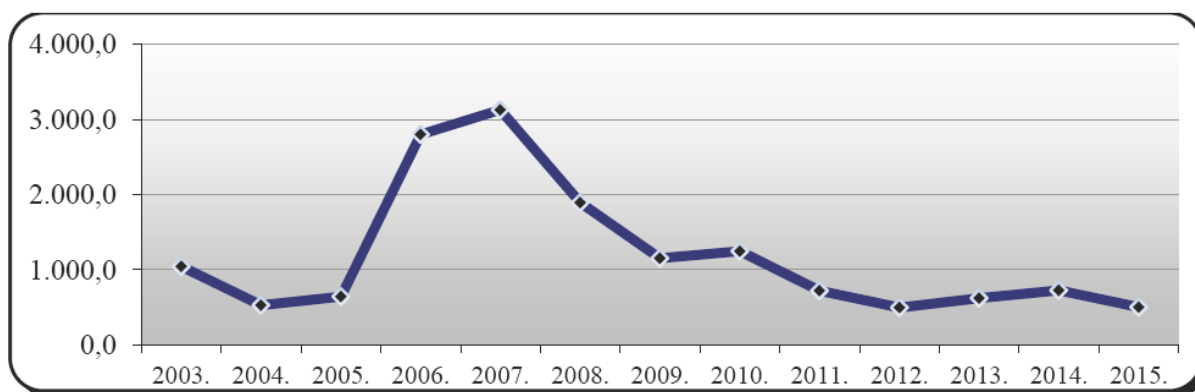
Vertikalne odnosno sektorske potpore su sve one državne potpore koje su namijenjene posebnim sektorima. U skladu s nuputcima Europske unije trebalo bi napustiti sustav selektivnog pomaganja samo nekim sektorima te preusmjeriti takve potpore za navedene horizontalne ciljeve jer one dokazano stvaraju dodanu vrijednost.

Iako Republika Hrvatska bilježi pozitivne pomake u politici dodjele državnih potpora, sektorske potpore i dalje su najznačajniji oblik državne intervencije (Tablica 2.). U razdoblju od 2002. do 2009. iznosile su 30,1 milijardu kuna, pri čemu su najvišu razinu dosegnule 2007., a najnižu 2004. godine. Najviše je potpora (82 posto) dodjeljivano brodogradnji, prometu te nakon 2007. godine Hrvatskoj radioteleviziji (HRT). No može se primijetiti da je 2009. godine unatoč svjetskoj ekonomskoj krizi i smjernicama Europske unije najviše sredstava dodijeljeno dugogodišnjim gubitašima u sektoru brodogradnje (1.152,7 milijuna kuna) te sektoru radiotelevizijskog emitiranja (1.133,1 milijun kuna), dok je u isto vrijeme malim i srednjim poduzećima dodijeljeno samo 228,3 milijuna kuna. Tijekom promatranog razdoblja nije došlo do značajnije promjene u njihovoj strukturi. Udio sektorskih potpora iz godine u godinu varira, što je posljedica različitih programa spašavanja pojedinih gospodarskih sektora. Ipak, kao što je navedeno, posljednje godine u promatranom razdoblju bilježe lagane promjene u vidu smanjenja dominacije sektorskih potpora, što se svakako može smatrati pozitivnim, ali još uvijek nedovoljnim trendom.

Primjerice, promatraju li se sektorske potpore u EU27, može se primijetiti da se do izbijanja svjetske financijske i gospodarske krize 2008. godine udio sektorskih potpora kretao na vrlo niskoj razini – od oko 0,2 posto BDP-a (Kesner-Škreb i Jović, 2011). Izbijanjem krize i pokretanjem snažnih intervencijskih mjera i programa (posebno u starim zemljama

članicama) razina sektorskih potpora u Europskoj uniji snažno je rasla i 2009. godine dosegla 3,1 posto BDP-a¹¹². Istovremeno, kretanje sektorskih potpora u Republici Hrvatskoj nije isključivo rezultat financijske krize, nego i procesa restrukturiranja i privatizacije državnih poduzeća (brodogradilišta), a i nastavka trenda potpora dodijeljenih prometu i HRT-i.

Slika 3. Potpore dodijeljene sektoru brodogradnje za razdoblje od 2003. do 2015. godine (u milijunima kuna)

Izvor: Godišnje Izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, Ministarstvo financija, podaci obrađeni u Ministarstvu financija

Promatrano pojedinačno brodogradnja je u razdoblju od 2003. do 2015. godine bila najveći korisnik državnih potpora (Slika 3.). Maksimum je dosegla u razdoblju od 2002. do 2009. godine (11,8 milijardi kuna), od čega se polovica potpora odnosila na 2006. i 2007. godinu kada je provedena sanacija brodogradilišta¹¹³. Nakon toga bilježe trend smanjenja da bi 2013. godine brodogradilištima bilo dodijeljeno 622,3 milijuna kuna, 2014. godine 367,6 milijuna, a 2015. godine 503,2 milijuna kuna (Tablica 2.).

Promatrano prema instrumentima dodjele državnih potpora, tada je najveći dio brodogradilištima dodijeljen u obliku državnih jamstava (gotovo 8 milijardi kuna) od čega najviše za kredite za sanaciju. Uz državna jamstva i izravne subvencije bile su iznimno zastupljen instrument dodjele državnih potpora brodogradilištima¹¹⁴. Bitno je naglasiti kako su brodogradilišta u fazi restrukturiranja imala poseban status u vezi s potporama. Naime, sve dok su se nalazila u poteškoćama nije im bila dopuštena dodjela horizontalnih potpora već im se moglo dodijeliti isključivo potpore za sanaciju i restrukturiranje pod određenim uvjetima.

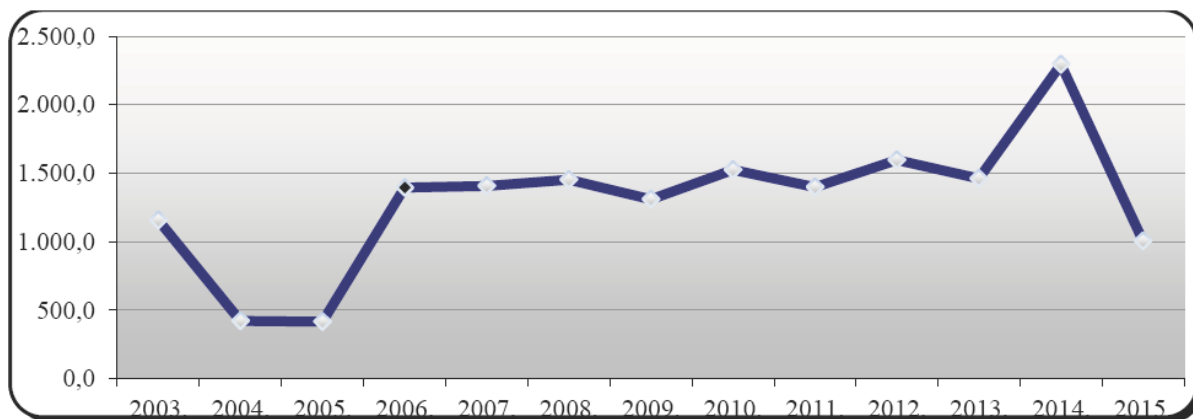
¹¹² <http://www.aztn.hr/dvije-trecine-ukupnih-potpورا-u-hrvatskoj-su-potpore-posebnim-sektorima/> (pristupljeno 25. 12. 2018.)

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

Drugi korisnik državnih potpora po važnosti bio je sektor prometa.

Slika 4. Godišnje izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, Ministarstvo financija, Potpore dodijeljene sektoru prometa za razdoblje od 2003. do 2015. godine (u milijunima kuna)

Izvor: Ministarstvo financija i Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture; podaci obrađeni u Ministarstvu financija

U promatranom razdoblju državne potpore sektoru prometa bilježe najniži trend u razdoblju od 2004. do 2005. godine zato što priprema liberalizacije tržišta željezničkog prometa. Nakon toga imaju vrlo ujednačen trend sve do 2014. godine kada dostižu svoj maksimum. Kod sektora prometa u razdoblju od 2002. do 2009. godine najveći se dio državnih potpora odnosio na potpore Hrvatskim željeznicama (u prosjeku 47 posto), pomorskom (36 posto) i zračnom prometu (8 posto). Kako je željeznički promet 2006. godine doživio liberalizaciju tržišta¹¹⁵, sredstva koja su nakon toga dodijeljena željeznicama predstavljala su potpore željezničkom prometu¹¹⁶. Upravo je to bio razlog ujednačenog trenda potpora sve do 2014. godine.

¹¹⁵ Od 1. siječnja 2006. godine omogućena je liberalizacija tržišta Izmjenom Zakona o željeznici (Narodne novine, 30/04).

¹¹⁶ Potporama su se smatrala i sredstva dodijeljena za zbrinjavanje viška zaposlenih, nabavku novih i modernijih željezničkih vozila, poticanje putničkog i kombiniranog prijevoza.

3.2.3.3 *Regionalne potpore*

Regionalne potpore, kao jedno od predviđenih izuzeća, mogu se smatrati spojivim s unutarnjim tržištem, a imaju svrhu podupirati gospodarski razvoj i stvarati nova radna mjesta (Haase, 2015). Dodjela regionalnih potpora temelji se na pravilima sadržanim u Uredbi Europske komisije¹¹⁷ od 17. lipnja 2014. o ocjenjivanju određenih kategorija potpora spojivima s unutarnjim tržištem, a koja je u vezi s primjenom članaka 107. i 108. Ugovora o funkcioniranju Europske unije¹¹⁸.

Kao što je spomenuto, intenziteti dodjele regionalnih potpora propisani su Kartom regionalnih potpora Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. do 2020. koju je odobrila Europska komisija¹¹⁹. Hrvatska karta regionalnih potpora kompatibilna je Smjernicama o regionalnim potporama 2014. – 2020. godina¹²⁰ te sadrži dvije NUTS 2 regije: Jadransku i Kontinentalnu Hrvatsku.

Kako je cilj regionalne politike Europske unije pomoći najsiromašnijim regijama da ostvare svoj puni potencijal povećanjem konkurentnosti i životnog standarda na tim područjima te ih tako približiti prosjeku Europske unije, postojanje regionalne karte je uvjet dodjele regionalnih potpora. One se dodjeljuju za poticanje gospodarskog razvoja područja s neuobičajeno niskim životnim standardom ili visokom stopom nezaposlenosti. U skladu s politikom regionalnih potpora Unije trebaju poticati zapošljavanje i usavršavanje, ulaganja u male i srednje poduzetnike, zaštitu okoliša i očuvanje energije te istraživanje i razvoj¹²¹. Ujedno utječu na poboljšanje loših uvjeta stanovanja, obrazovanje i zdravstvenu skrb u najsiromašnijim regijama Europske unije.

Bez obzira na važnost postavljenih ciljeva europske regionalne politike, a u svrhu promicanja kvalitetnijeg života stanovnika zemalja članica, Europska unija ostala je dosljedna u svojoj namjeri da se što više smanjuju iznosi državnih potpora. Prema podacima objavljenim u Godišnjem izvještaju o državnim potporama za 2015. godinu¹²², primjećuje se tendencija smanjivanja dodijeljenih potpora u zemljama članicama Europske unije. Tako su izdaci za

¹¹⁷ Uredba Europske komisije, 651/2014.

¹¹⁸ Službeni list Europske unije, L 187, od 26. lipnja 2014.

¹¹⁹ Odlukom od 11. lipnja 2014. pod brojem SA.38668 (2014/N).

¹²⁰ Službeni list Europske unije, C 209, od 23. srpnja 2013.

¹²¹ Ibid.

¹²² <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2017/05%20svibanj/37%20sjednica%20VRH/37%20-%2010%20b.pdf> (pristupljeno 26. 12. 2018.)

regionalne državne potpore 2013. godine iznosili 25 posto ukupno dodijeljenih potpora, 2014. godine 17,7 posto, a 2015. godine 11,6 posto. U istom razdoblju u Republici Hrvatskoj izdaci za regionalne državne potpore u 2013. godini iznosili su 7,4 posto ukupno dodijeljenih državnih potpora, 2014. godine 6,2 posto i 2015. godine 6,3 posto.

U Republici Hrvatskoj u 2015. godini najčešći oblik dodjele potpora putem instrumenata u obje regije – Jadranska i Kontinentalna Hrvatska bile su subvencije (Tablica 4.).

Tablica 4. Državne potpore prema instrumentima u 2015. godini prema NUTS

	Jadranska Hrvatska	Kontinentalna Hrvatska	Ukupno Republika Hrvatska
A1	2.267,3	2.039,4	4.306,7
A2	92,6	378,9	471,5
B1	3,6	53,9	57,5
C1	10,4	0,2	10,6
D	104,7	63,1	167,8
Ukupno	2.478,6	2.535,5	5.014,1

Izvor: Godišnje Izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, Ministarstvo financija (str. 55.)

(prikazane su ukupno dodijeljene potpore bez poljoprivrede i ribarstva)

U regiji *Jadranska Hrvatska* dodijeljeno je 2.267,3 milijuna kuna subvencija, putem jamstava 104,7 milijuna kuna, poreznih olakšica 92,6 milijuna kuna, slijede povoljni zajmovi s 10,4 milijuna kuna te udjeli u vlasničkom kapitalu od 3,6 milijuna kuna.

U regiji *Kontinentalna Hrvatska* dodijeljeno je 2.039,4 milijuna kuna subvencija, putem poreznih olakšica 378,9 milijuna kuna, putem jamstava 63,1 milijun kuna, slijede udjeli u vlasničkom kapitalu od 53,9 milijuna kuna te povoljni zajmovi s 175.104,13 kuna.

Iz navedenih podataka može se zaključiti da je Kontinentalnoj Hrvatskoj dodijeljeno nominalno više državnih potpora po instrumentima (dominiraju subvencije) u odnosu na Jadransku Hrvatsku, što bi moglo implicirati da Kontinentalna Hrvatska ima više najsiromašnijih regija u odnosu na Jadransku Hrvatsku u skladu s europskim pravilima.

3.2.4 Državne potpore temeljene na uredbama Europske unije

Uz horizontalne, sektorske i regionalne potpore postoje i potpore čija se dopuštenost temelji na uredbama. Među tri najvažnije su¹²³:

- Uredba o De minimis potporama
- Opća uredba o skupnim izuzećima, tzv. GBER Uredba
- Opća uredba o skupnim izuzećima tzv. SGEI.

3.2.4.1 *De minimis* potpore

De minimis potpore ili potpore male vrijednosti¹²⁴ pripadaju kategoriji bespovratnih potpora. Radi se o obliku pomoći države ili nekoga drugog javnog tijela određenom poduzetniku ili sektoru. Potpore male vrijednosti (de minimis) se zbog svojega malog iznosa koji se može dodijeliti korisniku potpore (200.000 eura u kunsjoj protuvrijednosti u tri godine) ne smatraju potporama u smislu propisa o državnim potporama te se stoga, premda predstavljaju trošak državnog proračuna odnosno trošenje javnih sredstava, ne uključuju u podatke o ukupno dodijeljenim potporama. Prema Zakonu o državnim potporama, državnu potporu dodjeljuju tijela državne uprave i jedinice lokalne i regionalne samouprave pravnim i fizičkim osobama koje obavljajući gospodarsku djelatnost u određenom sektoru, sudjeluju u prometu roba i usluga s mogućim učinkom na narušavanje tržišnog natjecanja.

Potpore male vrijednosti poduzetnicima također dodjeljuju tijela državne uprave i jedinice lokalne i regionalne samouprave, a karakterizira ih svojstvo da nemaju učinak narušavanja tržišnog natjecanja. Osnovna karakteristika potpora male vrijednosti odnosi se na prag njihove dodjele, pa tako u skladu s Uredbom Komisije (EU) br. 1407/2013 od 18. prosinca 2013. o primjeni članaka 107. i 108. Ugovora o funkcioniranju Europske unije na de minimis potpore pojedini poduzetnik u bilo kojem razdoblju od tri fiskalne godine ne smije premašiti gornju granicu od 200.000,00 eura tijekom navedenog razdoblja. Kako namjena i cilj dodjele nisu određeni Uredbom, davatelji potpora male vrijednosti samostalno odlučuju za koje će namjene dodjeljivati potpore male vrijednosti. Mogu se dodijeliti kao pojedinačne potpore male vrijednosti i (kao i državne potpore) u sklopu programa potpore male vrijednost.

¹²³ https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/state-aid/modernisation_package_hr.pdf (pristupljeno 29.11.2018.)

¹²⁴ De minimis, Uredba br. 1407/2013 (Službeni list L 352, 24. 12. 2013)

Program potpore male vrijednosti je pravni akt na temelju kojeg se unaprijed neodređenim korisnicima dodjeljuju potpore male vrijednosti, bez potrebe za dodatnim provedbenim mjerama. Dok *pojedinačna potpora male vrijednosti* je potpora male vrijednosti koja nije dodijeljena na temelju programa potpore male vrijednosti. Prema članku 2. podstavku 6. trenutno važećeg Zakona o državnim potporama¹²⁵, davatelj potpore male vrijednosti je središnje tijelo državne uprave, jedinica lokalne i regionalne samouprave i svaka pravna osoba koja dodjeljuje potpore male vrijednosti. Prema članku 14. stavku 1. istog Zakona svaki davatelj „državnih potpora i potpora male vrijednosti dužan je voditi evidenciju dodijeljenih državnih potpora i potpora male vrijednosti iz svoje nadležnosti, uključujući porezne mjere koje predstavljaju državne potpore odnosno potpore male vrijednosti“. Ujedno su obvezni Ministarstvu financija dostaviti potrebne podatke o dodijeljenim potporama. Ministarstvo financija vodi registar dodijeljenih državnih potpora i potpora male vrijednosti te izrađuje godišnje izvješće o državnim potporama koje dostavlja i Europskoj komisiji.

U sklopu de minimis potpora važno je spomenuti HAMAG-BICRO, agenciju koja igra ključnu ulogu pri dodjeli potpora. HAMAG-BICRO (engl. *Croatian Agency for SMEs, Innovation and Investments*) je Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije nastala ujedinjenjem Hrvatske agencije za malo gospodarstvo i investicije (HAMAG INVEST) i Poslovno-inovacijske agencije Republike Hrvatske (BICRO) 8. svibnja 2014. godine. Cilj spajanja navedenih agencija bio je pojednostavljenje procesa koji poduzetnik prolazi od inicijalne poslovne ideje do komercijalizacije, preko zatvaranja financijske konstrukcije i konačno, plasmana proizvoda i usluga na tržištu.

S obzirom na financijski okvir 2014. – 2020. Godine, intencija HAMAG-BICRO-a je da se pozicionira u provedbi strategije EUROPA 2020'. Glavni posao Agencije¹²⁶ je odobravanje mikrokredita novim trgovačkim društvima, obrtima te subjektima maloga gospodarstva koji posluju do 24 mjeseca. Korisnici kojima je program namijenjen su mikro gospodarski subjekti odnosno fizičke i pravne osobe koje prosječno godišnje imaju zaposleno manje od deset radnika te im ukupni godišnji prihod ne premašuju iznos protuvrijednosti kuna do 2.000.000,00 eura¹²⁷.

¹²⁵ Narodne novine, 47/14, 69/17.

¹²⁶ <https://hamagbicro.hr/bespovratne-potpore/> (pristupljeno 30. 11. 2018.)

¹²⁷ Ibid.

Može se zaključiti da je osnovna karakteristika de minimis potpora da nemaju učinak narušavanja tržišnog natjecanja te se ne smatraju potporama u smislu zakonske regulative o državnim potporama jer se radi o relativno malim iznosima (200.000 eura) ograničenim na rok od tri godine. Ne uključuju se u podatke o ukupno dodijeljenim potporama, ali se uključuju u izvješća zemalja članica jer se radi o izdvojenim proračunskim sredstvima.

3.2.4.2 Usluge od općeg interesa

Usluge od općeg interesa su usluge za koje javna tijela država članica Europske unije smatraju da su od općeg interesa te se zbog toga na njih primjenjuju posebne obveze na području javnih usluga¹²⁸. Predstavljaju vrstu usluga kod kojih su intervencije države uobičajene radi osiguravanja kontinuiteta njihove ponude, kvalitete te povoljnije cijene kako bi bile dostupne svima. S obzirom na važnost usluga od općeg interesa za njihove korisnike, regulatorna uloga države i njezinih intervencija time je još značajnija, cilj kojih je izbjegavanje tržišno povlaštenog položaja ili monopola. Primjer ove vrste potpore je ulaganje u javne medije, poštu, javni prijevoz¹²⁹ i slično. Stoga Europska unija stavlja veliki naglasak na ove vrste usluga radi postizanja teritorijalne i socijalne kohezije unutar Unije.

Od 2011. godine regulirane su Okvirom za kvalitetu usluga od općeg interesa (SGEI)¹³⁰. Prema navedenom Okviru, usluge od općeg interesa mogu pružati država ili privatni sektor. Dijele se u tri kategorije: usluge od općega gospodarskog interesa, negospodarske usluge od općeg interesa i socijalne usluge.

SGEI ili Usluge od općeg interesa obuhvaćaju raznovrsne usluge, kao što su primjerice usluge u transportnom, audiovizualnom, energetskom i telekomunikacijskom sektoru, poštanskom sektoru te usluge gospodarenja otpadom. Pod ovaj pojam spadaju i usluge u području obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi. Vrlo su širokog spektra zbog primijenjene kategorizacije u Okviru i intencije da usluge od općeg interesa budu dostupne po pristupačnoj cijeni svim korisnicima u Europskoj uniji. Međutim, kako je intervencija države u sektore koji

¹²⁸ A Quality Framework for Services of General Interest in Europe, COM(2011) 900 final, European Commission, 2011.

¹²⁹ https://ec.europa.eu/info/topics/single-market/services-general-interest_hr#documents (pristupljeno 29. 11. 2018.)

¹³⁰ Odluka 2012/21/UE i okvir Zajednice, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:52016IE5302> (pristupljeno 30. 8. 2018.)

obuhvaćaju navedene usluge bila česta, upravo otvaranjem tih sektora¹³¹ i njihovom liberalizacijom dolazi do tržišnog natjecanja između poduzetnika koji pružaju te usluge.

3.2.4.3 Opća uredba o skupnim izuzećima

GBER odnosno Opća uredba o skupnim izuzećima¹³² je uredba kojom je obuhvaćeno nekoliko različitih skupina potpora. Donijela je velike novosti u sferu državnih potpora s obzirom na to da je prvi put nekoliko različitih skupina dopuštenih potpora svrstano u jednu uredbu. Ova uredba zamijenila je dvije prethodne uredbe: Uredbu 68/2001 i 70/2001. Znatno je proširen obujam izuzeća od prethodnih pravila obavještanja o dodjeli državnih potpora poduzetnicima.

Općom uredbom o skupnim izuzećima određene su vrste potpora proglasile sukladnima sa zajedničkim tržištem, a u vezi s primjenom članaka 107. i 108. UFEU-e te se ukinula obveza njihove prethodne notifikacije Europskoj komisiji. Drugim riječima, o njome propisanim potporama više nije potrebno obavještavati Komisiju kako bi ih ona proglasila dopuštenima. Dakle, smatraju se automatski dopuštenima. Ipak, bez obzira na takav status, Europska komisija je zadržala pravo da te potpore nadzire i provjerava kako bi se uvjerila da protekom vremena i dalje potpadaju pod neku od propisanih skupina. Potonje ne umanjuje vrijednost Uredbe koja se ponajprije ogleda u uštedi vremena za Europsku komisiju i države članice zbog automatskog dopuštenja tih potpora. Primjeri za ove vrste potpora su: ulaganje u kulturu i očuvanje baštine, izgradnja ili nadogradnja kulturne infrastrukture, osnivanje ženskog poduzetništva, ulaganje za operativne potpore i slično.

Uredba o skupnom izuzeću 2014. – 2020.¹³³ je skup od 43 izuzeća koja se mogu koristiti za učinkovite i spojive državne potpore. Glavni elementi Uredbe su:

- Državne potpore su izuzete prema Uredbi u skupnom izuzeću samo tamo gdje su ispunjeni svi uvjeti kompatibilnosti
- Tu će biti više ex post provjere
- Države članice trebaju imati odgovarajuće postupke za provedbu Uredbe o skupnom izuzeću

¹³¹ Često ih se smatralo sektorima državnih monopola.

¹³² Narodne novine, 04/14, a na snazi je od srpnja 2014. godine

¹³³ Uredba o skupnom izuzeću (SL EU, L 187 od 26. 6. 2014.)

- Komisija može obustaviti ili povući izuzeće u slučaju gdje je identificiran nepridržavanje
- Uvode se manje zahtjevni uvjeti za poticajni učinak, proporcionalnost
- Širenje raspona izuzetih mjera.

Nove kategorije potpora koje su stavljene pod Uredbu o skupnom izuzeću su¹³⁴:

- Operativna potpora u udaljenim i u rijetko naseljenim područjima
- Pojedine mjere regionalne pomoći
- Potpore za urbane razvojne projekte u potpomognutim regijama
- Potpore za širokopojasne infrastrukture
- Potpore za poduzetnike početnike, za financiranje malog i srednjeg poduzetništva, za inovacijske klastere i istraživačke infrastrukture
- Potpore za kulturu i očuvanje kulturne baštine, za sport i rekreaciju višenamjenske
- Potpore za sanaciju zagađenih područja
- Potpore za obnovljive izvore i daljinskog grijanja
- Potpore za lokalnu infrastrukturu.

Intencija koju Europska unija želi postići je da u razdoblju od 2014. do 2020. godine 90 posto mjera državnih potpora bude provedeno pod Općom uredbom o skupnom izuzeću. Značajan iskorak Uredba je donijela i u uređenju potpora za usavršavanje radnika, a koje koriste i poslodavcima i radnicima. Radi postizanja bolje ravnoteže između rada i življenja Uredba predviđa još jedan socijalni aspekt – mogućnost kompenzacije poslodavcima troškova brige za djecu i troškova roditeljske skrbi (*parental care*) kao i troškove roditeljinog dopusta (*parental leave*) koji se smatraju „troškovima plaće“ (Laleta i Smokvina, 2011).

¹³⁴ Ibid.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O UTJECAJU PRIHODA OD DRŽAVNIH SUBVENCIIJA NA FINANCIJSKE REZULTATE PODUZETNIKA U RH

U ovom dijelu doktorske disertacije, radi testiranja postavljenih hipoteza u početnoj fazi istraživanja, identificirat će se smjer i kvantificirati intenzitet utjecaja državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika u Republici Hrvatskoj.

U prvom dijelu bit će riječi o podacima i metodologiji istraživanja, u drugom dijelu definiran je uzorak i opisane su varijable, a u trećem dijelu prikazana je regresijska analiza kako bi se utvrdilo postojanje ovisnosti neke od mjera koje mjere financijsku uspješnost ili neuspješnost poslovanja poduzeća u promatranom razdoblju o primljenim državnim subvencijama.

4.1 Opis metodologije za empirijsko istraživanje utjecaja državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzeća

Metodološki okvir predmetnog istraživanja obuhvaća sadržajni, prostorni i vremenski obuhvat korištenih podataka, način operacionalizacije pojedinih obilježja (varijabli) te opis primijenjenih metoda metodologije:

- U svrhu dokazivanja glavne i pomoćnih hipoteza definiran je *uzorak istraživanja*, a za obradu podataka korišten je programski paket R.
- *Deskriptivnom statistikom* ispitat će se uzorak poduzeća u promatranom razdoblju te će se izvršiti *prilagodba* podataka i *transformacije varijabli* ograničavanjem netipičnih varijabli zamjenom s 1. odnosno 99. percentilom. Na varijable koje se izražavaju u kuskim vrijednostima primijenit će se logaritamska transformacija kako bi se smanjio utjecaj velikih iznosa na rezultate regresije i postigla bolja prilagodba.
- *Korelacijskom analizom* utvrdit će se razina statističke povezanosti utjecaja subvencija na financijske rezultate poduzetnika na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika s primljenim subvencijama te međusobne korelacije nezavisnih varijabli kao i nezavisnih sa zavisnim. *Univarijatnom analizom* evaluirat će se sve potencijalne varijable. Rezultati univarijatne analize upotrijebit će se za procjenu individualnog statistički značajnog utjecaja nezavisnih varijabli, u prvom redu

varijabli koje se odnose na subvencije, te pomoćnih varijabli koje mogu pridonijeti ukupnom objašnjenju varijance pomoću koeficijenta determinancije.

- Postojanje ovisnosti neke od mjera koje mjere uspješnost ili neuspješnost poslovanja o primljenim državnim subvencijama ispitat će se primjenom *metode višestruke linearne regresije (OLS)*. *Konceptualni dio modela počiva* na višestrukoj linearnoj regresijskoj analizi (OLS) prema formuli OLS: $y_i = \alpha_i + \beta^T x_i + u_i$. Sve varijable za koje se utvrdi značajnost analizirat će se primjenom *multivarijatne logističke regresije*. Pomoću multivarijatne analize neovisnim varijablama vezanim uz poticaje dodavat će se iterativno ostali pokazatelji poslovanja, indikatorske varijable te makroekonomske varijable kako bi se povećala objašnjivost varijance iskazana prilagođenim koeficijentom determinacije te ispitaio relativni utjecaj varijabli vezanih uz poticaje na zavisne varijable.
- Utjecaj potpora na *specifične skupine poduzetnika* analizirat će se modelima koji imaju najveće ovisnosti zavisnih varijabli o nezavisnim *na nebalansiranom panelu poduzetnika* (poglavlje 4.6 *Analiza specifične skupine poduzeća*).

4.2 Definicija uzorka istraživanja i opis varijabli

Podaci analizirani za predmetno istraživanje po prirodi su sekundarni i prikupljeni su iz registra godišnjih financijskih izvještaja¹³⁵ koji čine informacije na razini pojedinačnog poduzeća.

Kao polazište za izradu predmetnog istraživanja utjecaja prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća promatrani su poduzetnici obveznici poreza na dobit definirani Zakonom o računovodstvu¹³⁶. Ista skupina poduzetnika promatra se kroz razdoblje od jedanaest godina, pri čemu se analiziraju značajne pozicije iz godišnjih financijskih izvještaja, odabrani financijski pokazatelji, veličina i vlasništvo poduzeća, te područje djelatnosti (prema NKD 2007).

Inicijalna baza podataka kreirana je iz godišnjih financijskih izvješća poduzetnika GFI-POD (izvor: Financijska agencija) za razdoblje od 2005. do 2015. godine koja sadrži ukupno 1 047 592 opservacije poduzetnik-godina, odnosno 162 283 poduzetnika koji posluju ili su poslovali

¹³⁵ Baza podataka iz registra godišnjih financijskih izvještaja koji vodi Financijska agencija.

¹³⁶ Zakon o računovodstvu koji je bio na snazi prilikom prihvaćanja teme doktorske disertacije (Narodne novine, 78/15).

u promatranom razdoblju. U analizi nisu obuhvaćena poduzeća koja nisu predala godišnja financijska izvješća, a poslovno su bila aktivna. Pretpostavka je da se radi o pretežito malim poduzetnicima zbog čega je pogreška njihova neuključivanja zanemariva. Za obradu podataka koristio se programski paket R.

Uzorak za procjenu parametara linearne regresije čine u prvom redu poduzeća koja su u promatranom razdoblju (od 2005. do 2015.) primili barem jedan poticaj od države i predali godišnja financijska izvješća za sve analizom obuhvaćene godine (balansirani panel). Za kontrolnu skupinu odabran je stratificirani uzorak poduzeća koja su slična poduzećima koja su primila državne subvencije po veličini aktive, broju zaposlenih, djelatnosti, veličini i vlasništvu, a koja su također predala financijska izvješća za sve godine u panelu. Na taj način moći će se procijeniti postoje li signifikantni utjecaji na rezultate poslovanja poduzeća koja su primila državne subvencije u odnosu na ona koja ih nisu primila.

U slučaju da linearna regresija ne dokaže postojanje ovisnosti poslovnih rezultata o visini i kontinuitetu primljenih subvencija, analiza će se proširiti na transformirane varijable ne bi li se utvrdilo postojanje neke druge nelinearne funkcije ovisnosti (logaritamske, kvadratne i sl.).

Izvorne financijske varijable kao i pripadajući financijski pokazatelji poslovanja opisani su u Prilogu 1: *Popis izvornih varijabli i pripadajućih financijskih pokazatelja*.

Izvorne varijable koje su potencijalni kandidati za regresijsku analizu za potrebe ovoga istraživanja dodatno su prilagođene tako da su izračunate neke izvedenice izvornih varijabli (npr. kumulativna suma dobivenih potpora za poduzetnike, postotne godišnje promjene i sl.), ograničene su netipične vrijednosti na 1. i 99. percentil distribucije i kreirane su inačice standardiziranih varijabli.

Mikropodacima (na razini poduzetnika po godinama) dodane su i neke češće korištene makroekonomske varijable čija kretanja mogu djelovati na financijske rezultate poduzetnika kao vanjski čimbenici. To su:

- BDP u milijunima kuna, tekuće cijene (BDP)
- BDP – realna godišnja stopa promjene u postotku (BDP_P)
- Prosječna godišnja stopa inflacije potrošačkih cijena (Infl)
- Izvoz roba i usluga – u postotku BDP-a (IZVOZ_U_BDP)
- Uvoz robe i usluga – u postotku BDP-a (UVOZ_U_BDP)
- Inozemni dug – u postotku BDP-a (VD_BDP)
- Prosječni devizni tečaj: HRK : 1 EUR (EUR_Avg)

- Prosječni devizni tečaj: HRK : 1 USD (USD_Avg)
- Stopa nezaposlenosti¹³⁷ (NEZAP)
- Stopa zaposlenosti¹³⁸ (ZAPOS).

Kreirane su i indikatorske varijable (binominalne varijable čije vrijednosti poprimaju dva stanja: 0 ili 1 ovisno o tome je li referentni uvjet zadovoljen ili nije).

Detaljan opis konačnog skupa varijabli korištenih u regresiji nalazi se u Prilogu 2: *Korištene varijable i primijenjene transformacije* u kojoj su varijable razvrstane prema svojoj ulozi u regresijskoj analizi. *Nezavisne varijable* su varijable za koje se procjenjuje utjecaj na glavne pokazatelje poslovanja poduzetnika, odnosno na *zavisne varijable*. Primarna uloga već opisanih makroekonomskih varijabli i indikatorskih varijabli u regresijskoj analizi je da preuzmu na sebe (tj. na svoje regresijske koeficijente) generičke utjecaje vanjskoga ekonomskog okruženja na financijske rezultate poduzetnika neovisno o primljenim subvencijama. Dodavanjem indikatorskih i makroekonomskih varijabli u regresiju testirana je stabilnost procjena koeficijenata regresije nezavisnih varijabli.

Uz navedene varijable koje ulaze u regresijsku analizu, u podacima se koriste i pomoćne varijable, ponajprije za filtriranje podataka kako bi se procijenili utjecaji nezavisnih varijabli za određene podskupove poduzetnika (veličina, djelatnost, vlasništvo). Navedeni podaci su potrebni kako bi se utvrdilo razlikuje li se raspodjela državnih subvencija s obzirom na oblik vlasništva, veličinu poduzeća i sektorsku pripadnost (hipoteza H2).

Budući da regresijska analiza procjenjuje utjecaje prihoda od državnih subvencija (potpora) na financijske rezultate, *ključna pomoćna varijabla je oznaka* je li poduzetnik u promatranom razdoblju dobio barem jedanput državne potpore ili nije: **POTICAJ**. Ako je poduzetnik u razdoblju od 2005. do 2015. godine dobio barem jedanput državne potpore, varijabla POTICAJ = 1, u protivnom je 0. Oznaka POTICAJ primjenjuje se na razini poduzetnika za sva godišnja izvješća u bazi.

Oznaka djelatnosti je druga najznačajnija pomoćna varijabla. Djelatnost poduzetnika klasificirana je prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD). Analizirani podaci obuhvaćaju strukturni lom u podacima u 2008. godini od koje se primjenjuje tzv. NKD 2007 klasifikacija, dok su prije toga razdoblja poduzetnici bili klasificirani prema NKD 2002

¹³⁷ Stopa nezaposlenosti – prema definiciji ILO-a; stanovništvo starije od 15 godina.

¹³⁸ Stopa zaposlenosti – prema definiciji ILO-a; stanovništvo starije od 15 godina.

klasifikaciji. Klasifikacije NKD 2002 i NKD 2007 nisu jednoznačno usporedive ni na razini skupina djelatnosti (slovne oznake djelatnosti A, B, C, ...), pa su oznake unificirane na razini poduzetnika na sljedeći način:

- za poduzetnike koji imaju NKD oznaku 2007 korištena je postojeća oznaka NKD 2007
- mapiranjem skupina NKD 2002 ->NKD 2007 gdje je to bilo moguće (Tablica 5. Mapiranje NKD 2002 na NKD 2007) za poduzetnike koji nemaju NKD 2007
- za sve poduzetnike izračunata je frekvencija pojavljivanja svake NKD 2007 skupine
- korištena je oznaka skupine NKD-a 2007 koja se najčešće pojavljuje u bazi kao jedinstvena oznaka skupine.

Tablica 5. Mapiranje NKD 2002 na NKD 2007

GRUPA2002	OPIS NKD 2002	GRUPA2007	OD	DO	INACE
A	POLJOPRIVREDA, LOV ŠUMARSTVO	A			
B	RIBARSTVO	A			
C	RUDARSTVO I VAĐENJE	B			
D	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	C			
E	OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM I VODOM	E	40300	41099	D
F	GRAĐEVINARSTVO	F			
G	TRGOVINA NA VELIKO I MALO	G			
H	HOTELI I RESTORANI	I			
I	PRIJEVOZ, SKLADIŠTENJE I VEZE	J	64100	64299	H
J	FINANCIJSKO POSLOVANJE	K			
K	POSLOVANJE NEKRETNINAMA, IZNAJMLJIVANJE	L			
L	JAVNA UPRAVA I OBRANA;OBVEZNOSOC. OSIGURANJE	O			
M	OBRAZOVANJE	P			
N	ZDRAVSTVENA ZAŠTITA I SOCIJALNA SKRB	Q			
O	OSTALE DRUŠTVENE,SOCIJALNE I OSOBNE USL. DJEL.	R	92100	92799	S
P	PRIVATNA KUĆANSTVA SA ZAPOSLENIM OSOBLJEM	T			
Q	IZVANTERITORIJALNE ORGANIZACIJE I TIJELA	U			

Izvor: Rad autorice

Skupine NKD 2007 dodatno su razvrstane u skupine prema Tablici 6. iz dva razloga:

- da se izbjegne premali broj opservacija za regresijsku analizu radi dobivanja pouzdanijih rezultata regresije

- da se smanji ukupni broj regresija po djelatnostima u analizi utjecaja državnih subvencija na uspješnost poslovanja po gospodarskim djelatnostima.

Tablica 6. NKD skupine za analizu

GRUPA2007	OPIS NKD 2007	SKUPINA	SKUPINA (oznaka)
A	POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	A.BPOLJ. ŠUM. RIB. RUD.	A.B
B	RUDARSTVO I VAĐENJE	A.BPOLJ. ŠUM. RIB. RUD.	A.B
C	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	C PRERAĐIVAČKA	C
D	OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJA	D.E ENERGETIKA I VODA	D.E
E	OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	D.E ENERGETIKA I VODA	D.E
F	GRAĐEVINARSTVO	F.L GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE	F.L
G	TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	G TRGOVINA	G
H	PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	H.J PRIJEVOZ, SKLAD. I TK.	H.J
I	DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	I HOTELI I UGOSTITELJI	I
J	INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	H.J PRIJEVOZ, SKLAD. I TK.	H.J
K	FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	K.M FIN. ZNAN. I TEHN. USLUGE	K.M
L	POSLOVANJE NEKRETNINAMA	F.L GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE	F.L
M	STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	K.M FIN. ZNAN. I TEHN. USLUGE	K.M
N	ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U
O	JAVNA UPRAVA I OBRANA; OBVEZNO SOCIJALNO OSIGURANJE	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U

GRUPA200 7	OPIS NKD 2007	SKUPINA	SKUPINA (oznaka)
P	OBRAZOVANJE	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U
Q	DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U
R	UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U
S	OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U
T	DJELATNOSTI KUĆANSTAVA KAO POSLODAVACA	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U
U	DJELATNOSTI IZVAN TERITORIJALNIH ORGANIZACIJA I TIJELA	N.U ADMINISTRATIVNE, JAVNE I OSTALE USLUGE	N.U

Izvor: Rad autorice

Treća pomoćna varijabla je **oblik vlasništva poduzeća**.

Šifarnik oblika vlasništva je također preuzet iz GFI-POD obrazaca, a korištena je podjela poduzetnika na poduzeća u državnom vlasništvu (VLAST = 11, 12, 13 i 42) i u privatnom vlasništvu (sve ostale oznake). Podaci su prikazani u Tablici 7.

Tablica 7. Oznaka vlasništva iz GFI-POD obrazaca (ver. 2.0.4.)

Oznaka vlasništva:	
11	Državno vlasništvo (javno, komunalno i slično)
12	Državno u procesu pretvorbe
13	Državno, pretvorba još nije započela
21	Privatno od osnivanja
22	Privatno nakon pretvorbe
31	Zadružno vlasništvo (zadruga)
41	Mješovito vlasništvo s više od 50 % privatnog kapitala
42	Mješovito vlasništvo s više od 50 % državnog kapitala

Izvor: Rad autorice na osnovi GFI-POD obrazaca

Veličina poduzetnika definirana je Zakonom o računovodstvu¹³⁹ koji je vrijedio u razdoblju za koje je rađena analiza i preuzete su izvorne oznake veličina iz GFI-POD¹⁴⁰ baze podataka:

- 1 za male poduzetnike

¹³⁹ Narodne novine, 54/13, 78/15 i 134/15.

¹⁴⁰ Godišnja financijska izvješća

- 2 za srednje
- 3 za velike poduzetnike.

Kreirane su i indikatorske varijable (binominalne varijable) čije vrijednosti poprimaju dva stanja: 0 ili 1 ovisno o tome je li referentni uvjet zadovoljen ili nije o čemu će detaljnije biti riječi u nastavku rada.

4.2.1 Panel podaci

Podaci u analizama imaju strukturu panel podataka. Određuju ih dvije dimenzije od kojih je jedna identifikacijska oznaka poduzetnika (ID), a druga vremenska: godište financijskog izvješća (GOD).

U analizama je korišten balansirani panel i nebalansirani panel.

Podaci u **balansiranom panelu** podrazumijevaju postojanje podataka za svaki ID kroz sva razdoblja: za svakog poduzetnika (ID) u panelu postoje svi godišnji financijski izvještaji GFI-POD u razdoblju od 2005. do 2015. godine. U analizama je korišten balansirani panel, što osigurava analizu poduzetnika koji imaju kontinuitet u poslovanju u promatranom razdoblju, čime je obuhvaćeno oko 34 posto opservacija (oko 49 posto subvencioniranih poduzeća). Dakle, uzorak za procjenu parametara linearne regresije čine u prvom redu poduzetnici koji su u promatranom razdoblju (od 2005. do 2015.) primili barem jedan poticaj od države i predali su godišnja financijska izvješća za sve analizom obuhvaćene godine.

Kao kontrolna skupina korišten je uzorak poduzetnika koji su slični poduzetnicima koji su primili poticaje po veličini aktive, broju zaposlenih, djelatnosti, veličini, vlasništvu, a koji su predali i financijska izvješća za sve godine u panelu.

Iz balansiranog panela za potrebe regresije isključeni su poduzetnici koji pripadaju posebnim skupinama poduzetnika čiji poticaji višestruko nadmašuju poticaje ostalih poduzetnika¹⁴¹

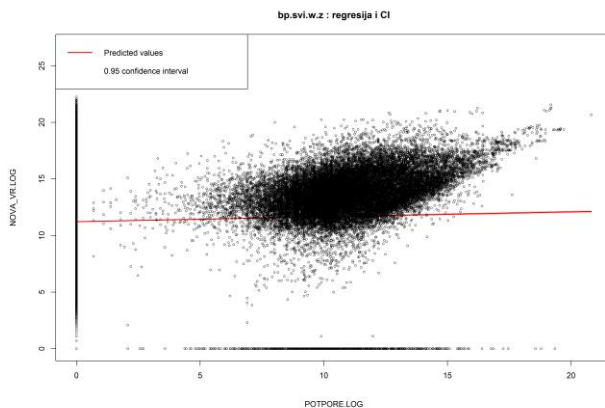
Dodatna provjera regresijskih koeficijenata, a time i utjecaja subvencija na financijske rezultate poduzetnika, provedena je i na **nebalansiranom panelu** za poduzeća koja su primila subvencije, i to samo za godine u kojima su primila subvencije. Ova analiza mjeri utjecaj

¹⁴¹ Poduzetnici koji su imali statusne promjene (spajanja, pripajanja i sl.).

primljenih subvencija na financijske rezultate u godinama kada su dodijeljene poduzetnicima s ciljem da se anulira efekt poduzetnika koji nisu primili subvencije¹⁴².

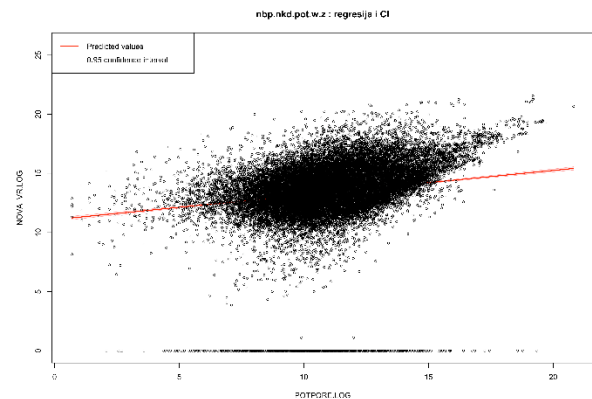
Rezultat ovoga dijela analize očituje se u očekivanom smanjenju regresijske konstante (*intercept*) i porastu regresijskih koeficijenata za neovisne varijable vezane uz potpore (nagib pravca), a moguć je, ali ne i nužno, pozitivan utjecaj na koeficijente determinancije (R^2). Ilustrativan primjer prikazan je usporedbom pravaca regresije NOVA_VR.LOG ~ POTPORE.LOG (novostvorena vrijednost ~ prihodi od subvencija) za balansirani i nebalansirani panel na sljedećim slikama koje prikazuju kretanje predviđenih vrijednosti navedenih varijabli i njihovu pouzdanost.

Slika 5. Pramac regresije balansiranog panela

Izvor: Rad autorice

Slika 6. Pramac regresije nebalansiranog panela

Izvor: Rad autorice

Pramac regresije nebalansiranog panela pokazuje veći nagib u odnosu na balansirani panel i ujedno porast regresijskih koeficijenata za neovisne varijable vezane uz potpore.

4.2.2 Deskriptivna statistika

Analiza podataka započeta je provjerom oblika distribucije, raspodjele i frekvencije rezultata te je nastavljena deskriptivnom statističkom analizom skupa podataka u cilju utvrđivanja kretanja vrijednosti promatranih varijabli.

¹⁴² Na taj način anulira se efekt poduzetnika koji nisu primili poticaje te na distribuciji „leže“ na osi Y.

Kao što je navedeno, cijela baza podataka sadrži 1.008.334 opservacija (poduzetnik-godina), a broj poduzetnika po godinama prikazan je u Tablici 8. Balansirani panel (bp) obuhvaća samo poduzetnike koji su predali sva godišnja financijska izvješća u promatranom razdoblju i ostvaruju prihode. Zato je njihov broj po godinama uvijek jednak (33 833 poduzetnika).

Iz balansiranih panela za potrebe regresije isključeni su poduzetnici koji pripadaju posebnim skupinama poduzetnika (imali statusne promjene).

Distribucije subvencioniranih i nesubvencioniranih poduzetnika u promatranom razdoblju (cijela baza podatak i balansirani panel) prikazuje Grafikon 7.

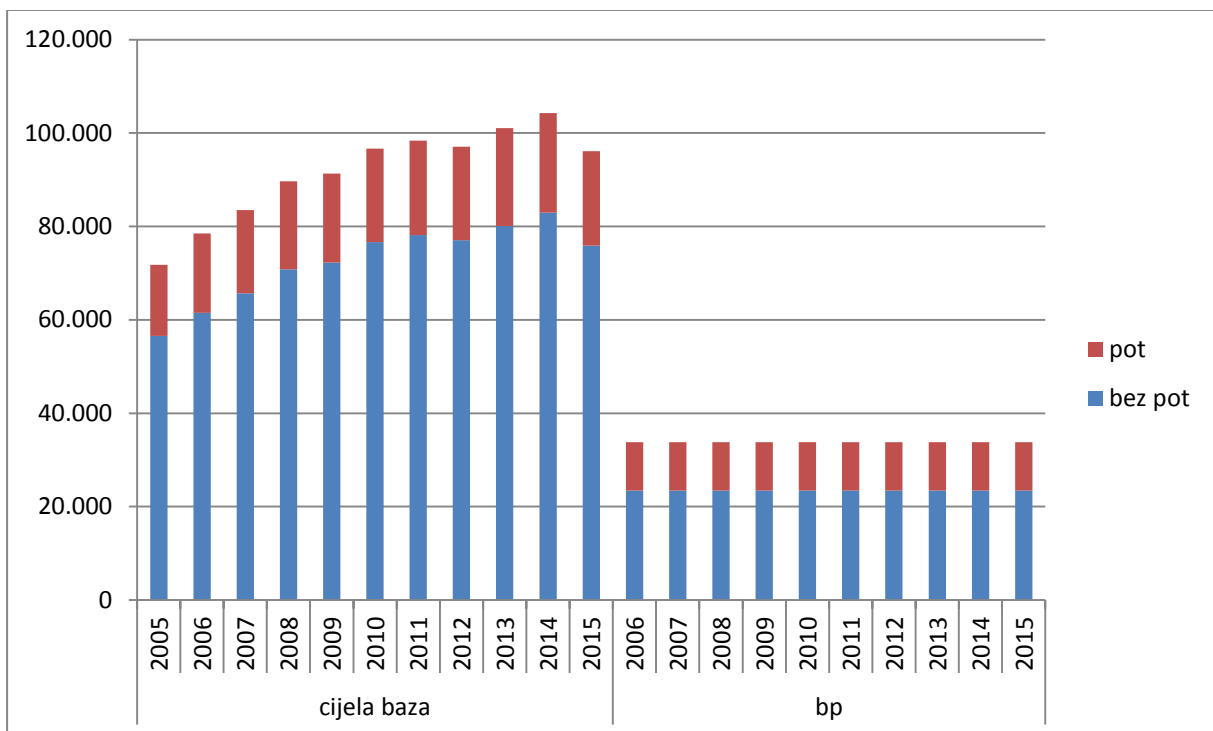
U balansiranom panelu podataka izvršena je korekcija godine obuhvata (2005. u 2006. godinu) kako bi se zadovoljio uvjet da su svi promatrani poduzetnici u panelu predali godišnja financijska izvješća, što nije bio slučaj za 2005. godinu. Radi kompatibilnosti vremenskog obuhvata podataka u panelima, prilagođen je i nebalansirani panel.

Tablica 8. Broj poduzetnika u bazi podataka i balansiranom panelu

Broj poduzetnika	Bez pot.	S pot.	Ukupno
Cijela baza	797.617	210.717	1.008.334
2005.	56.571	15.219	71.790
2006.	61.521	16.986	78.507
2007.	65.660	17.871	83.531
2008.	70.846	18.810	89.656
2009.	72.281	19.039	91.320
2010.	76.612	20.050	96.662
2011.	78.145	20.250	98.395
2012.	77.052	20.049	97.101
2013.	80.048	20.967	101.015
2014.	82.974	21.268	104.242
2015.	75.907	20.208	96.115
Balansirani panel	234.620	103.710	338.330
2006.	23.462	10.371	33.833
2007.	23.462	10.371	33.833
2008.	23.462	10.371	33.833
2009.	23.462	10.371	33.833
2010.	23.462	10.371	33.833
2011.	23.462	10.371	33.833
2012.	23.462	10.371	33.833
2013.	23.462	10.371	33.833
2014.	23.462	10.371	33.833
2015.	23.462	10.371	33.833
Ukupno	1.032.237	314.427	1.346.664

Izvor: Rad autorice

Grafikon 7. Distribucije poduzetnika

Izvor: Rad autorice

U nastavku je prikazana distribucija vrijednosti zavisnih i nezavisnih varijabli.

Tablica 9. Distribucija vrijednosti zavisnih i nezavisnih varijabli

Uzorak	Varijabla	Prosjek	St.dev.	Minimum	q1	q25	Medijan	q75	q99	Maksimum	N	N.miss
bp	DOBGUB.LOG	8,07	5,05	0,00	0,00	4,20	9,74	11,75	15,91	21,69	338.330	0
bp	KOEF_TEK_LIK.w	5,78	22,41	0,00	0,02	0,78	1,37	2,82	187,85	187,85	338.330	0
bp	KOEF_ZADUZ.w	0,93	2,61	0,00	0,01	0,35	0,65	0,91	8,19	40,10	338.330	0
bp	KOEF_EKON_POSL.w	105,26	45,25	0,00	0,27	100,10	102,36	109,71	315,79	435,82	338.330	0
bp	KOEF_RENT_IMO.w	0,01	0,49	-7,33	-1,41	0,00	0,02	0,10	0,76	0,83	338.330	0
bp	KOEF_OBRT_IMO.w	1,68	1,92	0,00	0,00	0,57	1,23	2,10	10,40	15,84	338.330	0
bp	KOEF_NETO_MARZA.w	-19,01	200,16	-2.865,60	-368,52	0,00	0,02	0,07	0,59	0,74	338.330	0
bp	ZAP_SATI.w	9,99	21,79	0,00	0,00	1,00	3,00	8,00	123,00	123,00	338.330	0
bp	NOVA_VR.LOG	11,36	4,36	0,00	0,00	11,02	12,45	13,76	17,43	22,26	338.330	0
bp	DOB_X_ZAP.LOG	8,43	6,42	0,00	0,00	0,00	10,33	13,36	20,44	30,46	338.330	0
cijela baza	DOBGUB.LOG	6,24	5,35	0,00	0,00	0,00	8,18	10,84	15,18	21,70	1.008.334	0
cijela baza	KOEF_TEK_LIK	159,00	54.197,34	-0,09	0,00	0,54	1,12	2,32	187,85	52.102.740,00	1.008.334	18.365
cijela baza	KOEF_ZADUZ	1.447,54	205.041,08	0,00	0,00	0,41	0,78	1,00	40,10	128.658.200,00	1.008.334	638
cijela baza	KOEF_EKON_POSL	181,81	22.696,23	0,00	0,00	79,58	101,11	107,69	435,82	21.277.500,00	1.008.334	10.001
cijela baza	KOEF_RENT_IMO	-225,43	111.097,10	-39.244.500,00	-7,33	-0,05	0,01	0,07	0,83	57.271.830,00	1.008.334	638
cijela baza	KOEF_OBRT_IMO	446,03	108.583,32	0,00	0,00	0,20	1,00	2,03	15,84	60.151.500,00	1.008.334	638
cijela baza	KOEF_NETO_MARZA	-499,29	176.848,59	-169.572.300,00	-2.865,60	-0,13	0,01	0,06	0,74	1.305,15	1.008.334	55.256
cijela baza	ZAP_SATI	9,34	104,37	0,00	0,00	0,00	1,00	4,00	123,00	14.687,00	1.008.334	0
cijela baza	NOVA_VR.LOG	9,05	5,57	0,00	0,00	0,00	11,42	12,96	16,68	22,26	1.008.334	0
cijela baza	DOB_X_ZAP.LOG	6,00	6,34	0,00	0,00	0,00	5,19	11,74	18,92	30,46	1.008.334	0
poticaji	POTPORE.LOG	3,25	5,03	0,00	0,00	0,00	0,00	8,92	14,63	21,60	210.717	0
poticaji	pot.u.aktivni	7,79	1.790,72	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,85	617.927,00	210.717	8
poticaji	TROS_PLACA_REL	0,34	0,27	0,00	0,00	0,12	0,29	0,54	0,98	1,00	210.717	0
poticaji	MAT_TROS.LOG	12,32	3,44	0,00	0,00	10,92	12,70	14,43	18,41	23,21	210.717	0
poticaji	POTP_U_PRIH	0,09	16,78	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,95	7.500,00	210.717	0
poticaji	INVEST.LOG	4,98	5,97	0,00	0,00	0,00	0,00	11,12	16,47	22,13	210.717	0
poticaji	IZVOZ.LOG	8,62	6,79	0,00	0,00	0,00	11,99	14,23	18,27	23,27	210.717	0

Izvor: Rad autorice

Kako bi se odredila i prikazala simetričnost distribucije podataka u Tablici 10. prikazani su i međuodnosi središnjih vrijednosti, mjere raspršenosti varijance (raspon varijance minimum i maksimum) te, za računanje raspona, kvartili. S obzirom na to da je raspon varijance gruba mjera raspršenosti, za računanje raspona koriste se kvartili koji statistički niz dijele na četiri jednaka dijela. Vrijednosti 1. i 99. percentila korištene su za ograničavanje netipičnih vrijednosti varijabli. Za zavisne varijable pri tome je korištena cijela baza poduzetnika, a za nezavisne varijable distribucija poduzetnika koji su barem jedanput primili državnu subvenciju u promatranom razdoblju, a način i razlozi ograničavanja netipičnih vrijednosti varijabli opisani su u poglavlju 4.2.5. *Prilagodba podataka i transformacije varijabli*. Prikazi distribucija i njihovih gustoća dani su u *Prilogu 4. Prikazi distribucija zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (cijela baza)* i u *Prilogu 5. Prikazi distribucija nezavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (poticaji)* ovoga rada.

Za potrebe analize na balansiranom i nebalansiranom panelu podataka testirani su modeli za **11 zavisnih varijabli**¹⁴³ koje reprezentiraju skup podataka i čije se promjene prate u odnosu na postavljene hipoteze:

- ZAP_SATI.w – broj zaposlenih na temelju sati rada
- ZAP_SATI.wd – povećanje broja zaposlenih na temelju sati rada u odnosu na prethodnu godinu
- NOVA_VR.LOG – novostvorena vrijednost
- DOBGUB.LOG – dobitak/gubitak razdoblja
- DOB_X_ZAP.LOG – dobit razdoblja x broj zaposlenih na temelju sati rada
- KOEF_NETO_MARZA.w – neto marža profita
- KOEF_OBRT_IMO.w – koeficijent obrtaja ukupne imovine
- KOEF_TEK_LIKV.w – koeficijent tekuće likvidnosti,
- KOEF_ZADUZ.w – koeficijent zaduženosti
- KOEF_EKON_POSL.w – koeficijent ekonomičnosti poslovanja
- KOEF_RENT_IMO.w – koeficijent rentabilnosti ukupne imovine neto.¹⁴⁴

¹⁴³ Vrijednosti 1. i 99. percentila korištene su za ograničavanje netipičnih vrijednosti varijabli. Za zavisne varijable je pri tome korištena cijela baza poduzetnika, a za nezavisne varijable distribucija poduzetnika koji su barem jedanput primili državnu subvenciju u promatranom razdoblju od 2005. do 2015., a način i razlozi ograničavanja netipičnih vrijednosti varijabli opisani su u poglavlju 4.4.1 Ograničavanje netipičnih vrijednosti varijabli.

S obzirom na činjenicu da u dosadašnjim istraživačkim radovima autori uglavnom ispituju neku od varijabli financijske uspješnosti kao što su primjerice: Ospina i Schiffbauer (2010) ispituju utjecaj konkurencije na produktivnost poduzeća u skupini zemalja istočne Europe i središnje Azije u promatranom razdoblju; Bergstrom (1998) utjecaj kapitalnih subvencija na produktivnost poduzeća u Švedskoj; Brander i Spencer (1985) utjecaj izvoznih subvencija poduzećima i oligopolnim industrijama na dobit poduzeća. Upravo neistraženost subvencija i financijske uspješnosti subvencioniranih poduzeća mjerene s više financijskih pokazatelja istovremeno ostavlja velik istraživački prostor.

Kao što je navedeno, u predmetnom istraživanju odabrana su ekonomska mjerila uspješnosti poslovanja promatranih poduzeća: dobit/gubitak i neto marža profita kao mjere profitabilnosti, visina prihoda koja odražava tržišnu poziciju poduzeća, te pokazatelji ekonomičnosti, likvidnosti, zaduženosti, obrtaja imovine i rentabilnosti imovine (Zelenika i Toković, 2000).

Nadalje, odabrane su *nezavisne varijable*, odnosno varijable kojima se manipulira i čiji utjecaj na mjerenu pojavu se prati. Pri tome su napravljene dvije glavne inačice svakog modela: korištenjem kao nezavisne varijable **POTPORE.LOG** (prihodi od subvencija u tekućoj godini), odnosno *pot.u.aktivi.w* (udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika¹⁴⁵), u kombinaciji s ostalim nezavisnim varijablama:

- TROS_PLACA:REL – troškovi osoblja relativni
- MAT_TROS.LOG – materijalni troškovi
- POTP_U_PRIH – subvencije u prihodima poduzeća
- INVEST.LOG – investicije
- IZVOZ.LOG – izvoz.

Naknadno je ispitan utjecaj indikatorskih varijabli i makroekonomskih varijabli na balansiranom panelu, dok je za analizu po sektorima, veličini poduzeća i specifičnih skupina poduzeća korišten samo skup modela za zavisne varijable jer su pokazale veći stupanj korelacije s nezavisnim varijablama temeljenim na subvencijama.

¹⁴⁴ Odabrane zavisne varijable su u skladu s ekonomskim mjerilima uspješnosti poslovanja poduzeća (Zelenika i Toković, 2000) i postavljenim hipotezama.

¹⁴⁵ Prema formuli = prihodi od subvencija (POTPORE) / ukupna imovina (IMOVINA)

U nastavku su prikazane distribucije poduzeća po djelatnostima, veličini i obliku vlasništva na balansiranom i nebalansiranom panelu podataka.

4.2.3 Distribucija poduzetnika po djelatnostima

Distribucija svih poduzetnika po djelatnostima (cijela baza podataka) daje vrlo zanimljiva zapažanja što se tiče zastupljenosti poduzetnika u gospodarskim djelatnostima.

Poduzetnici u četiri skupine djelatnosti čine 72,7 posto ukupnog broja poduzetnika, i to sljedećim redoslijedom:

- trgovina (G) 28,5 posto
- građevinarstvo i nekretnine (F, L) 16,8 posto
- financijske i djelatnosti osiguranja te znanstvene i tehničke djelatnosti (K, M) 15,2 posto
- prerađivačka industrija (C) 12,3 posto.

Tablica 10. Distribucija poduzetnika po djelatnostima (baza)

Godina	A, B	C	D, E	F, L	G	H, J	I	K, M	N, U	Ukupno
2005.	1.816	9.491	494	10.499	25.232	5.451	3.438	9.945	5.424	71.790
2006.	2.053	10.323	557	12.597	25.912	6.053	4.009	10.877	6.126	78.507
2007.	2.199	10.616	613	14.545	25.953	6.427	4.336	12.047	6.795	83.531
2008.	2.397	11.159	696	16.243	26.555	7.038	4.782	13.182	7.604	89.656
2009.	2.595	11.296	759	16.349	26.416	7.267	4.990	13.633	8.015	91.320
2010.	2.816	11.876	868	17.079	27.431	7.846	5.477	14.499	8.770	96.662
2011.	2.983	11.937	1.000	16.989	27.311	8.072	5.778	15.047	9.278	98.395
2012.	3.007	11.619	1.188	16.427	26.258	8.050	5.984	15.145	9.423	97.101
2013.	3.140	11.972	1.376	16.616	26.235	8.523	6.762	16.147	10.244	101.015
2014.	3.244	12.196	1.483	16.570	26.218	8.912	7.797	16.778	11.044	104.242
2015.	2.984	11.290	1.393	15.256	23.903	8.354	6.863	15.851	10.221	96.115
Ukupno	29.234	123.775	10.427	169.170	287.424	81.993	60.216	153.151	92.944	1.008.334

Izvor: Rad autorice

Promatraju li se distribucije poduzetnika po djelatnostima samo u *balansiranom panelu*, zastupljenost poduzetnika je najveća u djelatnosti trgovine (G) i čini 30,4 posto ukupnog broja poduzetnika balansiranog panela; slijede financijske i djelatnosti osiguranja te znanstvene i tehničke djelatnosti (K, M) sa 17,6 posto; prerađivačka industrija (C) 14,2 posto; građevinarstvo i nekretnine (F, L) 13 posto; administrativne, javne i ostale usluge (N, U) 8,5 posto; prijevoz i skladištenje (H, J) 8,4 posto; hoteli i ugostitelji (I) 4,3 posto; poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i rudarstvo (A, B) 2,5 posto te energetika i voda (D, E) 1 posto.

Tablica 11. Distribucija poduzetnika po djelatnostima (balansirani panel)

Godina	A, B	C	D, E	F, L	G	H, J	I	K, M	N, U	Ukupno
2006.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2007.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2008.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2009.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2010.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2011.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2012.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2013.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2014.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
2015.	829	4.808	354	4.397	10.282	2.840	1.471	5.964	2.888	33.833
Ukupno	8.290	48.080	3.540	43.970	102.820	28.400	14.710	59.640	28.880	338.330

Izvor: Rad autorice

Kako balansirani panel obuhvaća poduzetnike koji su predali sva godišnja izvješća u promatranom razdoblju te ostvaruju prihode (33 833 poduzetnika) daljnja distribucija po djelatnostima prikazuje koliko je subvencioniranih poduzetnika (Tablica 12.), a koliko ih je nesubvencioniranih (Tablica 13.).

Tablica 12. Subvencionirani poduzetnici po djelatnostima (balansirani panel)

Godina	A, B	C	D, E	F, L	G	H, J	I	K, M	N, U	Ukupno
2006.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2007.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2008.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2009.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2010.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2011.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2012.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2013.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2014.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
2015.	525	1.950	233	946	2.607	1.032	379	1.732	967	10.371
Ukupno	5.250	19.500	2.330	9.460	26.070	10.320	3.790	17.320	9.670	103.710

Izvor: Rad autorice

Subvencionirani poduzetnici u balansiranom panelu čine gotovo trećinu ukupnog broja poduzetnika iz balansiranog panela (30,7 posto).

Najveća zastupljenost subvencioniranih poduzetnika u balansiranom panelu je u djelatnosti trgovine (G) 25,1 posto; prerađivačkoj industriji (C) 18,8 posto; financijske i djelatnosti osiguranja te znanstvene i tehničke djelatnosti (K, M) 16,7 posto; prijevoz i skladištenje (H, J) 10 posto; administrativne, javne i ostale usluge (N, U) 9,3 posto; građevinarstvo i nekretnine

(F, L) 9,1 posto; poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i rudarstvo (A, B) 5,1 posto; hoteli i ugostitelji (I) 3,7 posto te energetika i voda (D, E) 2,2 posto.

Tablica 13. Broj poduzetnika u balansiranom panelu bez prihoda od subvencija

Godina	A, B	C	D, E	F, L	G	H, J	I	K, M	N, U	Ukupno
2006.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2007.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2008.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2009.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2010.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2011.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2012.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2013.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2014.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
2015.	304	2.858	121	3.451	7.675	1.808	1.092	4.232	1.921	23.462
Ukupno	3.040	28.580	1.210	34.510	76.750	18.080	10.920	42.320	19.210	234.620

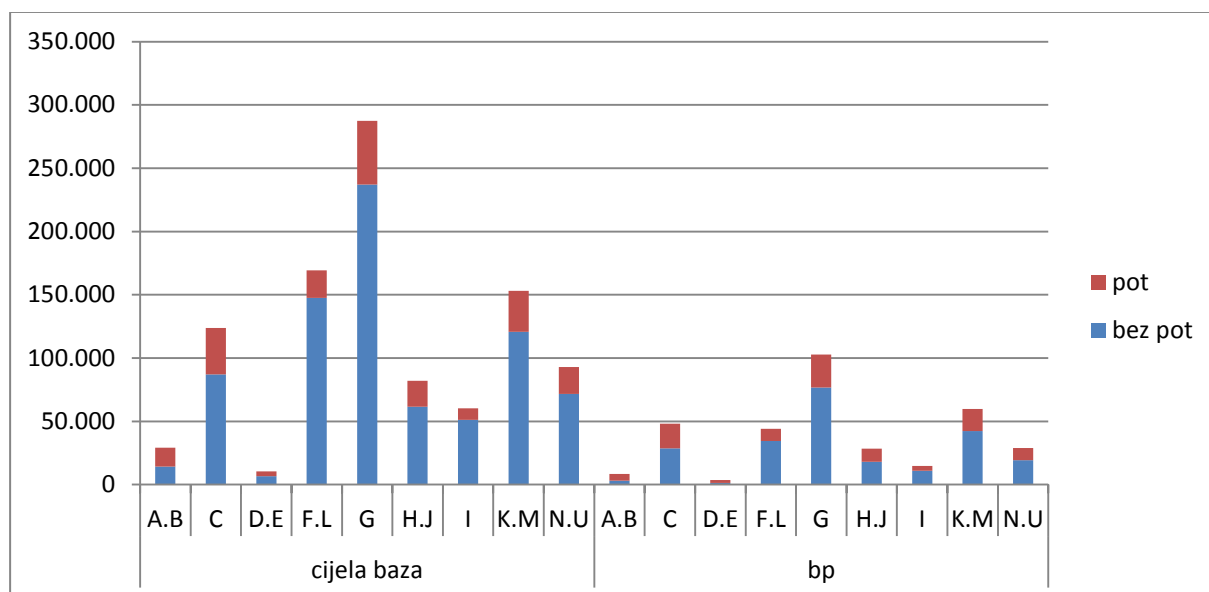
Izvor: Rad autorice

Poduzetnici bez prihoda od subvencija u balansiranom panelu čine 69,3 posto ukupnog broja poduzetnika. Promatra li se njihova zastupljenost prema gospodarskim djelatnostima, struktura je sljedeća: trgovina (G) 32,7 posto¹⁴⁶; financijske i djelatnosti osiguranja te znanstvene i tehničke djelatnosti (K, M) 18 posto; građevinarstvo i nekretnine (F, L) 14,7 posto; prerađivačka industrija (C) 12,2 posto; administrativne, javne i ostale usluge (N, U) 8,2 posto; prijevoz i skladištenje (H, J) 7,7 posto; hoteli i ugostitelji (I) 4,7 posto; poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i rudarstvo (A, B) 1,3 posto i energetika i voda (D, E) 0,5 posto.

Grafički prikaz distribucija subvencioniranih i nesubvencioniranih poduzetnika u balansiranom panelu prema gospodarskim djelatnostima prikazan je na sljedećem grafičkom prikazu.

¹⁴⁶ S obzirom na to da je u gospodarskoj strukturi najzastupljenija trgovina, ne čudi podatak da je i zastupljenost subvencioniranih i nesubvencioniranih poduzetnika u balansiranom panelu u toj djelatnosti najveća.

Grafikon 8. Distribucije poduzetnika prema gospodarskim djelatnostima

Izvor: Rad autorice

Kako je djelatnost trgovine među najzastupljenijim dijelovima hrvatskoga gospodarstva tako i zastupljenost subvencioniranih (25,1 posto) i nesubvencioniranih (32,7 posto) poduzetnika u balansiranom panelu prati taj trend. Daljnja struktura poduzetnika po djelatnostima razlikuje se između subvencioniranih i nesubvencioniranih poduzetnika. Što se tiče djelatnosti trgovine može se pretpostaviti da se radi o potporama na temelju programa državnih potpora koje dodjeljuje država ili tijela državne uprave (regionalna i lokalna samouprava) za ulaganja u materijalnu i nematerijalnu imovinu poduzetnika, zapošljavanje i samozapošljavanje, usavršavanje, te regionalne potpore i potpore male vrijednosti za regionalne ciljeve. Dublja analiza zahtijevala bi analitičke podatke iz više sekundarnih izvora što nije predmet istraživanja u ovom radu.

4.2.4 Distribucije poduzetnika po veličini i obliku vlasništva

Promatrajući distribucije poduzetnika po veličini u balansiranom panelu, kao i za sve poduzetnike (cijela baza podataka) jasno je da su u oba panela najviše zastupljeni subvencionirani mali poduzetnici (Tablica 14.). Međutim, u relativnom smislu, više od 50 posto srednjih i velikih poduzeća dobivalo je subvencije¹⁴⁷, dok je kod malih poduzeća riječ o petini poduzeća.

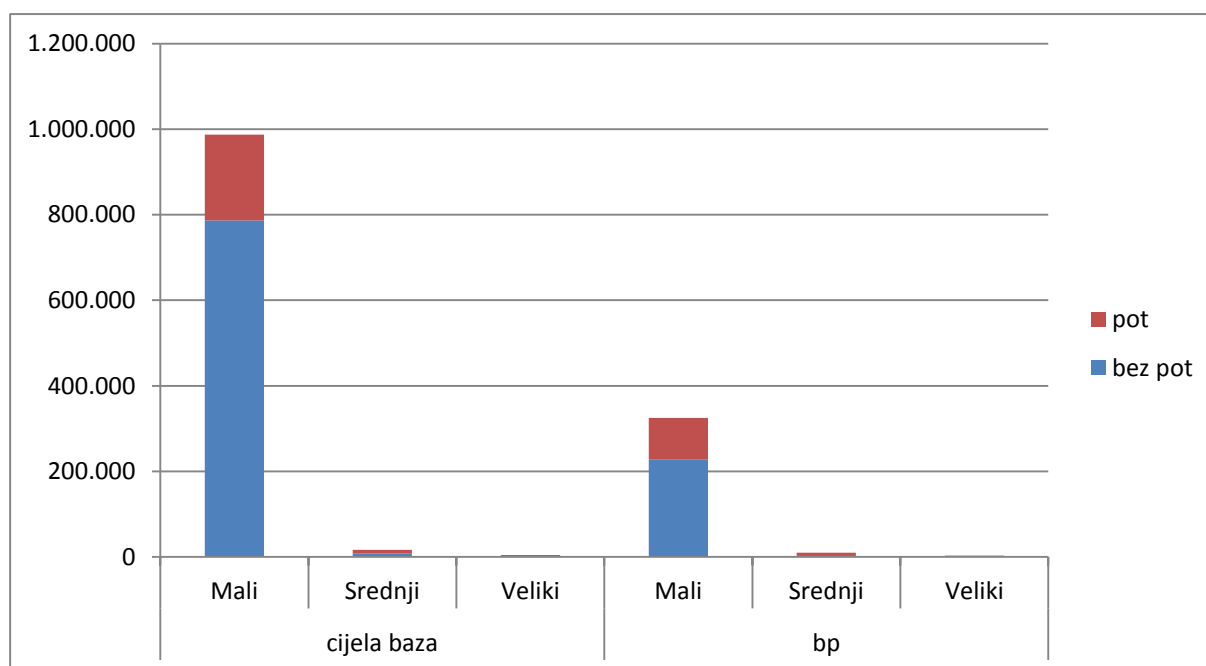
¹⁴⁷ U navedene kategorije pripadaju poduzeća iz sektora brodogradnje, prometa, poljoprivrede.

Tablica 14. Distribucija poduzetnika po veličini

Broj poduzetnika	Bez poticaja	S poticajem	Ukupno
Cijela baza	797.617	210.717	1.008.334
Mali	786.900	199.861	986.761
Srednji	8.245	8.315	16.560
Veliki	2.472	2.541	5.013
Bp	234.620	103.710	338.330
Mali	228.639	96.475	325.114
Srednji	4.560	5.599	10.159
Veliki	1.421	1.636	3.057
Ukupno	1.032.237	314.427	1.346.664

Izvor: Rad autorice

Grafički prikaz navedenih odnosa prikazuje Grafikon 9.

Grafikon 9. Distribucija poduzetnika po veličini – cijela baza podataka i balansirani panel

Izvor: Rad autorice

Distribucija svih poduzetnika i poduzetnika u balansiranom panelu u promatranom razdoblju po obliku vlasništva (privatno, državno) pokazuje da je u oba panela u apsolutnom smislu zastupljenost subvencioniranih privatnih poduzetnika u odnosu na državna daleko veća, dok je u relativnom smislu stanje očekivano suprotno (Tablica 15.). Subvencionirana poduzeća u

privatnom vlasništvu čine 20,5 posto od ukupnog broja poduzeća u privatnom vlasništvu, dok u balansiranom panelu čine 30 posto¹⁴⁸.

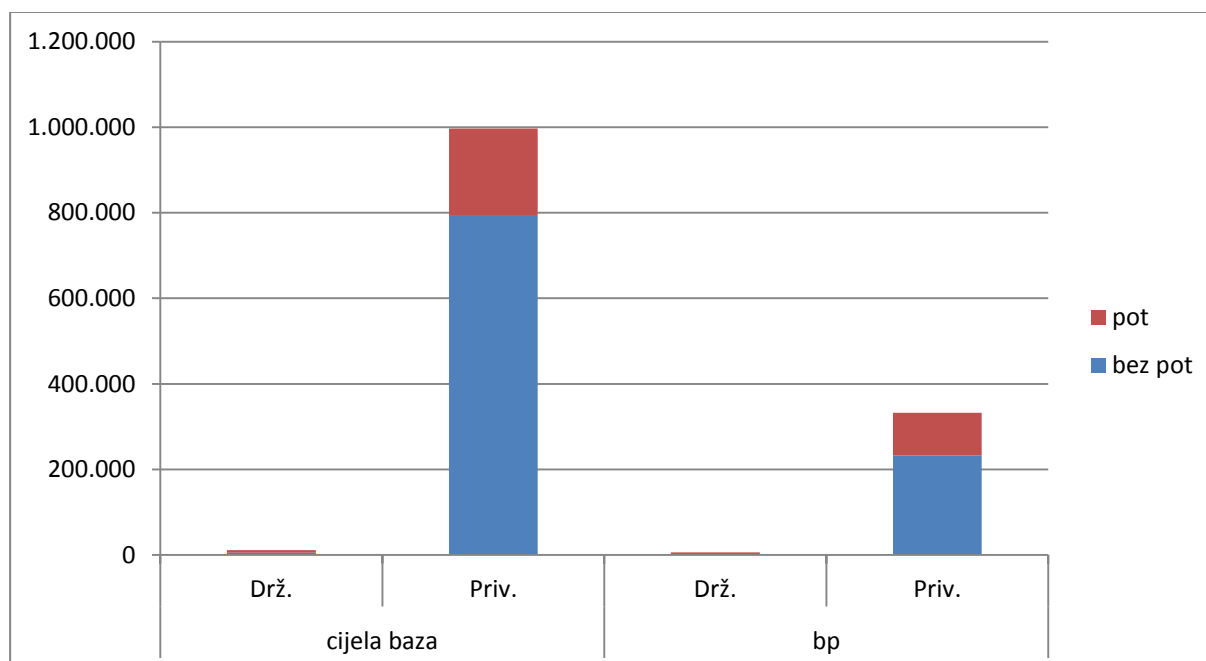
Tablica 15. Distribucija poduzetnika po obliku vlasništva

Broj poduzetnika	Bez poticaja	S poticajem	Ukupno
Cijela baza	797.617	210.717	1.008.334
Drž.	5.080	6.634	11.714
Priv.	792.537	204.083	996.620
Bp	234.620	103.710	338.330
Drž.	2.041	4.131	6.172
Priv.	232.579	99.579	332.158
Ukupno	1.032.237	314.427	1.346.664

Izvor: Rad autorice

Grafički prikaz navedenih odnosa je prikazan sljedećim grafičkim prikazom.

Grafikon 10. Distribucije poduzetnika po obliku vlasništva

Izvor: Rad autorice

Može se zaključiti da *su distribucije poduzetnika u balansiranom panelu slične distribucijama poduzetnika u čitavoj bazi podataka u promatranom razdoblju* po svim promatranim kriterijima. Stoga je kao kontrolna skupina poduzetnika koji nisu primili subvencije u promatranom razdoblju odabrana cijela skupina takvih poduzetnika iz

¹⁴⁸ Iz balansiranog panela za potrebe regresije su isključeni koji su imali statusne promjene (spajanje, pripajanje i sl.).

balansiranog panela, a koji su slični poduzetnicima koji su primili poticaje po veličini aktive, broju zaposlenih, djelatnosti, veličini i vlasništvu te su predali financijska izvješća za sve godine u panelu.

U nastavku su prikazane distribucije poduzetnika po djelatnostima, veličini i obliku vlasništva i na nebalansiranom panelu.

4.2.5 Distribucije poduzetnika po djelatnostima – nebalansirani panel

Dodatna provjera regresijskih koeficijenata, a time i utjecaja potpora na financijske rezultate poduzetnika provedena je i na nebalansiranom panelu za poduzeća koja su primila poticaje, i to samo za godine u kojima su primila poticaje kako bi se anulirao efekt poduzetnika koji nisu primili poticaje te na distribuciji „leže“ na osi Y (Slika 2.). Distribucija poduzetnika po djelatnostima u nebalansiranom panelu (samo za godine u kojima su primili subvencije) prikazana je u Tablici 16. Iz navedenih podataka vidljivo je da se radi o relativno malom broju poduzetnika, samo 28 262, a zastupljeni su sljedećim redoslijedom:

- prerađivačka industrija (C) 21 posto
- trgovina (G) 19,6 posto
- financijske i djelatnosti osiguranja te znanstvene i tehničke djelatnosti (K, M) 12,4 posto
- poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i rudarstvo (A, B) 11,5 posto
- administrativne i javne usluge (N, U) 9,8 posto
- građevinarstvo i nekretnine (F, L) 6,6 posto
- energetika i voda (D, E) 4,1 posto
- hoteli i ugostitelji (I) 3,4 posto.

Ako se uspoređi struktura distribucija poduzetnika po gospodarskim djelatnostima na nebalansiranom panelu sa strukturom distribucija poduzetnika po djelatnostima na balansiranim panelu, može se zaključiti da su vrlo slične, ali se razlikuju u redoslijedu zastupljenosti pojedinih gospodarskih djelatnosti. U strukturi poduzetnika balansiranog panela prema gospodarskim djelatnostima najzastupljeniji su poduzetnici iz djelatnosti trgovine dok u nebalansiranom panelu su to poduzetnici iz prerađivačke industrije. Navedena razlika između panela proizlazi iz razlike u obuhvatu poduzeća između balansiranog i nebalansiranog panela i činjenice da nebalansirani panel obuhvaća samo poduzetnike koji su primili poticaje i to u godinama kada su im dodijeljeni. Upravo zbog toga su poduzetnici iz prerađivačke

industrije u nebalansiranom panelu na prvom mjestu u odnosu na balansirani panel. Iako su u prerađivačkoj industriji danas uglavnom zastupljeni privatni poduzetnici, kroz promatrano razdoblje uvijek nije bilo tako jer su tom sektoru i poduzeća za izgradnju brodova, proizvodnju metalnih konstrukcija, kemijske industrije prehrambene proizvodnje gdje je dominantna uloga države kroz subvencije i dotacije¹⁴⁹.

Tablica 16. Distribucija poduzetnika po djelatnostima – nebalansirani panel

Broj poduzetnika s poticajima	A, B	C	D, E	F, L	G	H, J	I	K, M	N, U	Ukupno
2006.	348	818	135	364	1.098	459	157	688	446	4.513
2007.	365	804	142	295	839	442	128	469	406	3.890
2008.	303	602	124	171	435	297	85	298	242	2.557
2009.	313	515	117	130	341	284	64	195	202	2.161
2010.	333	595	116	144	405	321	74	265	221	2.474
2011.	329	599	115	137	470	301	80	293	225	2.549
2012.	314	510	106	136	460	299	88	266	256	2.435
2013.	310	470	100	140	463	294	91	296	236	2.400
2014.	316	505	103	170	514	290	103	362	263	2.626
2015.	306	502	106	187	511	303	92	386	264	2.657
Ukupno	3.237	5.920	1.164	1.874	5.536	3.290	962	3.518	2.761	28.262

Izvor: Rad autorice

U nastavku je prikaz distribucije poduzetnika po veličini i vlasništvu.

¹⁴⁹ <https://www.mingo.hr/page/kategorija/preradivacka-dravno-preradivacka-i-prehrambena-industrija> (2.10.2018.)

4.2.6 Distribucija poduzetnika po veličini i vlasništvu na nebalansiranom panelu

Distribucija poduzetnika po veličini i obliku vlasništva na nebalansiranom panelu pokazuje da je zastupljenost subvencioniranih malih poduzetnika u privatnom vlasništvu (23 322) daleko veća u odnosu na ostale poduzetnike. *Dobivena zapažanja istovjetna su onima na balansiranom panelu.*

Tablica 17. Distribucija poduzetnika po veličini i vlasništvu

Broj poduzetnika s poticajima	Drž.			Drž. Zbroj	Priv.			Priv. Zbroj	Ukupno
	Mali	Srednji	Veliki		Mali	Srednji	Veliki		
2006.	202	61	33	296	3.877	270	70	4.217	4.513
2007.	193	59	34	286	3.261	262	81	3.604	3.890
2008.	156	61	28	245	2.059	191	62	2.312	2.557
2009.	144	59	25	228	1.704	178	51	1.933	2.161
2010.	159	60	20	239	1.993	186	56	2.235	2.474
2011.	155	51	18	224	2.064	200	61	2.325	2.549
2012.	150	50	17	217	1.985	173	60	2.218	2.435
2013.	142	52	15	209	1.966	164	61	2.191	2.400
2014.	146	46	13	205	2.193	169	59	2.421	2.626
2015.	147	35	17	199	2.220	182	56	2.458	2.657
Ukupno	1.594	534	220	2.348	23.322	1.975	617	25.914	28.262

Izvor: Rad autorice

4.2.7 Prilagodba podataka i transformacije varijabli

Zavisne i nezavisne varijable transformirane su ograničavanjem 2 posto netipičnih vrijednosti varijabli na oba repa distribucije: na 1. percentil na donjem repu distribucije te na 99. percentil na gornjem repu distribucije (Prilog 4.). Ograničavanjem netipičnih vrijednosti na n-ti percentile postiže se bolja prilagodba regresijskih parametara distribuciji i reprezentativnost regresije s obzirom na to da netipične vrijednosti (outliner) u tom slučaju neće utjecati na nagib regresijskog pravca kao što bi to mogao biti slučaj da nisu ograničene. Na sve zavisne i nezavisne varijable izražene u kuskim iznosima primijenjena je logaritamska transformacija:

$$x. LOG = \begin{cases} \ln(x) \forall x > 0 \\ 0 \forall x = 0 \end{cases}$$

Transformirane su sljedeće varijable: "DOBGUB", "NOVA_VR", "DOB_X_ZAP", "POTPORE", "TROS_PLACA", "MAT_TROS", "RAZVOJ", "INVEST" i "IZVOZ" (u kurzivu su nezavisne varijable). Nazivima varijabli dodan je nastavak „LOG“. Time se želi postići ujednačena osjetljivost modela na čitavom rasponu vrijednosti.

Standardizacija varijabli korištena je radi postizanja međusobne usporedivosti utjecaja nezavisnih varijabli na različite zavisne varijable. Zavisne i nezavisne varijable izražene su u različitim jedinicama (kunama, postocima, omjerima), a njihove vrijednosti nalaze se u različitim domenama ($[0,1]$, $\langle -\infty, +\infty \rangle$, i sl.) pa se tako i rezultirajući koeficijenti mogu značajno razlikovati u redovima veličina. Primjerice, zavisna varijabla može poprimiti vrijednosti u rasponu $[0,1]$, dok istovremeno nezavisna varijabla može biti u veličinama koje višestruko premašuju raspon zavisne varijable (i nekoliko desetaka miliona puta, radi li se o kunkskim iznosima). Koeficijenti regresije su uz takve varijable u tim slučajevima vrlo mali, reda veličine 10^{-7} ili manji, a što nije usporedivo s koeficijentima uz nezavisne varijable koje su također u rasponu vrijednosti $[0,1]$ (npr. reda veličine 10^{-2} ili veći).

Standardizacijom varijabli postiže se da normalna distribucija varijable ima srednju vrijednost 0 i standardnu devijaciju 1. U takvom su slučaju koeficijenti regresije, tj. utjecaji nezavisnih varijabli na zavisne usporedivi, no nisu lako ekonomski objašnjivi i razumljivi (opisuju promjene varijabli u jedinicama izraženim u standardnim devijacijama distribucija).

$$x_s = \frac{x - \bar{x}}{sd(x)}$$

Bitno je napomenuti da **standardizacija varijabli ni u kojem slučaju ne utječe na ocjenu signifikantnosti i validnost modela.**

Regresijske analize izračunate su za oba skupa varijabli: nestandardizirane i standardizirane zbog interpretacije i međusobne usporedivosti. Prilikom ocjene svakog od modela primjenom regresijske analize potrebno je ispitati postoje li problemi heteroskedastičnosti, multikolinearnosti i autokorelacije. Multikolinearnost u ovoj analizi ne predstavlja problem jer je analiza temeljena na ispitivanju utjecaja jedne slučajne varijable na jednu zavisnu varijablu. Također je i u korelacijskoj matrici vidljivo da ne postoje značajnije korelacije ($> 70 - 80\%$) među varijablama koje se koriste u regresijskim analizama u istom modelu (Slika 7.). Radi testiranja stabilnosti procjene koeficijenata regresije, u model su osim neovisne varijable uključene i dodatne varijable kako bi se provjerilo mijenjaju li se u tom slučaju inicijalno ocijenjeni koeficijenti i kada njihove procjene postaju stabilne.

Prva procjena regresijskih koeficijenata provedena je korištenjem samo nezavisne i zavisne varijable. Zatim su u model uključene indikatorske varijable koje predstavljaju veličinu poduzetnika, djelatnost i oblik vlasništva. Iz rezultata regresije vidljivo je utječu li u tom slučaju veličina poduzetnika, oblik vlasništva i pripadnost određenoj skupini djelatnosti na

koeficijente uz slučajnu varijablu. Naknadnim dodavanjem makroekonomskih varijabli u modele provjerava se utjecaj makroekonomskog okruženja na procjenu koeficijenata regresije.

Prema prethodno prikazanim distribucijama zavisnih i nezavisnih varijabli (Prilog 2.) u predmetnom istraživanju, *nezavisne varijable* su varijable za koje se procjenjuje utjecaj na glavne pokazatelje poslovanja poduzetnika, odnosno na zavisne varijable. Nezavisne varijable su: prihodi od subvencija (POTPORE), udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika (pot.u.aktivni), udio troškova plaća u prihodima (TROS_PLACA_REL), materijalni troškovi (MAT_TROS:LOG), udio potpora u prihodima (POTP_U_PRIH), investicije (INVEST:LOG), te izvoz robe i usluga (IZVOZ:LOG).

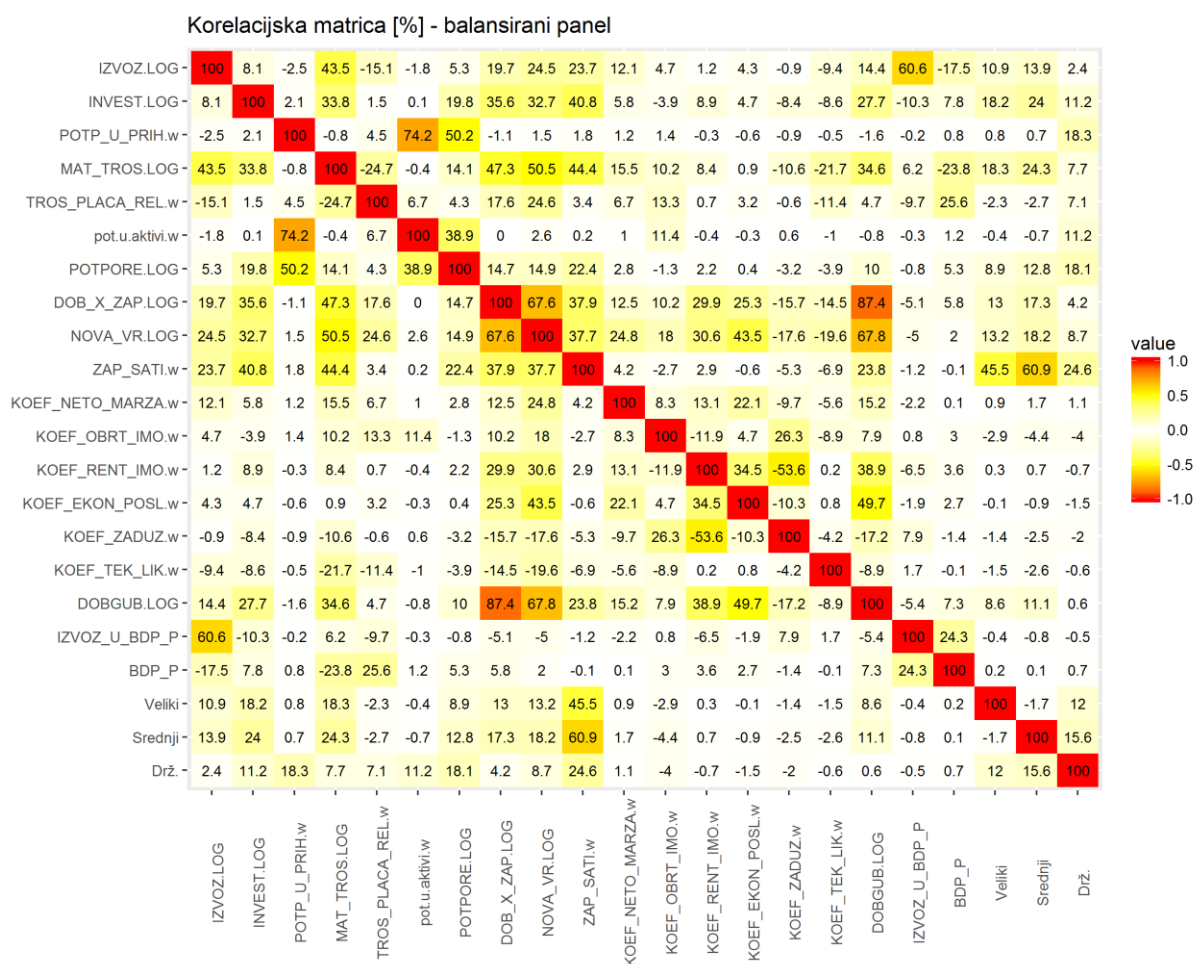
Kao što je spomenuto, primarna uloga opisanih makroekonomskih varijabli i indikatorskih varijabli u regresijskoj analizi je da preuzmu na sebe (tj. na svoje regresijske koeficijente) generičke utjecaje vanjskoga ekonomskog okruženja na financijske rezultate poduzetnika neovisno o primljenim potporama. Dodavanjem indikatorskih i makroekonomskih varijabli u regresiju testirana je stabilnost procjena koeficijenata regresije nezavisnih varijabli. Uz navedene varijable koje ulaze u regresijsku analizu, u podacima se koriste i pomoćne varijable¹⁵⁰, ponajprije za filtriranje podataka kako bi se procijenili utjecaji nezavisnih varijabli za određene podskupove poduzetnika (veličina, djelatnost, vlasništvo). Oznaka vlasništva preuzeta je iz godišnjih financijskih izvještaja (Tablica 7.).

¹⁵⁰ Detaljno opisane u poglavlju 4.2. Definicija uzorka istraživanja i opis varijabli.

4.2.8 Korelacijska i univarijatna analiza

Korelacijskom analizom provjerilo se postojanje veza između pojava, njezin oblik, jačina i smjer, ne ulazeći u to što je uzrok a što posljedica. Odnosno, provjerena je razina statističke povezanosti utjecaja subvencija na financijske rezultate poduzetnika na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika s primljenim subvencijama te međusobne korelacije nezavisnih varijabli kao i nezavisnih sa zavisnim. Međusobne korelacije varijabli prikazane su u obliku termalne mape koja skalom boja prikazuje njihove korelacije na balansiranom i nebalansiranom panelu.

Slika 7. Korelacijska matrica korištenih varijabli (u postocima) – balansirani panel

Izvor: Rad autorice

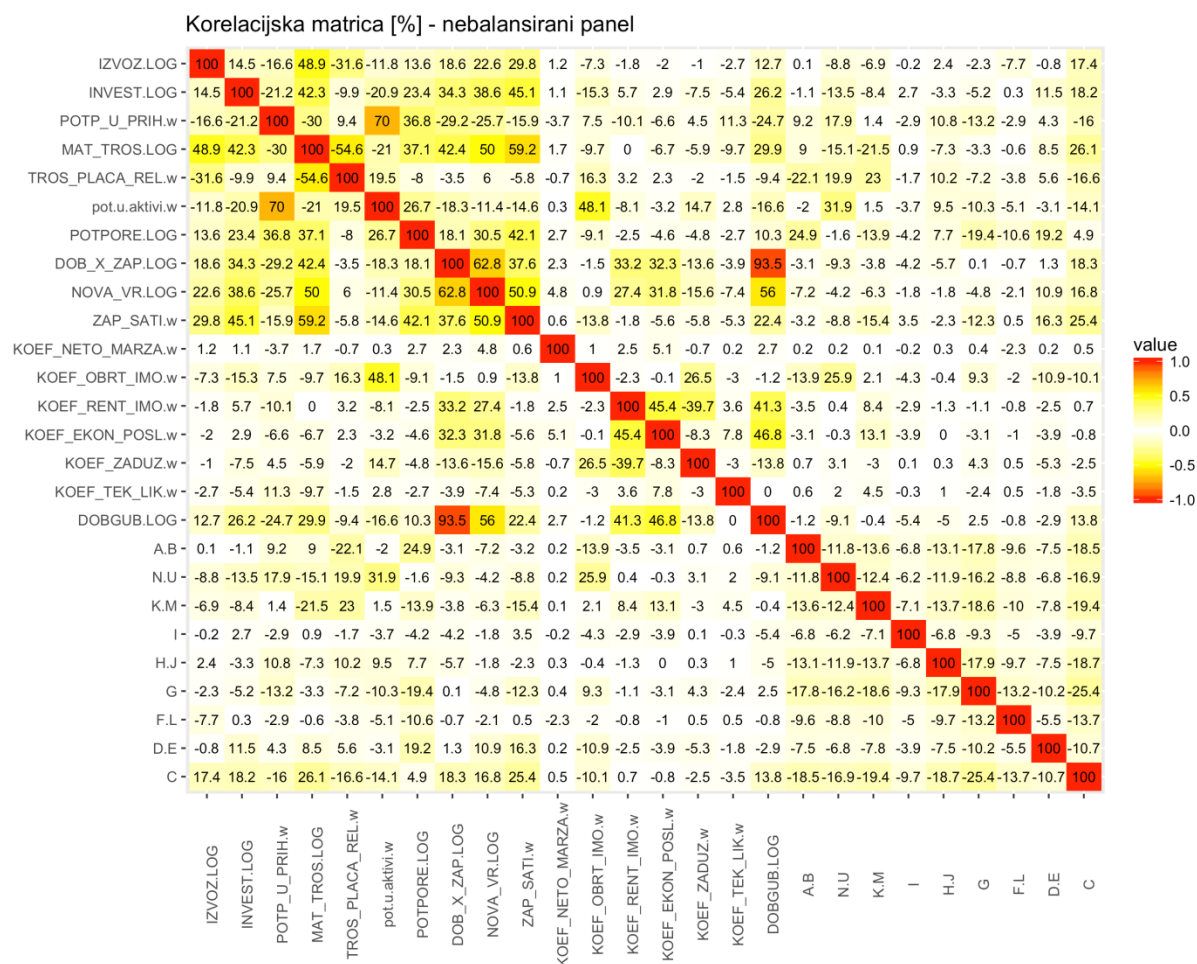
Korelacijskom analizom na balansiranom panelu podataka utvrđeno je da najveće koeficijente korelacije očekivano imaju varijable DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja), ZAP_SATI.w (broj zaposlenih temeljem sati rada) i DOB_X_ZAP.LOG (dobit/gubitak razdoblja x broj zaposlenih temeljem sati rada), s obzirom na to da je varijabla DOB_X_ZAP.LOG = log

(DOBGUB * ZAP_SATI.w). Iako je koeficijent njihove korelacije iznad 80 posto, varijable se ne koriste u istim modelima, pa ne postoji rizik pojavljivanja multikolinearnosti.

Visok koeficijent korelacije imaju i DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja) i NOVA_VR.LOG (novostvorena vrijednost) čija vrijednost premašuje 60 posto, ali se također radi o varijablama sa zavisne strane regresijske jednadžbe u različitim modelima. Ostale varijable nisu korelirane u mjeri da bi postojao rizik od značajnog utjecaja efekta multikolinearnosti na rezultate regresije.

U sljedećoj termalnoj mapi prikazane su korelacije varijabli modela na nebalansiranom panelu.

Slika 8. Korelacijska matrica korištenih varijabli (u postocima) – nebalansirani panel

Izvor: Rad autorice

Korelacijskom analizom podataka na nebalansiranom panelu dobivena zapažanja slična su onima na balansiranom panelu. Viši koeficijent korelacije u odnosu na balansirani panel imaju varijable DOBGUB.LOG (93,5) te DOB_X_ZAP.LOG (93,5), dok niži koeficijent korelacije imaju varijable POTP_U_PRIH.w (subvencije u prihodima) i NOVA_VR.LOG (novostvorena vrijednost).

Dodatna je kontrola provedena i na dijelu balansiranog panela za poduzetnike koji su primili poticaje u godinama kada su primili poticaje **OLS: Nebalansirani panel – poticani** kako bi se utvrdilo jesu li poticaji (u svom apsolutnom ili relativnom iznosu) imali značajnijih trenutačnih efekata na rezultate poslovanja u godinama kada su poticaji bili isplaćeni.

Iz navedenih uzoraka isključene su specifične skupine poduzetnika (koji su imali statusne promjene) koje su analizirane zasebno.

4.2.9 Konceptualni dio modela

Postojanje ovisnosti neke od mjera koje mjere uspješnost ili neuspješnost poslovanja o primljenim državnim subvencijama ispituje se linearnom regresijom. Kako se pri tome mogu primijeniti različite metode procjene parametara linearne funkcije (koeficijenata uz varijable), u istraživanju je primijenjena metoda najmanjih kvadrata (OLS – Ordinary Least Square) u okviru panel modela $y_{it} = \alpha + \beta^T x_{it} + u_{it}$ kao standardnoga linearnog panel modela (pooled OLS). Pronalaženjem modela linearne panel regresije dokazuje se u prvom redu postoji li ovisnost između mjera učinkovitosti poslovanja i primljenih državnih poticaja. Rezultati modela (estimatori i njihovi predznaci, testovi signifikantnosti (p-vrijednosti), koeficijent determinacije (R^2), korigirani koeficijent determinacije (Adjusted R^2), procijenjene standardne pogreške regresije (Std. Error of Estimate) daju i odgovor na pitanje jesu li poticaji i poslovni rezultati signifikantno pozitivno ili negativno korelirani te u kojoj mjeri model objašnjava pogreške u procjeni.

Regresijske analize provedene su na dva uzorka: na balansiranim panel podacima koji uključuju sve poduzetnike, neovisno o statusu primljenih poticaja (POTICAJ = 0;1) te na balansiranim panel podacima koji uključuju samo poduzetnike koji su primili poticaj u promatranom razdoblju (POTICAJ = 1).

Pomoću multivarijatne analize neovisnim varijablama vezanim uz poticaje dodavat će se iterativno ostali pokazatelji poslovanja, indikatorske varijable te makroekonomske varijable kako bi se povećala objašnjivost varijance iskazana prilagođenim koeficijentom determinacije

te ispitaio relativni utjecaj varijabli vezanih uz poticaje na zavisne varijable. Odnosno, multivarijatnom analizom utvrdit će se razina statističke povezanosti utjecaja potpora na financijske rezultate poduzetnika na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika s primljenim potporama.

Međusobne korelacije korištenih varijabli prikazane su u obliku termalnih mapa koje skalom boja prikazuju jačinu njihove korelacije (Slika 7. i 8.).

Svaka regresija definirana je kao $Y \sim X + P + D + M$, gdje Y predstavlja zavisne varijable, a X nezavisne varijable iz popisa varijabli (Prilog 2. *Korištene varijable i primijenjene transformacije*), P predstavlja financijske pokazatelje koji su uključeni u modele (ujedno su to preostale zavisne varijable), D su indikatorske varijable (dummy) iz istog popisa, kao i M makroekonomske varijable.

Zavisne i nezavisne varijable korištene su s ograničenim netipičnim vrijednostima (.w) ili logaritmirane (.log). *Regresije na balansiranom panelu* počinju s *bp* u nazivu (sub.set), koristi se kompletan panel (subvencionirani i nesubvencionirani) slijedi oznaka .svi, a ako je korišten podskup sa subvencioniranim poduzetnicima u tom slučaju slijedi oznaka .pot. Zatim slijedi oznaka korištenih varijabli (.w ili .log), one koje sadrže indikatorske varijable označene su ekstenzijom .d, a one koje uključuju i makroekonomske varijable označene su ekstenzijom .dm.

Odabrane su dvije glavne nezavisne varijable koje najbolje opisuju promatranu pojavu, odnosno utjecaj subvencija na financijske rezultate poduzeća u promatranom razdoblju – **POTPORE.LOG** i **pot.u.aktivi.w**, uz POTP_U_PRIH.w kao „pomoćnu“ nezavisnu varijablu¹⁵¹, a kod balansiranog panela i POTICAJ = 1, tj. dummy varijabla (koja pokazuje je li poduzeće u određenoj godini primilo subvenciju (1) ili ne (0)).

Naime, **POTPORE.LOG** i **pot.u.aktivi.w** u naravi su na neki način vezane uz visinu iznosa subvencija. Može se čak smatrati da se iznos ukupne aktive poduzeća baš i ne mijenja intenzivno, te predstavlja samo konstantu koja prezentira veličinu poduzeća. S druge strane, POTP_U_PRIH.w je prilično volatilna i govori dvije stvari: „živi“ li poduzeće samo od subvencija (visok omjer) ili su subvencije nesigifikantne s obzirom na ukupni prihod.

¹⁵¹ Osnovna je zamisao bila da se ne „napuhava“ broj modela zbog iznimno velike količine korištenih podataka u modelima.

Upravo zbog toga je ta nezavisna varijabla u multivarijantnoj analizi kombinirana i s iznosom subvencija (POTPORE.LOG) i s udjelom subvencija u aktivi (potp.u.aktivi.w)¹⁵².

Stoga se u nastavku prikazuju i uspoređuju regresije za balansirani i nebalansirani panel koje objašnjavaju utjecaj dviju glavnih nezavisnih varijabli – *POTPORE.LOG* i *pot.u.aktivi* (dva modela) u kombinaciji s ostalim financijskim pokazateljima na svih deset zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima¹⁵³.

Kao nezavisne varijable uključene u multivarijantnu analizu su i TRŠ_PLAĆA_REL.w (udio troškova plaća u prihodima), MAT_TROŠ.LOG (materijalni troškovi), POTP_U_PRIH.w (prihodi od subvencija u ukupnim prihodima); INVEST.LOG (investicije) te makroekonomska varijabla IZVOZ.LOG (izvoz roba i usluga) kako bi se utvrdili njihovi koeficijenti i značajnost. Zato ih se uvjetno naziva „pokazateljima“ (kako bi „pokupili“ dio efekata promjene zavisnih varijabli koji je koreliran s njima, a ne s varijablama koje se odnose na subvencije).

4.2.10 Prikaz regresija za balansirani i nebalansirani panel

U nastavku se prikazuju regresije koje objašnjavaju utjecaj nezavisnih varijabli POTPORE.LOG (modeli rednih brojeva *.1) i pot.u.aktivi.w (modeli rednih brojeva *.2) u kombinaciji s ostalim financijskim pokazateljima na svih deset zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na balansiranom (cijeli uzorak) i nebalansiranom panelu.

¹⁵² Primjerice, 100.000 kuna subvencija u apsolutnom iznosu neće imati isti efekt na poduzeće čija je aktiva 100.000.000 kuna kao na poduzeće čija je aktiva 10.000 kuna. Istih tih 100.000 kuna nema isti efekt ako poduzeće ima ukupni prihod 100.000.000 kuna ili ako ima ukupni prihod (uključujući i subvencije) 110.000 kuna, neovisno o veličini aktive. Upravo je to razlog da se iznos subvencija promatra u odnosu na imovinu i u odnosu na aktivnost.

¹⁵³ Pokazuju utjecaj subvencija na rezultate poslovanja.

Tablica 18. Balansirani panel: Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji¹⁵⁴

Natpisi redaka	1.1 DOBGUB.LOG		2.1 KOEF_TEK_LIK.w		3.1 KOEF_ZADUZ.w		4.1 KOEF_EKON_POSL.w		5.1 KOEF_RENT_IMO.w		6.1 KOEF_OBRT_IMO.w		7.1 KOEF_NETO_MARZA.w		8.1 ZAP_SATI.w		9.1 NOVA_VR.LOG		10.1 DOB_X_ZAP.LOG		
	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	
(Intercept)	-3,75	***	32,10	***	1,22	***	110,18	***	-0,26	***	-0,43	***	-252,37	***	-28,83	***	-2,72	***	-8,30	***	
POTICAJ1	0,30	***	-0,86	***	-0,024108	*	-0,76	***	0,004731	*	-0,031931	***	4,51	***	0,53	***	0,31	***	0,65	***	
KOEF_TEK_LIK.w	0,000146	0,630			-0,006419	***	0,035956	***	-0,000361	***	-0,001693	***	-0,084286	***	0,053931	***	-0,005761	***	0,001479	**	
KOEF_ZADUZ.w	0,047414	***	-0,66	***			1,76	***	-0,093107	***	0,21	***	-5,14	***	0,16	***	-0,055281	***	0,053139	***	
KOEF_EKON_POSL.w	0,046119	***	0,009716	***	0,004609	***			0,003114	***	0,002626	***	0,87	***	-0,004988	***	0,034476	***	0,024207	***	
KOEF_RENT_IMO.w	2,39	***	-1,12	***	-2,81	***	35,88	***			-0,016458	.	9,45	***	-0,91	***	1,04	***	2,70	***	
KOEF_OBRT_IMO.w	0,12	***	-0,24	***	0,29	***	1,40	***	-0,000759	.			6,61	***	-0,85	***	0,20	***	0,14	***	
KOEF_NETO_MARZA.w	-0,000807	***	-0,001068	***	-0,000631	***	0,040873	***	0,000038	***	0,000583	***			-0,003955	***	0,000650	***	-0,001375	***	
POTPORE.LOG	0,050803	***	0,091350	***	0,005873	***	0,046341	0,114	-0,000180	0,511	-0,023296	***	-0,71	***	0,98	***	0,043436	***	0,083442	***	
TROS_PLACA_REL.w	1,83	***	-14,40	***	-0,58	***	0,10	0,712	-0,010782	***	1,23	***	67,59	***	11,82	***	5,38	***	6,50	***	
MAT_TROS.LOG	0,45	***	-1,74	***	-0,091411	***	-1,00	***	0,003088	***	0,12	***	7,95	***	2,37	***	0,63	***	0,87	***	
POTP_U_PRIH.w	-3,28	***	-0,85	0,233	-0,57	***	-5,62	***	-0,057859	***	1,01	***	46,73	***	-21,53	***	-1,39	***	-5,40	***	
INVEST.LOG	0,12	***	0,003359	0,637	0,001336	0,057	0,29	***	0,002110	***	-0,028416	***	-0,33	***	0,98	***	0,085622	***	0,18	***	
IZVOZ.LOG	-0,004531	***	-0,019157	*	0,009994	***	0,31	***	-0,001508	***	-0,003922	***	1,92	***	0,27	***	0,027834	***	0,014931	***	
N	338.316		338.317		338.317		338.317		338.317		338.317		338.317		338.316		338.316		338.316		338.316
RMSE	3,78		21,45		2,11		41,26		0,38		1,79		190,60		17,99		2,72		4,81		
R ²	44,03%		8,35%		34,81%		16,84%		37,49%		13,31%		9,33%		31,83%		61,14%		43,79%		
aR ²	44,03%		8,35%		34,81%		16,84%		37,48%		13,30%		9,33%		31,83%		61,14%		43,79%		

Izvor: Rad autorice

¹⁵⁴ P <= 0.1 *p <= 0.05 **p <= 0.01 ***p <= 0.001; balansirani panel, logaritmirani novčani iznosi, ograničene netipične vrijednosti, jedna neovisna varijabla i jedna makroekonomska varijabla

Tablica 19. Balansirani panel: Modeli pot.u.aktivi + pokazatelji¹⁵⁵

Natpisi stupaca	1.2		2.2		3.2		4.2		5.2		6.2		7.2		8.2		9.2		10.2		
	DOBGUB.LOG		KOEf_TEK_LIK.w		KOEf_ZADUZ.w		KOEf_EKON_POSL.w		KOEf_RENT_IMO.w		KOEf_OBRT_IMO.w		KOEf_NETO_MARZA.w ZAP_SATI.w		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LOG				
Natpisi redaka	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	
(Intercept)	-3,80	***	32,04	***	1,21	***	110,09	***	-0,26	***	-0,36	***	-252,08	***	-29,73	***	-2,77	***	-8,38	***	
pot.u.aktivi.w	-0,47	***	1,57	*	-0,46	***	-4,23	***	0,060196	***	3,83	***	-39,28	***	-2,70	***	-0,53	***	-0,62	***	
POTICAJ1	0,41	***	-0,67	***	-0,010328	0,215	-0,65	***	0,004212	*	-0,089143	***	3,04	***	2,67	***	0,40	***	0,83	***	
KOEf_TEK_LIK.w	0,000212	0,484			-0,006404	***	0,036075	***	-0,000362	***	-0,001745	***	-0,084479	***	0,055108	***	-0,005703	***	0,001586	***	
KOEf_ZADUZ.w	0,047583	***	-0,66	***			1,76	***	-0,093069	***	0,21	***	-5,17	***	0,17	***	-0,055199	***	0,053486	***	
KOEf_EKON_POSL.w	0,046122	***	0,009749	***	0,004604	***			0,003114	***	0,002612	***	0,87	***	-0,004864	***	0,034477	***	0,024213	***	
KOEf_RENT_IMO.w	2,39	***	-1,13	***	-2,81	***	35,88	***			-0,023190	*	9,53	***	-0,92	***	1,04	***	2,71	***	
KOEf_OBRT_IMO.w	0,12	***	-0,26	***	0,30	***	1,42	***	-0,001092	*			6,86	***	-0,87	***	0,20	***	0,14	***	
KOEf_NETO_MARZA.w	-0,000815	***	-0,001070	***	-0,000634	***	0,040844	***	0,000039	***	0,000593	***			-0,004081	***	0,000642	***	-0,001388	***	
TROS_PLACA_REL.w	1,85	***	-14,39	***	-0,58	***	0,15	0,588	-0,011305	***	1,17	***	67,64	***	12,16	***	5,40	***	6,53	***	
MAT_TROS.LOG	0,45	***	-1,74	***	-0,091096	***	-1,00	***	0,003080	***	0,11	***	7,91	***	2,42	***	0,63	***	0,87	***	
POTP_U_PRIH.w	-1,55	***	-0,80	0,392	0,14	0,122	0,76	0,670	-0,14	***	-4,36	***	80,44	***	3,79	***	0,26	.	-2,75	***	
INVEST.LOG	0,12	***	0,008951	0,205	0,001559	.	0,29	***	0,002114	***	-0,028197	***	-0,38	***	1,04	***	0,087970	***	0,19	***	
IZVOZ.LOG	-0,004478	***	-0,019083	*	0,010002	***	0,31	***	-0,001509	***	-0,003896	***	1,92	***	0,27	***	0,027880	***	0,015018	***	
N	338.316		338.317		338.317		338.317		338.317		338.317		338.317		338.316		338.316		338.316		338.316
RMSE	3,78		21,45		2,11		41,26		0,38		1,77		190,59		18,15		2,72		4,82		4,82
R ²	43,98%		8,34%		34,82%		16,85%		37,49%		15,10%		9,34%		30,66%		61,09%		43,70%		43,70%
aR ²	43,98%		8,34%		34,82%		16,84%		37,49%		15,10%		9,34%		30,66%		61,09%		43,70%		43,70%

Izvor: Rad autorice

¹⁵⁵ P <= 0.1 *p <= 0.05 **p <= 0.01 ***p <= 0.001; balansirani panel, logaritmirani novčani iznosi, ograničene netipične vrijednosti, jedna neovisna varijabla i jedna makroekonomska varijabla

U tablici **Balansirani panel: Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji** procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi 0.050803 uz signifikantnost veću od 99,9 posto (***) označava da je p-vrijednost ≤ 0.001) za zavisnu varijablu DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja), dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTICAJ1 veći i iznosi 0,30, a uz varijablu POTP_U_PRIH je negativan (-3,28). Navedeni odnosi upućuju na zaključak da udio subvencija u prihodima ima negativan efekt na poslovanje poduzetnika¹⁵⁶ te istovremeno pozitivan efekt na financijski rezultat razdoblja (dobit/gubitak). Ovaj model objašnjava 44 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 44,03 posto). Drugim riječima, iznos subvencija od države i činjenica da su primili subvencije, iako značajnog utjecaja na rezultata poslovanja poduzetnika, nisu jedini čimbenici koji utječu na varijacije dobiti/gubitka razdoblja poduzetnika.

POTPORE.LOG (prihodi od subvencija) imaju veći utjecaj na drugu zavisnu varijablu – koeficijent tekuće likvidnosti (procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi 0.091350), dok nezavisne varijable POTICAJ1 i POTP_U_PRIH imaju negativan efekt uz koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) 8,35 posto. Odnosno, negativni predznak indikatora dodjele državnih subvencija na koeficijent tekuće likvidnosti poslovanja upućuje na zaključak da su subvencije dobivali poduzetnici slabije likvidnost i solventnosti. Ovim modelom objašnjeno je samo 8 posto varijance reziduala što je vrlo malo u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela.

Za zavisnu varijablu koeficijent zaduženosti procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi 0.005873 uz signifikantnost veću od 99,9 posto (***) označava da je p-vrijednost ≤ 0.001) dok su procijenjeni β koeficijenti uz varijable POTICAJ1(-0,0241) i POTP_U_PRIH (-0,57) negativni, što implicira da udio subvencija u prihodima kao i činjenica da su primili subvencije imaju negativan efekt na poslovanje poduzetnika. Odnosno, da se poduzeća u svojem poslovanju oslanjaju na subvencije države. Ovim modelom objašnjeno je gotovo 35 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 34,81 posto).

Za zavisnu varijablu koeficijent ekonomičnosti poslovanja procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi 0.046341, a uz varijable POTICAJ1(-0,76) i POTP_U_PRIH (-5,62) su negativni. Posebno je izražen kod nezavisne varijable subvencije u

¹⁵⁶ U svojem poslovanju previše se oslanjaju na državne subvencije.

ukupnim prihodima koje su se izrazito negativno odrazile na zavisnu varijablu ekonomičnost poslovanja. S obzirom na to da pokazatelj ekonomičnosti poslovanja pokazuje koliko se prihoda ostvari po jedinici rashoda, može se izvesti zapažanje da državne subvencije pokazuju relativno negativan utjecaj na ukupnu ekonomičnost poslovanja, odnosno na ovisnost o subvencijama. Ovim modelom objašnjeno je gotovo 17 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 16,84 posto).

Za zavisne varijable koeficijent rentabilnosti imovine, obrtaja imovine i neto marža procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG su negativni, a procijenjeni β koeficijenti uz varijablu POTICAJ1 je pozitivan osim uz zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine gdje je negativan (-0,0319), dok POTP_U_PRIH su za svaki od koeficijenata vrlo različitog intenziteta. Procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH je najviši za zavisnu varijablu koeficijent neto marža (46,73), slijedi koeficijent obrtaja imovine (1,01) te koeficijent rentabilnosti imovine (-0,0578). Iz navedenih podataka može se zaključiti da relativni utjecaji iznosa primljenih subvencija kao i činjenice da su poduzetnici primili subvencije, vrlo su značajnog intenziteta na ove zavisne varijable, odnosno na njihovu aktivnost i učinkovitost, ali i da nisu jedini čimbenici koji utječu na njihove varijacije. Osim toga u velikoj mjeri ovise i o djelatnosti poduzeća, tj. kapitalno intenzivnom karakteru poslovanja (djelatnosti), a što se ispituje u nastavku rada. Ovim modelom objašnjeno je 37 posto varijance reziduala (koeficijenti determinancije R^2 i korigirani koeficijenti determinancije iznose 37,49 za koeficijent rentabilnosti imovine, 13,30 za koeficijent obrtaja imovine i 9,33 za koeficijent neto marža) i radi se o vrlo značajnom zapažanju.

Državne subvencije poduzetnicima (POTPORE.LOG) pokazuju najviši relativni utjecaj na zaposlenost (ZAP_SATI). Procijenjeni β koeficijenti uz varijable POTPORE.LOG (0,98), POTICAJ (10,53) i POTP_U_PRIH (-21,53) upućuju na zaključak da su subvencije dobivali poduzetnici s relativno većim brojem zaposlenih te da su prihodi od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika imali negativan efekt na poslovanje poduzetnika. To znači da poduzeća s visokim udjelom subvencija u svojem poslovanju nemaju dobre rezultate poslovanja. Model objašnjava 32 posto varijance reziduala što je značajno u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije 31,83 posto).

Za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost procijenjeni β koeficijent uz varijable POTPORE.LOG i POTICAJ1 su pozitivni (0,0434 i 0,31), dok je procijenjeni β koeficijenti uz varijablu POTP_U_PRIH negativan (-1,39), što također dovodi do zaključka da prihodi od

subvencija kao i činjenica da su poduzetnici primili subvencije s jedne strane imaju relativno pozitivan utjecaj na novostvorenu vrijednost, dok s druge strane prihodi od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika imaju negativan efekt na poslovanje. To znači da su poduzeća koja se više oslanjaju na državnu pomoć manje efikasna u svojem poslovanju.

Relativni udio plaća u ukupnim prihodima (TROS_PLACA_REL.w) najviši je (5,38) za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost što implicira na zaključak da su troškovi plaća povećani u odnosu na ostvareni prihod, a time i novostvorenu vrijednost. Veći troškovi koje poduzeća imaju zbog plaćanja ključnih resursa u svojem poslovanju najvjerojatnije su kompenzirani višim cijenama koje plaćaju kupci njihovih proizvoda i usluga što je rezultiralo i višom novostvorenom vrijednosti.

Model objašnjava visokih 61 posto varijance reziduala što je najznačajnije u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznosi 61,14).

Zavisna varijabla DOB_X_ZAP.LOG prati trend zavisne varijable broj zaposlenih temeljem sati rada. Procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG i POTICAJ1 su također pozitivni (0,0834 i 0,65), a procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH je negativan (-5,40) iz čega se može izvesti sličan zaključak, tj. da su subvencije dobivali poduzetnici s relativno većim brojem zaposlenih te da su prihodi od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika imali negativan efekt na poslovanje poduzetnika zbog relativnog povećanja učešća bruto plaća u ukupnim troškovima, a i slabije ukupne efikasnosti promatranih poduzetnika.

Ovaj model objašnjava 44 posto varijance reziduala što je također značajno u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela, ali i upućuje na postojanje i drugih čimbenika koji utječu na navedenu varijablu (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije 43,79 posto).

Tablica 19. prikazuje **Balansirani panel: Modeli pot.u.aktivni + pokazatelji**. Procijenjeni β koeficijent uz varijablu pot.u.aktivni je negativan (-0,47) za zavisnu varijablu DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja), dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTICAJ1 pozitivan (0,41), a uz varijablu POTP_U_PRIH je također negativan (-1,55). Zapažanja nisu istovjetna zapažanjima na Balansiranom panelu: *Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji* (Tablica 18.) gdje je utjecaj prihoda od subvencija u ukupnim prihodima imao pozitivan rezultat na dobit/gubitak razdoblja.

U ovom slučaju udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivi poduzetnika ima negativan efekt na financijski rezultat razdoblja (dobit/gubitak) iz čega se može zaključiti da značajniji udio subvencija u aktivi bilance poduzetnika implicira na možebitne neravnoteže koje se odražavaju na strukturu aktive (ujedno i pasive), a koja uz druge probleme u poslovanju utječe na poslovni rezultat razdoblja. Ili se može zaključiti da poduzeća koja dominantno koriste subvencije ne ostvaruju dobit razdoblja. Za ovu varijablu koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) iznosi 43,98, odnosno model objašnjava 44 posto varijance reziduala. Dakle, udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivi poduzetnika kao i subvencije u ukupnim prihodima značajno utječu na varijacije zavisne varijable dobit/gubitak razdoblja poduzetnika, ali nisu jedini čimbenici koji imaju utjecaj. To znači da subvencije same po sebi nisu negativne ako se ne radi o poduzećima u kojima je njihov udio prevelik, što implicira da bi nositeljima vlasti pri kreiranju politika i donošenju odluka o subvencioniranju poduzeća jedan od važnih kriterija trebao biti udio potpora u aktivi.

Pot.u.aktivi imaju najznačajniji utjecaj na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine gdje je β koeficijent uz varijablu pot.u.aktivi 3,83, dok je procijenjeni β koeficijent za varijable POTICAJ1 i POTP_U_PRIH negativan (-0,0891 i -4,36) što upućuje na zaključak da udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivi poduzetnika ima pozitivan efekt na obrtaj imovine poduzetnika, odnosno pridonosi ukupnoj učinkovitosti poduzeća u korištenju njihove imovine. S obzirom na to da je koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) za ovu varijablu 15,10, odnosno model objašnjava 15 posto varijance reziduala, to znači da postoje i drugi čimbenici koji imaju utjecaja, a neki od njih svakako su gospodarska djelatnost, ukupna učinkovitost i sl.

Također, pot.u.aktivi značajno utječu i na zavisnu varijablu koeficijent tekuće likvidnosti, dok na ostale zavisne varijable imaju negativan efekt. β koeficijent uz varijablu pot.u.aktivi iznosi 1,57, dok je procijenjeni β koeficijent za varijable POTICAJ1 i POTP_U_PRIH također negativan (-0,67 i -0,80), što implicira na zaključak da udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivi poduzetnika ima pozitivan utjecaj na likvidnost poduzetnika, dok činjenica da su primili subvencije kao i udio subvencija u ukupnim prihodima imaju negativan efekt na likvidnost. Ovaj model je objašnjen s 8 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 kao i korigirani koeficijent determinancije za ovu varijablu iznose 8,34 posto).

Za zavisnu varijablu koeficijent rentabilnosti imovine procijenjeni β koeficijent uz varijablu pot.u.aktivi iznosi 0,06019, a uz varijablu POTICAJ1 0,00421, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan (-0,14). Može se zaključiti da udio prihoda

od subvencija u aktivi kao ni udio subvencija u ukupnim prihodima subvencioniranih poduzetnika nemaju značajniji utjecaj na koeficijent rentabilnosti poslovanja. Koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) iznosi 37,49. Dakle, model objašnjava 37 posto varijance reziduala što je također značajno u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela, ali i upućuje na to da postoje i drugi čimbenici koji utječu na navedenu varijablu.

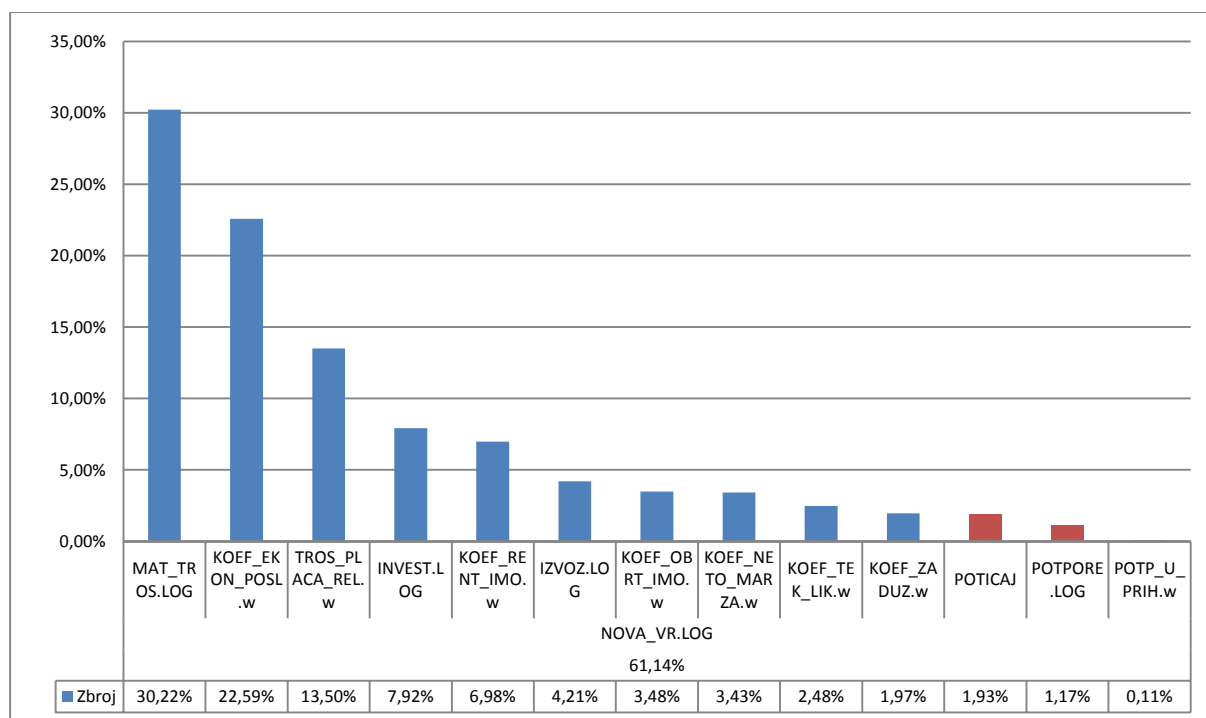
Za ostale zavisne varijable procijenjeni β koeficijenti uz varijablu pot.u.aktivi su negativni. Najizraženiji je za zavisnu varijablu koeficijent neto marža (-39,28), slijedi koeficijent ekonomičnosti poslovanja (-4,23), broj zaposlenih temeljem sati rada (-2,70), dobit po zaposlenom (-0,62), novostvorena vrijednost (-0,53) te koeficijent zaduženosti (-0,46). Također su procijenjeni β koeficijenti uz varijable POTICAJ1 i POTP_U_PRIH najviši uz zavisnu varijablu koeficijent neto marža (3,04 i 80,44). Navedeno upućuje na ***zaključak da iako su subvencije u aktivi i prihodi od subvencija vezane uz visinu iznosa subvencija, ukupna aktiva poduzeća se ne mijenja intenzivno i predstavlja svojevrsnu konstantu koja prezentira veličinu subvencioniranih poduzeća, dok su subvencije u prihodima (POTP_U_PRIH.w) volatilne i u pravilu imaju negativan efekt na pokazatelje poslovanja poduzetnika jer se u pravilu ti poduzetnici u svojem poslovanju previše oslanjaju na državnu pomoć.***

Ovaj je model objašnjen s 9 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 9,34), što je u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela puno niže. Bez obzira na to što upućuje na postojanje i drugih čimbenika koji utječu na navedenu varijablu, ne može se zanemariti izrazito visok utjecaj nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima na zavisnu varijablu koeficijent neto marže.

U nastavku su na primjeru modela iz Tablica 18. i 19. grafički prikazani rezultati za najznačajnije zavisne varijable čiji su β koeficijenti značajno različiti od nule i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG kako bi se ustanovio njihov relativni doprinos koristeći metodologiju LMG¹⁵⁷.

¹⁵⁷ LMG metodologija služi za izračunavanje relativnog doprinosa (utjecaja) varijabli u multivarijantnoj regresiji. Opisana je u radu (Lindeman, Merenda i Gold, 1980). Problemu se pristupilo tako da se za svaki mogući poredak varijabli u modelu¹⁹ za svaku varijablu u modelu izračunao marginalni utjecaj koji njezino dodavanje ima na R^2 statistiku. Konačna procjena doprinosa varijanci pojedine varijable izračunata je kao prosjek tih marginalnih doprinosa po svim mogućim porecima varijabli modela. Sažeto, za varijablu x , doprinos varijanci, tzv. LMG statistika²⁰ računa se:

Grafikon 11. Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – balansirani panel: model 1

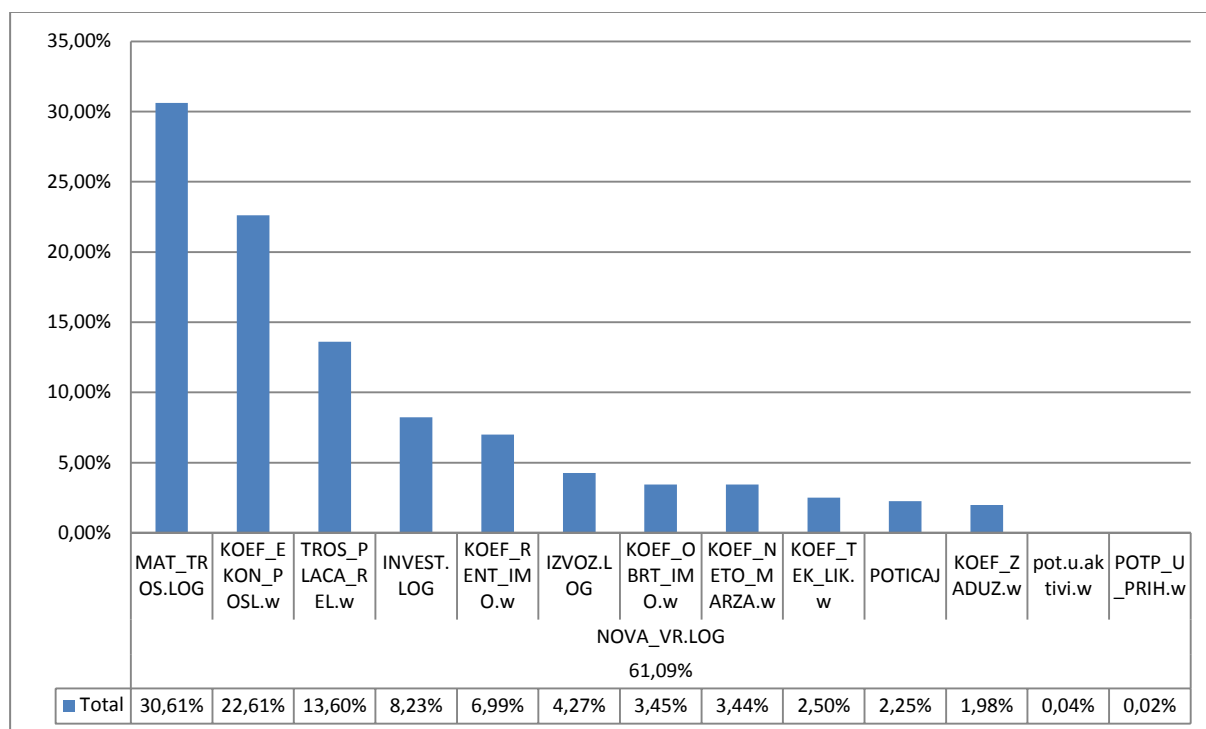
Izvor: Rad autorice

Na primjeru zavisne varijable novostvorena vrijednost (NOVA_VR.LOG) i nezavisne varijablu POTPORE.LOG koja predstavlja iznos primljenih državnih subvencija u tekućoj godini, vidljivo je da su β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule. Od ukupno 61,14 posto modelom objašnjene varijance varijable novostvorena vrijednost, oko 1,17 posto varijance objašnjava iznos primljenih potpora (POTPORE.LOG), a gotovo 2 posto činjenica da je poduzetnik u promatranom razdoblju primio potpore (POTICAJ). Najznačajniji utjecaj ne na materijalne troškove (30,22 posto) i koeficijent ekonomičnosti poslovanja (22,59 posto). Radi se o statistički značajnim koeficijentima s obzirom na veličinu uzorka.

Na primjeru drugog modela iz Tablice 19. za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost (NOVA_VR.LOG) i nezavisnu varijablu *pot.u.aktivi* također su β koeficijenti za sve varijable modela različiti od nule.

$LMG(x) = \frac{1}{seqR^2(x;r)}, p^1$ permutacija r gdje je $seqR^2(x/r)$ marginalna promjena R^2 statistike pri dodavanju varijable x u model, uz raspored varijabla r .

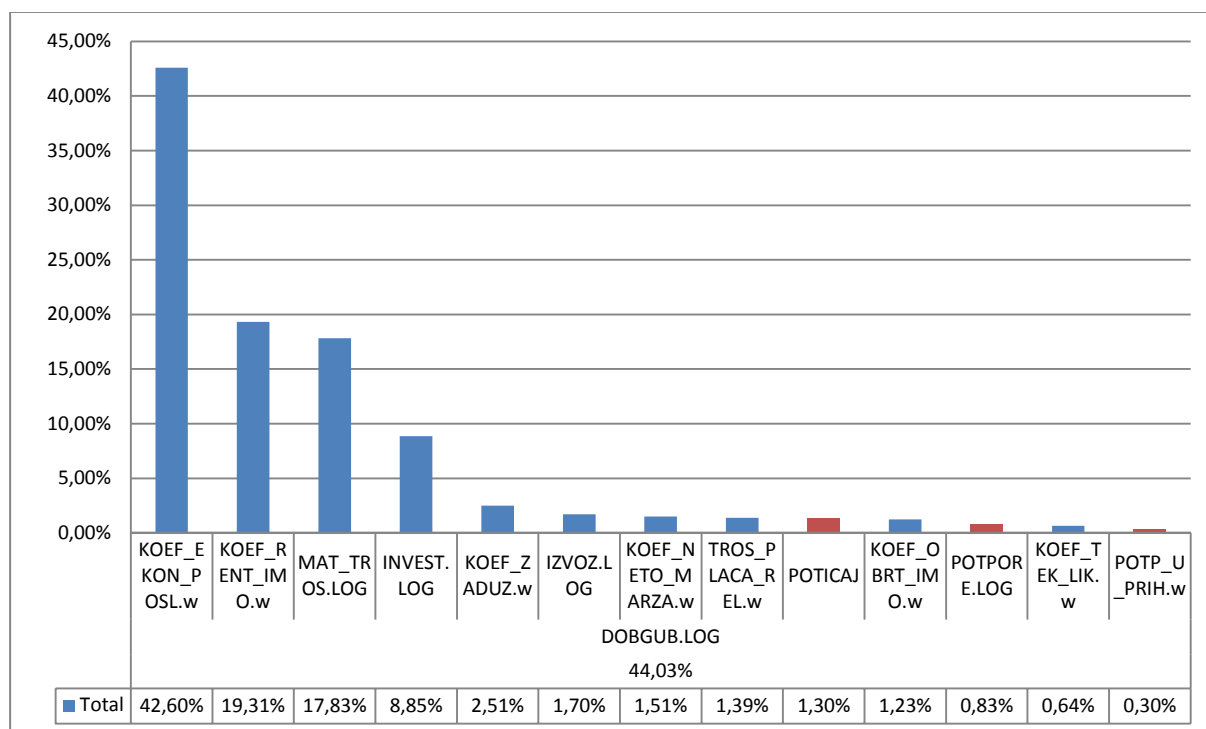
Grafikon 12. Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – balansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

Od ukupno 61,09 posto modelom objašnjene varijance varijable novostvorena vrijednost, oko 0,04 posto varijance objašnjava iznos potpora u aktivi (pot.u.aktivi.w), a oko 2,25 posto činjenica da je poduzetnik u promatranom razdoblju primio potpore (POTICAJ), što je relativno značajnije u odnosu na prvi model. Također je relativno najizraženiji utjecaj na materijalne troškove (30,61 posto) što implicira zaključak da primljene subvencije utječu na povećanje materijalnih troškova, a i plaća zaposlenih u tim poduzećima za razliku od nesubvencioniranih poduzeća u kojima se ako nema prihoda smanjuju plaće i otpuštaju zaposleni.

Grafikon 13. Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – balansirani panel: model 1

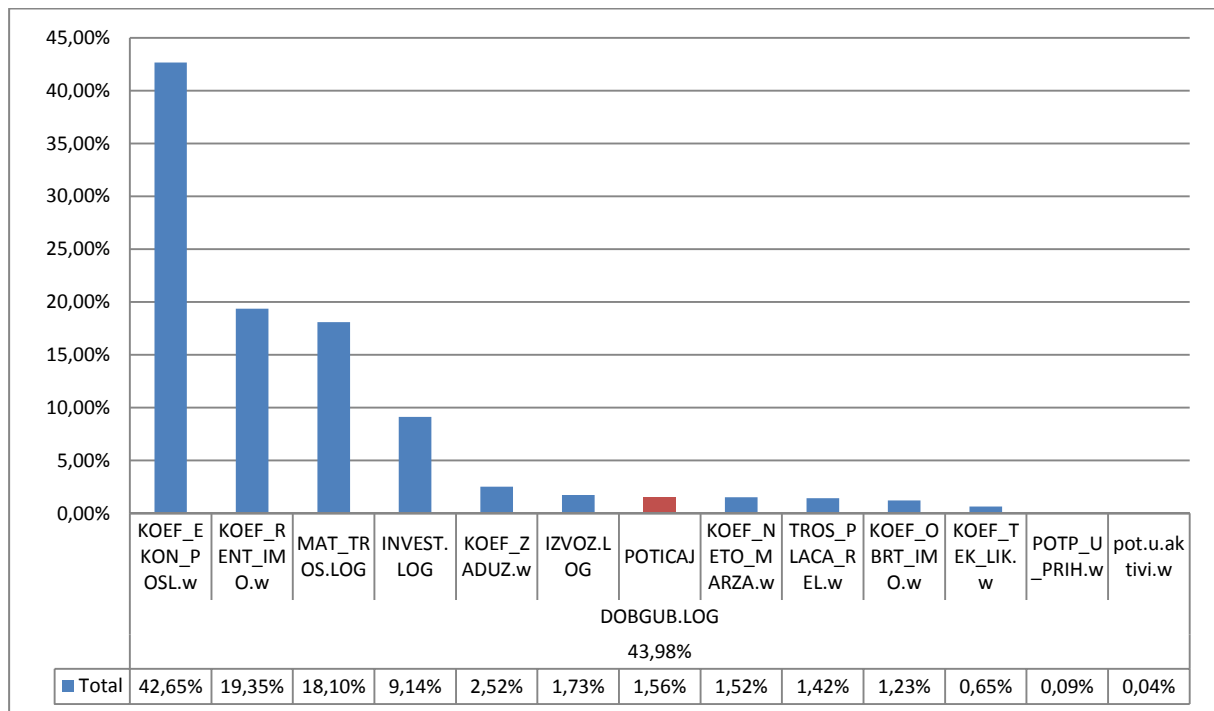

Izvor: Rad autorice

Prvi model iz Tablice 18. za zavisnu varijablu dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG pokazuje da su β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule. Dakle, od ukupno 44,03 posto modelom objašnjene varijance varijable dobit/gubitak razdoblja, oko 0,83 posto varijance objašnjava iznos primljenih potpora (POTPORE.LOG), a 1,3 posto činjenica da je poduzetnik u promatranom razdoblju primio potpore (POTICAJ). Relativno je najizraženiji utjecaj na koeficijent ekonomičnosti poslovanja (42,6 posto) i koeficijent rentabilnosti imovine (19,31 posto).

Drugi model prikazan Grafikonom 14. pokazuje također da su β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule. Od ukupno 43,98 posto modelom objašnjene varijance varijable dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG), oko 0,04 posto varijance objašnjava iznos potpora u aktivi (pot.u.aktivi.w), a oko 1,56 posto činjenica da je poduzetnik u promatranom razdoblju primio potpore (POTICAJ), što je nešto više u odnosu na prvi model. Rezultati su lošiji u odnosu na prvi model što je i očekivano jer subvencije nemaju značajniji utjecaj na aktivu poduzetnika.

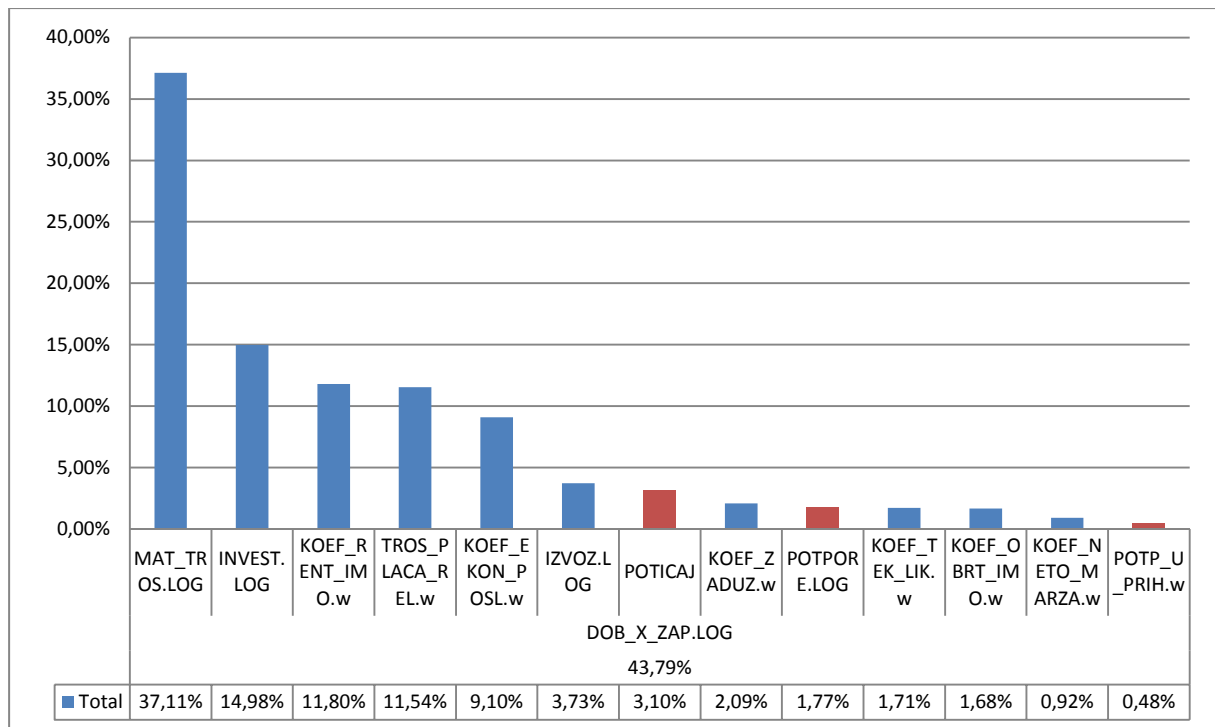
Grafikon 14. Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – balansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

Prvi model iz Tablice 18. za zavisnu varijablu dobit/gubitak razdoblja pomnožen s brojem zaposlenih temeljem sati rada (DOB_X_ZAP.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG pokazuje da su β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule (Grafikon 15.). Od ukupno 43,79 posto modelom objašnjene varijance varijable DOB_X_ZAP.LOG, oko 1,77 posto varijance objašnjava iznos primljenih potpora (POTPORE.LOG), a 3,1 posto činjenica da je poduzetnik u promatranom razdoblju primio potpore (POTICAJ).

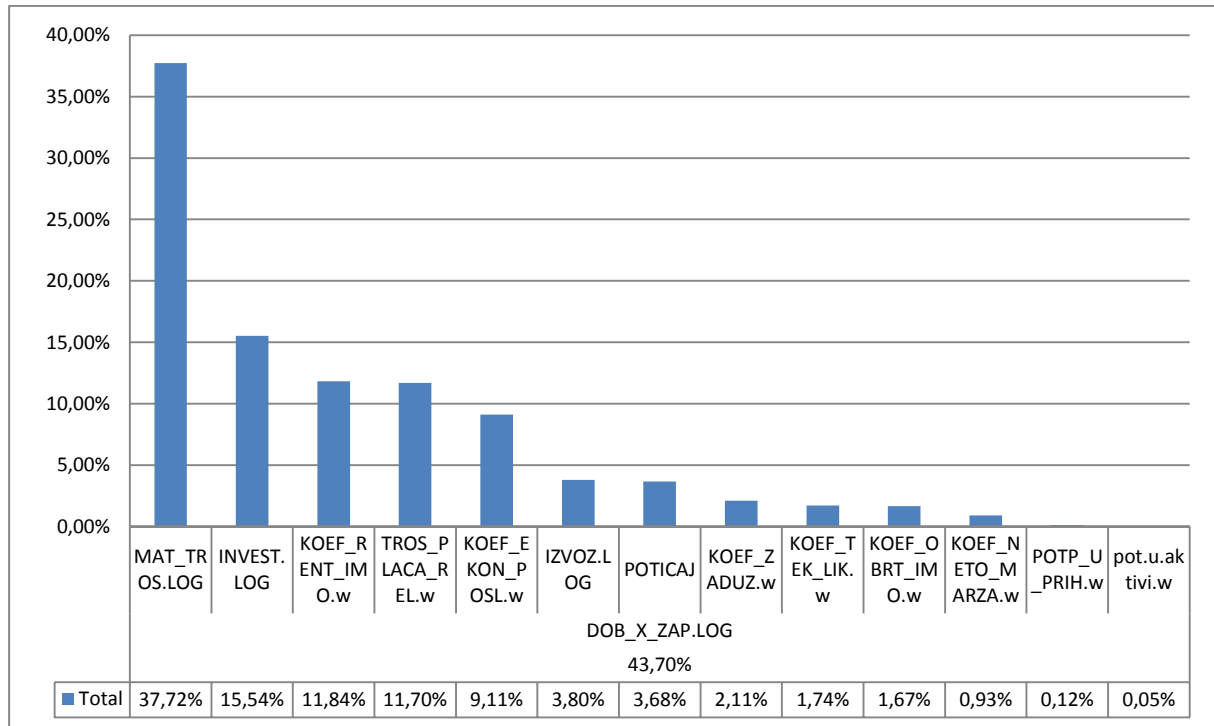
Grafikon 15. Relativni utjecaj na DOB_X_ZAP.LOG – balansirani panel: model 1

Izvor: Rad autorice

Na Grafikonu 16. prikazan je drugi model u kojem su također β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule. Od ukupno 43,7 posto modelom objašnjene varijance varijable `DOB_X_ZAP.LOG`, 0,05 posto varijance objašnjava iznos potpora u aktivni (pot.u.aktivi.w), a oko 3,68 posto činjenica da je poduzetnik u promatranom razdoblju primio potpore (POTICAJ), što je nešto više u odnosu na prvi model.

Grafikon 16. Relativni utjecaj na `DOB_X_ZAP.LOG` – balansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

U nastavku slijedi tablični prikaz regresija na **nebalansiranom panelu** za dvije „glavne“ nezavisne varijable `POTPORE.LOG` (modeli rednih brojeva *.1) i `pot.u.aktivi.w` (modeli rednih brojeva *.2).

Procjenjuje li se utjecaj subvencija samo na dijelu populacije balansirano panela, odnosno samo za godine kada su one isplaćene (nebalansirani panel), njihov utjecaj na financijske rezultate poduzetnika je značajniji u odnosu na balansirani panel.

Tablica 20. Nebalansirani panel: Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji¹⁵⁸

Natpisi stupaca	1.1		2.1		3.1		4.1		5.1		6.1		7.1		8.1		9.1		10.1			
	DOB GUB.LOG		KOEF_TEK_LIK.w		KOEF_ZADUZ.w		KOEF_EKON_POSL.w		KOEF_RENT_IMO.w		KOEF_OBRT_IMO.w		KOEF_NETO_MARZA.w		ZAP_SATI.w		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LOG			
Natpisi redaka	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p		
(Intercept)	-6,35	***			6,82	***			0,59	***			115,45	***			-0,39	***			0,49	***
KOEF_TEK_LIK.w	0,005935	*							-0,002696	***			0,15	***			0,000053	0,688			-0,004879	***
KOEF_ZADUZ.w	0,023785	0,275			-0,24	***			2,39	***			-0,085975	***			0,45	***			-0,072747	0,388
KOEF_EKON_POSL.w	0,073177	***			0,030376	***			0,005392	***			-0,000760	0,094			0,028846	***			-0,015141	.
KOEF_RENT_IMO.w	4,16	***			0,11	0,688			-1,95	***			45,34	***			-0,22	0,581			-3,58	***
KOEF_OBRT_IMO.w	0,11	***			-0,17	***			0,18	***			-0,13	0,094			0,012699	***			0,74	***
KOEF_NETO_MARZA.w	-0,003234	.			0,003105	0,437			-0,000363	0,388			0,063854	***			-0,000049	0,581			0,002266	**
POTPORE.LOG	0,15	***			-0,21	***			0,003988	0,266			0,32	***			0,001292	0,086			-0,12	***
TROS_PLACA_REL.w	0,81	***			-2,63	***			-0,44	***			-3,97	***			-0,001641	0,787			1,55	***
MAT_TROS.LOG	0,42	***			-0,32	***			-0,044241	***			-1,20	***			-0,000973	0,204			0,14	***
POTP_U_PRIH.w	-3,55	***			6,28	***			-0,18	***			-7,90	***			-0,095053	***			1,30	***
INVEST.LOG	0,073386	***			0,005789	0,567			0,002090	.			0,16	***			0,000779	**			-0,037011	***
IZVOZ.LOG	-0,009654	*			0,029198	*			0,002555	*			0,083519	***			-0,000673	**			-0,009485	***
N	28.249				28.250				28.250				28.250				28.250				28.249	
RMSE	3,61				9,38				0,99				20,79				0,21				1,59	
R ²	40,32%				3,23%				24,23%				23,14%				34,62%				14,31%	
aR ²	40,29%				3,20%				24,20%				23,11%				34,60%				14,28%	
																					0,66%	
																					51,84%	
																					57,44%	
																					42,19%	
																					42,16%	

Izvor: Rad autorice

¹⁵⁸ p <= 0.1 *p <= 0.05 **p <= 0.01 ***p <= 0.001; nebalansirani panel, logaritmirani novčani iznosi, ograničene netipične vrijednosti, jedna neovisna varijabla i jedna makroekonomska varijabla

Tablica 21. Nebalansirani panel: Modeli pot.u.aktivi + pokazatelji¹⁵⁹

Natpisi stupaca	1.2		2.2		3.2		4.2		5.2		6.2		7.2		8.2		9.2		10.2			
	DOBGUB.LOG		KOEF_TEK_LIK.w		KOEF_ZADUZ.w		KOEF_EKON_POSL.w		KOEF_RENT_IMO.w		KOEF_OBRT_IMO.w		KOEF_NETO_MARZA.w		ZAP_SATI.w		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LOG			
Natpisi redaka	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p		
(Intercept)	-6,15	***			5,26	***	0,64	***	118,03	***	-0,39	***	1,70	***	-2,72	**	-126,81	***	-3,83	***	-13,93	***
pot.u.aktivi.w	-0,52	***	-2,51	***	0,087501	*	4,71	***	-0,017373	*	3,99	***	3,09	***	-8,50	***	0,019995	0,758	-0,76	***		
KOEF_TEK_LIK.w	0,004450	0,053			-0,002633	***	0,15	***	0,000027	0,835	0,001125	0,179	0,007248	0,414	0,080085	***	-0,005469	***	0,003034	0,312		
KOEF_ZADUZ.w	0,027103	0,215	-0,24	***			2,38	***	-0,085895	***	0,30	***	-0,077754	0,356	0,69	***	-0,12	***	0,024640	0,387		
KOEF_EKON_POSL.w	0,073676	***	0,030888	***	0,005366	***			0,004512	***	-0,002206	***	0,028542	***	-0,006012	0,391	0,039363	***	0,066079	***		
KOEF_RENT_IMO.w	4,16	***	0,056057	0,835	-1,95	***	45,38	***			0,56	***	-0,14	0,722	-3,46	***	1,16	***	4,69	***		
KOEF_OBRT_IMO.w	0,13	***	0,056890	0,179	0,17	***	-0,55	***	0,013926	***			-0,13	.	-1,54	***	0,067001	***	0,15	***		
KOEF_NETO_MARZA.w	-0,002038	0,186	0,003257	0,414	-0,000387	0,356	0,063051	***	-0,000031	0,722	-0,001130	.			0,000856	0,935	0,003906	***	-0,002367	0,239		
TROS_PLACA_REL.w	1,18	***	-2,62	***	-0,45	***	-4,12	***	0,003599	0,548	0,27	***	-0,54	0,181	51,55	***	5,24	***	5,82	***		
MAT_TROS.LOG	0,51	***	-0,39	***	-0,043439	***	-1,11	***	-0,000098	0,884	0,000278	0,948	0,010758	0,813	9,02	***	0,78	***	1,11	***		
POTP_U_PRIH.w	-1,88	***	8,00	***	-0,26	***	-11,62	***	-0,064910	***	-4,60	***	-6,24	***	22,89	***	-0,56	***	-2,68	***		
INVEST.LOG	0,077625	***	-0,006487	0,519	0,002406	.	0,18	***	0,000789	**	-0,020281	***	0,005211	0,729	0,98	***	0,055007	***	0,12	***		
IZVOZ.LOG	-0,010447	*	0,032784	**	0,002454	.	0,077188	**	-0,000670	**	-0,009062	***	0,004068	0,766	0,24	***	0,005628	*	-0,003408	0,460		
N	28.249		28.250		28.250		28.250		28.250		28.250		28.250		28.249		28.249		28.249		28.249	
RMSE	3,62		9,37		0,99		20,77		0,21		1,32		13,98		24,49		2,04		4,73			
R ²	40,07%		3,35%		24,24%		23,23%		34,63%		40,86%		0,58%		50,03%		56,22%		41,81%			
aR ²	40,05%		3,31%		24,21%		23,21%		34,61%		40,84%		0,54%		50,01%		56,20%		41,78%			

Izvor: Rad autorice

¹⁵⁹ p <= 0.1 *p <= 0.05 **p <= 0.01 ***p <= 0.001; nebalansirani panel, logaritmirani novčani iznosi, ograničene netipične vrijednosti, jedna neovisna varijabla i jedna makroekonomska varijabla

U Tablici 20. **Nebalansirani panel: Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji** procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG (prihodi od subvencija) iznosi 0,15 uz signifikantnost veću od 99,9 posto (***) označava da je p-vrijednost $\leq 0,001$) za zavisnu varijablu DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja), dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan (-3,55), što upućuje na zaključak da prihodi od subvencija imaju pozitivan, a udio subvencija u prihodima negativan efekt na financijski rezultat razdoblja (dobit/gubitak). Zapažanja su istovjetna onima kod balansiranog panela, ali očekivano i značajnija jer panel prikazuje samo subvencionirane poduzetnike.

Ovim modelom objašnjeno je 40 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 40,32 posto), što je vrlo značajno, ali uz ostale čimbenike koji imaju utjecaj.

Prihodi od subvencija (POTPORE.LOG) imaju negativni utjecaj na drugu zavisnu varijablu – koeficijent tekuće likvidnosti (procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi -0,21), dok nezavisna varijabla subvencije u prihodima (POTP_U_PRIH) ima značajan pozitivan efekt (6,28) uz koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) 3,23 posto. Dakle, model objašnjava samo 3 posto varijance reziduala što je vrlo malo u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela¹⁶⁰. Može se zaključiti da relativni utjecaj subvencija u prihodima nije osobito značajan, niti je jedini čimbenik koji utječe na likvidnost.

Za zavisnu varijablu koeficijent zaduženosti procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi 0,003988, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan i iznosi -0,18, što implicira da činjenica da su poduzetnici primili subvencije ima vrlo mali pozitivan efekt na poslovanje subvencioniranih poduzetnika, dok udio subvencija u prihodima ima negativne konotacije na poslovanje poduzetnika.

Ovim modelom objašnjeno je gotovo 24 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 24,23 posto).

Nezavisna varijabla POTPORE.LOG također ima pozitivan utjecaj na zavisnu varijablu koeficijent ekonomičnosti poslovanja gdje procijenjeni β koeficijent iznosi 0,32, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan i iznosi -7,90, što objašnjava 23 posto varijance reziduala u modelu.

¹⁶⁰ Jedino je manji za zavisnu varijablu koeficijent neto marža.

Iz navedenog se može izvesti zapažanje da činjenica da su poduzetnici primili subvencije ima blagi pozitivni efekt na ekonomičnost poslovanja, dok subvencije u ukupnim prihodima očekivano imaju značajniji negativan efekt na ekonomičnost, odnosno uspješnost poslovanja promatranih poduzetnika (veliko oslanjanje poduzetnika na subvencije u poslovanju).

Također je pozitivan utjecaj i na zavisnu varijablu koeficijent rentabilnosti imovine gdje je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG 0,001292, a procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan -0,095053. Iz navedenih podataka može se zaključiti da su relativni utjecaji iznosa primljenih subvencija kao i činjenice da su poduzetnici primili subvencije blagog intenziteta (pozitivnog i negativnog) na ovu zavisnu varijablu, ali i da nisu jedini čimbenici koji utječu na njihove varijacije. Ovim modelom objašnjeno je 35 posto varijance reziduala (koeficijenti determinancije R^2 i korigirani koeficijenti determinancije iznose 34,62).

Za zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG je negativan i iznosi -0,12 dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH pozitivan i iznosi 1,30, što implicira da prihodi od subvencija imaju relativno pozitivan efekt na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine. Ujedno je koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) 14,28, odnosno model objašnjava 14 posto varijance reziduala, što upućuje na utjecaj i drugih čimbenika na ovu zavisnu varijablu.

Nezavisna varijabla POTPORE.LOG također ima pozitivan utjecaj na zavisnu varijablu koeficijent neto marža gdje procijenjeni β koeficijent iznosi 0,43, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan i iznosi značajnih -5,29, što objašnjava samo 0,7 posto varijance reziduala u modelu.

To znači da subvencije u ukupnim prihodima imaju relativno značajan negativan efekt na koeficijent neto marže kod vrlo malog broja poduzetnika i nisu jedini čimbenik koji utječe na zavisnu varijablu. Potonje bi zahtijevalo detaljniju analizu kako bi se utvrdili uzroci, što nije predmet analize u ovom radu.

Sljedeća zavisna varijabla na koju POTPORE.LOG imaju značajniji utjecaj je broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP SATI). Procijenjeni β koeficijent je značajan i iznosi 3,01, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan i također značajan -7,71, a što objašnjava visokih 51,84 posto varijance reziduala u modelu. To znači da subvencije u

ukupnim prihodima uz druge čimbenike u poduzeću imaju značajan efekt na promatranu zavisnu varijablu. Utjecaj je izraženiji u odnosu na balansirani panel.

Za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG iznosi 0,21, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan i iznosi -1,93, što objašnjava 57,44 posto varijance reziduala u modelu. Dakle, činjenica da su poduzetnici primili subvencije pozitivno utječe na poslovanje, dok subvencije u ukupnim prihodima imaju negativan efekt na zavisnu varijablu novostvorena vrijednost (uz druge čimbenike u poduzeću). Zapažanja su slična onima na balansiranom panelu, a kao što je već elaborirano, najvjerojatniji razlozi su velika ovisnost promatranih poduzetnika o državnoj pomoći i neefikasnosti u poslovanju.

Relativni udio plaća u ukupnim prihodima (TROS_PLACA_REL.w) je također značajan (4,85) za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost što implicira na zaključak da su troškovi plaća relativno povećani u odnosu na ostvareni prihod, a time i novostvorenu vrijednost. Zapažanja su slična onima na balansiranom panelu.

Model objašnjava 57 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 57,42) i nisu jedini čimbenici koji utječu na zavisnu varijablu novostvorena vrijednost.

Slična su zapažanja i za zavisnu varijablu dobit po zaposlenom. Kao i kod balansiranog panela, zavisna varijabla DOB_X_ZAP.LOG prati trend zavisne varijable broj zaposlenih temeljem sati rada. Procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG je pozitivan (0,25), dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan (-5,29) iz čega se može izvesti sličan zaključak, tj. da su subvencije dobivali poduzetnici s relativno većim brojem zaposlenih i da su prihodi od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika imali relativno negativan utjecaj na poslovanje poduzetnika zbog većeg učešća bruto plaća u ukupnim troškovima kao i neefikasnog poslovanja poduzetnika.

Ovaj model objašnjava 42 posto varijance reziduala što je također značajno u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela, ali i upućuje na to da postoje i drugi čimbenici koji utječu na navedenu varijablu (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije 42,16 posto).

U Tablici 21. **Nebalansirani panel: Modeli pot.u.aktivni + pokazatelji** prikazane su regresije za drugu nezavisnu varijablu pot.u.aktivni i pripadajući pokazatelji.

Za zavisnu varijablu DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja) zapažanja su slična onima na balansiranom panelu – **Balansirani panel: Modeli pot.u.aktivni + pokazatelji** (Tablica 45.). U ovom slučaju procijenjeni su β koeficijenti uz varijable pot.u.aktivni (-0,52) i POTP_U_PRIH (-1,88) također negativni, ali značajnijeg intenziteta. Navedeno upućuje na isti zaključak kako veći udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika ima negativan efekt na financijski rezultat razdoblja (dobit/gubitak) što može biti posljedica možebitnih strukturnih neravnoteža u aktivni prouzrokovanih povećanim učešćem subvencija, uz ostale probleme u poslovanju.

Model objašnjava 44 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznosi 43,98).

Za zavisnu varijablu koeficijent tekuće likvidnosti procijenjeni β koeficijent uz varijablu pot.u.aktivni također je negativan (-2.51), dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG pozitivan i izrazito značajan (8,00), ali uz vrlo nizak koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije), samo 3,35. Iz navedenog se može zaključiti da model objašnjava samo 3 posto varijance reziduala te da prihodi od subvencija u ukupnim приходima imaju značajnu ulogu na utjecaj koeficijenta tekuće likvidnosti, dok udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika imaju manje značajan, ali negativan efekt.

Sljedeća zavisna varijabla na koju pot.u.aktivni + pokazatelji imaju značajniji negativni utjecaj je broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP SATI). Procijenjeni β koeficijent iznosi -8,50, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH pozitivan i izrazito značajan (22,89), što objašnjava visokih 50,03 posto varijance reziduala u modelu. To znači da subvencije u ukupnim приходima uz druge čimbenike u poduzeću imaju značajan efekt na promatranu zavisnu varijablu. Zapažanja su ista kao i kod balansiranog panela, ali je utjecaj daleko izraženiji jer se promatraju samo subvencionirani poduzetnici.

Slijedi nekoliko zavisnih varijabli na koje *pot-u-aktivni* imaju pozitivan utjecaj, a koje su kod balansiranog panela bile negativne.

Relativno najveći pozitivan utjecaj imaju na zavisnu varijablu koeficijent ekonomičnosti poslovanja (4,71). Međutim, iako je efekt prihoda od subvencija pozitivan na aktivni poduzetnika, ipak nema značajnijeg utjecaja na njezinu promjenu, dok subvencije u приходima zbog svoje volatilnosti imaju u pravilu negativan efekt na pokazatelje jer se ti poduzetnici u pravilu oslanjaju na pomoć države u svojem poslovanju. Ovaj model objašnjen

je s 23 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 23,21), što je u odnosu na ostale zavisne varijable iz modela značajno. Bez obzira na to što upućuje na postojanje i drugih čimbenika koji utječu na navedenu varijablu, ne može se zanemariti izrazito visoki utjecaj nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima na zavisnu varijablu koeficijent ekonomičnosti poslovanja.

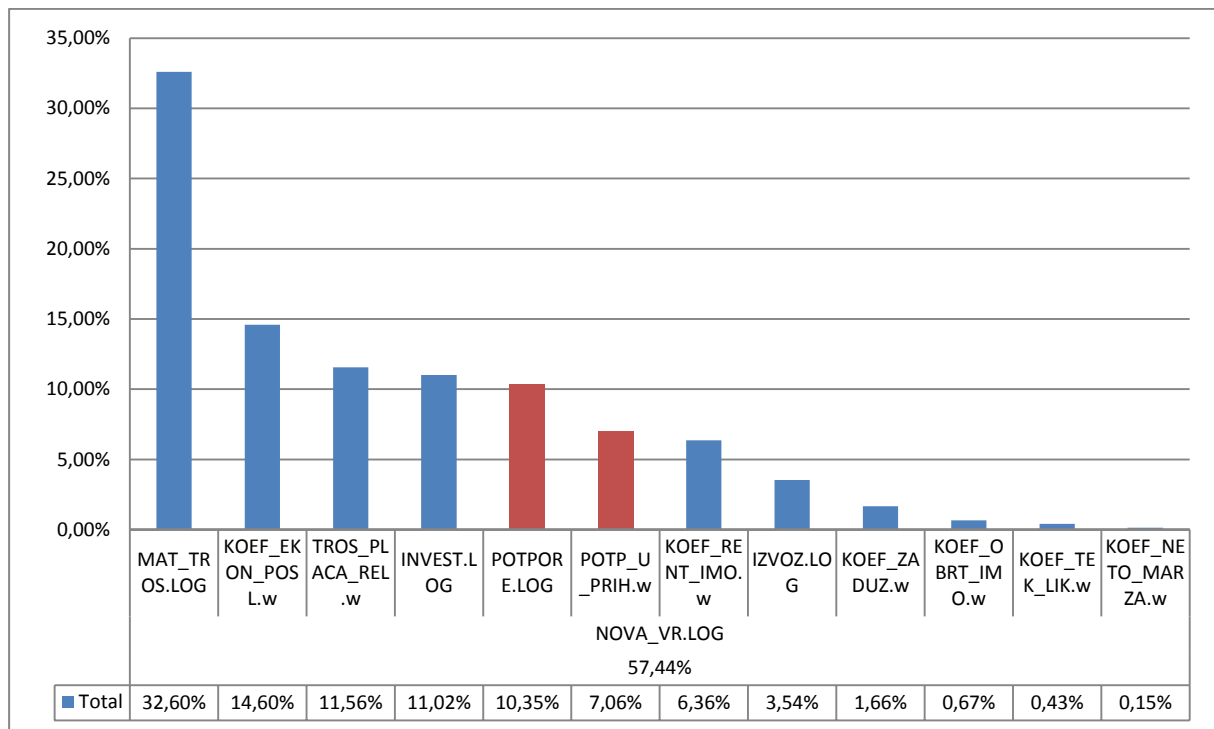
Slijedi koeficijent obrtaja imovine na koji pot.u.aktivni također imaju pozitivan utjecaj, a gdje je procijenjeni β koeficijent 3,99, a uz varijablu POTP_U_PRIH negativan efekt (-4,60), što objašnjava 41 posto varijance reziduala (koeficijent determinancije R^2 i korigirani koeficijent determinancije iznose 40,86). To znači da udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika ima pozitivan efekt, a subvencije u ukupnim prihodima negativni efekt na varijacije zavisne varijable koeficijent obrtaja imovine poduzetnika, ali nisu jedini čimbenici koji imaju utjecaj.

Sljedeća zavisna varijabla je koeficijent neto marža na koju nezavisna varijabla pot.u.aktivni ima pozitivan utjecaj, odnosno procijenjeni β koeficijent uz tu varijablu iznosi 3,09, dok je procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH negativan i značajan (-6,24), što objašnjava samo 0,58 posto varijance reziduala u modelu. Navedeni odnosi impliciraju da udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika ima pozitivan efekt, a subvencije u ukupnim prihodima negativan efekt na zavisnu varijablu koeficijent neto marža, uz djelovanje ostalih čimbenika u poduzeću.

Slijede grafički prikazi rezultata multivarijatne analize **temeljenih na nebalansiranom panelu** za oba modela, za iste zavisne varijable kao u balansiranom panelu.

Na primjeru prvog modela iz Tablice 20. za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost (NOVA_VR.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG vidljivo je da su β koeficijenti za sve varijable modela različiti od nule. Od ukupno 57,44 posto modelom objašnjene varijance varijable NOVA_VR.LOG, oko 10,35 posto varijance objašnjava iznos primljenih potpora (POTPORE.LOG).

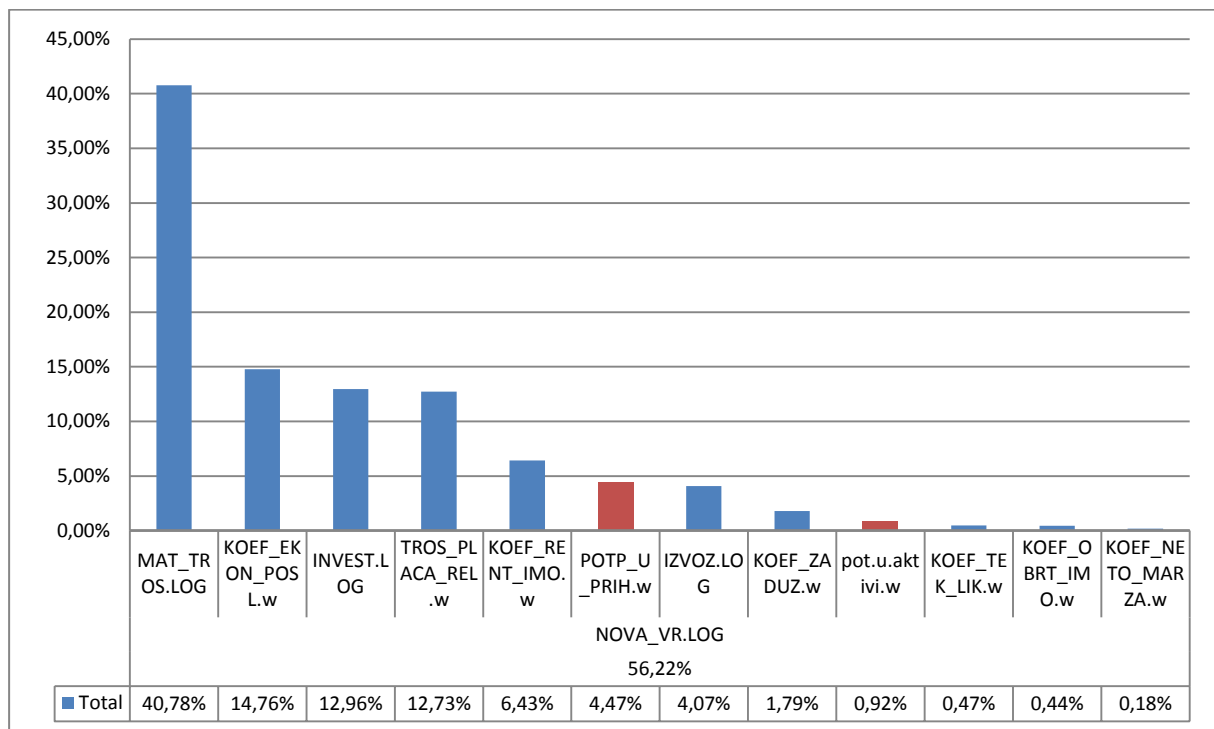
Grafikon 17. Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – nebalansirani panel: model 1

Izvor: Rad autorice

Drugi model iste varijable prikazan Grafikonom 18. pokazuje da su također svi β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule. Od ukupno 56,22 posto modelom objašnjene varijance varijable NOVA_VR.LOG, oko 0,92 posto varijance objašnjava iznos potpora u aktivi (pot.u.aktivi.w), a oko 4,47 posto POTP_U_PRIH.

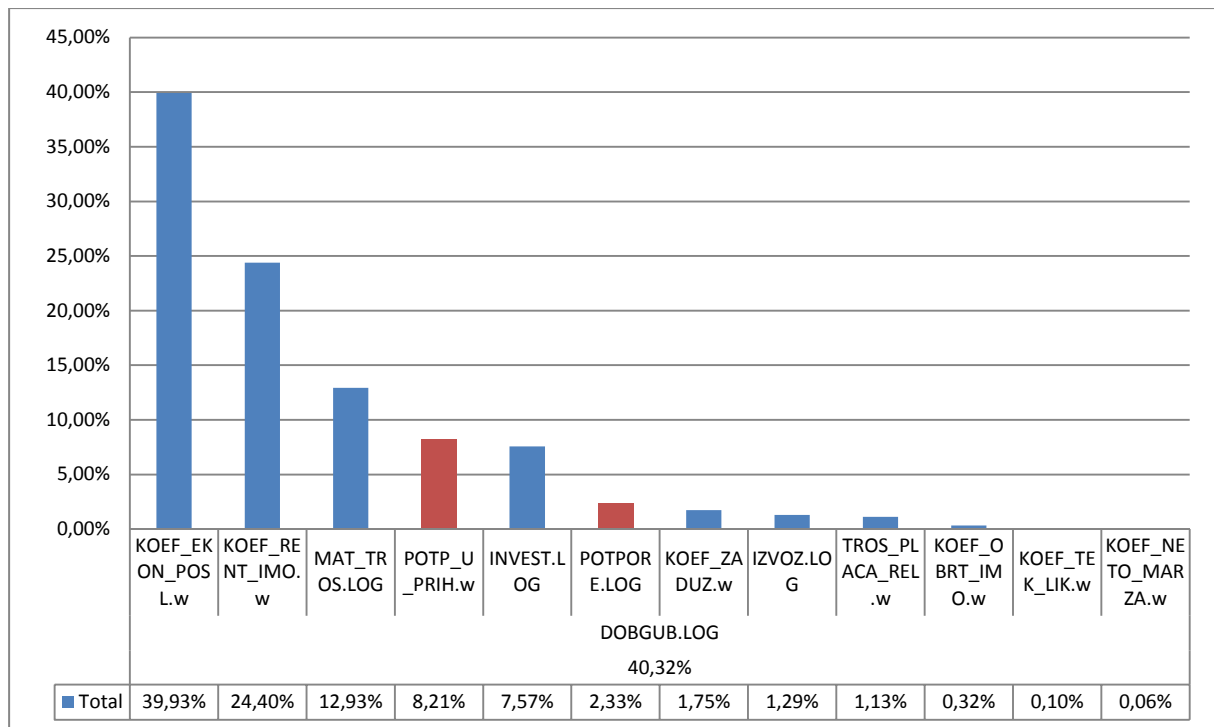
Grafikon 18. Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – nebalansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

U nastavku Grafikonom 19. prikazan je prvi modeli za zavisnu varijablu dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG. Vidljivo je da su β koeficijenti za sve varijable modela različiti od nule. Od ukupno 40,32 posto modelom objašnjene varijance varijable DOBGUB.LOG, oko 2,33 posto varijance objašnjava iznos primljenih potpora (POTPORE.LOG). Može se zaključiti da subvencije imaju utjecaju na novostvorenu vrijednost uz utjecaj drugih čimbenika na poslovanje poduzetnika.

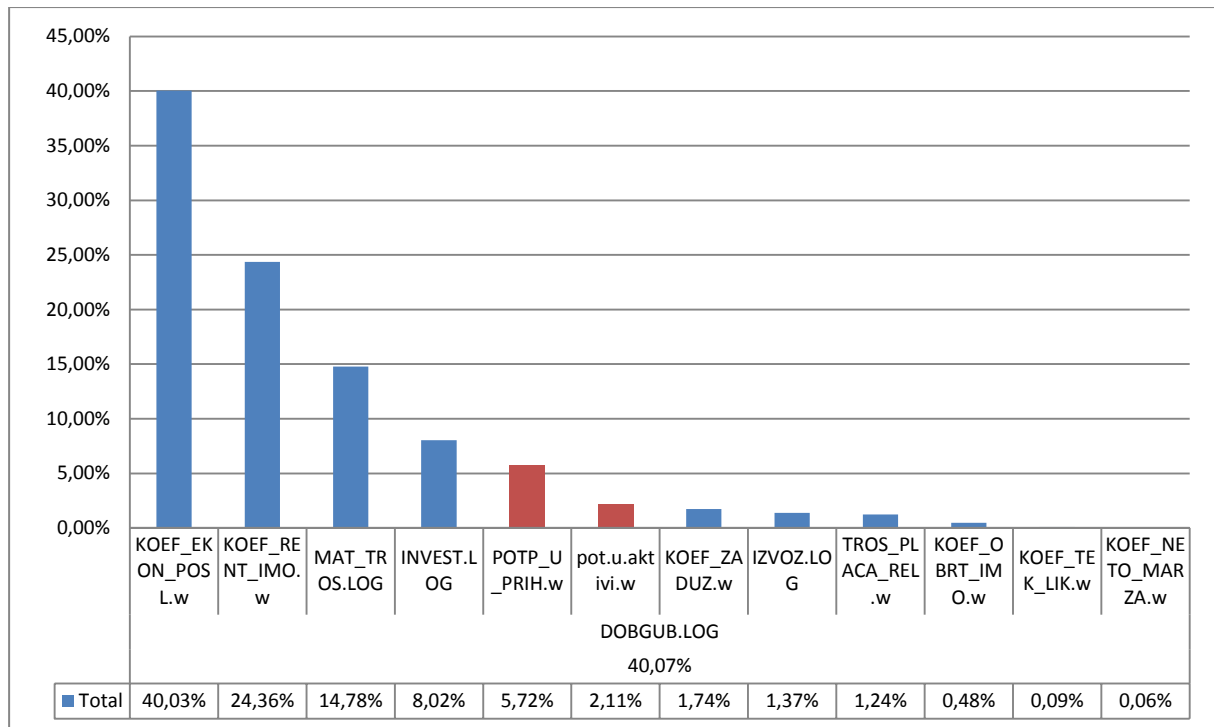
Grafikon 19. Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – nebalansirani panel: model 1

Izvor: Rad autorice

Drugi model iste varijable (Grafikon 20.) pokazuje da su također svi β koeficijenti za sve varijable modela značajno različiti od nule. Od ukupno 40,07 posto modelom objašnjene varijance varijable DOBGUB.LOG, oko 2,11 posto varijance objašnjava iznos potpora u aktivi (pot.u.aktivi.w), a oko 5,72 posto POTP_U_PRIH. To znači da prihodi od subvencija u ukupnim prihodima uz ostale čimbenike imaju utjecaj na dobit/gubitak razdoblja.

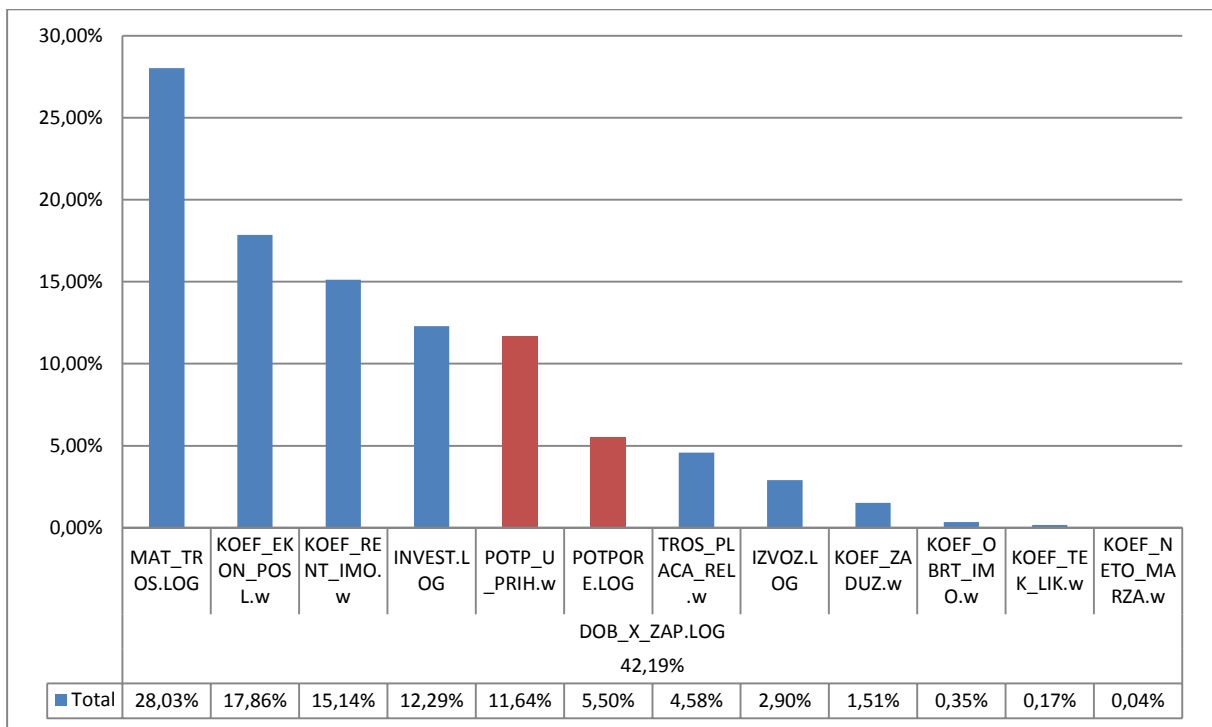
Grafikon 20. Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – nebalansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

Kao i kod balansirano panela, prvi model (Grafikon 21.) za zavisnu varijablu `DOB_X_ZAP.LOG` i nezavisnu varijablu `POTPORE.LOG` β koeficijenti su za sve varijable modela različiti od nule. Od ukupno 42,19 posto modelom objašnjene varijance varijable `DOB_X_ZAP.LOG`, oko 5,5 posto varijance objašnjava iznos primljenih potpora (`POTPORE.LOG`), dok `POTP_U_PRIH` objašnjavaju 11,64 posto. Utjecaj ovih varijabli na varijancu varijable `DOB_X_ZAP.LOG` je izraženiji na nebalansiranom panelu u odnosu na balansirani.

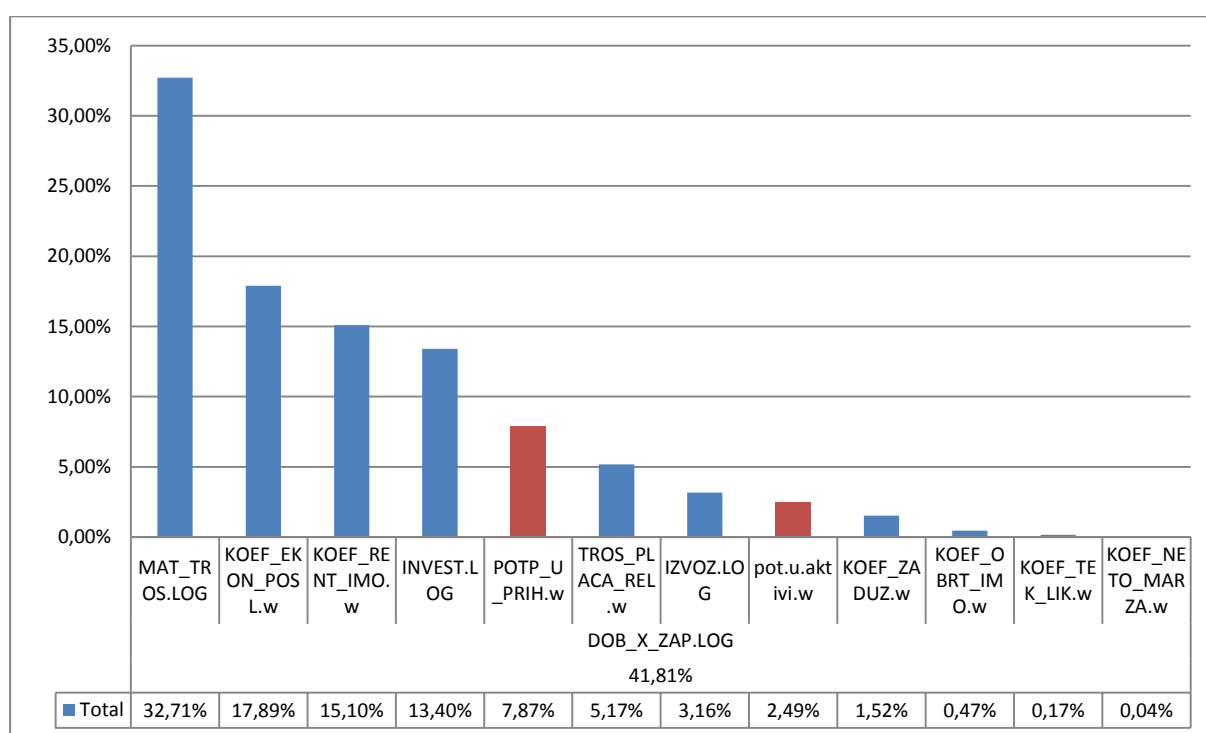
Grafikon 21. Relativni utjecaj na `DOB_X_ZAP.LOG` – nebalansirani panel: model 1

Izvor: Rad autorice

Drugi model iste varijable prikazan u Grafikonu 22. pokazuje da su također svi β koeficijenti za sve varijable modela različiti od nule. Modelom je objašnjeno 41,81 posto varijance varijable DOB_X_ZAP.LOG. Procijenjeni β koeficijent uz varijablu potpore u aktivi iznose 2,49 posto, dok za varijablu POTPORE.LOG 7,87. Može se izvesti zaključak da su subvencije dobivali poduzetnici s relativno većim brojem zaposlenih te da subvencije nisu imale značajniji utjecaj na aktivu poduzetnika.

Grafikon 22. Relativni utjecaj na DOB_X_ZAP.LOG – nebalansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

Uvidom u rezultate regresijske analize može se primijetiti kako se važnost subvencija značajno razlikuje s obzirom na izabranu zavisnu varijablu.

Naime, u modelima sa zavisnom varijablom dobit/gubitak razdoblja, te pogotovo ostvarenjem novostvorene vrijednosti, postotak objašnjenja kretanja zavisne varijable vrlo je visok. Kada je riječ o utjecajima subvencija na varijable likvidnosti, zaduženosti i rentabilnosti, taj učinak je značajno manji. S druge strane, ako se analiziraju regresijski koeficijenti, uočavaju se izrazito visoki i statistički značajni koeficijenti učinaka subvencija na dobit, novostvorenu vrijednost te zaposlenost, *što izravno dokazuje glavnu hipotezu rada.*

Jednako tako, u većini slučajeva varijable vezane za efikasnost poslovanja bilježe pozitivnu ovisnost o subvencijama. Očekivano, udio subvencija u prihodima poduzeća negativno i signifikantno utječe na ostvarenje dobiti i novostvorene vrijednosti, što jasno daje do znanja da pretjerana ovisnost o njima ne samo da nema povoljne učinke na poslovanje poduzetnika, već predstavlja pogrešnu alokaciju sredstava u širem smislu.

Na sljedećim tablicama prikazane su regresije koje objašnjavaju utjecaj neovisne varijable POTPORE.w na svih deset zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima dodavanjem makroekonomskih i indikatorskih varijabli kako bi se provjerila stabilnost procjena koeficijenata regresije nezavisnih varijabli. Osim navedenih varijabli u regresijsku analizu uključene su i pomoćne varijable¹⁶¹ radi filtriranja podataka i procjene utjecaja nezavisnih varijabli na određene podskupove poduzetnika (veličina, djelatnost, oblik vlasništva).

U Tablici 22. prikazan je **modeli koji se koristi samo jednom neovisnom varijablom i BDP_P makrovarijablom**. Na primjeru ovoga modela za jednu neovisnu varijablu POTPORE.w koja predstavlja iznos primljenih državnih subvencija i jednu makroekonomsku varijablu BDP_P koja predstavlja realnu godišnju stopu promjene BDP-a u postotku prikazan je osnovno načelo interpretacije rezultata modela. U modelu POTPORE.w + BDP_P procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.w iznosi 0.32 uz signifikantnost veću od 99,9 posto (***) označava da je p-vrijednost ≤ 0.001) za zavisnu varijablu DOBGUB.w (dobit/gubitak razdoblja). Drugim riječima, prema rezultatima ovoga modela, na 1 kunu subvencija može se očekivati povećanje dobiti ili smanjenje gubitka razdoblja za 32 lipe. Konstanta (intercept) je 136.000 i predstavlja modelsku procjenu očekivane dobiti poduzetnika bez subvencija od države. Dodatno se može očekivati i da bi porast BDP-a za 1 posto mogao povećati dobit (smanjiti gubitak) poduzetnika za oko 9.000 kuna. Međutim, koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) iznosi 0.007, odnosno model objašnjava tek 0,7 posto varijance reziduala i samo su mali dio ukupnih čimbenika koji utječu na varijancu. Drugim riječima, iznos subvencija od države i rast BDP-a, iako statistički značajnog utjecaja, nisu jedini čimbenici koji utječu na varijancu dobiti/gubitka razdoblja poduzetnika.

¹⁶¹ Opisane u poglavlju 4.2. Definicija uzorka istraživanja i opis varijabli

Budući da cilj ovoga istraživanja nije pronalaženje modela koji će procijeniti i kvantificirati promjene financijskih rezultata poduzetnika, *nego samo ispitati postoji li utjecaj potpora na financijske rezultate, već se i prema rezultatima ovoga univarijatnog modela može pouzdano tvrditi da ta povezanost postoji, neovisno o koeficijentu determinancije.*

Tablica 22. Modeli POTPORE.w + BDP_P

sub.set	bp.svi.w
X	POTPORE.w

Row Labels	Column Labels																			
	1.1 DOBGUB.w		1.2 KOEK_KIZ.w		1.3 KOEK_TEK_LIK.w		1.4 KOEK_ZADUZ.w		1.5 KOEK_EKON_POSL.w		1.6 KOEK_RENT_IMO.w		1.7 KOEK_DOB_ZAP.w		1.8 KOEK_OBRT_IMO.w		1.9 KOEK_NETO_MARZA.w		1.10 ZAP_SATI.w	
	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p
(Intercept)																				
procjena	136.071,18 ***		0,12 ***		7,05 ***		1,18 ***		102,07 ***		-0,03 ***		111.586,26 ***		1,58 ***		-33,17 ***		8,17 ***	
std.err.	1.171,87		0,000326		0,04		0,005758		0,09		0,000944		309,87		0,003040		0,41		0,03	
POTPORE.w																				
procjena	0,32 ***		6,50E-08 ***		-0,000003 ***		-4,31E-07 ***		0,000001		3,73E-08 ***		-0,06 ***		-2,09E-07 ***		0,000024 ***		0,000030 ***	
std.err.	0,006647		1,85E-09		2,36E-07		3,27E-08		4,83E-07		5,36E-09		0,001758		1,72E-08		0,000002		1,71E-07	
BDP_P																				
procjena	9.132,83 ***		0,01 ***		0,07 ***		-0,02 ***		0,60 ***		0,005592 ***		1.238,96 ***		0,02 ***		0,45 **		-0,005527	0,523
std.err.	335,73		0,000093		0,01		0,001650		0,02		0,000271		88,78		0,000871		0,12		0,008655	
N	425.957		425.957		425.957		425.957		425.957		425.957		425.957		425.957		425.957		425.957	
RMSE	758.573,70		0,21		26,92		3,73		55,11		0,61		200.588,01		1,97		264,29		19,56	
R ²	0,007		0,033		0,000		0,001		0,001		0,001		0,003		0,001		0,000		0,068	
aR ²	0,007		0,033		0,000		0,001		0,001		0,001		0,003		0,001		0,000		0,068	

P <= 0.1 *p <= 0.05 **p <= 0.01 ***p <= 0.001; balansirani panel, ograničene netipične vrijednosti, jedna neovisna varijabla i jedna makroekonomska varijabla

Izvor: Rad autorice

Bitno je napomenuti da ovo istraživanje ima određene nedostatke koji se ogledaju ponajprije u odabiru makroekonomske varijable odnosno ispitivanju značaja utjecaja godišnje stope promjene BDP-a na financijsku uspješnost subvencioniranih poduzetnika, a ne na razini pojedinog sektora, gdje bi se zasigurno dobili kvalitetniji rezultati. No s obzirom na nemogućnost prikupljanja podataka o bruto dodanim vrijednostima pojedinog sektora, ali i zbog nepoklapanja sektorskih potpora s nomenklaturom djelatnosti (strukturni lom zbog promjene nacionalne klasifikacije djelatnosti), prišlo se analizi na razini države, gdje se zbog relativno malih vrijednosti subvencija njihov značaj u odnosu na druge varijable umanjio. No i u takvim okolnostima pojedini su se modeli pokazali značajnim čime se omogućilo da se barem stekne određena slika o utjecaju prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika.

Dodaju li se u model i **indikatorske varijable** (Tablica 23.), β koeficijent uz varijablu POTPORE.w postaje manji i iznosi oko 0.09 (također uz signifikantnost veću od 99,9 posto), a koeficijent determinancije raste na 9,8 posto. Neke indikatorske varijable postaju signifikantne što znači da je varijabla dobit/gubitak razdoblja poduzetnika u velikoj mjeri određena pripadnošću grani djelatnosti (F, L: građevinarstvo i nekretnine; F, M: stručne, znanstvene i tehničke usluge), veličini poduzeća (velika poduzeća) i obliku vlasništva (državna poduzeća).

Daljnijim proširenjem modela makroekonomskim varijablama (uključujući i BDP_P), procjena β koeficijenta uz POTPORE.w je stabilna, što pokazuje da su ostali vanjski utjecaji odvojeni od utjecaja državnih subvencija na dobit/gubitak razdoblja (Tablica 24.). Kao što je navedeno, u analizi učinaka subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika od velike je važnosti uzeti u obzir i relativni udio državnih subvencija u poduzeću. Naime, bez takvog postupka mogu se donijeti pogrešni zaključci ako se veliki udio prihoda poduzeća, koji izvorište ima u javnim sredstvima (subvencije), poveže s ostvarenjem dobiti.

U praksi je situacija obično sasvim drugačija, pogotovo kada je riječ o državnim poduzećima. Država im kompenzira ostvarene gubitke. Dok je u mnogim slučajevima takva mjera opravdana, to je upitno u slučaju privatnih poduzeća gdje se ne ostvaruju širi društveni interesi. Rezultati provedene analize nedvojbeno pokazuju negativne učinke subvencioniranja poduzeća koja imaju relativno veći udio subvencija u aktivima.

Tablica 23. Modeli POTPORE.w + indikatorske varijable

sub.set bp.svi.w.d
X POTPORE.w

Row Labels	Column Labels		1.2		1.3		1.4		1.5		1.6		1.7		1.8		1.9		1.10	
	1.1 DOBGUB.w beta	p	KOEF_KIZ.w beta	p	KOEF_TEK_LIK.w beta	p	KOEF_ZADUZ.w beta	p	KOEF_EKON_POSL.w beta	p	KOEF_RENT_IMO.w beta	p	KOEF_DOB_ZAP.w beta	p	KOEF_OBRT_IMO.w beta	p	KOEF_NETO_MARZA.w beta	p	ZAP_SATI.w beta	p
(Intercept)																				
procjena	59.735,18	***	0,15	***	6,72	***	1,25	***	97,25	***	-0,048345	***	118.109,41	***	1,13	***	-37,90	***	4,70	***
std.err.	7.082,97		0,002084		0,26		0,036455		0,53		0,005980		1.944,44		0,019072		2,58		0,12	
POTPORE.w																				
procjena	0,090674	***	4,94E-08	***	-0,000002	***	-2,55E-07	***	0,000002	**	3,23E-08	***	-0,037280	***	3,06E-08	0,096	0,000013	***	0,000008	***
std.err.	0,006823		2,01E-09		2,53E-07		3,51E-08		5,15E-07		5,76E-09		0,001873		1,84E-08		0,000002		1,20E-07	
C																				
procjena	67.099,10	***	-0,020419	***	-1,53	***	-0,23	***	5,11	***	0,034367	***	-35.707,67	***	0,26	***	22,05	***	6,00	***
std.err.	7.660,96		0,002254		0,28		0,039429		0,58		0,006468		2.103,11		0,020628		2,79		0,13	
D.E																				
procjena	108.489,80	***	-0,024178	***	-0,77	0,139	-0,19	*	2,43	.	-0,000567	0,962	1.509,30	0,694	0,059409	0,115	-9,05	0,076	4,02	***
std.err.	13.989,05		0,004116		0,52		0,071999		1,06		0,011811		3.840,31		0,037667		5,09		0,25	
F.L																				
procjena	-13.595,05	0,076	-0,019935	***	4,82	***	0,12	*	-7,57	***	-0,025964	***	53.180,73	***	0,009536	0,644	-46,93	***	0,58	***
std.err.	7.659,85		0,002254		0,28		0,039424		0,58		0,006467		2.102,81		0,020625		2,79		0,13	
G																				
procjena	69.859,86	***	-0,040048	***	-0,97	**	-0,023120	0,541	3,70	***	0,011068	0,075	-16.449,18	***	0,67	***	12,21	***	-0,039848	0,758
std.err.	7.356,94		0,002165		0,27		0,037865		0,56		0,006211		2.019,65		0,019809		2,68		0,13	
H.J																				
procjena	83.834,08	***	-0,031846	***	-0,36	0,229	-0,18	***	9,29	***	0,038864	***	-7.619,85	**	0,47	***	16,27	***	0,98	***
std.err.	8.036,28		0,002364		0,30		0,041361		0,61		0,006785		2.206,14		0,021639		2,93		0,14	
I																				
procjena	-99.246,81	***	0,011279	***	1,68	***	0,22	***	-3,46	***	-0,020700	*	-5.103,94	.	0,52	***	-17,39	***	1,61	***
std.err.	8.718,03		0,002565		0,32		0,044870		0,66		0,007360		2.393,30		0,023474		3,17		0,15	
K.M																				
procjena	91.638,12	***	-0,064396	***	1,40	***	-0,31	***	18,72	***	0,085471	***	686,48	0,741	0,44	***	15,07	***	-1,13	***
std.err.	7.572,47		0,002228		0,28		0,038974		0,57		0,006393		2.078,82		0,020390		2,76		0,13	
N.U																				
procjena	1.027,74	0,898	-0,020165	***	-0,40	0,180	0,29	***	3,75	***	-0,017093	.	-13.604,82	***	0,98	***	10,04	**	1,66	***
std.err.	8.003,97		0,002355		0,30		0,041195		0,60		0,006758		2.197,27		0,021552		2,91		0,14	
Srednji																				
procjena	1.046.441,20	***	0,081815	***	-3,80	***	-0,50	***	2,21	***	0,050931	***	-59.979,60	***	-0,26	***	27,83	***	73,55	***
std.err.	7.118,69		0,002094		0,26		0,036638		0,54		0,006010		1.954,24		0,019168		2,59		0,13	
Veliki																				
procjena	1.873.510,30	***	0,067171	***	-3,89	***	-0,44	***	3,89	***	0,039608	**	-41.010,71	***	-0,32	***	23,38	***	98,58	***
std.err.	12.784,39		0,003761		0,47		0,065798		0,97		0,010793		3.509,61		0,034423		4,66		0,23	
Drž.																				
procjena	-441.468,75	***	-0,056147	***	0,34	0,344	-0,27	***	-3,51	***	-0,015363	0,064	-59.614,80	***	-0,28	***	17,91	***	12,05	***
std.err.	9.807,99		0,002886		0,36		0,050480		0,74		0,008281		2.692,52		0,026409		3,57		0,17	
N	425.947		425.947		425.947		425.947		425.947		425.947		425.947		425.947		425.947		425.947	
RMSE	723.064,78		0,21		26,83		3,72		54,59		0,61		198.497,88		1,95		263,30		12,73	
R ²	0,098		0,016		0,007		0,004		0,020		0,004		0,024		0,022		0,008		0,605	
aR ²	0,098		0,016		0,007		0,004		0,020		0,004		0,024		0,022		0,008		0,605	

. p <= 0.1 *p <= 0.05 **p <= 0.01 ***p <= 0.001; balansirani panel, ograničene netipične vrijednosti, jedna neovisna varijabla i indikatorske varijable

Tablica 24. Modeli POTPORE.w + indikatorske + makroekonomske varijable

sub.set X		bp.svi.w.dm POTPORE.w																					
Column Labels		1.1 DOBGUB.w		1.2 KOEf_KIZ.w		1.3 KOEf_TEK_LIK.w		1.4 KOEf_ZADUZ.w		1.5 KOEf_EKON_POSL.w		1.6 KOEf_RENT_IMO.w		1.7 KOEf_DOB_ZAP.w		1.8 KOEf_OBR_T_IMO.w		1.9 KOEf_NETO_MARZA.w		1.10 ZAP_SATI.w			
Row Labels	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p	beta	p			
(Intercept)																							
procjena	74.201,02		***	0,096557	***	6,56	***	1,01	***	97,58	***	-0,025170		116.904,87	***	1,06	***	-30,28	***	5,37	***		
std.err.	14.358,87			0,004089		0,53		0,073475		1,08		0,012089		3.944,89		0,038712		5,24		0,25			
POTPORE.w																							
procjena	0,090016	***	4,79E-08	***	-0,000002	***	-2,37E-07	***	0,000002	**	3,04E-08	***	-0,036975	***	3,13E-08	0,088	0,000013	***	0,000008	***	0,000000	***	
std.err.	0,006811		1,94E-09		2,53E-07		3,49E-08		5,14E-07		5,73E-09		0,001871		1,84E-08		0,000002		1,20E-07				
BDP_P																							
procjena	-1.019,67	0,776	0,055970	***	0,50	**	0,049587	*	0,67		0,003028	0,316	2.443,17		0,054153	***	-2,25	0,086	-0,42	***	0,063207	***	
std.err.	3.584,60		0,001021		0,13		0,018342		0,27		0,003018		984,82		0,009664		1,31						
EUR_Avg_P																							
procjena	-1.396.496,76	0,056	6,21	***	75,27	*	23,18	***	-3,44	0,950	-1,17	0,057	582.062,61	*	6,96	**	-728,81	*	-73,43	***			
std.err.	731.664,44		0,21		27,19		3,74		55,26		0,62		201.014,20		1,97		266,84		12,90				
HR_U_EUHR																							
procjena	26.667,73		-0,081398	***	-1,51	*	-0,74	***	1,56	0,099	0,039688	***	-12.773,50	**	-0,19	***	14,97	*	1,38	***			
std.err.	12.496,43		0,063559		0,46		0,063944		0,94		0,010521		3.433,21		0,033691		4,56		0,22				
Infli																							
procjena	-6.159,48	0,243	0,026055	***	0,24	0,227	0,18	***	-0,29	0,472	-0,009106		2.158,71	0,136	0,054947	**	-4,11		-0,39	***			
std.err.	5.277,04		0,001503		0,20		0,027003		0,40		0,004443		1.449,79		0,014227		1,92		0,093050				
IZVOZ_U_BDP_P																							
procjena	-560.710,70	0,110	2,10	***	37,57	*	10,03	***	-4,70	0,859	-0,66		246.678,74		2,58	*	-373,29	*	-29,23	***			
std.err.	351.006,33		0,099968		13,05		1,80		26,51		0,30		96.433,90		0,95		128,01		6,19				
NEZAP_P																							
procjena	-91.304,24	0,055	-0,10	***	-8,07	***	0,002412	0,992	-9,93	*	-0,083896		-73.544,50	***	-0,11	0,406	42,06		2,22	*			
std.err.	47.579,93		0,013551		1,77		0,24		3,59		0,040059		13.071,90		0,13		17,35		0,84				
USD_Avg_P																							
procjena	-35.843,93	0,203	0,039126	***	2,18		2,91		-8,17	**	-0,33	***	44.594,31		0,34	***	-12,55	0,222	-2,36	***			
std.err.	28.155,46		0,008019		1,05		0,14		2,13		0,023705		7.735,30		0,075908		10,27		0,50				
UVOZ_U_BDP_P																							
procjena	397.575,32	0,245	-3,23	***	-39,73	*	-4,77	*	-21,89	0,396	-0,047833	0,868	-194.265,11		-2,92	*	290,40		32,05	***			
std.err.	341.762,98		0,097335		12,70		1,75		25,81		0,29		93.894,42		0,92		124,64		6,03				
ZAPOSL_P																							
procjena	427.020,50	**	-1,20	***	-26,02	***	0,72	0,226	-15,41	0,078	-0,14	0,142	-67.733,70		-0,73		104,22		11,66	***			
std.err.	115.812,15		0,032984		4,30		0,59		8,75		0,097506		31.817,71		0,31		42,24		2,04				
C																							
procjena	66.967,23	***	-0,020723	***	-1,52	***	-0,23	***	5,09	***	0,033996	***	-35.646,39	***	0,26	***	22,00	***	6,00	***			
std.err.	7.647,27		0,002178		0,28		0,039131		0,58		0,006438		2.100,98		0,020617		2,79		0,13				
D.E																							
procjena	110.144,00	***	-0,021203	***	-0,77	0,136	-0,21	*	2,57		0,002138	0,856	1.400,83	0,715	0,060465	0,108	-8,78	0,085	4,02	***			
std.err.	13.964,19		0,003977		0,52		0,071455		1,05		0,011757		3.836,46		0,037648		5,09		0,25				
F.L																							
procjena	-13.814,05	0,071	-0,020380	***	4,83	***	0,13	*	-7,60	***	-0,026528	***	53.261,66	***	0,009700	0,638	-47,00	***	0,57	***			
std.err.	7.646,18		0,002178		0,28		0,039126		0,58		0,006438		2.100,68		0,020614		2,79		0,13				
G																							
procjena	69.618,83	***	-0,040533	***	-0,97	**	-0,017701	0,638	3,68	***	0,010472	0,090	-16.367,97	***	0,68	***	12,13	***	-0,041982	0,746			
std.err.	7.343,81		0,002092		0,27		0,037578		0,55		0,006183		2.017,60		0,019799		2,68		0,13				
H.J																							
procjena	83.683,40	***	-0,032167	***	-0,35	0,235	-0,17	***	9,28	***	0,038433	***	-7.550,90	**	0,47	***	16,22	***	0,98	***			
std.err.	8.021,93		0,002285		0,30		0,041048		0,61		0,006754		2.203,91		0,021627		2,93		0,14				
I																							
procjena	-99.435,30	***	0,010884	***	1,68	***	0,23	***	-3,48	***	-0,021202	*	-5.028,25		0,52	***	-17,45	***	1,61	***			
std.err.	8.702,46		0,002478		0,32		0,044531		0,66		0,007327		2.390,87		0,023462		3,17		0,15				
K.M																							
procjena	91.390,36	***	-0,064886	***	1,40	***	-0,31	***	18,70	***	0,084853	***	770,65	0,711	0,44	***	15,00	***	-1,13	***			
std.err.	7.558,95		0,002153		0,28		0,038679		0,57		0,006364		2.076,71		0,020379		2,76		0,13				
N.U																							
procjena	811,71	0,919	-0,020592	***	-0,39	0,186	0,29	***	3,72	***	-0,017650	*	-13.525,79	***	0,98	***	9,97	**	1,66	***			
std.err.	7.989,68		0,002275		0,30		0,040883		0,60		0,006727		2.195,05		0,021540		2,91		0,14				
Srednji																							
procjena	1.045.156,42	***	0,079580	***	-3,78	***	-0,48	***	2,10	***	0,047980	***	-59.700,23	***	-0,26	***	27,51	***	73,54	***			
std.err.	7.106,29		0,002024		0,26		0,036363		0,54		0,005983		1.952,35		0,019159		2,59		0,13				
Veliki																							
procjena	1.871.921,78	***	0,065849	***	-3,87	***	-0,42	***	3,79	***	0,037210	**	-40.925,29	***	-0,32	***	23,11	***	98,57	***			
std.err.	12.761,67		0,003635		0,47		0,065302		0,96		0,010744		3.506,08		0,034406		4,65		0,23				
Drži																							
procjena	-444.274,18	***	-0,061302	***	0,35	0,341	-0,23	***	-3,75	***	-0,019658		-59.504,23	***	-0,28	***	17,49	***	12,04	***			
std.err.	9.791,06		0,002789		0,36		0,050101		0,7														

Tablica 25. Multivarijatna analiza – sažetak utjecaja nezavisnih varijabli na objašnjavanje varijance zavisnih iskazan relativnim doprinosima u prilagođenom koeficijentu determinacije i predznakom koeficijenta regresije

Relative impact Zavisna varijabla	model.r br	r2	Nezavisna varijabla (predznak estimatora)				Ukupni zbroj
			POTPORE.LO G	pot.u.aktivi. w	POTICA J	POTP_U_PRIH .w	
ZAP_SATI.w	8.1	31,83 %	8,10% (+)		3,71% (+)	0,77% (-)	12,58%
	8.2	30,66 %		0,04% (-)	5,19% (+)	0,07% (+)	5,31%
DOB_X_ZAP.LOG	10.1	43,79 %	1,77% (+)		3,10% (+)	0,48% (-)	5,35%
	10.2	43,70 %		0,05% (-)	3,68% (+)	0,12% (-)	3,85%
NOVA_VR.LOG	9.1	61,14 %	1,17% (+)		1,93% (+)	0,11% (-)	3,22%
	9.2	61,09 %		0,04% (-)	2,25% (+)	0,02% (+)	2,32%
DOBGUB.LOG	1.1	44,03 %	0,83% (+)		1,30% (+)	0,30% (-)	2,43%
	1.2	43,98 %		0,04% (-)	1,56% (+)	0,09% (-)	1,69%
KOEK_TK_LIK.w	2.1	8,35%	0,52% (+)		2,31% (-)	0,06% (-)	2,89%
	2.2	8,34%		0,05% (+)	2,45% (-)	0,03% (-)	2,53%
KOEK_OBRT_IMO.w	6.1	13,31 %	0,44% (-)		0,09% (-)	0,33% (+)	0,87%
	6.2	15,10 %		10,84% (+)	0,21% (-)	3,12% (-)	14,17%
KOEK_NETO_MARZ A.w	7.1	9,33%	0,21% (-)		0,85% (+)	0,12% (+)	1,17%
	7.2	9,34%		0,09% (+)	0,88% (+)	0,16% (+)	1,13%
KOEK_ZADUZ.w	3.1	34,81 %	0,07% (+)		0,14% (-)	0,02% (-)	0,24%
	3.2	34,82 %		0,06% (-)	0,16% (-)	0,03% (+)	0,25%
KOEK_RENT_IMO.w	5.1	37,49 %	0,03% (-)		0,08% (+)	0,01% (-)	0,12%
	5.2	37,49 %		0,02% (+)	0,09% (+)	0,02% (-)	0,13%
KOEK_EKON_POSL. w	4.1	16,84 %	0,01% (+)		0,03% (-)	0,03% (-)	0,07%
	4.2	16,85 %		0,02% (-)	0,03% (-)	0,02% (+)	0,07%
ZAP_SATI.w.d	11.1	0,86%	10,22% (+)		0,98% (-)	0,87% (-)	12,07%
	11.2	0,79%		0,52% (-)	0,66% (+)	0,14% (-)	1,32%

Izvor: Rad autorice

Iz sažetog prikaza multivarijantne analize (Tablica 25.), odnosno iz sažetka utjecaja nezavisnih varijabli na objašnjavanje varijance zavisnih varijabli iskazanih relativnim doprinosom u prilagođenom koeficijentu determinancije i predznakom koeficijenta regresije može se iznijeti nekoliko važnih zapažanja:

- Prvo, poduzeća s većim udjelom subvencija u ukupnim prihodima manje su aktivna i efikasna, a kriteriji za ostvarivanje efikasnosti su ekonomičnost i rentabilnost. Kako je u tržišnim gospodarstvima temeljni kriterij ostvarivanja efikasnosti rentabilnost, to znači da ako je stopa rentabilnosti zadovoljavajuća, poduzeće posluje efikasno. Međutim, kako je udio subvencija u ukupnim prihodima najizraženiji kod velikih i srednje velikih poduzeća u državnom vlasništvu i u korelaciji je s određenim gospodarskim sektorima, dobivena zapažanja su očekivana (spašavanje radnih mjesta i „gubitaša“). Nadalje, subvencije poduzetnicima pokazuju relativno značajan pozitivan utjecaj na profitabilnost poduzetnika (dobit/gubitak razdoblja, novostvorenu vrijednost i na dobit * zaposleni), kao i utjecaj njihova relativnog iznosa na aktivnosti, čime je izravno **dokazana hipoteza H1**¹⁶².
- Apsolutni iznos subvencija¹⁶³ najviše utječe na relativno povećanje zaposlenosti o čemu detaljnije u nastavku.
- Učešće *potpora u aktivni* pozitivno utječe na aktivnost (veći udio subvencija u aktivni povećava koeficijent obrtaja imovine) poduzetnika, ali istovremeno viši udio subvencija u poslovnim prihodima upućuje na slabiju aktivnost poduzetnika (smanjuje koeficijent obrtaja imovine).
- Negativan učinak (negativan predznak estimatora) indikatora dodjele subvencija poduzetniku (varijabla POTICAJ, „očišćena“ od utjecaja apsolutnog i/ili relativnog iznosa subvencija) na pokazatelj likvidnosti poduzetnika (KOEFLIKV.w) upućuje na činjenicu da su subvencije tražili i dobivali ih ponajprije poduzetnici slabije likvidnosti.
- Na ostale pokazatelje poslovanja poduzeća subvencije nisu imale značajan utjecaj. Ipak, relativni koeficijenti determinacije za subvencije nisu dominirajući u odnosu na učinke ostalih poslovnih inputa na financijsko poslovanje poduzetnika, pa se ne može tvrditi da subvencije imaju značajniji pozitivni efekt na poslovanje cijeloga

¹⁶² Rezultati su u skladu s istraživanjima Leibenstein (1966) i Bergstrom (1998) koji su također zaključili da apsolutni iznos subvencija najviše utječe na povećanje profitabilnosti.

¹⁶³ Logaritamska transformacija iznosa subvencija

gospodarskog sektora poduzeća, već su oni tek marginalni. Razlozi tome leže u relativno niskom udjelu subvencija u ukupnim prihodima (< 1 %) i malom broju poduzetnika kojima su subvencije dodijeljene (< 10 %) što je vidljivo iz podataka u Tablici 25.

Međutim, procjenjuju li se utjecaji subvencija samo na dijelu populacije balansirano panela, samo za godine kada su subvencije isplaćene (=> nebalansirani panel: uvjet da su POTPORE > 0), njihov utjecaj na financijske rezultate poduzetnika je značajniji.

Rezultati **multivarijatne analize na nebalansiranom panelu** (samo za poduzetnike i godine kada su subvencije primljene) prikazani su na sljedećoj tablici za dvije „glavne“ nezavisne varijable: POTPORE.LOG (modeli rednih brojeva *.1) i pot.u.aktivi.w (modeli rednih brojeva *.2).

Tablica 26. Multivarijatna analiza samo za poduzetnike i godine kada su poticaji primljeni – nebalansirani panel

Relative impact Zavisna varijabla	model.rbr		Nezavisna varijabla (predznak estimatora)			
	r2		POTPORE.LOG	pot.u.aktivi.w	POTP_U_PRIH.w	Ukupno
KOEf_NETO_MARZA.w	7.1	0,66%	22,70% (+)		29,69% (-)	52,39%
	7.2	0,58%		15,24% (+)	33,76% (-)	49,00%
ZAP_SATI.w	8.1	51,84%	18,78% (+)		3,74% (-)	22,51%
	8.2	50,03%		1,13% (-)	1,74% (+)	2,88%
NOVA_VR.LOG	9.1	57,44%	10,35% (+)		7,06% (-)	17,41%
	9.2	56,22%		0,92% (+)	4,47% (-)	5,40%
KOEf_OBRT_IMO.w	6.1	14,31%	5,82% (-)		4,63% (+)	10,45%
	6.2	40,86%		63,11% (+)	15,38% (-)	78,50%
DOB_X_ZAP.LOG	10.1	42,19%	5,50% (+)		11,64% (-)	17,14%
	10.2	41,81%		2,49% (-)	7,87% (-)	10,37%
KOEf_TEK_LIK.w	2.1	3,23%	5,13% (-)		36,04% (+)	41,17%
	2.2	3,35%		6,51% (-)	34,58% (+)	41,09%
DOBGUB.LOG	1.1	40,32%	2,33% (+)		8,21% (-)	10,54%
	1.2	40,07%		2,11% (-)	5,72% (-)	7,83%
KOEf_ZADUZ.w	3.1	24,23%	0,53% (+)		0,38% (-)	0,91%
	3.2	24,24%		4,40% (+)	0,99% (-)	5,39%
KOEf_EKON_POSL.w	4.1	23,14%	0,43% (+)		1,53% (-)	1,96%
	4.2	23,23%		0,40% (+)	1,65% (-)	2,06%
KOEf_RENT_IMO.w	5.1	34,62%	0,15% (+)		1,84% (-)	1,99%
	5.2	34,63%		0,74% (-)	1,51% (-)	2,25%

Izvor: Rad autorice

Najveći pozitivni utjecaji subvencija vidljivi su u pokazateljima profitabilnosti (izraženi kroz KOEF_NET_MARZA.w 22,7 posto, NOVA_VR.LOG 10,35 posto), te zaposlenosti

(ZAP_SATI.w 18,78 posto) i njihove kombinacije (DOB_X_ZAP.LOG 5,5 posto). Na poslovnu aktivnost mjerenu koeficijentom obrtaja imovine (KOEf_OBRT_IMO.w 5,82 posto) najviše je utjecao relativni udio subvencija u aktivi (pot.u.aktivi.w). Navedena zapažanja upućuju na zaključak da visina dodijeljenih subvencija poduzetnicima utječe na njihovu uspješnost čime je **potvrđena hipoteza H1**.

Iz provedenog istraživanja može se uvidjeti i da prihodi od subvencija imaju uglavnom pozitivan efekt na financijske rezultate poslovanja poduzetnika (DOBGUB.LOG), dok udio subvencija u prihodima ima uglavnom negativan efekt na financijsko poslovanje promatranih poduzetnika iz čega se može zaključiti da što je veća ovisnost poslovanja o subvencijama, financijski rezultati poslovanja su lošiji. Takva poduzeća su manje efikasna (koeficijenti ekonomičnosti i rentabilnosti niski) i ostvaruju manji dio prihoda iz redovnog poslovanja (prodaje) jer se velikim dijelom oslanjaju na prihode od subvencija, pa taj rezultat nije neočekivan.

Visoka pozitivna korelacija s brojem zaposlenih, uz istovremeno zanemariv utjecaj na povećanje broja zaposlenih¹⁶⁴ (**potvrđena hipoteza H3**), također pokazuje da su veće iznose subvencija dobivala poduzeća s većim brojem zaposlenih (velika i srednje velika poduzeća).

Iako je relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) na varijablu promjene zaposlenih (ZAP_SATI.w) relativno visok (oko 10 posto), POTPORE.LOG objašnjavaju manje od 1 posto varijance za sve analizirane uzorke (za balansirani panel oko 0,1 posto, za nebalansirani oko 0,04 posto) te se ne može pouzdano tvrditi da subvencije utječu na povećanje broja zaposlenosti.

Nadalje, relativni koeficijenti determinancije za subvencije nisu dominirajući u odnosu na učinke ostalih poslovnih inputa na financijsko poslovanje poduzetnika, pa se ne može tvrditi da subvencije imaju značajniji pozitivan učinak na poslovanje cijelog sektora poduzeća, već su učinci tek marginalni.

¹⁶⁴ Ali ne u poduzećima koja imaju veći udio subvencija u aktivi.

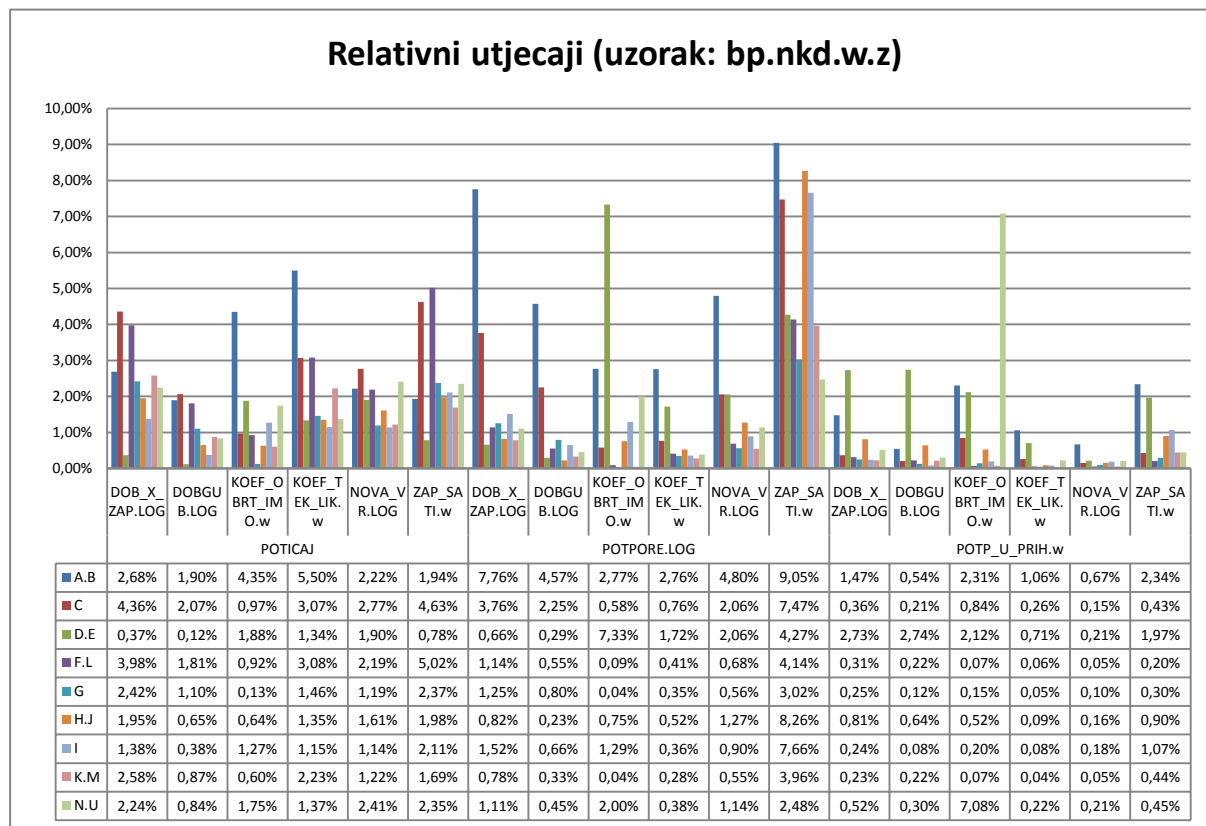
4.3 Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema gospodarskim djelatnostima

U nastavku se analizira utjecaj prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema gospodarskim djelatnostima na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika. Zavisne i nezavisne varijable korištene su s ograničenim netipičnim vrijednostima (.w) ili su logaritmirane (.log). Podaci o iznosima, strukturi i kretanju promatranih financijskih pokazatelja za oba modela na balansiranom i nebalansiranom panelu prikazani su grafički i tablično. Signifikantnost koeficijenata regresije na razini većoj od 99,9 posto (p-vrijednost < 0,1 posto) za zavisne varijable i modele uključene u ostatak analiza (temeljeno na rezultatima univarijatne i multivarijatne analize) su:

- DOB_X_ZAP.LOG (dobit/gubitak razdoblja x broj zaposlenih temeljem sati rada)
- DOBGUB.LOG (dobit/gubitak razdoblja)
- KOEF_OBRT_IMO.w (koeficijent obrtaja ukupne imovine)
- KOEF_TEK_LIK.w (koeficijent tekuće likvidnosti)
- NOVA_VR.LOG (novostvorena vrijednost)
- ZAP_SATI.w broj zaposlenih temeljem sati rada).

4.3.1 Balansirani panel

Tablica 27. Balansirani panel, cijeli uzorak: model 1

Izvor: Rad autorice

Rezultati za balansirani panel pokazuju da je relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) na broj zaposlenih temeljem sati rada (*ZAP_SATI*) najviši u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A, B: 9,05 posto), zatim u djelatnostima prijevoza, skladišta i telekomunikacija (H, J: 8,28 posto) i prerađivačkoj industriji (C: 7,47 posto), te na *DOB_X_ZAP.LOG* (dobit/gubitak razdoblja x broj zaposlenih temeljem sati rada) u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A, B; 7,76 posto) i prerađivačkoj industriji (C: 3,76 posto).

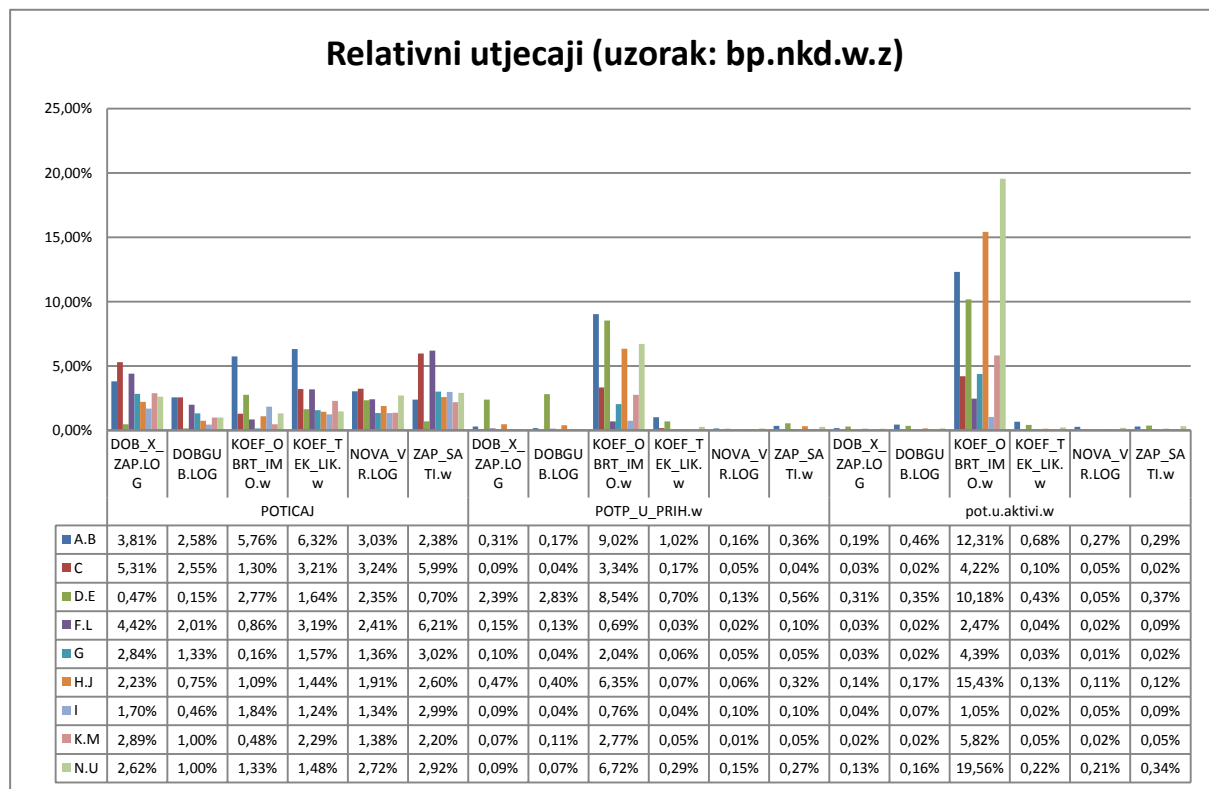
Relativni utjecaj subvencija na *DOBGUB.LOG* (dobit/gubitak razdoblja) također je najizraženiji u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A, B: 4,57 posto) i prerađivačkoj industriji (C: 2,25 posto).

Na ostale djelatnosti subvencije su imale relativno slabiji ili zanemariv relativni utjecaj.

Ako se promatra i relativni utjecaj druge „pomoćne“ nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH.w) u balansiranom panelu, može se konstatirati da su

imale najveći relativni utjecaj na koeficijent obrtaja ukupne imovine, kao pokazatelj aktivnosti poduzeća, u administrativnim, javnim i ostalim uslugama (N, U: 7,08 posto).

Tablica 28. Balansirani panel, cijeli uzorak: model 2

Izvor: Rad autorice

Tablica 28. prikazuje drugi model na balansiranom panelu za nezavisnu varijablu *pot.u.aktivi.w*.

Rezultati pokazuju da je relativni utjecaj potpora u aktivi na koeficijent obrtaja imovine izrazito visok u administrativnim, javnim i ostalim uslugama (N, U: 19,56 posto), djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 15,43 posto) te djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A, B: 12,31 posto).

Na ostale djelatnosti potpore u aktivi nisu imale značajniji utjecaj.

Relativni utjecaj druge „pomoćne“ nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH.w) također je najviši za koeficijent obrtaja ukupne imovine, ali u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A, B: 9,02 posto), djelatnosti energetika i vode (D, E: 8,54 posto), te administrativnim, javnim i ostalim uslugama (N, U: 6,72 posto).

U nastavku je iznesen sažeti prikaz glavnih varijabli modela prema gospodarskim djelatnostima i njihov utjecaj na zavisne varijable.

Tablica 29. Sažetak glavnih varijabli modela prema djelatnostima i njihov utjecaj na zavisne varijable

Utjecaji potpora po granama djelatnosti (bp.nkd.w.z)																
NKD	Iter.	Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla		KOEK_TEK_LIK.w		ZAP_SATL.w		DOBGUB.LOG		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LOG			
			KOEK_OBRT_IMO.w		Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj
			Estimator	Relativni utjecaj												
A.B	1	POTPORE.LOG	-0,013	2,8%	0,017	2,8%	0,638	9,0%	0,077	4,6%	0,079	4,8%	0,148	7,8%		
		POTICAJ	-0,267	4,4%	-2,610	5,5%	-3,502	1,9%	0,234	1,9%	0,266	2,2%	0,060	2,7%		
		POTP_U_PRIH.w	-0,372	2,3%	3,440	1,1%	-21,689	2,3%	-2,106	0,5%	-2,297	0,7%	-4,776	1,5%		
	2	pot.u.aktivi.w	3,477	12,3%	-6,051	0,7%	-3,695	0,3%	1,070	0,5%	0,330	0,3%	0,658	0,2%		
		POTICAJ	-0,380	5,8%	-2,405	6,3%	-0,327	2,4%	0,585	2,6%	0,642	3,0%	0,765	3,8%		
		POTP_U_PRIH.w	-2,680	9,0%	7,423	1,0%	-6,996	0,4%	-1,253	0,2%	-0,961	0,2%	-2,287	0,3%		
C	1	POTPORE.LOG	-0,006	0,6%	0,073	0,8%	1,024	7,5%	0,068	2,3%	0,034	2,1%	0,109	3,8%		
		POTICAJ	-0,102	1,0%	-0,705	3,1%	1,050	4,6%	0,306	2,1%	0,308	2,8%	0,701	4,4%		
		POTP_U_PRIH.w	-0,944	0,8%	-8,090	0,3%	-35,613	0,4%	-3,456	0,2%	-1,583	0,2%	-6,308	0,4%		
	2	pot.u.aktivi.w	4,284	4,2%	1,216	0,1%	-2,539	0,0%	-0,782	0,0%	0,441	0,1%	-0,711	0,0%		
		POTICAJ	-0,129	1,3%	-0,525	3,2%	3,640	6,0%	0,480	2,6%	0,393	3,2%	0,977	5,3%		
		POTP_U_PRIH.w	-4,140	3,3%	-6,509	0,2%	0,247	0,0%	-0,633	0,0%	-0,745	0,1%	-2,197	0,1%		
D.E	1	POTPORE.LOG	-0,021	7,3%	-0,010	1,7%	0,934	4,3%	0,006	0,3%	0,023	2,1%	0,029	0,7%		
		POTICAJ	-0,039	1,9%	-0,136	1,3%	-7,812	0,8%	-0,234	0,1%	0,289	1,9%	-0,159	0,4%		
		POTP_U_PRIH.w	-0,130	2,1%	-4,359	0,7%	-44,738	2,0%	-3,965	2,7%	-0,088	0,2%	-5,696	2,7%		
	2	pot.u.aktivi.w	2,296	10,2%	-0,023	0,4%	3,729	0,4%	1,281	0,4%	-0,591	0,0%	1,794	0,3%		
		POTICAJ	-0,130	2,8%	-0,181	1,6%	-3,743	0,7%	-0,209	0,1%	0,391	2,3%	-0,033	0,5%		
		POTP_U_PRIH.w	-1,996	8,5%	-4,593	0,7%	-24,501	0,6%	-4,585	2,8%	0,824	0,1%	-6,063	2,4%		
F.L	1	POTPORE.LOG	-0,005	0,1%	0,158	0,4%	0,743	4,1%	0,043	0,6%	0,039	0,7%	0,066	1,1%		
		POTICAJ	0,086	0,9%	-2,029	3,1%	2,540	5,0%	0,570	1,8%	0,573	2,2%	1,113	4,0%		
		POTP_U_PRIH.w	-0,269	0,1%	-6,065	0,1%	-8,232	0,2%	-3,956	0,2%	-0,823	0,1%	-5,216	0,3%		
	2	pot.u.aktivi.w	3,588	2,5%	-1,022	0,0%	-8,926	0,1%	0,227	0,0%	-1,377	0,0%	-0,379	0,0%		
		POTICAJ	0,063	0,9%	-1,768	3,2%	3,780	6,2%	0,638	2,0%	0,641	2,4%	1,221	4,4%		
		POTP_U_PRIH.w	-2,467	0,7%	-2,641	0,0%	10,260	0,1%	-3,331	0,1%	0,678	0,0%	-3,823	0,1%		
G	1	POTPORE.LOG	0,004	0,0%	0,039	0,3%	0,442	3,0%	0,065	0,8%	0,026	0,6%	0,082	1,3%		
		POTICAJ	-0,071	0,1%	-0,562	1,5%	0,490	2,4%	0,273	1,1%	0,246	1,2%	0,625	2,4%		
		POTP_U_PRIH.w	-0,670	0,1%	-4,724	0,0%	-12,221	0,3%	-2,809	0,1%	-1,532	0,1%	-4,757	0,3%		
	2	pot.u.aktivi.w	4,542	4,4%	3,780	0,0%	-0,523	0,0%	-0,891	0,0%	-0,380	0,0%	-0,866	0,0%		
		POTICAJ	-0,073	0,2%	-0,499	1,6%	1,303	3,0%	0,395	1,3%	0,294	1,4%	0,778	2,8%		
		POTP_U_PRIH.w	-5,351	2,0%	-7,827	0,1%	-1,722	0,1%	-0,406	0,0%	-0,558	0,0%	-1,994	0,1%		
H.J	1	POTPORE.LOG	-0,021	0,8%	0,113	0,5%	1,038	8,3%	0,002	0,2%	0,027	1,3%	0,007	0,8%		
		POTICAJ	-0,085	0,6%	-0,458	1,3%	-1,899	2,0%	0,212	0,6%	0,278	1,6%	0,515	1,9%		
		POTP_U_PRIH.w	0,675	0,5%	-1,311	0,1%	-15,796	0,9%	-2,650	0,6%	-0,810	0,2%	-4,503	0,8%		
	2	pot.u.aktivi.w	2,900	15,4%	2,748	0,1%	-5,264	0,1%	-0,182	0,2%	-0,239	0,1%	0,317	0,1%		
		POTICAJ	-0,141	1,1%	-0,197	1,4%	0,585	2,6%	0,216	0,7%	0,343	1,9%	0,531	2,2%		
		POTP_U_PRIH.w	-3,742	6,3%	-2,644	0,1%	13,490	0,3%	-2,364	0,4%	0,095	0,1%	-4,789	0,5%		
I	1	POTPORE.LOG	-0,040	1,3%	0,089	0,4%	1,388	7,7%	0,068	0,7%	0,060	0,9%	0,110	1,5%		
		POTICAJ	-0,259	1,3%	-0,417	1,2%	-1,043	2,1%	0,014	0,4%	0,248	1,1%	0,275	1,4%		
		POTP_U_PRIH.w	0,424	0,2%	-2,776	0,1%	-43,581	1,1%	-1,777	0,1%	-2,646	0,2%	-3,832	0,2%		
	2	pot.u.aktivi.w	4,058	1,1%	-1,744	0,0%	-4,225	0,1%	2,256	0,1%	2,000	0,1%	1,894	0,0%		
		POTICAJ	-0,362	1,8%	-0,226	1,2%	1,826	3,0%	0,142	0,5%	0,359	1,3%	0,490	1,7%		
		POTP_U_PRIH.w	-3,137	0,8%	0,437	0,0%	-8,158	0,1%	-1,625	0,0%	-2,531	0,1%	-2,463	0,1%		
K.M	1	POTPORE.LOG	-0,003	0,0%	0,101	0,3%	0,401	4,0%	0,046	0,3%	0,037	0,5%	0,061	0,8%		
		POTICAJ	0,064	0,6%	-1,182	2,2%	-0,184	1,7%	0,322	0,9%	0,207	1,2%	0,731	2,6%		
		POTP_U_PRIH.w	-0,253	0,1%	1,375	0,0%	-8,490	0,4%	-2,667	0,2%	-0,865	0,1%	-3,889	0,2%		
	2	pot.u.aktivi.w	2,894	5,8%	-1,303	0,1%	-2,034	0,1%	0,401	0,0%	-0,056	0,0%	0,230	0,0%		
		POTICAJ	0,046	0,5%	-1,020	2,3%	0,448	2,2%	0,393	1,0%	0,264	1,4%	0,824	2,9%		
		POTP_U_PRIH.w	-3,671	2,8%	4,941	0,0%	2,043	0,0%	-2,190	0,1%	-0,055	0,0%	-2,918	0,1%		
N.U	1	POTPORE.LOG	-0,023	2,0%	0,025	0,4%	0,355	2,5%	0,041	0,5%	0,031	1,1%	0,071	1,1%		
		POTICAJ	0,186	1,7%	-0,005	1,4%	0,271	2,3%	0,188	0,8%	0,388	2,4%	0,392	2,2%		
		POTP_U_PRIH.w	3,750	7,1%	2,137	0,2%	-6,826	0,4%	-2,252	0,3%	-0,931	0,2%	-3,831	0,5%		
	2	pot.u.aktivi.w	4,539	19,6%	-1,696	0,2%	-5,927	0,3%	-1,127	0,2%	-0,885	0,2%	-1,166	0,1%		
		POTICAJ	0,123	1,3%	0,047	1,5%	0,960	2,9%	0,269	1,0%	0,448	2,7%	0,529	2,6%		
		POTP_U_PRIH.w	-6,488	6,7%	6,212	0,3%	12,539	0,3%	0,926	0,1%	1,531	0,1%	-0,003	0,1%		

Izvor: Rad autorice

Prvi model prikazuje utjecaj nezavisne varijable prihodi od subvencija (POTPORE.LOG), a drugi model subvencije u aktivni (pot.u.aktivni) u kombinaciji s pomoćnim nezavisnim varijablama (POTP_U_PRIH i POTICAJ) na odabrane zavisne varijable na balansiranom panelu poduzetnika.

Subvencionirani poduzetnici u balansiranom panelu čine gotovo jednu trećinu ukupnog broja poduzetnika iz balansiranog panela (30,7 posto), a najveća zastupljenost subvencioniranih poduzetnika u balansiranom panelu je u djelatnostima trgovine, prerađivačkoj industriji te financijskim, znanstvenim i tehničkim uslugama što ne korespondira s gospodarskim djelatnostima u kojima su državne subvencije utjecale na neke od promatranih financijskih pokazatelja poslovanja.

Primjerice, najveća zastupljenost subvencioniranih poduzetnika je u djelatnosti trgovine (25,1 posto), a relativni utjecaj subvencija i potpora u aktivni nisu imali značajniji utjecaj na financijske pokazatelje djelatnosti trgovine. Jedino relativno značajniji utjecaj je na zavisnu varijablu zaposleni temeljem sati rada (ZAP_SATL.w -18,7 posto), što je i očekivano jer se radi o radno intenzivnoj djelatnosti koju karakterizira visoka zaposlenost i niske plaće rada. Potonje bi zahtijevalo dodatne dublje analize koje nisu predmet ovoga istraživanja.

Slijede subvencionirani poduzetnici u prerađivačkoj industriji, također radno intenzivnoj djelatnosti, gdje je relativni utjecaj subvencija i potpora u aktivni nešto značajniji na promatrane financijske pokazatelje u odnosu na djelatnost trgovine. Osim utjecaja na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (15,3 posto), relativno značajniji utjecaj je i na njezinu izvedenicu – zavisnu varijablu DOB_X_ZAP.LOG (5,3 posto), te dobit/gubitak razdoblja (2,6 posto) i novostvorenu vrijednost (8,6 posto). Kako je prerađivačka industrija značajan sektor u strukturi nacionalne proizvodnje što se tiče ostvarivanja visoke dodane vrijednosti, zapošljavanja i u pravilu i izvozne propulzivnosti, ovi rezultati nisu neočekivani. Premda u prerađivačkoj industriji dominiraju mala i srednje velika poduzeća, uglavnom u privatnom vlasništvu (oko 95 posto), a koja su ostvarila oko 39 posto ukupnog prihoda ove industrije¹⁶⁵, kroz promatrano razdoblje nije uvijek bila takva struktura prema veličini poduzetnika, a s tim u vezi i subvencioniranih poduzetnika. U prerađivačkoj industriji su kao

¹⁶⁵ <https://www.mingo.hr/page/kategorija/preradivacka-dravno-preradivacka-i-prehrambena-industrija> (pristupljeno 15. 1. 2019.)

dionici i aktivni korisnici državnih subvencija i brodogradilišta koja su pojedinačno jedan od najznačajnijih korisnika državnih subvencija.

Promatra li se utjecaj prihoda od subvencija i subvencija u aktivni (modeli 1 i 2) na financijsku uspješnost poduzetnika u balansiranom panelu prema gospodarskim djelatnostima, situacija je drugačija. Relativni utjecaj prihoda od subvencija najizraženiji je u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B) za sve promatrane zavisne varijable. Ako se promatraju pojedinačno onda je utjecaj nezavisne varijable prihoda od subvencija na zavisnu varijable broj zaposlenih temeljem sati rada 9 posto, kao i izvedenicu te varijable DOB_X_ZAP.LOG 7,8 posto, te novostvorenu vrijednost 4,8 posto i dobit/gubitak razdoblja 4,6 posto. Kako se također radi o radno intenzivnim djelatnostima s velikim brojem zaposlenih i niskim plaćama, ovi rezultati su očekivani kao i za djelatnost trgovine.

Relativni utjecaj prihoda u aktivni ima najveći utjecaj na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine (12,3 posto), što je najvjerojatnije odraz neučinkovitosti u poslovanju.

Slijedi prerađivačka industrija (C) gdje je relativni utjecaj prihoda od subvencija najizraženiji za iste zavisne varijable kao u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B), ali s nešto manjim utjecajem. Utjecaj subvencija u aktivni također je najveći kod zavisne varijable koeficijent obrtaja imovine (4,2 posto), kao pokazatelja aktivnosti, a koji je vjerojatno odraz kapitalno intenzivnog karaktera poslovanja u toj djelatnosti.

Slijede djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J) gdje je najizraženiji relativni utjecaj prihoda od subvencija na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada 8,3 posto. Kao i kod prerađivačke industrije, trgovine i poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, to je očekivano jer se radi o radno intenzivnoj djelatnosti s velikim brojem zaposlenih i relativno malim plaćama. Relativni utjecaj na ostale zavisne varijable je slabiji.

Relativni utjecaj *subvencija u aktivni* također je najveći kod zavisne varijable koeficijent obrtaja imovine poglavito u djelatnostima prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (15,4 posto), djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (12,3 posto), djelatnostima energetike i voda (10,2 posto), dok je utjecaj na ostale zavisne varijable daleko slabiji.

Može se zaključiti da nezavisna varijabla *prihodi od subvencija* u balansiranom panelu poduzetnika utječe na uspješnost poslovanja poduzetnika¹⁶⁶, a najizraženiji je u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B) za sve promatrane zavisne varijable, te prerađivačkoj industriji (C), što upućuje na zaključak o velikoj ovisnosti tih djelatnosti o državnim subvencijama. U navedenim djelatnostima subvencije se uglavnom isplaćuju poduzećima u privatnom vlasništvu.

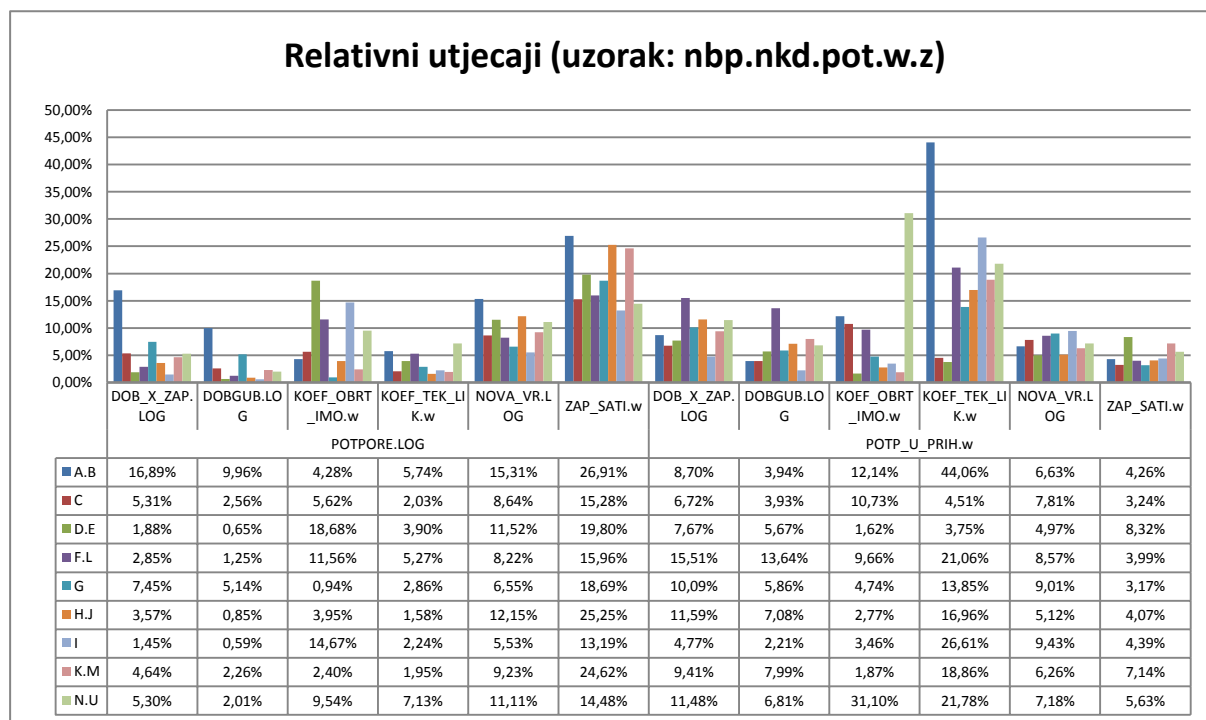
Istovremeno nezavisna varijabla *pot.u.aktivni* uz pomoćne nezavisne varijable (POTICAJ i POTP_U_PRIH) ima daleko najviši utjecaj na koeficijent obrtaja imovine poglavito u djelatnostima prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J), djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B) te djelatnostima energetike i voda (D, E). Kako koeficijent obrtaja imovine u velikoj mjeri ovisi i o djelatnosti poduzeća, odnosno o karakteru poslovanja poduzeća u određenim gospodarskim djelatnostima (kapitalni intenzitet), analiza uzroka zahtijevala bi dublju analizu, što nije predmet analize u ovome radu.

¹⁶⁶ Najviše izražen za: ZAP_SATI, DOB_X_ZAP.LOG, DOBGUB.LOG i NOVA_VR.LOG.

4.3.2 Nebalansirani panel

U nastavku se prikazuju rezultati analize uspješnosti poslovanja poduzeća po gospodarskim djelatnostima na nebalansiranom panelu poduzetnika. Kao što je očekivano, rezultati su izraženiji u odnosu na balansirani panel.

Tablica 30. Nebalansirani panel: model 1

Izvor: Rad autorice

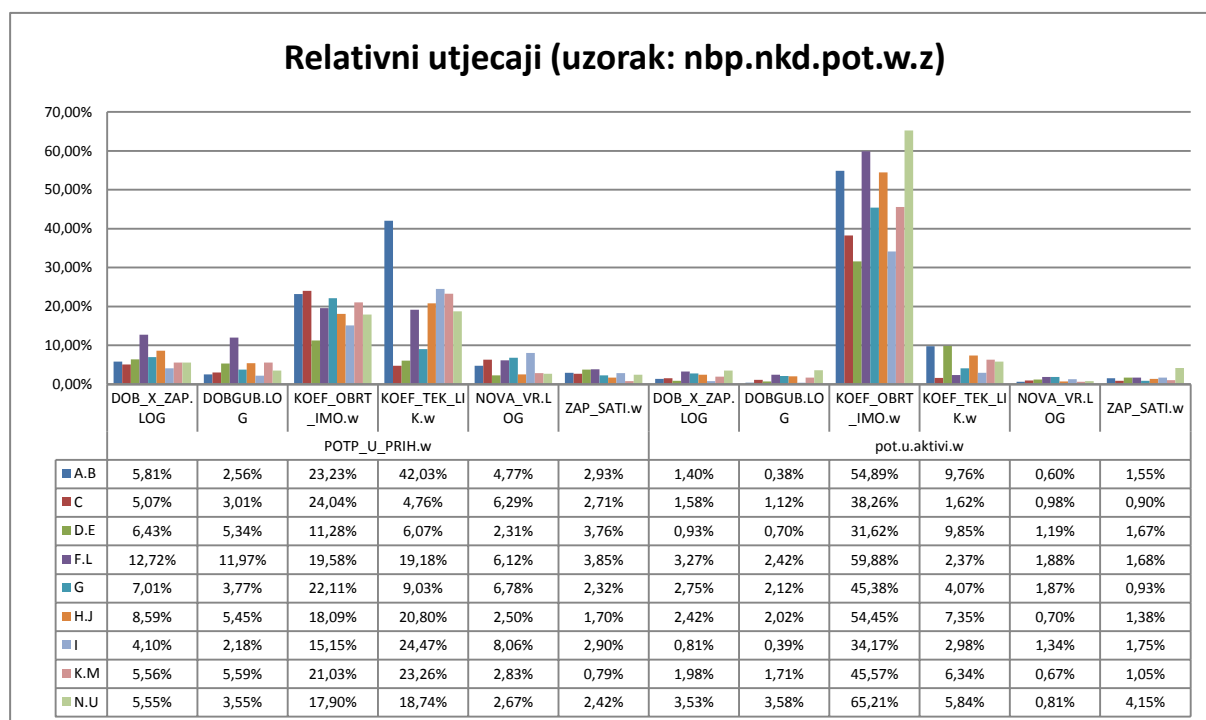
Distribucije poduzetnika prema gospodarskim djelatnostima u nebalansiranom panelu pokazale su da je najveća zastupljenost subvencioniranih poduzetnika u prerađivačkoj industriji (C: 5.920), trgovini (G: 5.536), financijskim djelatnostima i osiguranju (K, M: 3.518), te djelatnostima prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 3.290), što, kao i kod balansirano panela, poduzetnika ne korespondira s gospodarskim djelatnostima u kojima su prihodi od državnih subvencija utjecali barem na neke financijske pokazatelje. Ipak je relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) u nebalansiranom panelu izraženiji od rezultata dobivenih na balansirano panelu.

Za djelatnosti poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (A, B) nezavisna *varijabla prihodi od subvencija* imaju najveći utjecaj na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada – ZAP_SATI.w (26,91 posto) za koju je već dokazan inverzni smjer utjecaja. Slijede zavisne varijable novostvorena vrijednost – NOVA_VR.LOG (15,31 posto), dobit/gubitak razdoblja –

DOBGUB.LOG – (9,96 posto) i dobit razdoblja x broj zaposlenih temeljem sati rada – DOB_X_ZAP.LOG (8,7 posto).

U djelatnosti energetike i voda (D, E) relativni utjecaj subvencija najveći je na koeficijent obrtaja imovine (18,68 posto) i broj zaposlenih temeljem sati rada (19,8 posto). Može se zaključiti da je udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH.w) poduzeća u korelaciji s određenom sektorskom pripadnošću u promatranom razdoblju.

Tablica 31. Nebalansirani panel: model 2

Izvor: Rad autorice

Tablica 31. prikazuje podatke drugog modela na nebalansiranom panelu za nezavisnu varijablu *pot.u.aktivi.w*. Rezultati pokazuju da je relativni utjecaj nezavisne varijable *subvencije u aktivi* najizraženiji na pokazatelju koeficijent obrtaja imovine kao pokazatelju aktivnosti poduzetnika. Koeficijent obrtaja imovine izrazito je visok u administrativnim, javnim i ostalim uslugama (N, U: 65,21 posto), djelatnosti građevinarstvo i nekretnine (F, L: 59,88 posto), djelatnosti poljoprivrede, ribarstva i šumarstva (A, B: 54,89 posto) te djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 54,45 posto). Na ostale djelatnosti potpore u aktivi nisu imale značajniji utjecaj.

Rezultati relativnog utjecaja druge „pomoćne“ nezavisne varijable *subvencije u ukupnim prihodima* (POTP_U_PRIH.w) pokazuju da je najviši relativni utjecaj na koeficijent tekuće

likvidnosti u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A.B: 42,03 posto) te na koeficijent obrtaja imovine od 23,23 posto.

Tablica 32. Sažetak glavnih varijabli modela prema djelatnostima i njihov utjecaj na zavisne varijable – nebalansirani panel

Utjecaji potpora po granama djelatnosti (nbp.nkd.pot.w.z)														
NKD	Iter	Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla											
			KOEf_OBRt_I MO.w		KOEf_TEK_LIK.w		ZAP_SATL.w		DOBGUB.LOG		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LO G	
			Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj	Estimator	Relativni utjecaj
A.B	1	POTPORE.LOG	-0,044	4,3%	-0,592	5,7%	3,440	26,9%	0,421	10,0%	0,357	15,3%	0,600	16,9%
		POTP_U_PRIH.w	-0,480	12,1%	14,070	44,1%	-6,817	4,3%	-3,698	3,9%	-2,739	6,6%	-5,601	8,7%
	2	pot.u.aktivi.w	3,659	54,9%	-14,655	9,8%	-9,144	1,6%	-0,606	0,4%	-0,353	0,6%	-2,284	1,4%
		POTP_U_PRIH.w	-2,898	23,2%	20,209	42,0%	18,349	2,9%	-0,954	2,6%	-0,518	4,8%	-0,759	5,8%
C	1	POTPORE.LOG	-0,034	5,6%	-0,122	2,0%	2,281	15,3%	0,086	2,6%	0,111	8,6%	0,168	5,3%
		POTP_U_PRIH.w	-1,106	10,7%	3,022	4,5%	41,708	3,2%	-2,234	3,9%	-1,466	7,8%	-3,978	6,7%
	2	pot.u.aktivi.w	4,684	38,3%	-2,077	1,6%	-36,594	0,9%	-2,089	1,1%	0,074	1,0%	-2,881	1,6%
		POTP_U_PRIH.w	-4,748	24,0%	3,465	4,8%	90,885	2,7%	0,161	3,0%	-0,482	6,3%	-0,212	5,1%
D.E	1	POTPORE.LOG	-0,097	18,7%	-0,180	3,9%	4,960	19,8%	0,005	0,7%	0,135	11,5%	0,130	1,9%
		POTP_U_PRIH.w	0,302	1,6%	1,751	3,7%	-36,701	8,3%	-2,824	5,7%	-0,657	5,0%	-4,468	7,7%
	2	pot.u.aktivi.w	2,089	31,6%	-2,664	9,8%	11,474	1,7%	0,759	0,7%	-0,399	1,2%	1,384	0,9%
		POTP_U_PRIH.w	-1,656	11,3%	2,234	6,1%	-10,061	3,8%	-3,280	5,3%	0,526	2,3%	-4,470	6,4%
F.L	1	POTPORE.LOG	-0,091	11,6%	-0,311	5,3%	2,000	16,0%	0,120	1,3%	0,209	8,2%	0,097	2,8%
		POTP_U_PRIH.w	-0,211	9,7%	4,854	21,1%	23,570	4,0%	-3,939	13,6%	-0,921	8,6%	-3,515	15,5%
	2	pot.u.aktivi.w	3,775	59,9%	-3,065	2,4%	-4,493	1,7%	0,556	2,4%	-0,629	1,9%	-0,295	3,3%
		POTP_U_PRIH.w	-2,838	19,6%	4,600	19,2%	39,363	3,8%	-3,473	12,0%	0,825	6,1%	-2,705	12,7%
G	1	POTPORE.LOG	-0,033	0,9%	-0,100	2,9%	2,303	18,7%	0,225	5,1%	0,156	6,6%	0,343	7,5%
		POTP_U_PRIH.w	-0,750	4,7%	3,407	13,8%	3,748	3,2%	-3,092	5,9%	-2,122	9,0%	-5,131	10,1%
	2	pot.u.aktivi.w	4,656	45,4%	1,618	4,1%	-7,133	0,9%	-1,222	2,1%	-0,020	1,9%	-1,018	2,8%
		POTP_U_PRIH.w	-5,784	22,1%	1,051	9,0%	25,954	2,3%	-0,362	3,8%	-1,108	6,8%	-1,873	7,0%
H.J	1	POTPORE.LOG	-0,104	3,9%	-0,038	1,6%	4,694	25,2%	0,160	0,8%	0,285	12,2%	0,275	3,6%
		POTP_U_PRIH.w	0,765	2,8%	3,185	17,0%	-15,431	4,1%	-3,526	7,1%	-1,918	5,1%	-5,589	11,6%
	2	pot.u.aktivi.w	2,982	54,4%	-3,147	7,4%	-14,826	1,4%	0,265	2,0%	-0,125	0,7%	0,624	2,4%
		POTP_U_PRIH.w	-3,842	18,1%	7,133	20,8%	31,196	1,7%	-2,961	5,4%	-0,115	2,5%	-4,839	8,6%
I	1	POTPORE.LOG	-0,119	14,7%	-0,310	2,2%	3,242	13,2%	-0,005	0,6%	0,235	5,5%	-0,009	1,5%
		POTP_U_PRIH.w	-0,481	3,5%	11,180	26,6%	5,708	4,4%	-0,633	2,2%	-2,882	9,4%	-1,055	4,8%
	2	pot.u.aktivi.w	4,348	34,2%	-3,113	3,0%	6,766	1,7%	1,151	0,4%	2,472	1,3%	0,369	0,8%
		POTP_U_PRIH.w	-4,006	15,2%	10,981	24,5%	24,626	2,9%	-1,417	2,2%	-2,805	8,1%	-1,361	4,1%
K.M	1	POTPORE.LOG	-0,037	2,4%	-0,113	1,9%	2,684	24,6%	0,207	2,3%	0,251	9,2%	0,302	4,6%
		POTP_U_PRIH.w	-0,165	1,9%	7,199	18,9%	-18,258	7,1%	-3,010	8,0%	-1,994	6,3%	-4,248	9,4%
	2	pot.u.aktivi.w	2,847	45,6%	-4,712	6,3%	-0,541	1,0%	0,200	1,7%	0,313	0,7%	-0,064	2,0%
		POTP_U_PRIH.w	-3,667	21,0%	12,074	23,3%	-1,490	0,8%	-2,003	5,6%	-0,856	2,8%	-2,355	5,6%
N.U	1	POTPORE.LOG	-0,092	9,5%	-0,585	7,1%	2,152	14,5%	0,228	2,0%	0,241	11,1%	0,380	5,3%
		POTP_U_PRIH.w	4,142	31,1%	8,178	21,8%	-9,520	5,6%	-2,621	6,8%	-1,692	7,2%	-4,425	11,5%
	2	pot.u.aktivi.w	4,832	65,2%	-1,962	5,8%	-11,885	4,2%	-0,933	3,6%	-0,269	0,8%	-1,166	3,5%
		POTP_U_PRIH.w	-6,679	17,9%	8,410	18,7%	24,532	2,4%	0,391	3,5%	0,182	2,7%	-0,113	5,6%

Izvor: Rad autorice

Iz sažetog prikaza glavnih varijabli modela prema gospodarskim djelatnostima i njihova utjecaja na zavisne varijable može se konstatirati da rezultati drugog modela za nezavisnu varijablu *pot.u.aktivi.w* pokazuju da je relativni utjecaj subvencija u aktivi na koeficijent obrtaja imovine najizraženiji u odnosu na sve ostale zavisne varijable, što upućuje na zaključak da udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivi poduzetnika ima snažan relativni

utjecaj na efikasnost (aktivnost) poduzetnika. S obzirom na to da koeficijent obrtaja imovine mjeri ukupnu sposobnost poduzeća da stvara prihode danom razinom imovine, poželjno je da poduzeće po jednoj jedinici imovine realizira što više jedinica prihoda jer će u tom slučaju očekivano i rezultat poslovanja biti bolji. Vrijednost toga pokazatelja, kao što je već nekoliko puta spomenuto, u velikoj mjeri ovisi i o gospodarskoj djelatnosti promatranog poduzeća. Primjerice, uzrok niskog koeficijenta obrtaja imovine može biti učinkovitost poslovanja ili kapitalno intenzivni karakter poslovanja (Robinskon i sur.¹⁶⁷, 2009). Ocjenu o tome je li uzrok visokog koeficijenta obrtaja imovine kapitalno intenzivna djelatnost ili djelatnost u korištenju imovine može se ispitati usporedbom koeficijenta obrtaja imovine i koeficijenta obrtaja kratkotrajne imovine, što nije predmet razmatranja u ovom radu.

S druge strane, koeficijent obrtaja imovine kao pokazatelj aktivnosti relativno je najviši u administrativnim, javnim i ostalim uslugama (N, U: 65,2 posto), djelatnostima građevinarstvo i nekretnine (F, L: 59,9 posto), financijskim, znanstvenim i tehničkim uslugama (K, M: 45,6 posto), trgovini (G: 45,4 posto) te prerađivačkoj industriji (C: 38,3 posto). U navedenim djelatnostima koeficijent obrtaja imovine izravno utječe i na likvidnost, a s druge strane i na rentabilnost poslovanja promatranih poduzetnika te se može izvesti zaključak da je relativni udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni promatranih poduzetnika zaslužan za takve rezultate.

Druga zavisna varijabla po značajnosti je dobit razdoblja pomnožena s brojem zaposlenih temeljem sati rada (DOB_X_ZAP.LOG) s relativno najvišim utjecajem u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A, B: 16,9 posto), djelatnosti građevinarstva i nekretnina (F, L: 15,5 posto), te djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 11,6 posto), što je očekivano jer su to djelatnosti s velikim brojem zaposlenih.

Treća zavisna varijabla je novostvorena vrijednost (NOVA_VR.LOG) s relativno najvišim utjecajem u djelatnosti poljoprivrede, ribarstva i šumarstva (A, B: 16,9 posto), djelatnostima građevinarstvo i nekretnine (F, L: 15,5 posto), te djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 11,6 posto). Kod ovih poduzetnika udio subvencija u ukupnoj aktivni utjecao je na njihovu relativnu učinkovitost.

Može se zaključiti da je struktura uspješnosti poduzetnika prema gospodarskim djelatnostima očekivano izraženija u nebalansiranom panelu u odnosu na balansirani panel. Utjecaj glavnih

¹⁶⁷ Robinskon, Van Greurung, Henry i Broihahn, str. 283

nezavisnih varijabli – prihodi od subvencija i udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni poduzetnika, iako različitog intenziteta, imaju utjecaja na financijsku uspješnost subvencioniranih poduzetnika (dobit razdoblja, koeficijent obrtaja imovine, novostvorena vrijednost).

Kao što je navedeno, relativni utjecaj subvencija u aktivni na koeficijent obrtaja imovine najizraženiji je u administrativnim, javnim i ostalim uslugama, djelatnostima građevinarstva i nekretnina, financijskim, znanstvenim i tehničkim uslugama, što upućuje na zaključak da je udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivni tih poduzetnika značajan i snažno pridonosi njihovoj efikasnosti (aktivnosti) u odnosu na ostale gospodarske djelatnosti. To znači da su to djelatnosti koje bilježe pozitivnu ovisnost o subvencijama. Dobit razdoblja pomnožena s brojem zaposlenih temeljem sati rada (DOB_X_ZAP.LOG) i novostvorena vrijednost najviše su u djelatnosti poljoprivrede, ribarstva i šumarstva i djelatnostima građevinarstva i nekretnina u odnosu na ostale gospodarske djelatnosti, iz čega se može zaključiti da osim što su to djelatnosti koje imaju relativno velik broj zaposlenih (ne može se govoriti o povećanju broja zaposlenih u apsolutnom smislu), relativni utjecaj subvencija u aktivni utjecao je i na novostvorenu vrijednost (kao i udio subvencija u prihodima) što upućuje na pretjeranu ovisnost o subvencijama. Rezultati provedene analize nedvojbeno pokazuju negativne učinke subvencioniranja poduzeća koja imaju veći udio subvencija u aktivni.

4.3.3 Udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima prema gospodarskim djelatnostima

U ovom dijelu rada promatra se udio prihoda od državnih subvencija u ukupnom prihodu poduzetnika u promatranom razdoblju po gospodarskim djelatnostima na nebalansiranom panelu.

U Tablici 33. prikazani su ukupni prihodi poduzetnika na nebalansiranom panelu po gospodarskim djelatnostima u promatranom razdoblju. Iz prikazanih podataka vidljivo je da su najviše ukupne prihode ostvarili poduzetnici iz prerađivačke industrije, slijedi djelatnost trgovine te djelatnosti poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva.

Tablica 33. Ukupni prihodi poduzetnika – nebalansirani panel

Godina	A.B	C	D.E	F.L	G	H.J	I	K.M	N.U	Ukupni prihodi (000 kn)	
											Ukupno
2006.	8.969.887	31.578.057	2.710.951	8.099.579	35.818.998	10.022.826	2.334.033	3.979.312	2.168.513		105.682.155
2007.	11.415.263	29.189.783	3.687.047	9.346.531	35.564.376	10.487.073	1.852.141	3.294.285	2.550.282		107.386.782
2008.	10.283.969	29.730.456	7.555.051	9.892.271	24.916.570	10.018.747	2.824.638	2.296.967	889.464		98.408.133
2009.	9.469.612	25.851.543	6.988.042	7.269.673	8.292.844	9.345.099	1.740.923	1.806.956	826.648		71.591.340
2010.	9.887.692	28.327.502	7.091.184	4.260.334	9.270.500	9.963.455	2.162.782	1.788.812	887.842		73.640.101
2011.	10.936.068	32.336.702	7.864.631	3.246.630	10.358.084	9.822.887	2.260.071	1.895.529	1.173.694		79.894.295
2012.	10.847.266	30.385.068	8.115.270	1.526.621	9.732.539	9.689.821	2.899.071	1.974.002	1.398.045		76.567.705
2013.	9.994.635	31.279.602	8.358.177	2.543.213	9.926.671	8.106.309	3.395.377	2.455.451	1.046.116		77.105.552
2014.	10.616.402	31.373.322	2.988.616	1.903.847	10.580.964	6.482.786	4.231.798	3.361.838	1.211.789		72.751.361
2015.	10.089.055	33.396.970	3.440.650	2.432.705	10.888.751	7.091.507	4.562.145	2.871.517	1.231.420		76.004.719
Ukupno	102.509.849	303.449.007	58.799.620	50.521.403	165.350.297	91.030.510	28.262.977	25.724.669	13.383.812		839.032.145

Izvor: Rad autorice

Svi poduzetnici u nebalansiranom panelu u promatranom razdoblju ostvarili su ukupan prihod u iznosu od 839 milijardi kuna.

U nastavku je prikaz samo primljenih subvencija promatranih poduzetnika po gospodarskim djelatnostima u promatranom razdoblju.

Tablica 34. Primljene subvencije poduzetnika – nebalansirani panel

Potpore										
Godine	A.B	C	D.E	F.L	G	H.J	I	K.M	N.U	Ukupno
2006.	421.522	224.826	185.802	282.599	124.826	694.785	35.551	123.326	116.395	2.209.632
2007.	563.393	232.381	172.061	295.197	122.272	764.184	36.988	131.665	128.331	2.446.473
2008.	688.430	238.366	468.784	321.197	206.005	868.343	12.635	167.725	117.423	3.088.907
2009.	640.739	255.330	520.922	332.598	91.827	772.098	11.047	151.332	121.560	2.897.454
2010.	682.639	229.499	474.727	149.320	83.447	722.434	12.705	145.180	133.583	2.633.533
2011.	593.860	239.384	468.370	172.705	79.430	780.706	13.025	156.403	129.254	2.633.136
2012.	549.907	181.023	532.080	167.692	82.384	775.713	12.517	156.676	147.434	2.605.427
2013.	463.944	1.354.182	529.450	213.548	81.771	717.390	14.514	283.628	135.085	3.793.512
2014.	529.165	401.290	283.334	155.556	86.647	649.806	16.921	253.817	132.974	2.509.510
2015.	638.923	311.012	359.153	198.903	48.634	644.376	15.712	164.373	127.816	2.508.902
Ukupno	5.772.522	3.667.293	3.994.683	2.289.316	1.007.241	7.389.836	181.615	1.734.125	1.289.855	27.326.485

Izvor: Financijska agencija, Registar godišnjih financijskih izvještaja

Iz navedenih podataka jasno je da su najviše subvencija primili poduzetnici u gospodarskoj djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J)¹⁶⁸, slijede djelatnost poljoprivrede,

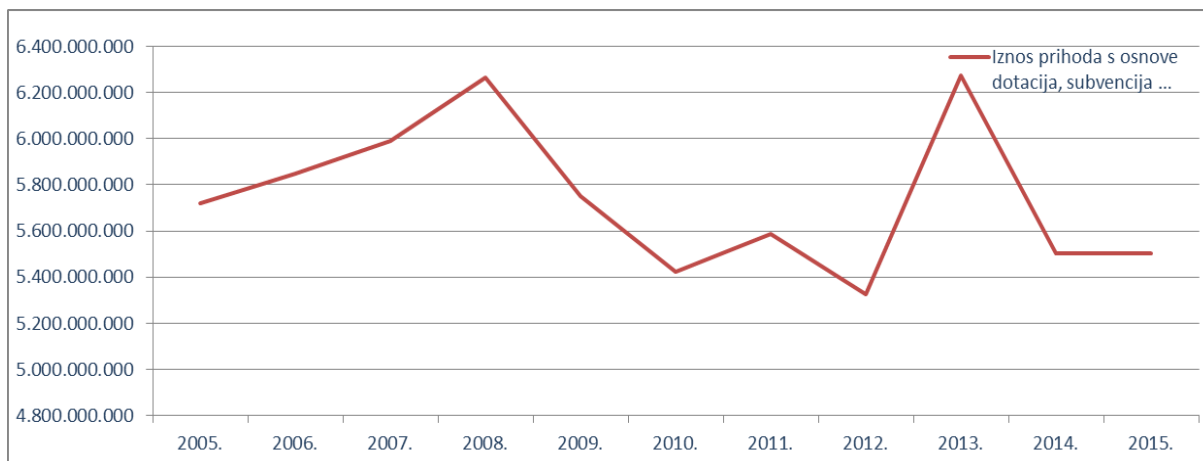
¹⁶⁸ Glavninu su dobila javna poduzeća Hrvatske željeznice, Jadrolinija, Croatia Airlines.

šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B)¹⁶⁹, djelatnosti energetike i voda (D, E) te prerađivačke industrije (C)¹⁷⁰.

Ukupan iznos primljenih subvencija u promatranom razdoblju iznosio je 27,3 milijarde kuna. Može se zaključiti da je udio prihoda od subvencija u ukupnom prihodu poduzetnika nebalansiranog panela (samo za poduzetnike i godine kada su subvencije isplaćene) iznosio 3,3 posto.

Ako se promatra prosječni iznos dodijeljenih subvencija po poduzetniku, taj prosjek je bio najviši 2009. godine (1,43 milijuna kuna), a po prosječnom iznosu dodijeljenih subvencija izdvaja se i 2008. godina s iznosom od 1,32 milijuna kuna po poduzetniku. Razlog su visoke sektorske subvencije, poglavito sektorima prometa, brodogradnje i HRT-i¹⁷¹. Najmanji prosječni iznos subvencija po poduzetniku dodijeljen je 2015. godine (757 000 kuna), što odgovara iznosu dodijeljenom 2006. godine kada je iznosio 760 000 kuna i rezultat je provedbe smjernica politike državnih potpora Republike Hrvatske¹⁷².

Grafikon 23. Prihod poduzetnika s osnove subvencija u promatranom razdoblju

Izvor: Financijska agencija, Registar godišnjih financijskih izvještaja

¹⁶⁹ Uglavnom su poduzeća u privatnom vlasništvu.

¹⁷⁰ Uglavnom su to poduzeća u privatnom vlasništvu, premda kroz promatrano razdoblje uvijek nije bilo tako. U toj djelatnosti su i brodogradilišta kojima se isplaćivao tijekom razdoblja velik dio subvencija.

¹⁷¹ http://www.aztn.hr/uploads/documents/mediji_o_nama/Industrijska_politika_i_dravne_potpore_u_Hrvatskoj.pdf (pristupljeno 2. 10. 2018.)

¹⁷² Vlada Republike Hrvatske (2015). Odluka o donošenju smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2015. – 2017., Zagreb. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Smjernice%20politike%20drzavnih%20potpora%202015.%20-%20201799.%20-%20NN%20147-14.pdf>.

Promatra li se udio subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika, može se primijetiti da su u korelaciji s određenim gospodarskim sektorima te da ti sektori ostvaruju manje prihode iz redovnog poslovanja.

Iz provedenog istraživanja proizlazi da je udio prihoda od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika najveći u djelatnostima administrativne, javne i ostale usluge (N, U: 9,6 posto), zatim djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 8,1 posto), djelatnosti energetike i voda (D, E: 6,8 posto) te financijskim, znanstvenim i tehničkim uslugama (K, M: 6,7 posto). *Iz predočenih podataka proizlazi da je udio prihoda od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika u korelaciji s određenom sektorskom pripadnošću čime je potvrđena hipoteza H2.*

Tablica 35. Udio subvencija u ukupnim prihodima po gospodarskim djelatnostima – nebalansirani panel

Udio potpora u prihodima										
Godina	A.B	C	D.E	F.L	G	H.J	I	K.M	N.U	Ukupno
2006.	4,7%	0,7%	6,9%	3,5%	0,3%	6,9%	1,5%	3,1%	5,4%	2,1%
2007.	4,9%	0,8%	4,7%	3,2%	0,3%	7,3%	2,0%	4,0%	5,0%	2,3%
2008.	6,7%	0,8%	6,2%	3,2%	0,8%	8,7%	0,4%	7,3%	13,2%	3,1%
2009.	6,8%	1,0%	7,5%	4,6%	1,1%	8,3%	0,6%	8,4%	14,7%	4,0%
2010.	6,9%	0,8%	6,7%	3,5%	0,9%	7,3%	0,6%	8,1%	15,0%	3,6%
2011.	5,4%	0,7%	6,0%	5,3%	0,8%	7,9%	0,6%	8,3%	11,0%	3,3%
2012.	5,1%	0,6%	6,6%	11,0%	0,8%	8,0%	0,4%	7,9%	10,5%	3,4%
2013.	4,6%	4,3%	6,3%	8,4%	0,8%	8,8%	0,4%	11,6%	12,9%	4,9%
2014.	5,0%	1,3%	9,5%	8,2%	0,8%	10,0%	0,4%	7,5%	11,0%	3,4%
2015.	6,3%	0,9%	10,4%	8,2%	0,4%	9,1%	0,3%	5,7%	10,4%	3,3%
Ukupno	5,6%	1,2%	6,8%	4,5%	0,6%	8,1%	0,6%	6,7%	9,6%	3,3%

Izvor: Rad autorice

4.3.4 Utjecaj državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika

U ovom dijelu rada procjenjuje se utjecaj subvencija samo na dijelu populacije balansirano panela i to samo za godine kada su poticaji isplaćeni (\Rightarrow nebalansirani panel: uvjet da su $POTPORE > 0$) te njihova utjecaja na financijske rezultate promatranih poduzetnika (uspješnost) mjerenu s više financijskih pokazatelja.

Iz pregleda recentne literature vidljivo je da su autori do sada uglavnom istraživali samo određene varijable financijske uspješnosti, pa je tako Bergstrom (1998) ispitivao utjecaj kapitalnih subvencija na produktivnost poduzeća u prerađivačkoj industriji u Švedskoj,

Nickell i Nicolitasas (1999) su osim produktivnosti promatrali i povećanje zaposlenosti i plaća, te zaduženosti britanskih poduzeća. Stoga je cilj ispitati utjecaj visine dodijeljenih subvencija na financijsku uspješnost poduzeća kroz više pokazatelja.

U nastavku su prikazani rezultati multivarijatne analize na nebalansiranom panelu (samo za poduzetnike i godine kada su poticaji primljeni) za dvije „glavne“ nezavisne varijable: POTPORE.LOG (modeli rednih brojeva *.1) i pot.u.aktivi.w (modeli rednih brojeva *.2).

Tablica 36. Utjecaj državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća

Relative impact			Nezavisna varijabla (predznak estimatora)			
Zavisna varijabla	model.rbr	r2	POTPORE.LOG	pot.u.aktivi.w	POTP_U_PRIH.w	Ukupno
KOEF_NETO_MARZA.w	7.1	0,66%	22,70% (+)		29,69% (-)	52,39%
	7.2	0,58%		15,24% (+)	33,76% (-)	49,00%
ZAP_SATI.w	8.1	51,84%	18,78% (+)		3,74% (-)	22,51%
	8.2	50,03%		1,13% (-)	1,74% (+)	2,88%
NOVA_VR.LOG	9.1	57,44%	10,35% (+)		7,06% (-)	17,41%
	9.2	56,22%		0,92% (+)	4,47% (-)	5,40%
KOEF_OBRT_IMO.w	6.1	14,31%	5,82% (-)		4,63% (+)	10,45%
	6.2	40,86%		63,11% (+)	15,38% (-)	78,50%
DOB_X_ZAP.LOG	10.1	42,19%	5,50% (+)		11,64% (-)	17,14%
	10.2	41,81%		2,49% (-)	7,87% (-)	10,37%
KOEF_TEK_LIK.w	2.1	3,23%	5,13% (-)		36,04% (+)	41,17%
	2.2	3,35%		6,51% (-)	34,58% (+)	41,09%
DOBGUB.LOG	1.1	40,32%	2,33% (+)		8,21% (-)	10,54%
	1.2	40,07%		2,11% (-)	5,72% (-)	7,83%
KOEF_ZADUZ.w	3.1	24,23%	0,53% (+)		0,38% (-)	0,91%
	3.2	24,24%		4,40% (+)	0,99% (-)	5,39%
KOEF_EKON_POSL.w	4.1	23,14%	0,43% (+)		1,53% (-)	1,96%
	4.2	23,23%		0,40% (+)	1,65% (-)	2,06%
KOEF_RENT_IMO.w	5.1	34,62%	0,15% (+)		1,84% (-)	1,99%
	5.2	34,63%		0,74% (-)	1,51% (-)	2,25%

Izvor: Rad autorice

Najveći pozitivni utjecaji nezavisne varijable prihodi od subvencija (POTPORE.LOG) i pomoćne nezavisne varijable udio prihoda od subvencija u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH) vidljivi su u pokazateljima profitabilnosti (KOEF_NET_MARZA.w, NOVA_VR.LOG). Relativni utjecaj nezavisne varijable prihodi od subvencija, od svih zavisnih varijabli koje pokazuju financijsku uspješnost promatranih poduzetnika kroz prizmu produktivnosti, ima najveći relativni utjecaj na zavisnu varijablu koeficijent neto marža (22,7 posto), što je očekivano jer koeficijent neto marže kao pokazatelj konačnog učinka poslovanja poduzeća pokazuje koliko posto prihoda ostaje u poduzeću u vidu dobiti kojom poduzeće

nakon oporezivanja slobodno raspolaže. Sljedeći pokazatelj profitabilnosti na koji nezavisna varijabla prihodi od subvencija ima relativno značajan utjecaj je novostvorena vrijednost (10,35 posto) te zaposlenost (18,78 posto) i kombinacija zaposlenosti i dobiti razdoblja (DOB_X_ZAP.LOG – 5,5 posto). Međutim, udio subvencija u prihodima (POTP_U_PRIH) ima uglavnom negativan efekt na financijske rezultate iz čega se može zaključiti da što je veća ovisnost poslovanja o subvencijama, rezultati poslovanja su lošiji. Takva poduzeća ostvaruju manji dio prihoda iz redovnog poslovanja (prodaje), pa taj rezultat nije neočekivan.

Najveći pozitivni utjecaj druge nezavisne varijable udio subvencija u aktivi (pot.u.aktivi) najizraženiji je na financijskom pokazatelju aktivnosti poduzetnika, odnosno koeficijentu obrtaja imovine (63,11 posto), te na pokazatelju profitabilnosti - koeficijent neto marže (15,24 posto). Time je potvrđena **hipoteza H1**.

4.3.5 Utjecaj državnih subvencija na profitabilnost poslovanja

Profitabilnost poduzeća upućuje na položaj poduzeća na tržištu kao i na kvalitetu menadžmenta, stoga je analiza profitabilnosti najvažniji dio financijske analize poslovanja. Pokazateljima profitabilnosti mjeri se sposobnost poduzeća da ostvaruje dobit u odnosu na ostvarene prihode, imovinu ili kapital (Žager i Žager, 1999). Najčešće korišteni pokazatelji profitabilnosti su neto marža, stopa povrata imovine, stopa povrata kapitala.

U ovome radu kao zavisna varijabla promatra se *neto profitna marža* koja upućuje na uspješnost upravljanja troškovima u poduzeću. Dovodi u omjer neto dobit i ukupne prihode te upućuje na to koliko je prihoda poduzeću ostalo nakon podmirenja svih troškova i poreza na dobitak. Preostali prihod je dobitak poduzeća i poželjno je da bude što veći. Promatra se i varijabla *novostvorene vrijednosti* (umjesto dodane vrijednosti) koja menadžmentu uobičajeno pomaže u određivanju relativne učinkovitosti poduzeća. Novostvorena vrijednost po svojoj se definiciji razlikuje od dodane vrijednosti samo za amortizaciju¹⁷³.

Rezultati na nebalansiranom panelu (Tablica 36.) pokazali su da državne subvencije imaju relativno najveći pozitivni utjecaj na pokazatelje profitabilnosti – koeficijent neto marža (22,7 posto) i novostvorenu vrijednost (10,35 posto), dok je relativni utjecaj na zavisnu varijablu

¹⁷³ Kod izračuna dodane vrijednosti smatra se da je amortizacija vrijednost koja je dodana iz vlastitih kapaciteta.

dobit/gubitak razdoblja (2,33 posto) manje izražen. Apsolutni iznosi subvencija¹⁷⁴ najviše utječu na povećanje profitabilnosti, a i zaposlenosti.

Kao što je navedeno, utjecaj pomoćne nezavisne varijable subvencije u prihodima (POTP_U_PRIH) imaju negativan utjecaj na novostvorenu vrijednost (-7,06 posto) i na koeficijent neto marže (-29,69 posto), što upućuje na to da se poduzeća u svojem poslovanju velikim djelom oslanjaju na subvencije.

Relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivni (potp.u.aktivni) na produktivnost je manji u odnosu na nezavisnu varijablu prihodi od subvencija, i to na obje zavisne varijable – koeficijent neto marže (15,24 posto) i novostvorenu vrijednost (0,92 posto), dok je relativni utjecaj pomoćne nezavisne varijable udio subvencija u prihodima (POTP_U_PRIH) na koeficijent neto marže relativno visok (29,69 posto). Navedeno upućuje na zaključak da je udio subvencija u ukupnim prihodima vrlo značajan te da promatrani poduzetnici ostvaruju slabiju aktivnost (koeficijent obrtaja imovine).

Analizira li se utjecaj subvencija na produktivnost (dobit/gubitak razdoblja i novostvorena vrijednost) promatranih poduzetnika *prema gospodarskim djelatnostima* na nebalansiranom panelu, može se iznijeti nekoliko zapažanja. Relativni utjecaj subvencija na pokazatelj dobit/gubitak razdoblja relativno je najviše izražen u djelatnostima poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B: 4,6 posto), i prerađivačkoj industriji (C: 2,3 posto). Relativni utjecaj pomoćne nezavisne varijable udio subvencija u prihodima (POTP_U_PRIH) za navedene djelatnosti nije značajan. Relativno značajan je u djelatnostima opskrbe električnom energijom, plinom i vodom (D, E: 2,7 posto), što ukazuje na relativno visoki udio subvencija u ukupnim prihodima. Relativni utjecaj subvencija na pokazatelj novostvorene vrijednosti također je najviše izražen u djelatnostima poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B; 4,8 posto), prerađivačkoj industriji (C: 2,1 posto) te djelatnostima opskrbe električnom energijom, plinom i vodom (D, E: 2,1 posto).

Relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivni (pot.u.aktivni) na pokazatelj dobit/gubitak razdoblja i novostvorenu vrijednost prema gospodarskim djelatnostima nije značajan.

Promatra li se utjecaj subvencija na produktivnost (dobit/gubitak razdoblja i novostvorena vrijednost) promatranih poduzetnika *prema veličini poduzetnika* na nebalansiranom panelu,

¹⁷⁴ Logaritamska transformacija iznosa subvencija.

može se uočiti da je relativni utjecaj prihoda od subvencija na pokazatelje dobit/gubitak razdoblja (0,7 posto) i novostvorena vrijednost (0,9 posto) najizraženiji kod malih poduzetnika, slijede veliki poduzetnici te srednje veliki poduzetnici. Relativno najizraženiji utjecaj pomoćne nezavisne varijable prihodi od subvencija (POTP_U_PRIH) na pokazatelj dobit/gubitak razdoblja je kod velikih poduzeća (3,2 posto), što je i očekivano zbog velikog udjela javnih poduzeća kojima je država godinama sanirala gubitke.

Relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivi (pot.u.aktivi) na pokazatelje dobit/gubitak razdoblja i novostvorenu vrijednost prema veličini poduzetnika nije značajan.

4.3.6 Utjecaj državnih subvencija na ekonomičnost poslovanja

Pokazatelji ekonomičnosti mjere odnos prihoda i rashoda te pokazuju koliko se prihoda ostvari po jedinici rashoda. Najčešće korišteni pokazatelji ekonomičnosti poslovanja su: ekonomičnost ukupnog poslovanja (ukupni prihodi/ukupni rashodi), ekonomičnost prodaje (poslovni prihodi/poslovni rashodi), ekonomičnost financijskih aktivnosti (prihodi od financiranja/rashodi financiranja) i ekonomičnost izvanrednih aktivnosti (izvanredni prihodi/izvanredni rashodi). Ako je koeficijent veći od 1, znači i pozitivnu ekonomičnost, a ako je manji od 1, negativnu ekonomičnost. Međutim, za objektivnu analizu ekonomičnosti potrebno je utvrditi i razloge koji su doveli do određenih koeficijenata, pri čemu treba uključiti, primjerice i neke količinske ili fizičke podatke, stope inflacije i sl.

Iz rezultata provedenog istraživanja može se zaključiti da subvencije kao ni pot.u.aktivi.w (oba modela) značajnije ne objašnjavaju varijancu varijable KOEF_EKON_POSL.w. Najveći dio varijance varijable KOEF_EKON_POSL.w objašnjavaju varijable DOBGUB.LOG (24,73) i NOVA_VR.LOG (18,89).

4.3.7 Utjecaj državnih subvencija na likvidnost poslovanja

Pokazatelj likvidnosti poslovanja koristi se za procjenu sposobnosti poduzeća da podmiri kratkoročne obveze s kratkotrajnom imovinom. Vrlo je značajan za poduzeća jer smanjuje rizik od mogućega financijskog sloma poduzeća.

Rezultati predmetnog istraživanja na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika pokazuju da subvencije nemaju značajniji utjecaj na koeficijent tekuće likvidnosti (Tablica 25.). Međutim, na nebalansiranom panelu poduzetnika (samo za poduzetnike i godine kada su subvencije primali) obje nezavisne varijable pokazuju negativni efekt na koeficijent tekuće

likvidnosti, dok pomoćna nezavisna varijabla *udio subvencija u prihodima* (POTP_U_PRIH) ima relativno značajan pozitivan efekt (36 posto i 35 posto). Može se zaključiti da što je veća ovisnost poslovanja o prihodima od subvencija, prihodi iz redovnog poslovanja su manji, a time i efikasnost promatranih poduzetnika. Ujedno negativni predznak estimatora – indikatora dodjele subvencija poduzetniku na pokazatelj likvidnosti poslovanja upućuje na činjenicu da su subvencije tražili i dobivali ih ponajprije poduzetnici slabije likvidnosti.

Analizira li se utjecaj subvencija na koeficijent likvidnosti poslovanja promatranih poduzetnika *prema gospodarskim djelatnostima na balansiranom* i *nebalansiranom* panelu za oba modela, može se iznijeti nekoliko zapažanja.

Kod balansiranog panela poduzetnika (Tablica 29.) relativni utjecaj subvencija na koeficijent likvidnosti najizraženiji je u djelatnostima poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B: 2,76 posto) te djelatnostima opskrbe električnom energijom, plinom i vodom (D, E: 1,72 posto). Utjecaj pomoćne nezavisne varijable *udio subvencija u prihodima* (POTP_U_PRIH) također je relativno značajan za obje skupine gospodarskih djelatnosti (1,06 posto i 0,7 posto). Učešće subvencija u aktivni (pot.u.aktivni) relativno najveći utjecaj imaju na koeficijent likvidnosti u istim skupinama gospodarskih djelatnosti kao i subvencije (A, B i D, E), ali manjeg intenziteta.

Očekivano na *nebalansiranom panelu poduzetnika* utjecaj obje nezavisne varijable (kao i pomoćnu nezavisnu varijablu) na koeficijent likvidnosti je izraženiji. Relativni utjecaj subvencija najizraženiji je u djelatnostima administrativne, javne i ostale usluge (N, U: 7,1 posto), slijede djelatnosti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B: 5,7 posto), djelatnosti građevinarstva i nekretnina (5,3 posto) te djelatnostima opskrbe električnom energijom, plinom i vodom (D, E: 3,9 posto). Relativni utjecaj pomoćne nezavisne varijable *udio subvencija u prihodima* (POTP_U_PRIH) kod svih navedenih djelatnosti je izrazito visok, što upućuje na relativno visok udio subvencija u ukupnim prihodima, odnosno značajne ovisnosti tih poduzetnika o subvencijama.

Promatra li se relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivni (pot.u.aktivni) na koeficijent likvidnosti, može se zaključiti da je njezin utjecaj u odnosu na nezavisnu varijablu prihodi od subvencija jače izražen s najvećim utjecajem na djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom i vodom (D, E: 9,8 posto), djelatnosti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B: 9,8 posto), djelatnosti prijevoza i skladištenja (7,4 posto) te djelatnostima administrativne, javne i ostale usluge (N, U: 7,1 posto). Relativni utjecaj pomoćne nezavisne

varijable udio subvencija u prihodima (POTP_U_PRIH) kod svih navedenih djelatnosti je značajan, a posebno kod djelatnosti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B: 42 posto), što upućuje na slabiju aktivnost tih poduzetnika.

Promatra li se relativni utjecaj državnih subvencija i subvencija u aktivi na koeficijent likvidnosti poduzeća *prema veličini poduzetnika* na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika, očekivano je izraženiji relativni utjecaj na nebalansiranom panelu poduzetnika. Relativni utjecaj subvencija na balansiranom panelu na koeficijent tekuće likvidnosti najizraženiji je kod malih poduzetnika (2,19 posto), slijede srednje veliki poduzetnici (0,55 posto) i veliki poduzetnici (0,18 posto). Relativni utjecaj pomoćne nezavisne varijable udio subvencija u prihodima (POTP_U_PRIH) za sve navedene poduzetnike prema veličini nije posebno značajan. Relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivi (pot.u.aktivi) na koeficijent tekuće likvidnosti također je najizraženiji kod malih poduzetnika (6,9 posto), slijede srednje veliki poduzetnici (1,3 posto) i veliki poduzetnici (1,2 posto).

Između likvidnosti i profitabilnosti poduzeća vrlo je važan odnos. Kako profitabilnost zapravo mjeri sposobnost poduzeća u ostvarivanju dobiti u odnosu na ostvarene prihode, imovinu ili kapital, likvidnost svakako pozitivno utječe na profitabilnost. Između likvidnosti i profitabilnosti uglavnom postoji pozitivna veza, dok u manjem dijelu njih postoji negativna veza. Mamić Sačer, Tušek i Korica (2013: 1) istraživanjem u kojem su analizirali utjecaj likvidnosti na profitabilnost hrvatskih srednjih i velikih poduzeća u grani djelatnosti informacije i komunikacije u trogodišnjem razdoblju (od 2007. do 2009.) utvrdili su da povećanje vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti utječe na povećanje vrijednosti bruto rentabilnosti imovine. Struktura zastupljenosti poduzeća u pojedinoj skupini ukazala je na to da u skupini koja ima manji koeficijent tekuće likvidnosti prevladavaju poduzeća koja ujedno imaju i manju bruto rentabilnost imovine te da u skupini koja ima veći koeficijent tekuće likvidnosti prevladavaju poduzeća koja ujedno imaju i veću bruto rentabilnost imovine. Predmetno istraživanje je također potvrdilo odnos između pokazatelja likvidnosti i profitabilnosti te bi valjalo u budućnosti istražiti taj odnos s obzirom na gospodarsku djelatnosti i veličinu poduzetnika.

4.3.8 Utjecaj državnih subvencija na zapošljavanje

Kako ciljevi zapošljavanja trebaju imati značajno mjesto u donošenju ekonomske i socijalne politike svake države, za očekivati je da državne subvencije subvencioniranim poduzećima utječu na značajnije kreiranje zaposlenosti.

Iz provedenog istraživanja na balansiranom i nebalansiranom panelu podataka može se izvesti nekoliko zaključaka. Uvidom u rezultate regresijske analize utvrđeno je da se važnost subvencija značajno razlikuje za zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (/ZAP_SATI) na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika. Prikazane regresije koje objašnjavaju utjecaj neovisnih varijabli na balansiranom panelu poduzetnika (Tablice 18. i 19.) pokazale su da subvencije (POTPORE.LOG) imaju najveći utjecaj na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI). Procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTPORE.LOG (0,98) i POTICAJ (10,93) su značajni i imaju pozitivan efekt, a varijabla subvencije u prihodima (POTP_U_PRIH) ima negativan efekt (-21,53) uz koeficijent determinancije R^2 (kao i korigirani koeficijent determinancije) 31,83 posto. Time je objašnjeno gotovo 32 posto varijance reziduala, što je vrlo značajno. Jednaka zapažanja su i za varijablu dobit * zaposleni (DOB_X_ZAP.LOG) gdje je modelom objašnjeno 44 posto varijance reziduala, ali i upućuje na značajnost i drugih čimbenika koji utječu na navedene varijable.

Prikazane regresije na nebalansiranom panelu poduzetnika u odnosu na balansirani panel (Tablice 20. i 21.) pokazuju da nezavisna varijabla prihodi od subvencija (POTPORE.LOG) ima značajniji utjecaj na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) što pokazuje i procijenjeni β koeficijent (3,01). Procijenjeni β koeficijent uz varijablu POTP_U_PRIH je negativan (kao i kod balansiranog panela), što objašnjava visokih 51,8 posto varijance reziduala u modelu. Može se zaključiti da subvencije imaju značajan utjecaj na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI).

Negativan utjecaj na broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) ima druga nezavisna varijabla subvencije u aktivni (potp.u.aktivni) gdje procijenjeni β koeficijent iznosi -8,5, a procijenjeni β koeficijent uz pomoćnu nezavisnu varijablu prihodi od subvencija u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH) je pozitivan i izrazito značajan (22,89), što objašnjava 50,03 posto varijance reziduala u modelu. Dakle, prihodi od subvencija u ukupnim prihodima subvencioniranih poduzetnika imaju značajan efekt na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI).

Promatra li se relativni utjecaj subvencija na balansiranom panelu poduzetnika prema gospodarskim djelatnostima na broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) može se zapaziti da je najviši utjecaj u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A,B; 9,05 posto), djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H,H; 8,28 posto), te prerađivačke industrije (C; 7,47 posto). Druga zavisna varijabla (Tablica 53.) na koju

subvencije imaju utjecaj je dobit * zaposleni (DOB_X_ZAP.LOG) također u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (A,B; 7,6 posto)te prerađivačkoj industriji (C; 3,76 posto).

Očekivano relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) na nebalansiranom panelu poduzetnika je izraženiji od balansirano panela na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) i iznosi 26,91 posto. Kao i kod balansirano panela poduzetnika, najizraženiji je za djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (26,91 posto).¹⁷⁵

Negativni utjecaj na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) ima druga nezavisna varijabla subvencije u aktivni (potp.u.aktivni) gdje procijenjeni β koeficijent iznosi -8,5 posto, dok je procijenjeni β koeficijent uz pomoćnu nezavisnu varijablu subvencije u prihodima (POTP_U_PRIH) pozitivan i izrazito značajan (22,89), što objašnjava 50,03 posto varijance reziduala u modelu. Može se zaključiti da subvencije u prihodima uz druge čimbenike u poduzećima imaju efekt na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI). Ujedno visoka pozitivna korelacija s brojem zaposlenih uz istovremeno zanemariv utjecaj na povećanje broja zaposlenih pokazuje da su veće iznose subvencija dobivala poduzeća s većim brojem zaposlenih.

Iako je relativni utjecaj prihoda od subvencija (POTPORE.LOG) na varijablu promjene broja zaposlenih (ZAP_SATI.w) relativno visok (10 posto), prihodi od subvencija objašnjavaju manje od 1 posto varijance za sve analizirane uzorke (za balansirani panel poduzetnika oko 0,1 posto, a za nebalansirani panel poduzetnika oko 0,4 posto) te se ne može pouzdano tvrditi da subvencije utječu na povećanje broja zaposlenih. Time je **dokazana hipoteza H3**.

¹⁷⁵ Prikazano u Tablici 46.

4.4 Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema veličini poduzeća

Veličina poduzeća kao varijabla povezana s karakteristikama poduzeća često je u fokusu proučavanja raznih istraživača. Mnogi autori uspoređivali su performanse poduzeća prema veličini te utvrdili kako veličina poduzeća utječe na njihovu uspješnost. Prema skupini autora (Mata i sur., 1995), veličina poduzeća mjerena brojem zaposlenih utječe na vjerojatnost preživljavanja poduzeća. Veća poduzeća u pravilu su u boljoj poziciji u odnosu na mala jer imaju bolje porezne uvjete i mogu privući kvalificiraniju radnu snagu. Manja se poduzeća suočavaju s više financijskih ograničenja u rastu kapitala, što može utjecati na njihovu sposobnost preživljavanja u određenim kritičnim trenucima Kovačević i Vuković (2006). Međutim, postoje i istraživanja u kojima je istražena negativna veza između veličine poduzeća i preživljavanja (Mata i sur., 1995). Prema tim istraživanjima, manja poduzeća mogu imati prednost u odnosu na velika u niskim općim troškovima, a i potrebnim manjim resursima za održanje poslovanja. Važna komponenta je i starost poduzeća. Prema istraživanju Boeri i Bellmann (1995), starost poduzeća je u pozitivnoj vezi s preživljavanjem, ali se efekt s vremenom smanjuje.

Dakle, u dosadašnjim istraživanjima varijabla veličina poduzeća je često u fokusu znanstvenog istraživanja kao i uspješnost poduzeća, ali istraživački modeli se uglavnom odnose na preživljavanje poduzeća u odnosu na veličinu. Stoga ostaje veliki istraživački prostor, a u ovome radu intencija je istražiti utjecaj državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema veličini.

S obzirom na to da su prihodi poduzeća bruto priljevi ekonomske koristi tijekom razdoblja koje proizlaze iz redovnih aktivnosti poduzetnika te imaju za posljedicu povećanje kapitala, analiza je započeta prikazom ukupnih prihoda i subvencija prema veličini poduzetnika za promatrano razdoblje. Intencija je bila utvrditi koliki je udio državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika prema veličini u promatranom razdoblju u apsolutnim iznosima (Tablica 37.).

Iz provedenog istraživanja proizlazi da su u apsolutnim iznosima velika poduzeća dobila najviše subvencija, slijede mala te srednje velika poduzeća. Promatra li se udio državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika prema veličini u apsolutnim iznosima u promatranom razdoblju, situacija je drugačija. Udio subvencija u ukupnim prihodima najviši je kod malih poduzeća i iznosi 4,8 posto, slijede srednje velika poduzeća s 3,1 posto te velika

poduzeća s 2,8 posto, što je i očekivano s obzirom na strukturu ukupnog prihoda koji ostvaruju poduzetnici prema veličini (Tablica 37.).

Tablica 37. Usporedba kretanja državnih subvencija i ukupnog prihoda poduzeća – prema veličini

Godine	MALI		SREDNJI		VELIKI		UKUPNO	
	Ukupni prihodi (000 kn)	Potpore (000 kn)	Ukupni prihodi (000 kn)	Potpore (000 kn)	Ukupni prihodi (000 kn)	Potpore (000 kn)	Ukupni prihodi (000 kn)	Potpore (000 kn)
2006.	24.388.953	650.444	24.989.792	494.473	56.303.410	1.064.715	105.682.155	2.209.632
2007.	22.546.212	696.038	22.958.094	496.134	61.882.476	1.254.301	107.386.782	2.446.473
2008.	18.275.453	748.021	19.373.949	722.869	60.758.731	1.618.016	98.408.133	3.088.907
2009.	12.954.490	718.531	15.591.502	615.953	43.045.348	1.562.970	71.591.340	2.897.454
2010.	14.482.815	722.514	17.590.589	622.268	41.566.697	1.288.751	73.640.101	2.633.533
2011.	15.324.723	738.510	18.799.066	633.761	45.770.505	1.260.865	79.894.295	2.633.136
2012.	13.837.930	657.099	16.643.579	627.068	46.086.196	1.321.259	76.567.705	2.605.427
2013.	14.411.151	1.702.080	15.857.244	517.216	46.837.157	1.574.216	77.105.552	3.793.512
2014.	14.837.157	636.228	16.763.010	476.501	41.151.195	1.396.781	72.751.361	2.509.510
2015.	15.528.442	670.594	17.938.903	551.664	42.537.374	1.286.644	76.004.719	2.508.902
Ukupno	166.587.327	7.940.058	186.505.729	5.757.908	485.939.089	13.628.519	839.032.145	27.326.485

Izvor: Rad autorice

Promatrajući distribucije poduzetnika po veličini u balansiranom panelu kao i u cijeloj bazi podataka (Tablica 14.), uočeno je da su u oba panela najviše zastupljeni mali poduzetnici koji su dobivali subvencije. No u relativnom smislu situacija je drugačija. Više od 50 posto je subvencioniranih srednjih i velikih poduzeća u promatranom razdoblju, a samo petina je malih poduzeća.

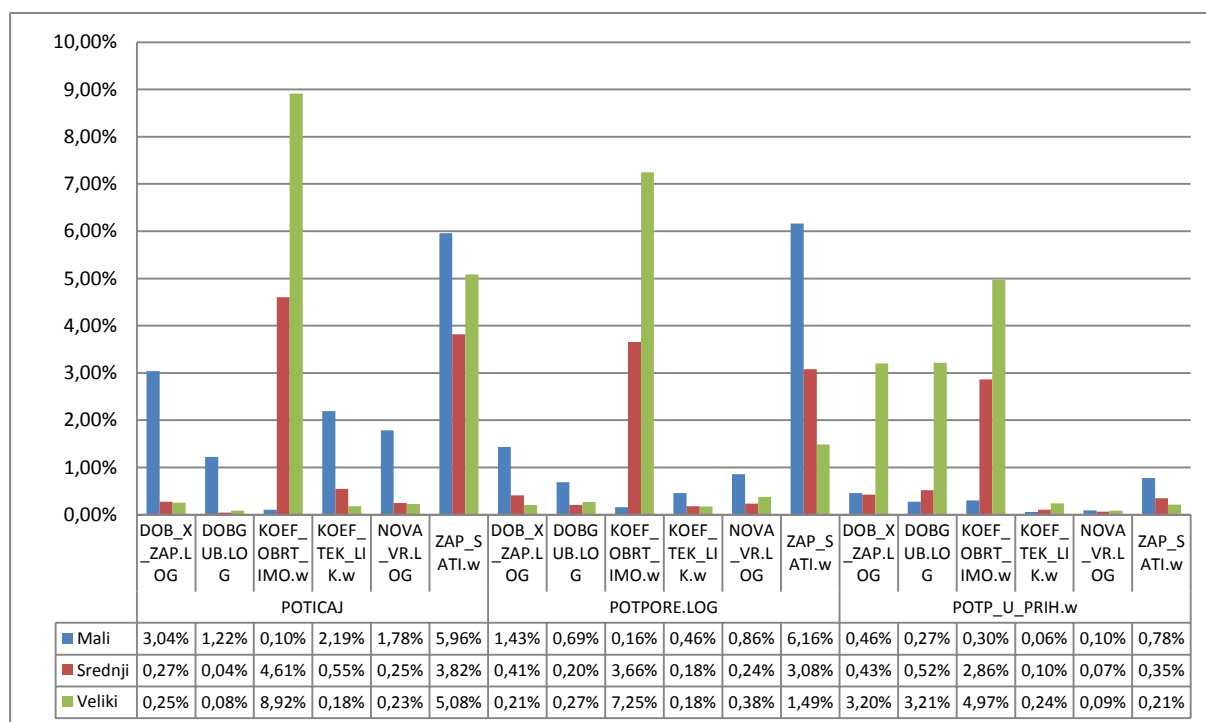
U nastavku je prikazana regresijska analiza utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja poduzetnika prema veličini na balansiranom i nebalansiranom panelu za oba modela.

4.4.1 Rezultati analize balansiranog panela na temelju cijelog uzorka

Relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) na uspješnost poslovanja poduzetnika prema veličini prikazan je sljedećim grafičkim prikazom.

1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG

Grafikon 24. Prikaz relativnog utjecaj subvencija na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: bp.vel.w.z)

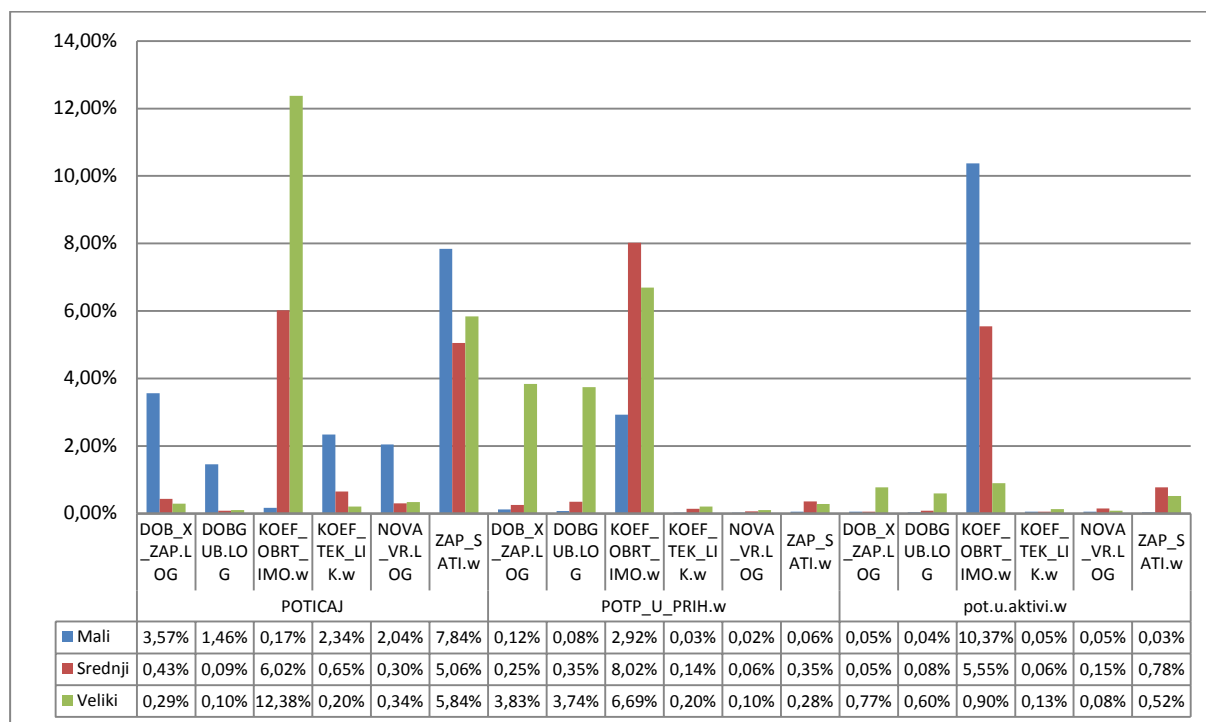
Izvor: Rad autorice

Može se zaključiti da je relativni utjecaj subvencija najizraženiji kod velikih poduzetnika i to na pokazateljima koeficijent obrtaja imovine (7,25 posto) i broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI.w; 1,49 posto). Kao što je već utvrđeno i spomenuto na nekoliko mjesta u ovome radu, činjenica da su dobili subvencije (varijabla POTICAJ) značajno je utjecala na ove varijable (npr. za koeficijent obrtaja imovine iznosi 8,92 posto). Utjecaj druge pomoćne nezavisne varijable POTP_U_PRIH također je značajan. Slijede srednje veliki i mali poduzetnici. Kod srednje velikih poduzetnika relativni utjecaj subvencija je na istim pokazateljima kao i kod velikih poduzeća, ali manjega relativnog intenziteta. Kod malih poduzetnika relativni utjecaj subvencija najviše je utjecao na ZAP_SATI.w (6,16 posto) te DOB_X_ZAP.LOG (1,43 posto).

2. model: nezavisna varijabla pot.u.aktivni.w

Grafikonom 25. prikazan je relativni utjecaj druge nezavisne varijable – potpore u aktivni na uspješnost poduzetnika prema veličini na balansiranom panelu. Pokazuje da su subvencije u aktivni najviše utjecale na koeficijent obrtaja imovine kod malih (10,37 posto) i srednjih poduzetnika (5,55 posto), kao i pomoćna nezavisna varijabla POTP_U_PRIH.w.

Grafikon 25. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: bp.vel.w.z)

Izvor: Rad autorice

Iz sažetog prikaza glavnih varijabli modela i njihova utjecaja na zavisne varijable prema veličini poduzetnika može se uvidjeti nekoliko zapažanja (Tablica 38.). Relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) ima najveći utjecaj na zavisne varijable koeficijent obrtaja imovine (7,25 posto) kod velikih poduzeća i ZAP_SATI.w (6,2 posto) kod malih poduzetnika, slijede srednji poduzetnici s 3,1 posto.

Prema drugom modelu, relativni utjecaj nezavisne varijable *potp.aktivi.w* najizraženiji je za koeficijent obrtaja imovine kod malih poduzetnika (10,4 posto), slijede srednji poduzetnici s 5,5 posto te veliki poduzetnici s 0,9 posto. Međutim, ako se promatraju i pomoćne nezavisne varijable POTP_U_PRIH.w te POTICAJ (da su primili subvencije), njihov je relativni utjecaj na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine različit i po veličini poduzetnika, ali i značaju.

Tako je primjerice najizraženiji relativni utjecaj varijable POTICAJ (da su primili subvencije) na koeficijent obrtaja ukupne imovine kod velikih poduzetnika (12,4 posto), srednjih poduzetnika (6 posto), a kod malih poduzetnika relativni utjecaj je 0,2 posto. Dok relativni utjecaj nezavisne varijable POTP_U_PRIH.w na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine

najizraženiji je kod srednje velikih poduzeća (8 posto), slijede veliki poduzetnici sa 6,7 posto te mali poduzetnici s 2,9 posto.

Može se zaključiti da prihodi od subvencija kao i učešće subvencija u aktivni imaju relativno značajan pozitivan utjecaj na aktivnost poduzetnika iskazanu koeficijentom obrtaja imovine, ali istovremeno viši udio subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika upućuje na slabiju aktivnost poduzetnika (smanjuje koeficijent obrtaja imovine). Relativno značajan pozitivan utjecaj imaju i na zaposlenost (ujedno i na dobit * zaposleni) kao i apsolutni iznosi primljenih subvencija, što upućuje na zaključak da subvencije utječu na zaposlenost, ali ne u onim poduzećima u kojima su subvencije u visokom udjelu u ukupnim prihodima. Slična zapažanja mogu se izvesti i za varijable ostvarena dobit razdoblja kao i novostvorena vrijednost.

Tablica 38. Sažetak glavnih varijabli modela prema veličini i njihov utjecaj na zavisne varijable

NKD	iter	Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla Values		KOEf_TEK_LIK.w		ZAP_SATI.w		DOBGUB.LOG		NOVA_VR.LO G		DOB_X_ZAP.LO G	
			KOEf_OBRT_IMO.w	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.
Mali	1	POTPORE.LOG	-0,017	0,2%	0,060	0,5%	0,431	6,2%	0,056	0,7%	0,041	0,9%	0,086	0,014
		POTICAJ	-0,038	0,1%	-0,797	2,2%	1,380	6,0%	0,309	1,2%	0,319	1,8%	0,663	0,030
		POTP_U_PRIH.w	0,956	0,3%	-0,201	0,1%	-	11,331	0,8%	-3,185	0,3%	-1,376	0,1%	-5,226
	2	pot.u.aktivi.w	3,784	10,4%	1,688	0,1%	-0,632	0,0%	-0,592	0,0%	-0,482	0,0%	-0,765	0,0%
		POTICAJ	-0,080	0,2%	-0,679	2,3%	2,253	7,8%	0,424	1,5%	0,402	2,0%	0,839	3,6%
		POTP_U_PRIH.w	-4,320	2,9%	-1,058	0,0%	-1,069	0,1%	-1,193	0,1%	0,135	0,0%	-2,348	0,1%
Srednji	1	POTPORE.LOG	-0,008	3,7%	-0,005	0,2%	0,362	3,1%	0,037	0,2%	0,002	0,2%	0,050	0,004
		POTICAJ	-0,147	4,6%	-0,466	0,5%	6,363	3,8%	0,049	0,0%	0,153	0,2%	0,365	0,003
		POTP_U_PRIH.w	-0,914	2,9%	-1,747	0,1%	-	10,125	0,4%	-5,327	0,5%	0,750	0,1%	-6,590
	2	pot.u.aktivi.w	4,126	5,5%	2,377	0,1%	27,953	0,8%	-1,321	0,1%	0,655	0,1%	-1,687	0,1%
		POTICAJ	-0,195	6,0%	-0,495	0,7%	8,065	5,1%	0,232	0,1%	0,162	0,3%	0,615	0,4%
		POTP_U_PRIH.w	-3,734	8,0%	-3,375	0,1%	-	12,925	0,4%	-3,075	0,3%	0,439	0,1%	-3,587
Veliki	1	POTPORE.LOG	-0,007	7,2%	0,006	0,2%	0,044	1,5%	0,032	0,3%	0,025	0,4%	0,050	0,002
		POTICAJ	-0,220	8,9%	-0,121	0,2%	6,129	5,1%	-0,001	0,1%	0,064	0,2%	0,491	0,003
		POTP_U_PRIH.w	-0,905	5,0%	-3,049	0,2%	-	14,622	0,2%	11,483	3,2%	0,843	0,1%	-15,927
	2	pot.u.aktivi.w	1,201	0,9%	-3,047	0,1%	40,626	0,5%	18,735	0,6%	0,606	0,1%	28,820	0,8%
		POTICAJ	-0,269	12,4%	-0,068	0,2%	6,209	5,8%	0,108	0,1%	0,214	0,3%	0,662	0,3%
		POTP_U_PRIH.w	-1,476	6,7%	-1,996	0,2%	-	24,329	0,3%	15,568	3,7%	1,514	0,1%	-22,185

Izvor: Rad autorice

Kako je koeficijent obrtaja imovine jedan od pokazatelja efikasnosti, pokazuje koliko jedna novčana jedinica imovine stvara novčanih jedinica prihoda. Veći koeficijent obrtaja za oba modela najizraženiji je kod velikih poduzetnika. Upućuje na brži obrtaj sredstava u velikim poduzećima, što znači da su isti obujam poslovanja financirali manjim iznosima obrtnih sredstava.

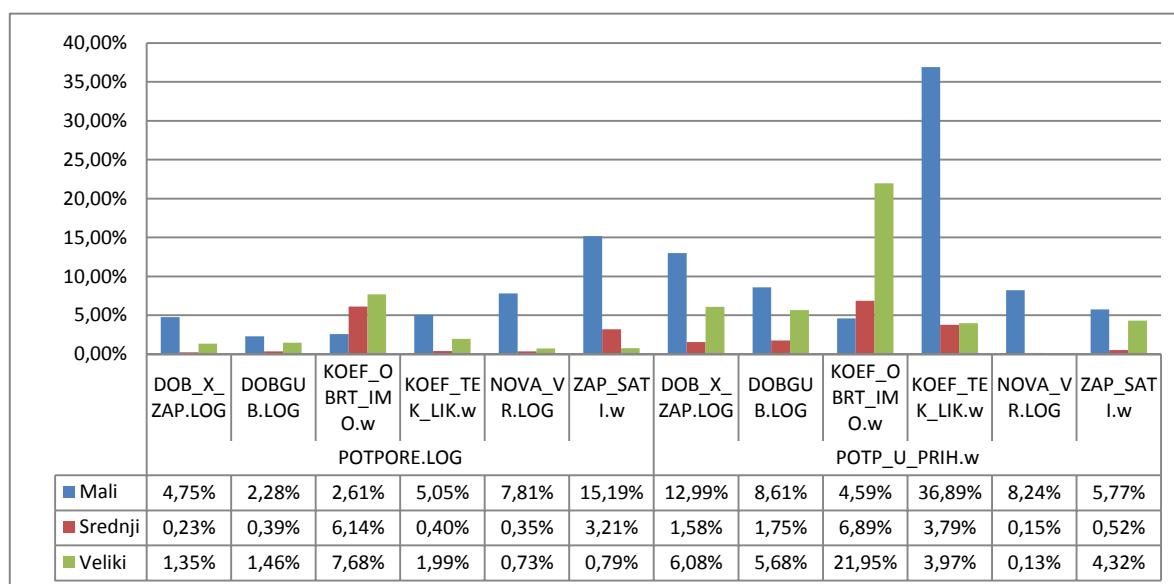
4.4.2 Rezultati analize nebalansiranog panela

Slijedi prikaz utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema veličini na nebalansiranom panelu poduzetnika.

1. model: nezavisna varijabla *POTPORE.LOG*

Relativni utjecaj subvencija na nebalansiranom panelu poduzetnika najizraženiji je kod malih poduzeća na sve odabrane pokazatelje. Najizraženiji je za koeficijent tekuće likvidnosti (36,89 posto). Međutim, relativni utjecaj subvencija kod velikih poduzetnika najveći je na koeficijent obrtaja ukupne imovine (21,95 posto) te se mogu izvesti jednaki zaključci kao i kod balansirano panela. Jedina razlika u odnosu na balansirani panel poduzetnika je izrazit utjecaj subvencija na likvidnost malih poduzetnika na nebalansiranom panelu.

Grafikon 26. Prikaz relativnog utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: nbp.pot.vel.w.z)

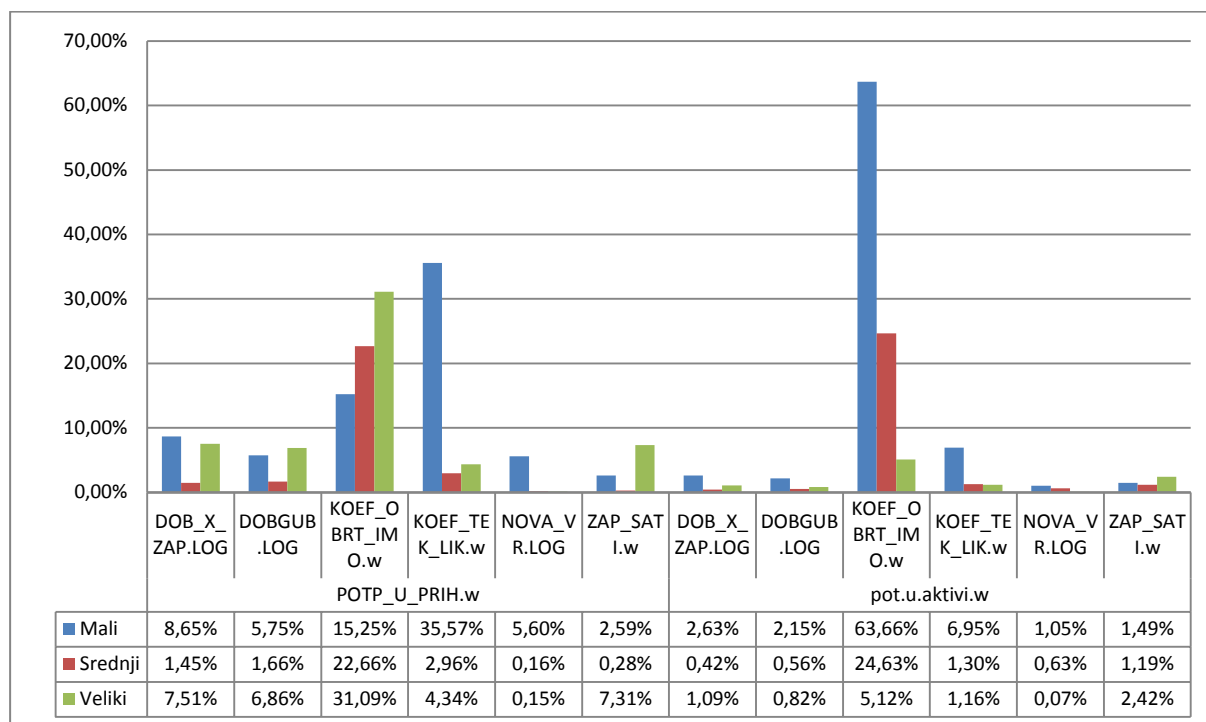
Izvor: Rad autorice

2. model: nezavisna varijabla *potp.u.aktivi.w*

Relativni utjecaj nezavisne varijable *potp.u.aktivi* na nebalansiranom panelu poduzetnika također je najizraženiji kod malih poduzetnika, i to na koeficijentu obrtaja imovine (63,66 posto) te na koeficijentu tekuće likvidnosti (35,57 posto).

Zapažanja su slična onima na balansirano panelu za male poduzetnike, ali ne i velike. U ovom modelu koeficijent obrtaja imovine kod velikih poduzetnika znatno je manji (5,12 posto) i ne može se izvesti zaključak da su subvencije u aktivi značajnije utjecale na efikasnost poslovanja velikih poduzetnika.

Grafikon 27. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: npb.pot.vel.w.z)

Izvor: Rad autorice

Iz sažetog prikaza glavnih varijabli modela i njihova utjecaja na zavisne varijable prema veličini poduzetnika mogu se izvesti sljedeća zapažanja (Tablica 39.). Relativni utjecaj varijable *potp.u.aktivi* (2. model) je najizraženiji na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine za male poduzetnike (63,7 posto), slijede srednje veliki poduzetnici (24,6 posto) te veliki poduzetnici (5,1 posto). Vrlo je izražen i utjecaj pomoćne nezavisne varijable POTPORE_U_PRIH.w kod srednjih poduzetnika (22,7 posto).

Slijedi sažeti prikaz glavnih varijabli modela prema veličini poduzeća i njihova utjecaja na zavisne varijable (pokazatelje uspješnosti).

Tablica 39. Sažetak glavnih varijabli modela prema veličini i njihov utjecaj na zavisne varijable

NKD	iter .	Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla Values											
			KOEF_OBRT_IMO.w		KOEF_TEK_LIK.w		ZAP_SATIM.w		DOBGUB.LOG		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LOG	
			est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.
Mali	1	POTPORE.LOG	-0,106	2,6%	-0,260	5,1%	1,495	15,2%	0,207	2,3%	0,221	7,8%	0,320	4,8%
		POTP_U_PRIH.w	1,339	4,6%	6,618	36,9%	-6,957	5,8%	-3,642	8,6%	-2,113	8,2%	-5,424	13,0%
	2	pot.u.aktivi.w	3,959	63,7%	-2,699	6,9%	-6,021	1,5%	-0,519	2,1%	0,122	1,1%	-0,764	2,6%
		POTP_U_PRIH.w	-4,560	15,2%	8,401	35,6%	10,087	2,6%	-1,681	5,8%	-0,878	5,6%	-2,444	8,7%
Srednji	1	POTPORE.LOG	-0,039	6,1%	0,035	0,4%	1,005	3,2%	0,002	0,4%	-0,003	0,4%	0,035	0,2%

		POTP_U_PRIH.w	-0,662	6,9%	-2,244	3,8%	-	21,483	0,5%	-3,228	1,8%	0,668	0,1%	-4,086	1,6%
	2	pot.u.aktivi.w	4,592	24,6%	0,873	1,3%	-0,573	1,2%	-2,767	0,6%	0,509	0,6%	-3,288	0,4%	
		POTP_U_PRIH.w	-3,913	22,7%	-2,350	3,0%	-8,444	0,3%	-1,447	1,7%	0,303	0,2%	-1,566	1,5%	
Veliki	1	POTPORE.LOG	-0,009	7,7%	-0,018	2,0%	-0,239	0,8%	0,086	1,5%	0,074	0,7%	0,138	1,4%	
		POTP_U_PRIH.w	-1,259	22,0%	-1,843	4,0%	-	17,543	4,3%	-8,919	5,7%	-0,771	0,1%	-13,174	6,1%
	2	pot.u.aktivi.w	2,085	5,1%	-0,321	1,2%	39,015	2,4%	11,518	0,8%	-0,960	0,1%	18,850	1,1%	
		POTP_U_PRIH.w	-1,904	31,1%	-1,990	4,3%	-	30,992	7,3%	-	10,839	6,9%	0,457	0,1%	-16,342

Izvor: Rad autorice

Kod prvog modela i relativnog utjecaja subvencija (POTPORE.LOG) na uspješnost promatranih poduzetnika prema veličini može se uvidjeti da su subvencije imale relativno značajan utjecaj kod svih poduzetnika, ali različitog intenziteta. Kao što je utvrđeno, kod velikih poduzeća najveći relativni utjecaj imale su na koeficijent obrtaja imovine (7,7 posto) kao i subvencije u aktivi (5,1 posto), slijedi koeficijent tekuće likvidnosti (2 posto) te zavisna varijabla DOB_X_ZAP (1,4 posto). Kod srednje velikih poduzeća također je najveći relativni utjecaj iskazan na koeficijentu obrtaja imovine (6,1 posto) te broju zaposlenih temeljem sati rada (3,2 posto). Kod malih poduzeća relativno najveći utjecaj je na zavisnu varijablu ZAP_SATI.w (15,2 posto), novostvorenu vrijednost (7,8 posto) te na koeficijent tekuće likvidnosti (5,1 posto). Zanimljivo je da subvencije u aktivi kod malih i srednje velikih poduzeća imaju relativno visok utjecaj na koeficijent obrtaja imovine te se može zaključiti da su značajno utjecale na efikasnost poslovanja.

4.5 Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema obliku vlasništva

Analiza utjecaja prihoda od državnih subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema vlasništvu (privatno i državno) u odnosu na ostala poduzeća (kontrolna skupina) prikazana je u nastavku.

Tablica 40. Prikaz ukupnih prihoda u odnosu na prihod od subvencija

Godine	Drž.		Priv.		UKUPNO	
	Ukupni prihodi (000 kn)	Potpore (000 kn)	Ukupni prihodi (000 kn)	Potpore (000 kn)	Ukupni prihodi (000 kn)	Ukupno potpore (000 kn)
2006.	15.494.138	1.047.656	90.188.017	1.161.976	105.682.155	2.209.632
2007.	15.647.276	1.133.433	91.739.506	1.313.040	107.386.782	2.446.473
2008.	18.222.213	1.541.055	80.185.921	1.547.852	98.408.133	3.088.907
2009.	17.336.051	1.502.271	54.255.289	1.395.182	71.591.340	2.897.454
2010.	15.028.736	1.390.415	58.611.366	1.243.117	73.640.101	2.633.533
2011.	14.172.543	1.460.339	65.721.752	1.172.797	79.894.295	2.633.136
2012.	14.284.956	1.435.626	62.282.750	1.169.801	76.567.705	2.605.427
2013.	13.459.988	1.531.478	63.645.564	2.262.033	77.105.552	3.793.512
2014.	7.390.291	1.147.841	65.361.070	1.361.669	72.751.361	2.509.510
2015.	8.262.537	1.147.226	67.742.182	1.361.676	76.004.719	2.508.902
Ukupno	139.298.729	13.337.340	699.733.416	13.989.144	839.032.145	27.326.485

Izvor: Rad autorice prema podacima iz Registra godišnjih financijskih izvještaja (FINA)

U Tablici 40. prikazani su apsolutni iznosi ukupnih prihoda i prihoda od subvencija prema obliku vlasništva u promatranom razdoblju. Jasno je da su veći iznos subvencija primili privatni poduzetnici u odnosu na državne što je istovjetno zapažanjima iz deskriptivne statistike. Ujedno su ostvareni ukupni prihodi privatnih poduzetnika u odnosu na državne veći gotovo pet puta. Udio subvencija u ukupnim prihodima privatnih poduzeća je 2 posto, dok u državnim poduzećima iznosi 9,6 posto, što upućuje na daleko veću poslovnu aktivnost privatnih u odnosu na državna poduzeća.

U nastavku se istražuje utjecaj subvencija na poslovanje poduzetnika u promatranom razdoblju prema vlasništvu na balansiranom i nebalansiranom panelu.

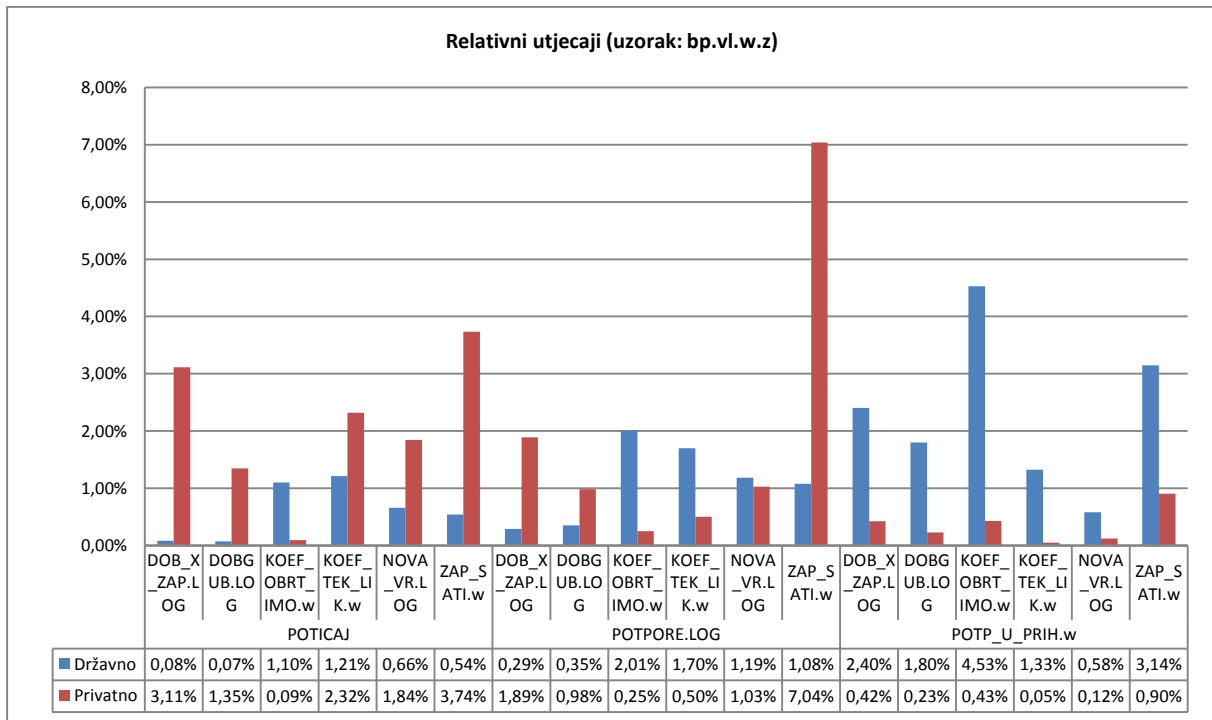
4.5.1 Rezultati analize balansiranog panela na temelju cijelog uzorka

Slijede podaci na balansiranom panelu za oba modela, odnosno obje nezavisne varijable – prihodi od subvencija i subvencije u aktivni uz pomoćne nezavisne varijable.

1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG

Ako se promatra relativni utjecaj subvencija (POTPORE.LOG) na poslovanje poduzetnika prema obliku vlasništva na balansiranom panelu, financijski pokazatelji privatnih poduzetnika u odnosu na državne su zamjetno bolji (dobit po zaposlenom, dobit/gubitak razdoblja, novostvorena vrijednost, broj zaposlenih temeljem sati rada).

Grafikon 28. Prikaz relativnog utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja prema obliku vlasništva (uzorak: bp.vl.w.z)

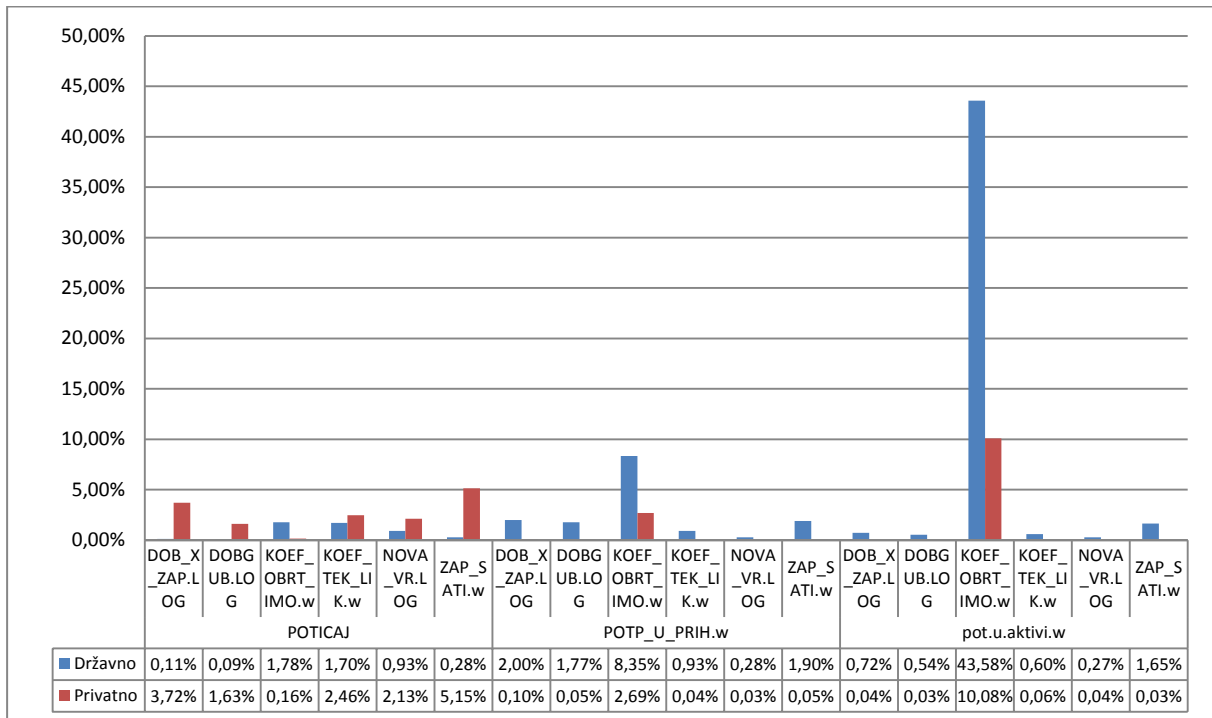

Izvor: Rad autorice

2. model: nezavisna varijabla *pot.u.aktivi.w*

Relativni utjecaj nezavisne varijable *potp.u.aktivi* na financijsku uspješnost poduzetnika na balansiranom panelu podataka u odnosu na vlasništvo također pokazuju da su ukupni financijski pokazatelji privatnih poduzetnika u odnosu na državne viši.

Grafikon 29. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na uspješnost poslovanja poduzetnika u odnosu na vlasništvo (uzorak: *bp.vl.w.z*)

Izvor: Rad autorice

U Tablici 41. je sažeti prikaz glavnih varijabli modela prema vlasništvu i njihov utjecaj na zavisne varijable iz kojeg se može uočiti nekoliko bitnih zapažanja.

Relativni utjecaj nezavisne varijable *POTPORE.LOG* na uspješnost poslovanja poduzetnika na balansiranom panelu u odnosu na vlasništvo pokazuje da subvencije imaju relativno značajniji utjecaj na financijske pokazatelje kod privatnih poduzetnika u odnosu na državne. Primjerice, kod privatnih poduzetnika su: viši dobit po zaposlenom (1,9 posto), dobit/gubitak razdoblja (1 posto), novostvorena vrijednost (1 posto), broj zaposlenih temeljem sati rada (7 posto) u odnosu na državne.

Relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivi pokazuju relativno značajan utjecaj na koeficijent obrtaja imovine kod državnih poduzeća (43,6 posto) što znači da značajno utječe na efikasnost njihova poslovanja. Kod poduzeća u privatnom vlasništvu

također je utjecaj subvencija u aktivi relativno značajan na koeficijent obrtaja imovine (10,1 posto).

Tablica 41. Sažetak glavnih varijabli modela prema vlasništvu i njihov utjecaj na zavisne varijable

NKD	iter.	Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla		Value s		KOEf_OBRt_IMO.w		KOEf_TEK_LIK.w		ZAP_SATL.w		DOBGUB.LO G		NOVA_VR.LO G		DOB_X_ZAP.LO G	
			est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.
Državno	1	POTPORE.LOG	-0,024	2,0%	-0,072	1,7%	0,529	1,1%	-	0,025	0,4%	0,015	1,2%	-0,021	0,3%			
		POTICAJ	-0,128	1,1%	-0,998	1,2%	-7,853	0,5%	0,043	0,1%	0,345	0,7%	0,235	0,1%				
		POTP_U_PRIH.w	1,031	4,5%	2,300	1,3%	-	3,1%	-	1,196	1,8%	0,077	0,6%	-1,888	2,4%			
	2	pot.u.aktivi.w	2,721	43,6%	-0,958	0,6%	0,350	1,6%	-	0,178	0,5%	-0,691	0,3%	-0,359	0,7%			
		POTICAJ	-0,244	1,8%	-1,351	1,7%	-5,181	0,3%	-	0,081	0,1%	0,429	0,9%	0,133	0,1%			
		POTP_U_PRIH.w	-2,301	8,3%	2,073	0,9%	-9,909	1,9%	-	1,434	1,8%	1,042	0,3%	-1,870	2,0%			
Privatno	1	POTPORE.LOG	-0,019	0,2%	0,086	0,5%	0,860	7,0%	0,064	1,0%	0,044	1,0%	0,101	1,9%				
		POTICAJ	-0,032	0,1%	-0,879	2,3%	0,745	3,7%	0,300	1,3%	0,303	1,8%	0,648	3,1%				
		POTP_U_PRIH.w	1,212	0,4%	-2,607	0,1%	-	0,9%	-	3,186	0,2%	-1,855	0,1%	-5,516	0,4%			
	2	pot.u.aktivi.w	4,022	10,1%	2,563	0,1%	-0,021	0,0%	-	0,795	0,0%	-0,373	0,0%	-0,915	0,0%			
		POTICAJ	-0,077	0,2%	-0,702	2,5%	2,555	5,2%	0,436	1,6%	0,397	2,1%	0,862	3,7%				
		POTP_U_PRIH.w	-4,556	2,7%	-4,020	0,0%	-4,374	0,1%	-	0,669	0,0%	-0,346	0,0%	-1,992	0,1%			

Izvor: Rad autorice

4.5.2 Rezultati analize nebalansiranog panela

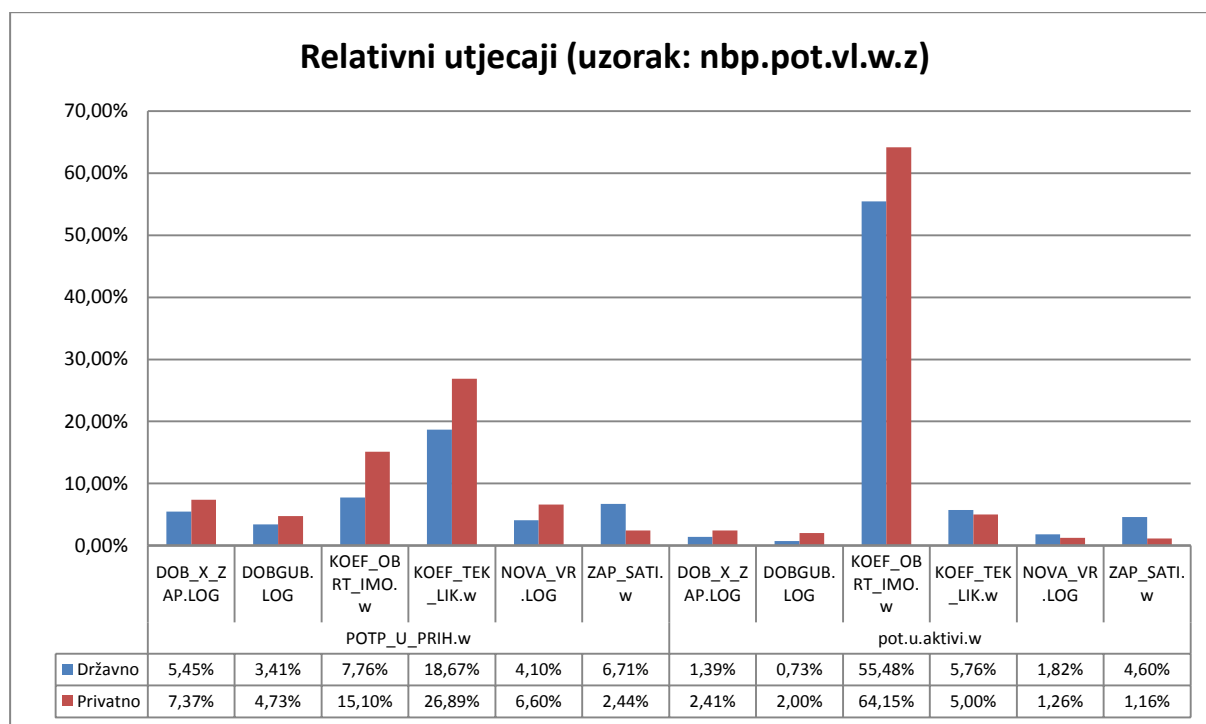
Slijedi prikaz rezultata na nebalansiranom panelu za oba modela.

1. model: nezavisna varijabla POTPORE.LOG

Grafikon 30. prikazuje relativni utjecaj subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika prema obliku vlasništva na nebalansiranom panelu.

Kao i kod balansiranog panela ukupni financijski pokazatelji za privatne poduzetnike u odnosu na državne su relativno značajniji, ali i većeg intenziteta u odnosu na balansirani panel poduzeća.

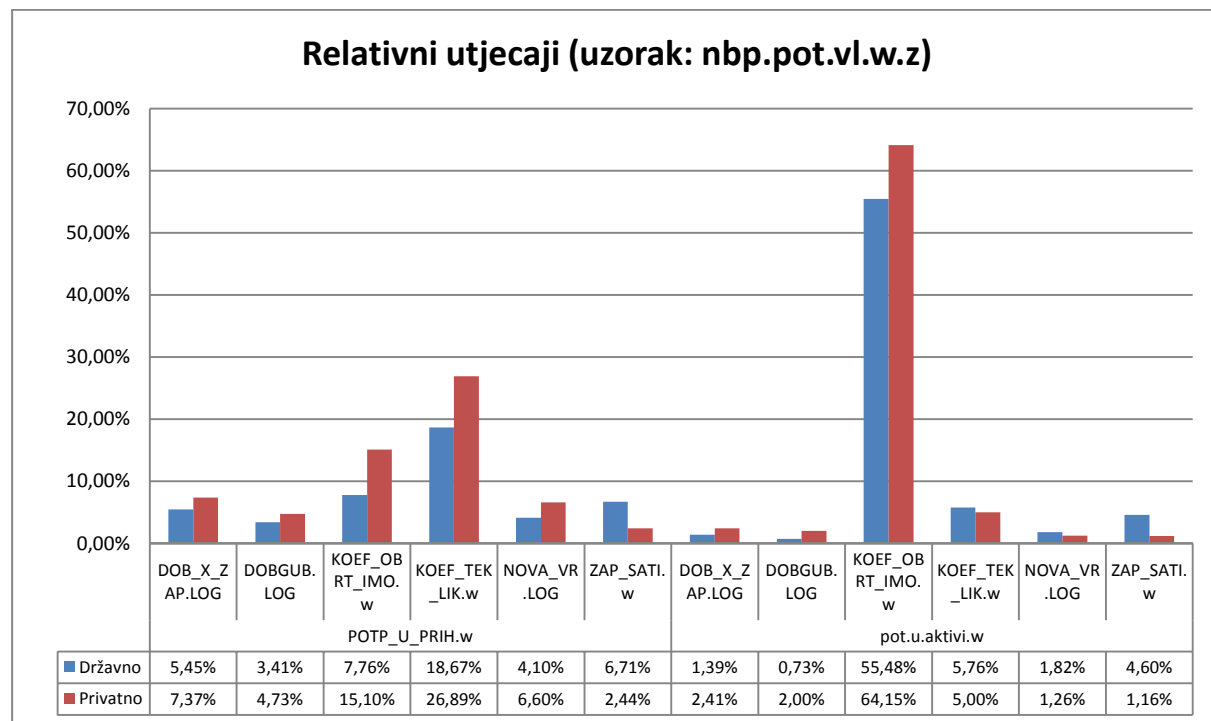
Grafikon 30. Prikaz relativnog utjecaja subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika prema obliku vlasništva (uzorak: nbp.pot.vl.w.z)

Izvor: Rad autorice

2. model: nezavisna varijabla pot.u.aktivi.w

Grafikon 31. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable pot.u.aktivi.w na financijsku uspješnost poduzetnika prema obliku vlasništva (uzorak: nbp.pot.vl.w.z)

Izvor: Rad autorice

Promatra li se relativni utjecaj nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na poslovanje poduzetnika prema obliku vlasništva na nebalansiranom panelu, također se može vidjeti da su financijski pokazatelji za privatne poduzetnike u odnosu na državne su viši. Sažeti prikaz glavnih varijabli modela prema vlasništvu i njihov utjecaj na zavisne varijable prikazan je u sljedećoj tablici.

Tablica 42. Sažetak glavnih varijabli modela prema vlasništvu i njihov utjecaj na zavisne varijable

NKD	iter.	Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla		KOEF_TEK_LIK.w		ZAP_SATL.w		DOBGUB.LOG		NOVA_VR.LOG		DOB_X_ZAP.LOG	
			Values		est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.	est.	Rel. utj.
			est.	Rel. utj.										
Državno	1	POTPORE.LOG	-0,088	3,0%	-0,696	10,6%	5,031	15,9%	0,059	0,5%	0,256	11,9%	0,186	2,0%
		POTP_U_PRIH.w	1,153	6,3%	8,177	18,9%	-29,203	11,3%	-1,903	3,9%	-1,201	7,0%	-3,290	6,9%
	2	pot.u.aktivi.w	2,775	55,5%	-3,890	5,8%	-4,870	4,6%	0,235	0,7%	-0,594	1,8%	0,057	1,4%
		POTP_U_PRIH.w	-2,247	7,8%	8,223	18,7%	1,614	6,7%	-1,815	3,4%	0,693	4,1%	-2,376	5,5%
Privatno	1	POTPORE.LOG	-0,099	3,2%	-0,193	4,5%	2,469	15,7%	0,215	3,9%	0,204	8,7%	0,329	6,9%
		POTP_U_PRIH.w	1,465	6,0%	5,609	28,4%	-4,626	4,2%	-3,502	7,3%	-2,340	8,9%	-5,334	11,1%
	2	pot.u.aktivi.w	4,213	64,2%	-2,075	5,0%	-8,649	1,2%	-0,888	2,0%	0,231	1,3%	-1,154	2,4%
		POTP_U_PRIH.w	-4,927	15,1%	7,046	26,9%	22,867	2,4%	-0,934	4,7%	-1,302	6,6%	-1,667	7,4%

Izvor: Rad autorice

Iz sažetog prikaza utjecaja glavnih varijabli modela na uspješnost poslovanja poduzetnika prema obliku vlasništva može se zaključiti da drugi model, odnosno utjecaj nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* u odnosu na prvi model ima izraženiji relativni utjecaj i na poduzeća u privatnom i na poduzeća u državnom vlasništvu.

Naime, ako se financijski pokazatelji promatraju pojedinačno, može se vidjeti da je relativni utjecaj nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine značajniji kod privatnih poduzetnika (64,2 posto) u odnosu na koeficijent obrtaja imovine kod državnih poduzeća (55,5 posto), ali je relativni utjecaj kod privatnih i državnih poduzetnika vrlo značajan.

Druga po važnosti je varijabla *ZAP_SATI.w* koja je kod poduzetnika u državnom vlasništvu nešto viša (15,9 posto) u odnosu na poduzetnike u privatnom vlasništvu (15,7 posto), ali je također vrlo značajna kod jednih i drugih. Slična situacija je i s varijablom koeficijent tekuće likvidnosti.

Relativni utjecaj nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na koeficijent tekuće likvidnosti (za razliku od koeficijenta obrtaja imovine) je nešto izraženiji kod državnih poduzeća (5,8 posto) u odnosu na privatna poduzeća (5 posto), ali je također vrlo značajan kod jednih i drugih.

4.6 Analiza specifične skupine poduzeća

Specifičnim skupinama poduzeća u ovom istraživanju smatraju se oni poduzetnici koji su tijekom promatranog razdoblja imali statusne promjene (spajanje, pripajanje i sl.). U pravilu se radi o promjenama pravnog i ekonomskog identiteta promatranih subjekata, bilo da se radilo o stvaranju većih ili manjih subjekata jer se spajaju ili pripajaju ili se razdvajaju imovine postojećih entiteta i stvaraju novi manji poslovni subjekti. Pretežito su to poduzeća u vlasništvu države koja su kroz svoj „životni vijek“ prošla brojne statusne promjene, a i primila znatne iznose subvencija. Kao što je spomenuto u ovom radu, radi se o pretežito poduzećima iz djelatnosti prijevoza (željeznice), prerađivačke industrije (brodogradilišta), građevinarstva (tu su registrirani operateri autocesta) te nekretnina (tu je registriran Zagrebački holding) kao najviše subvencioniranim djelatnostima, ali upravo zbog specifičnih poduzeća u navedenim djelatnostima.

Kada se subvencije analiziraju na ovaj način, može se primijetiti da su više od pola ukupnog iznosa¹⁷⁶ subvencija dobila poduzeća koja se na neki način bave prijevozom i koji su svojevrsni monopoli u vlasništvu države ili jedinica lokalne i regionalne samouprave. Željeznički promet primio je apsolutno najveći iznos subvencija, slijede operateri autocesta, Zagrebački gradski prijevoz, vodeni prijevoz te zračni prijevoz¹⁷⁷.

Poduzeća koja su u promatranom razdoblju primila najviše iznose subvencija prikazana su u Tablici 43. Riječ je o poduzećima u državnom vlasništvu, osim društava: BELJE d.d. Darda i BINA-ISTRA d.d. koja su u mješovitom vlasništvu – s pretežito privatnim kapitalom (više od 50 posto) i Croatia Airlines d.d. koje je u mješovitom vlasništvu – s pretežito državnim kapitalom (više od 50 posto).

¹⁷⁶ Prema podacima FINA-e.

¹⁷⁷ <http://www.jutarnji.hr/vijesti/u-15-godina-gradovi-su-za-subvencije-dali-cak-82-milijarde-kuna-znate-li-kojoj-je-tvrtki-ispliceno-najvise-novca/28126/> (pristupljeno 3. 1. 2019.)

Tablica 43. Top 10 društava – rang po iznosu subvencija u razdoblju od 2005. do 2015. godine

Matični broj (MB) ¹⁷⁸	OIB	NAZIV	Pod . djel .	Razdoblje	Dotacije, subvencije - kumulativ	Udio u UP
02163837	39901919995	HŽ INFRASTRUKTURA d.o.o.	H	2007.-2015.	9.702.805.618	74,6%
03677702	85584865987	ZAGREBAČKI HOLDING d.o.o. ¹⁷⁹	L	2006.-2015.	6.914.010.499	18,5%
03249743	00000000000	HŽ HRVATSKE ŽELJEZNICE d.o.o. ¹⁸⁰	M	2005.-2006.	4.730.005.813	58,8%
03328163	38453148181	JADROLINIJA	H	2005.-2015.	3.260.387.960	34,4%
02163802	80572192786	HŽ PUTNIČKI PRIJEVOZ d.o.o.	H	2007.-2015.	2.563.729.216	32,1%
01554972	55545787885	Hrvatske ceste d.o.o.	F	2005.-2015.	1.394.872.138	72,7%
03298744	24640993045	Croatia Airlines d.d.	H	2005.-2015.	1.106.668.814	6,3%
03307042	92404445155	BELJE d.d. Darda	A	2005.-2015.	1.029.656.431	6,7%
01146467	13439120211	BINA-ISTRA d.d.	F	2005.-2009.	746.521.181	14,0%
03273300	00000000000	ZAGREBAČKI ELEKTRIČNI TRAMVAJ d.o.o. ¹⁸¹	H	2005.	549.342.517	60,1%
Ukupno dotacije, subvencije za 10 navedenih društava				2005.-2015.	31.998.000.187	27,4%

Izvor: Financijska agencija, Registar godišnjih financijskih izvještaja

Da se radi o vrlo specifičnoj skupini poduzetnika s turbulentnim i čestim statusnim promjenama ilustrirat će sljedeći primjer poduzeća – Hrvatske željeznice koje se izdvaja po iznosu primljenih subvencija u odnosu na ostala poduzeća iz specifične skupine poduzetnika te Zagrebačkoga električnog tramvaja. HŽ – Hrvatske željeznice d.o.o.¹⁸² poslovale su 2005. i

¹⁷⁸ Dodjeljuje Državni zavod za statistiku (DZS).

¹⁷⁹ U podatke ZAGREBAČKOG HOLDINGA d.o.o. uključeni su i podaci za ZAGREBAČKI ELEKTRIČNI TRAMVAJ d.o.o., koji su u tablici također posebno izdvojeni radi svoje značajnosti.

¹⁸⁰ OIB nije dodijeljen jer je društvo prestalo postojati (brisan 6. 3. 2007.), prije uvođenja OIB-a. MBS 080003463.

¹⁸¹ OIB nije dodijeljen jer je društvo prestalo postojati (brisan 12. 9. 2006.), prije uvođenja OIB-a. MBS 080064219.

¹⁸² HŽ – HRVATSKE ŽELJEZNICE osnovane su Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o hrvatskim željeznicama (NN, 162/98) kao trgovačko društvo s ograničenom odgovornošću. Osnivač društva i jedini član društva je Republika Hrvatska. Društvo je pravni slijednik društva osnovanog Zakonom o hrvatskim željeznicama (NN, 53/94). Matični broj subjekta, dodijeljen od Trgovačkog suda iz Zagreba, je 080003463. Izvor: internetska stranica Sudskog registra,

2006. godine, odnosno do 6. ožujka 2007. godine, kada su podijeljene na više pravnih osoba – trgovačkih društava.

https://sudreg.pravosudje.hr/registar/f?p=150:28:0::NO:28:P28_SBT_MBS:080003463 (pristupljeno 22. veljače 2017.)

Republika Hrvatska je 6. srpnja 2006. godine odobrila Plan podjele HŽ Hrvatske željeznice d.o.o. U skladu sa Zakonom o podjeli trgovačkog društva društvo je podijeljeno na četiri nova društva:

1. HŽ INFRASTRUKTURA d.o.o.
2. HŽ VUČA VLAKOVA d.o.o.
3. HŽ PUTNIČKI PRIJEVOZ d.o.o.
4. HŽ CARGO d.o.o.

U međuvremenu je jedno od tih društava, HŽ VUČA VLAKOVA d.o.o., rješenjem Trgovačkog suda u Zagrebu brisano 5. studenoga 2012. (Tablica 60.).

Tablica 44. Popis trgovačkih društava koja su nastala podjelom društva HŽ – HRVATSKE ŽELJEZNICE d.o.o.

MB	MBS	OIB	NAZIV	Status društva	Datum osnivanja/brisanja
03249743	080003463	00000000000	HŽ HRVATSKE ŽELJEZNICE d.o.o.	<i>Brisano</i>	6.3.2007.
02163306	080590557	22689616903	HŽ VUČA VLAKOVA d.o.o.	<i>Brisano</i>	5.11.2012.
02163799	080590549	08720210702	HŽ CARGO d.o.o.	Aktivno	30.8.2006.
02163837	080590485	39901919995	HŽ INFRASTRUKTURA d.o.o.	Aktivno	30.8.2006.
02163802	080590508	80572192786	HŽ PUTNIČKI PRIJEVOZ d.o.o.	Aktivno	30.8.2006.

Izvor: Ministarstvo pravosuđa RH, Sudski registar

Drugi je slučaj s poduzećem Zagrebački električni tramvaj d.o.o. koje je na temelju Ugovora o pripajanju od 9. lipnja 2006. pripojeno trgovačkom društvu Gradsko komunalno gospodarstvo d.o.o. (MBS 080042653), kojem su pripojena i druga društva koja danas posluju u sastavu društva Zagrebački holding d.o.o.¹⁸³

Ovaj kratki prikaz dan je iz dva razloga. Prvi razlog je da se ilustrativno prikažu neke od značajnijih statusnih izmjena promatranih poduzeća koja su se dogodila tijekom promatranog razdoblja, a koje utječu na istraživački obuhvat i kvalitetu podataka u uzorku što je svojevrsno ograničenje u ovom istraživanju. Drugi razlog je prikazati „Top deset poduzeća“ (kao „poduzorku“ specifične skupine poduzetnika) prema apsolutnom iznosu primljenih državnih subvencija u promatranom razdoblju što potvrđuje cilj istraživanja te dokazuje da postoje razlike u dodijeljenih iznosima subvencija između specifičnih skupina poduzetnika (čime je dokazna hipoteza).

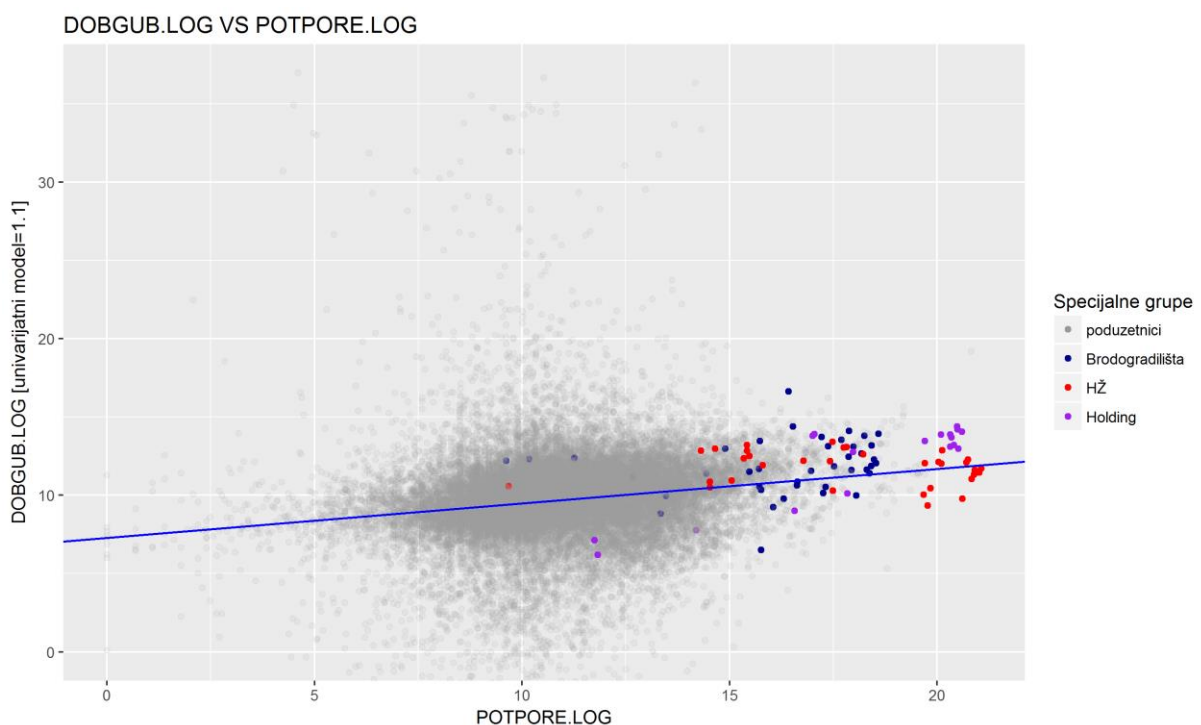
¹⁸³ Do 2015. godine Zagrebački električni tramvaj bio je u sastavu Zagrebačkog holdinga, ali danas više nije.

U nastavku doktorske disertacije analiziran je utjecaj subvencija na poslovanje specifičnih skupina poduzetnika modelima koji imaju najveće ovisnosti zavisnih varijabli o nezavisnim, i to na nebalansiranom panelu poduzetnika.

4.6.1 Prikaz rezultata odabranih univarijatnih modela

Slijedi prikaz rezultata temeljenih na univarijatnim modelima nezavisnih varijabli POTPORE.LOG, odnosno pot.u.aktivi.w, ovisno o odabranom modelu.

Slika 9. Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG

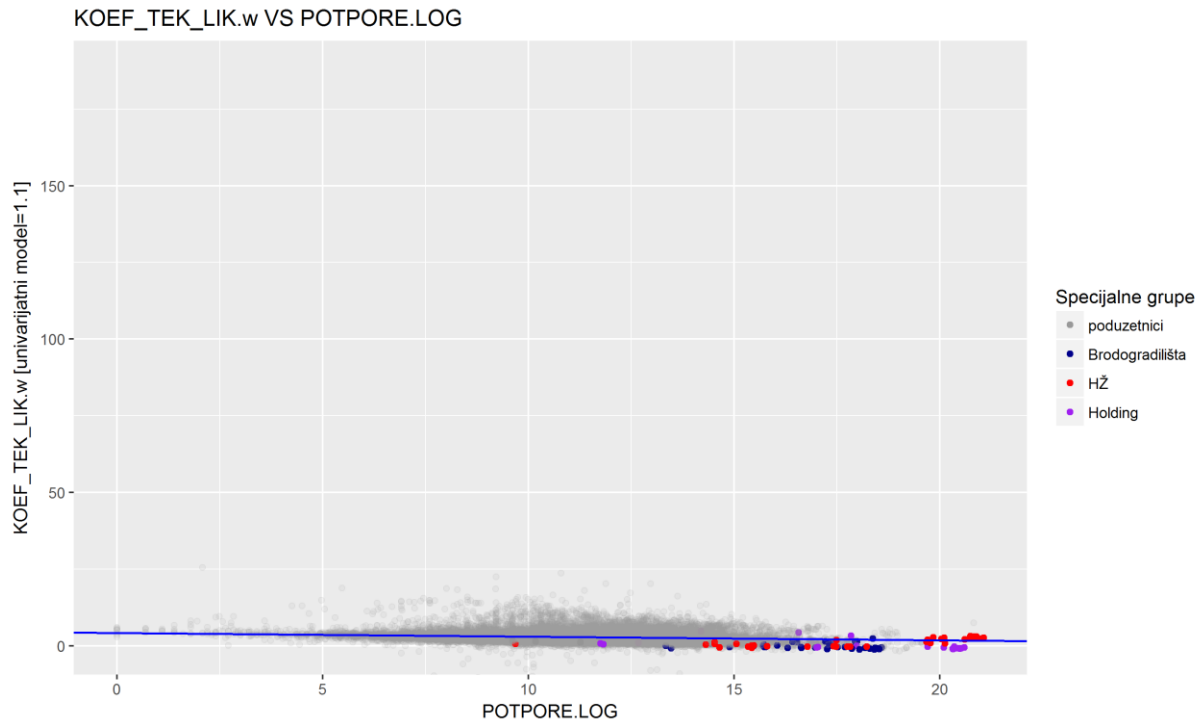
Izvor: Rad autorice

Na primjeru zavisne varijable DOBGUB.LOG vidljivo je da specifične skupine poduzetnika ostvaruju uglavnom veću dobit od modelske procjene temeljene samo na logaritmu iznosa potpora (POTPORE.LOG), što znači da ostvaruju i relativno veću dobit u odnosu na dobivene potpore od ostalih poduzetnika u uzorku.

Linija na grafikonu predstavlja modelsku procjenu zavisne varijable (DOBGUB.LOG) pomoću univarijatnog modela za nezavisnu varijablu logaritma iznosa potpora (POTPORE.LOG) procijenjenog na nebalansiranom panelu poduzetnika s potporama.

Drugi univarijatni model stavlja u odnos koeficijent tekuće likvidnosti specifične skupine poduzetnika u odnosu na modelsku procjenu.

Slika 10. Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu koeficijent tekuće likvidnosti (KOEK_TEK_LIK.w) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG

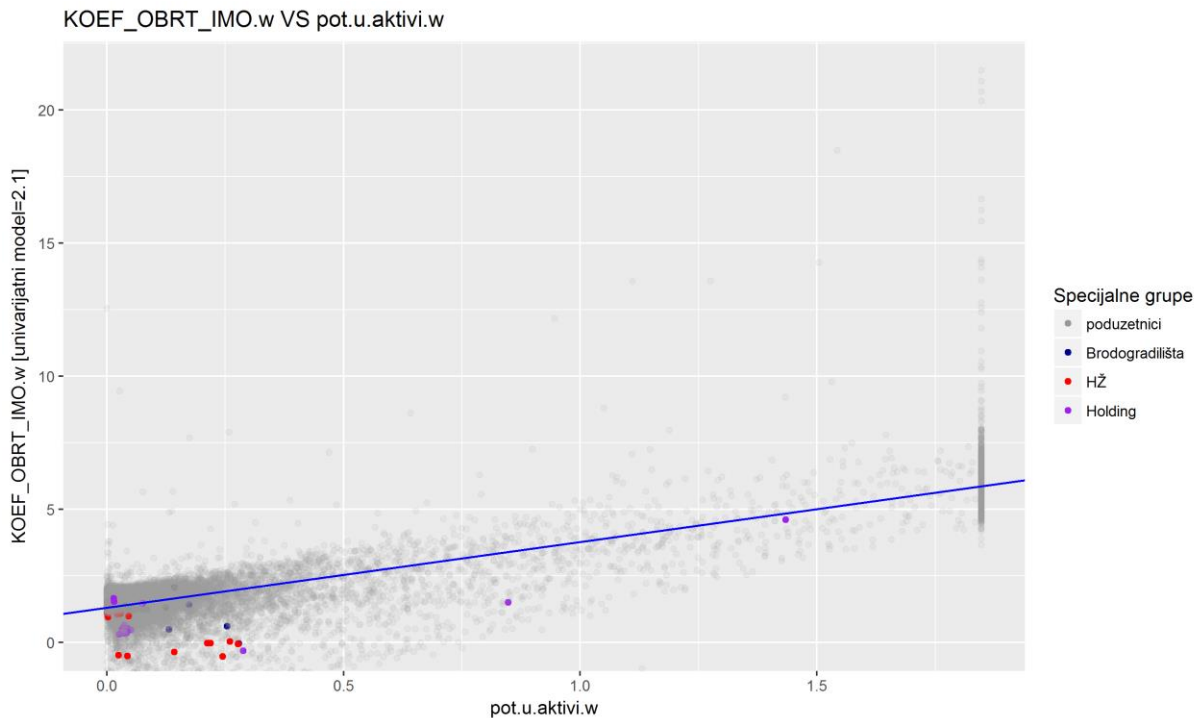

Izvor: Rad autorice

Na primjeru zavisne varijable koeficijent tekuće likvidnosti vidljivo je da specifične skupine poduzetnika ostvaruju uglavnom manju likvidnost u odnosu na modelsku procjenu temeljenu samo na logaritmu iznosa subvencija (POTPORE.LOG), što znači da specifične skupine poduzetnika ostvaruju i relativno manju likvidnost u odnosu na dobivene subvencije od ostalih poduzeća u uzorku, odnosno ukazuje na veliku ovisnost njihova poslovanja u državnim subvencijama.

Slijedi prikaz rezultata temeljen na univarijatnom modelu druge nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* u odnosu na modelsku procjenu.

Slika 11. Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine (KOEf_OBRt_IMO.w) i nezavisnu varijablu *pot.u.aktivi.w*

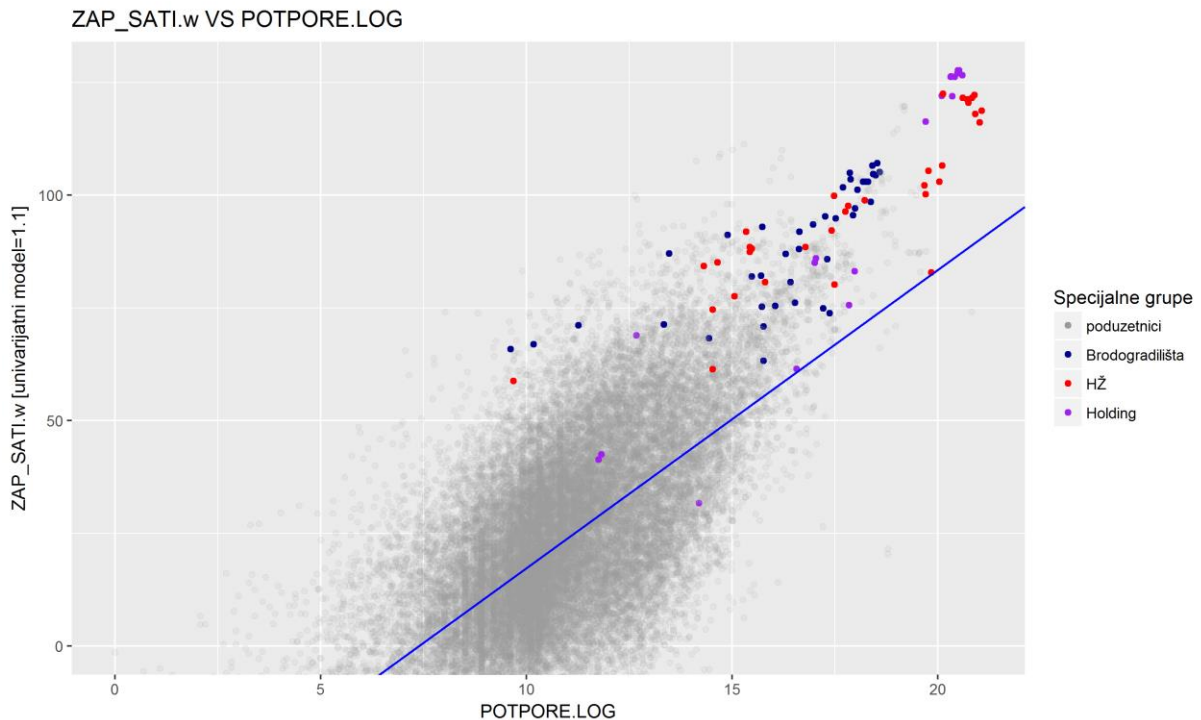

Izvor: Rad autorice

Kod specifične skupine poduzetnika relativni utjecaj nezavisne varijable *pot.u.aktivi.w* na koeficijent obrtaja imovine je relativno mali jer je koeficijent obrtaja imovine specifične skupine poduzetnika manji u odnosu na cijeli model, što upućuje na zaključak da su ta poduzeća izrazito neefikasna i ovisna o subvencijama.

Sljedeći univarijatni model stavlja u odnos broj zaposlenih temeljem sati rada specifične skupine poduzetnika u odnosu na modelsku procjenu.

Slika 12. Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI.w) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG

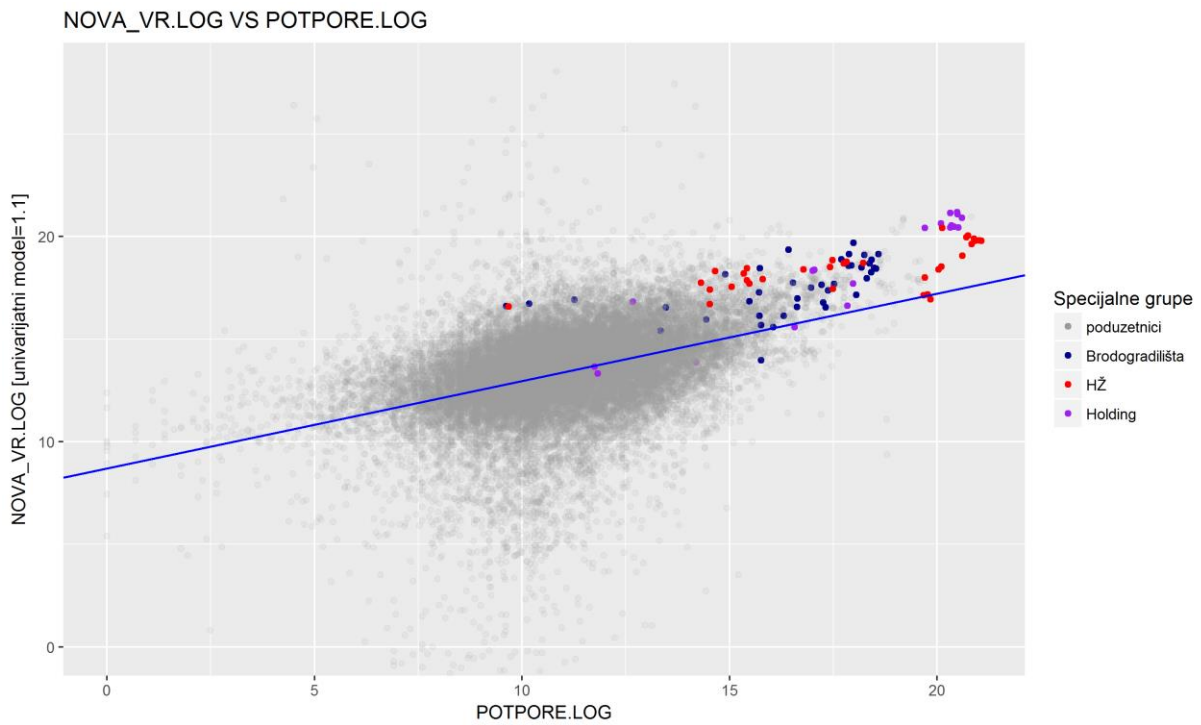
Izvor: Rad autorice

Zavisna varijabla ZAP_SATI.w za specifičnu skupinu poduzetnika je viša od modelske procjene temeljene samo na logaritmu subvencija (POTPORE.LOG) za sve poduzetnike osim jednog, što upućuje na povećano zapošljavanje.

Može se izvesti zaključak da apsolutni iznosi subvencija utječu na relativno povećanje broja zaposlenih u tim poduzećima.

Univarijatni model za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost pokazuje da velika većina specifičnih poduzeća ostvaruje veću novostvorenu vrijednost od modelske procjene temeljene samo na logaritmu iznosa subvencija (POTPORE.LOG).

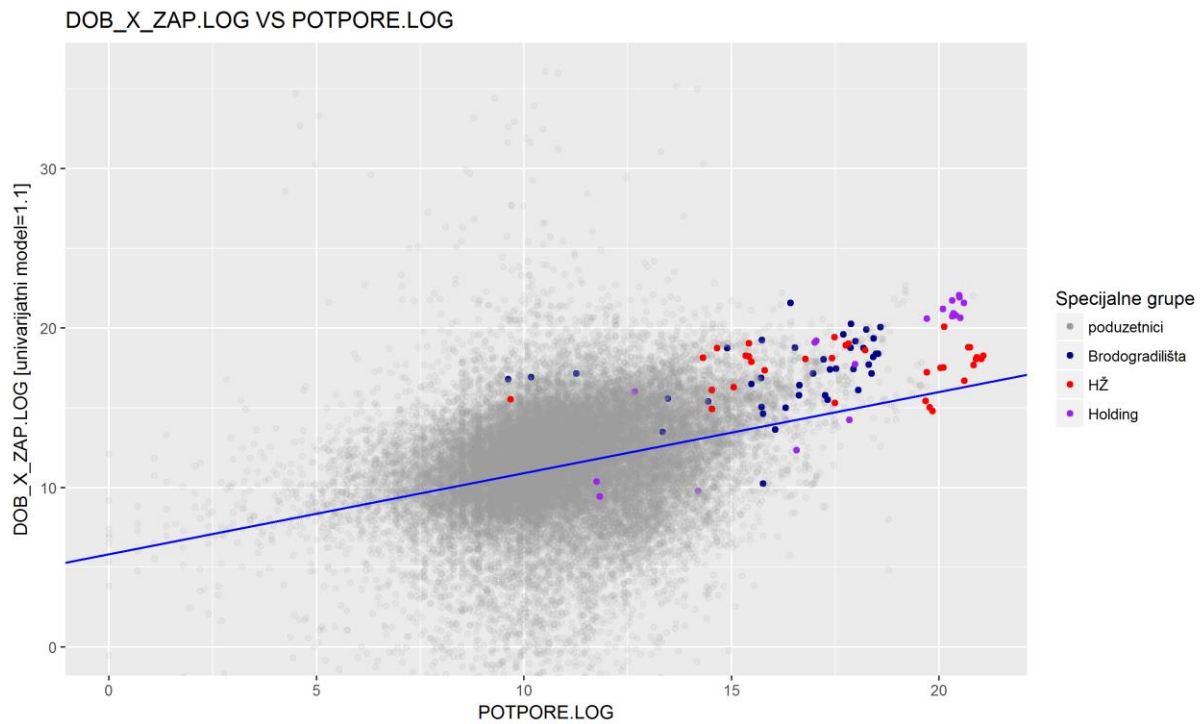
Slika 13. Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu novostvorenu vrijednost (NOVA_VR.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG

Izvor: Rad autorice

Univarijatni model za zavisnu varijablu `DOB_X_ZAP.LOG` pokazuje da većina specifične skupine poduzetnika ostvaruje veću dobit po zaposlenom od modelske procjene temeljene samo na logaritmu iznosa subvencija (`POTPORE.LOG`).

Slika 14. Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu dobit po zaposlenom (`DOB_X_ZAP.LOG`) i nezavisnu varijablu `POTPORE.LOG`

Izvor: Rad autorice

4.6.2 Prikaz rezultata odabranih multivarijatnih modela

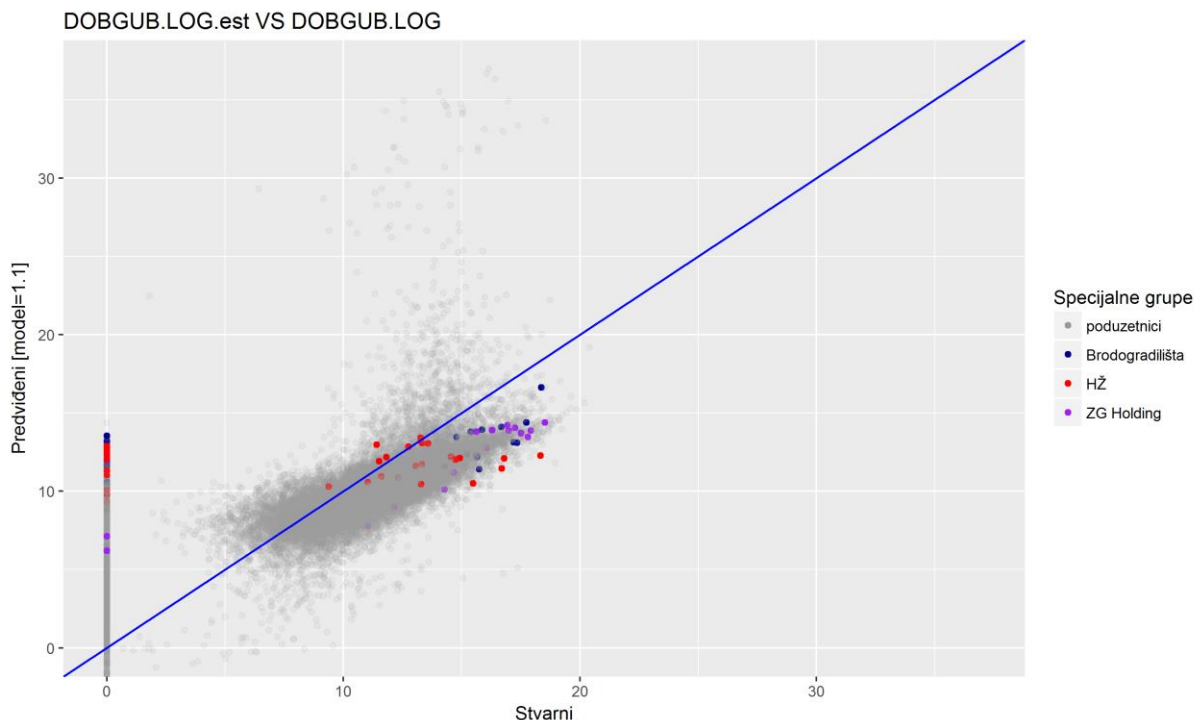
U nastavku se prikazuju rezultati multivarijatnih modela, odnosno prikaz zavisnih varijabli nasuprot modelskoj procjeni zavisnih varijabli za odabrani skup modela.

Na Slici 15. prikazani su rezultati odabranog multivarijatnog modela u odnosu na predviđeni model za zavisnu varijablu dobit/gubitak razdoblja.

Rezultati pokazuju da se specifične skupine poduzetnika uglavnom nalaze ispod pravca „Predviđeni = Stvarni“ koji predstavlja točnu modelsku procjenu (izuzev za godine u kojima su ostvarili gubitke, a za koje je logaritamska vrijednost negativne zavisne varijable zamijenjena nulom).

Poduzetnici ispod pravca ostvaruju bolje rezultate zavisne varijable DOBGUB.LOG od modelske procjene, što znači i od glavnine poduzetnika u uzorku.

Slika 15. Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG) u odnosu na modelsku procjenu

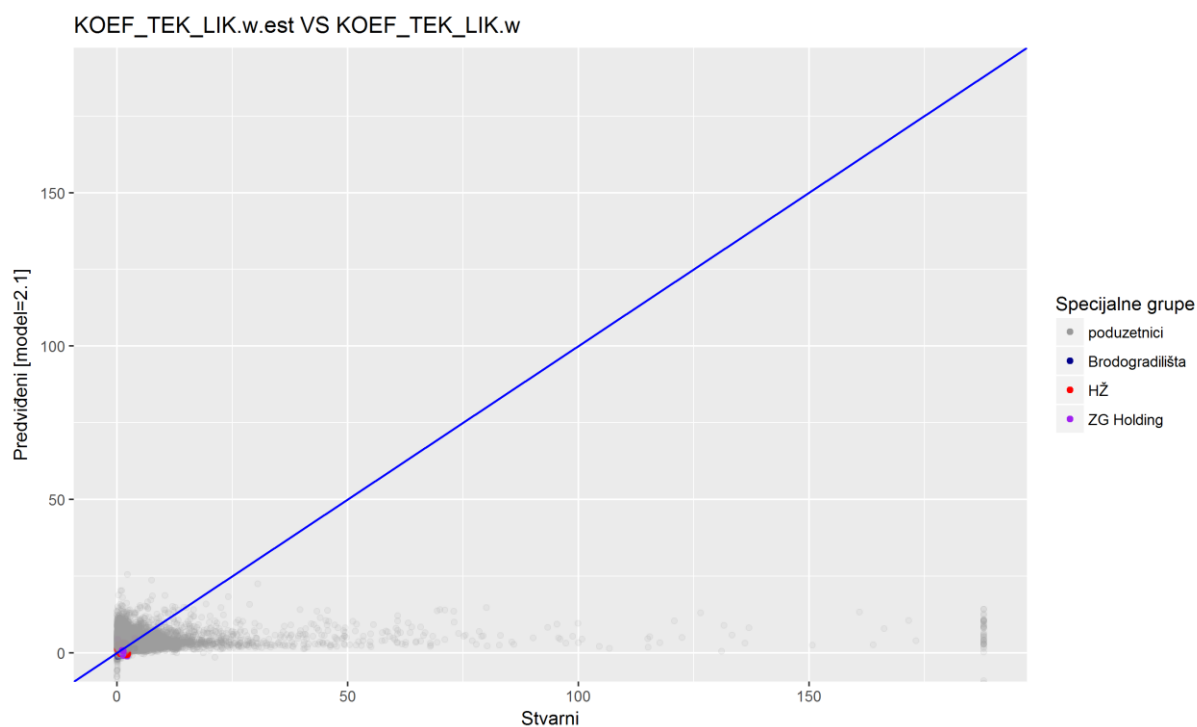

Izvor: Rad autorice

Na Slici 16. prikazani su rezultati multivarijatnog modela u odnosu na predviđeni model 2.1 za zavisnu varijablu koeficijent tekuće likvidnosti.

Rezultati multivarijatne analize pokazuju da je likvidnost specifičnih skupina poduzetnika u odnosu na modelske procjene zanemariva.

Slika 16. Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable KOEF_TEK_LIK.w u odnosu na modelsku procjenu

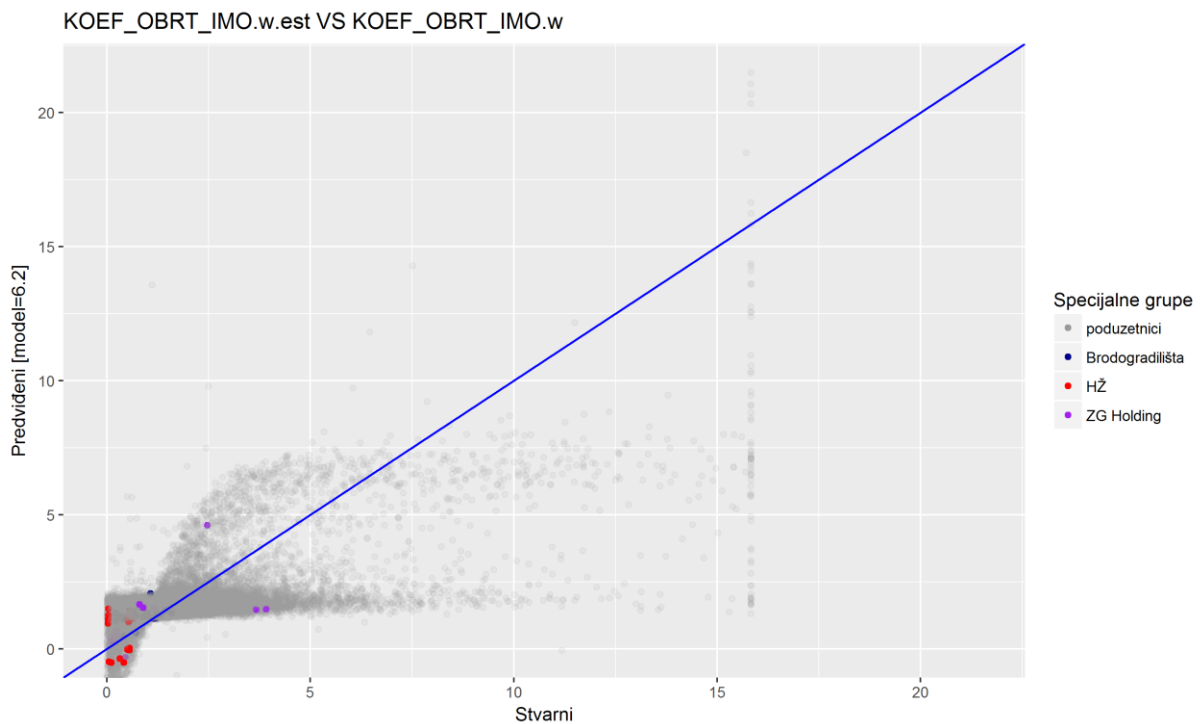

Izvor: Rad autorice

Na sljedećoj slici je prikaz rezultata odabranog multivarijatnog modela u odnosu na predviđeni model za zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine.

Rezultati pokazuju da se specifične skupine poduzetnika podjednako nalaze ispod i iznad pravca „Predviđeni = Stvarni“ koji predstavlja točnu modelsku procjenu. Poduzetnici ispod pravca ostvaruju bolje rezultate zavisne varijable koeficijent obrtaja imovine modelske procjene, što znači i od glavnine poduzetnika u uzorku, dok poduzetnici iznad pravca ostvaruju lošije rezultate zavisne varijable koeficijent obrtaja imovine u odnosu na modelsku procjenu.

Slika 17. Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable KOEF_OBRT_IMO.w u odnosu na modelsku procjenu

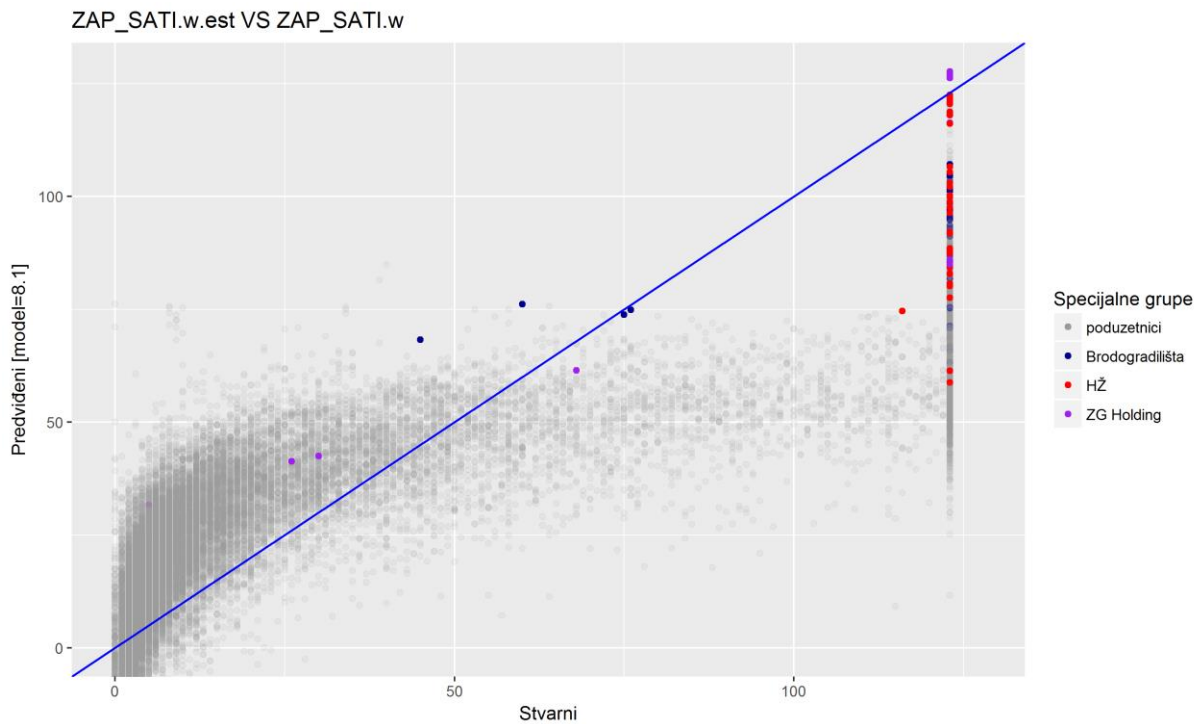

Izvor: Rad autorice

Slijedi prikaz rezultata odabranog multivarijatnog modela u odnosu na predviđeni model za zavisnu varijablu ZAP_SATI.w.

Rezultati pokazuju da specifične skupine poduzetnika uglavnom ostvaruju lošije rezultate zavisne varijable ZAP_SATI.w u odnosu na modelsku procjenu.

Slika 18. Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable ZAP_SATI.w u odnosu na modelsku procjenu

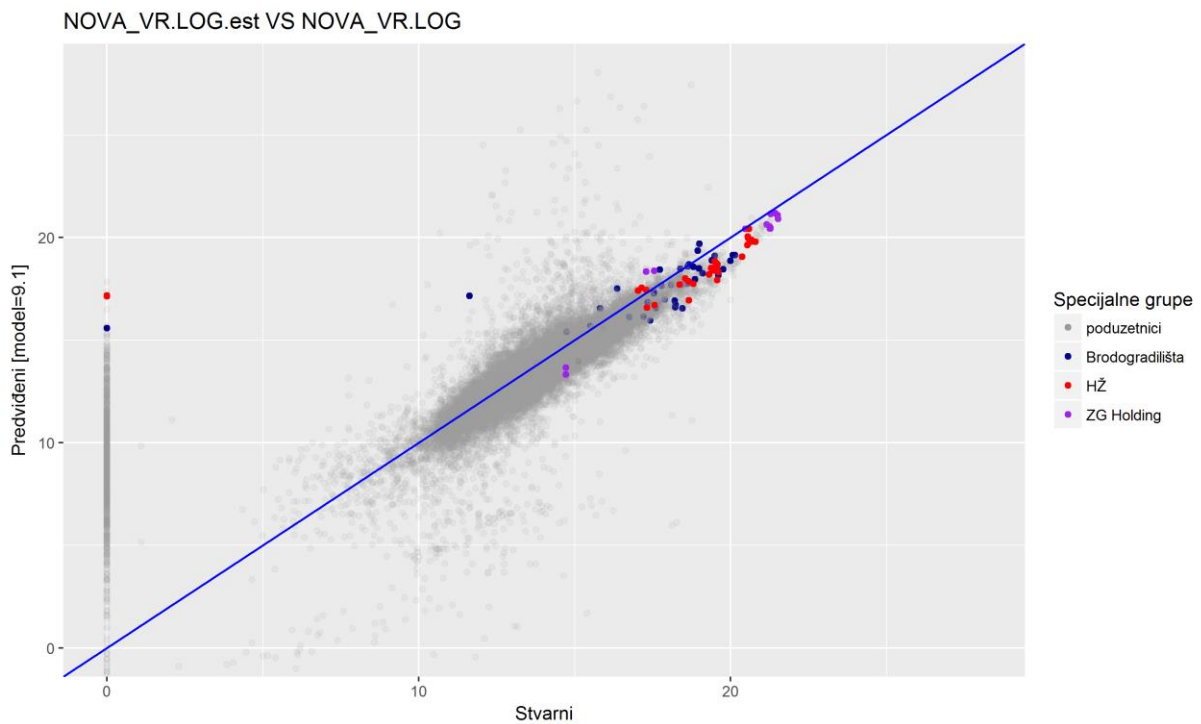

Izvor: Rad autorice

Slika 18. prikazuje rezultate odabranog multivarijatnog modela u odnosu na predviđeni model za zavisnu varijablu novostvorena vrijednost. Rezultati pokazuju da se specifične skupine poduzetnika više nalaze ispod pravca „Predviđeni = Stvarni“ koji predstavlja točnu modelsku procjenu.

Poduzetnici ispod pravca ostvaruju bolje rezultate zavisne varijable novostvorena vrijednost modelske procjene, što znači i od glavnine poduzetnika u uzorku.

Slika 18. Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable NOVA_VR.LOG u odnosu na modelsku procjenu

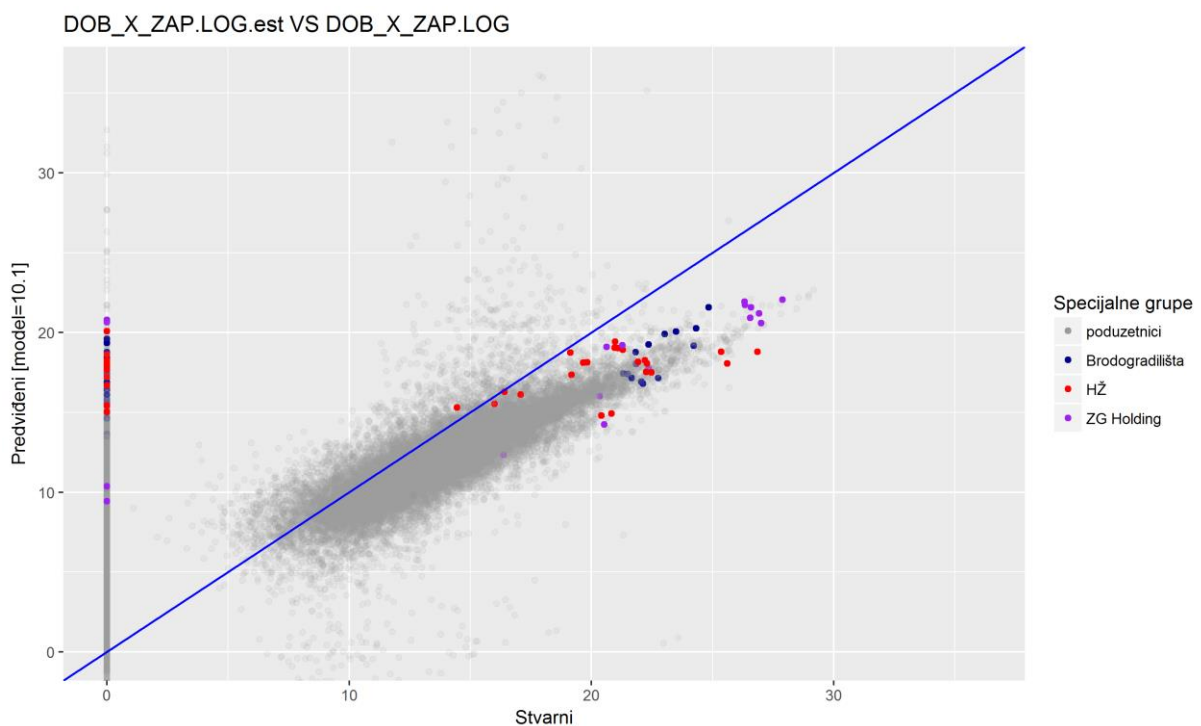

Izvor: Rad autorice

Na primjeru zavisne varijable `DOB_X_ZAP_LOG` (Slika 19.) vidljivo je da se specifične skupine poduzetnika uglavnom nalaze ispod pravca „Predviđeni = Stvarni“ koji predstavlja točnu modelsku procjenu (izuzev za godine u kojima su ostvarili gubitke, za koje je logaritamska vrijednost negativne zavisne varijable zamijenjena nulom).

Poduzetnici ispod pravca ostvaruju bolje rezultate zavisne varijable od modelske procjene, što znači i od glavnine poduzetnika u uzorku.

Slika 19. Prikaz rezultata multivarijantnih modela zavisne varijable `DOB_X_ZAP.LOG` u odnosu na modelsku procjenu

Izvor: Rad autorice

5. DISKUSIJA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA U KONTEKSTU ISTRAŽIVAČKIH HIPOTEZA

U okviru diskusije o ocjeni rezultata istraživanja analizirano je u kojoj su mjeri ostvareni postavljeni ciljevi rada te predočeni dokazi za početne hipoteze rada.

Prije donošenja ocjene održivosti pojedinih hipoteza u ovoj doktorskoj disertaciji, potrebno je istaknuti nekoliko ključnih čimbenika koji su obilježili politiku državnih potpora i subvencija u Republici Hrvatskoj u promatranom razdoblju.

Prije punopravnog članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji, Republika Hrvatska nije imala konzistentnu politiku dodjele državnih potpora kao ni jedinstven smjer postupanja. U relativno kratkom roku uspostavila je zakonski okvir državnih potpora usklađen s pravnom stečevinom Europske unije¹⁸⁴. Poduzete mjere i aktivnosti u području državnih potpora dovele su do pozitivnih pomaka, što je vidljivo iz podataka koji pokazuju kako se sve više državnih potpora i subvencija u Republici Hrvatskoj dodjeljuje kroz programe državnih potpora. Kao osnovni instrument mehanizma dodjele potpora ustrojene su smjernice politike državnih potpora koje usmjeravaju davatelje državnih potpora kako planirati i sastavljati prijedloge državnih potpora. U provedbi dodjele potpora, osim njihove svrhe i ciljeva, bitan čimbenik provedbe su i ograničena proračunska sredstava za provedbu tih istih mjera državnih potpora o kojima davatelji potpora trebaju također voditi računa. Dakle, donošenje politike državnih potpora u Republici Hrvatskoj kao novog mehanizma dodjele potpora radi realizacije postavljenih primarnih ciljeva pri dodjeli državnih potpora i učinkovitije upotrebe sredstava državnog proračuna u određenom trogodišnjem razdoblju kao i imenovanje nadležnog tijela¹⁸⁵ za provedbu i nadzor provedbe politike državnih potpora u Republici Hrvatskoj u okviru mjera fiskalne politike u skladu je s europskom politikom državnih potpora.

Prema predočenim podacima u poglavlju 3.2. *Politika dodjele državnih potpora Republike Hrvatske prije i nakon ulaska u Europsku uniju* u kojem je iznesen detaljan pregled zakonske regulative, dinamike i strukture državnih potpora, može se zamijetiti kako još uvijek postoji jaz između dodijeljenih horizontalnih državnih potpora industriji i uslugama i dodijeljenih sektorskih potpora. Horizontalne potpore, mjerene udjelom u BDP-u u Republici Hrvatskoj u

¹⁸⁴ Detaljan pregled regulative, dinamike i strukture potpora dan je u poglavlju 3.2. *Politike dodjele državnih potpora Republike Hrvatske prije i nakon ulaska u Europsku uniju*.

¹⁸⁵ Ministarstvo financija

2013. godini iznosile su 0,39 posto, a sektorske 1,7 posto. Provedba politike državnih potpora u 2014. godini, koja se temeljila na Smjernicama politike državnih potpora za razdoblje 2014. – 2016., pokazala se uspješnijom što pokazuju godišnji izvještaji o državnim potporama za svaku godinu posebno¹⁸⁶. Već u Godišnjem izvještaju o državnim potporama za 2014. godinu¹⁸⁷ Ministarstvo financija pozitivno je ocijenilo usklađenost politike državnih potpora i programa državnih potpora te većim usmjerenjem na horizontalne ciljeve¹⁸⁸ tijekom 2014. godine.

Ipak, budući prijedlozi državnih subvencija (po uzoru na europsku praksu) trebali bi snažnije utjecati i na promjenu odnosa sektorskih i horizontalnih državnih potpora, a u korist horizontalnih državnih potpora, što bi pridonijelo većoj konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva i održivoga gospodarskog rasta. Kako politika državnih potpora, kao dio ekonomske i industrijske politike u zemljama članicama Europske unije, potiče konkurentnost vlastitih poduzeća i pridonosi njihovoj ekonomskoj i financijskoj stabilnosti, te u pravilu potpomaže gospodarske sektore koji im donese rast i razvoj, za očekivati je da će i hrvatska politika dodjele državnih potpora s vremenom polučiti iste efekte. S obzirom na to da je krajnji cilj provedbe europske politike državnih potpora manje i kvalitetnije državne potpore, odnosno manje i bolje usmjerene potpore, to bi trebao biti imperativ i za Republiku Hrvatsku. Kako Europska unija inklinira provedbi sustavne razvojne politike državnih potpora koja uključuje česte normativne izmjene s ciljem kontinuirane provedbe reformi i modernizacije cjelokupnog sustava državnih potpora, a i nadzora nad državnim potporama¹⁸⁹, za očekivati je da će Republika Hrvatska brzo uhvatiti tempo s razvijenim članicama Unije (horizontalne potpore).

Iako nije postavljeno kao istraživačka hipoteza, u radu se posebno elaborira pojmovno određenje državnih subvencija i državnih potpora kao problema iz kojeg proizlaze mnogobrojni drugi problemi jer su definicije navedenih pojmova ishodišne točke za uspostavljanje režima jednoznačnih evidencija, nadzora i kontrole potpora kojima, u

¹⁸⁶ <http://www.mfin.hr/hr/godisnja-izvjesca-o-drzavnim-potporama>

¹⁸⁷ Godišnje izvješće o državnim potporama za 2014. godinu, preuzeto na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2016/23%20sjednica%20Vlade/23%20-%204.pdf> (pristupljeno 5. 12. 2018.)

¹⁸⁸ Regionalne potpore, državne potpore malim i srednjim poduzetnicima, državne potpore za istraživanje, razvoj, inovacije, zaštitu okoliša, zapošljavanje i usavršavanje, te za usluge od općeg gospodarskog interesa.

¹⁸⁹ Radi pojednostavljena kontrole državnih potpora.

konačnici, Europska unija i teži. Izneseno upućuje na djelomično kontradiktornu i nejasnu namjeru Europske unije koja je jednoznačno nedefiniranje pojmova državne potpore i subvencije u svojim propisima supstituirala njihovim fleksibilnim tumačenjem, vjerojatno svjesna i posljedica koje to za sobom nosi. Navedeno upućuje na to da je očito s razlogom postavljen tako širok okvir prema kojem je za određivanje pojmova potpora ili subvencija bitan sadržaj mjera i njihovi učinci, a ne oblici u kojima se pojavljuju. S druge strane, Europska unija jedna je od rijetkih asocijacija koja je ustrojila metodologiju praćenja državnih potpora i subvencija kao i nadzor i kontrolu. S obzirom na to da definicija državnih potpora čini ishodišnu točku za uspostavu sustava kontrole potpora, bilo da se radi o nacionalnim državama ili Europskoj uniji kao zajednici članica, ona je nužna. Kao što je spomenuto u ovom radu, jedni od rijetkih autora koji su se bavili ovom temom, Sandmo (2002) i Liszt (2002) u svojim istraživanjima su zbog nedovoljno precizne definicije državne potpore kao ishodišne točke za uspostavljanje kontrole potpora u nacionalnim državama i Europskoj uniji doveli u pitanje opstojnost osnovnog postulata funkcioniranja Unije – načela slobode tržišta. Precizna i jasna definicija omogućila bi svima jednoobrazno postupanje. Izostanak jednoobrazne regulative dovodi do zaključka da nedostaje politička podrška (ili volja) u Europskoj uniji za sustavno rješenje toga područja.

U nastavku se iznosi ocjena istraživanja u kontekstu istraživačkih hipoteza.

Dokazi za nultu hipotezu: Autori se uglavnom slažu da sve države svojim poduzećima pružaju neki oblik financijske pomoći koja može dovesti do povećanja ili smanjenja općeg blagostanja (Nicolaidis i Bilal, 1999). U onim slučajevima kada je povećana efikasnost zbog upotrebe državnih potpora veća od izravnih i posrednih troškova njihove primjene dolazi do povećanja blagostanja. Prema navedenim autorima, primjena državne selektivne industrijske politike trebala bi se temeljiti, osim na procjeni svih izravnih i posrednih troškova, i na kvalitetnim analitičkim evidencijama, sustavima pokazatelja učinkovitosti državnih potpora kao temeljnim preduvjetima pri donošenju odluka koja poduzeća i gospodarske djelatnosti treba pomagati. Takva politika državnih potpora onda postaje efikasan alat u funkciji ekonomskog razvoja te postizanja maksimalne koristi i povrata uložениh sredstava, a što je ključno u zaštiti tržišnog natjecanja. Upravo na tom tragu je i predmetno istraživanje i postavljene hipoteze rada.

Provedeno istraživanje učinaka državnih subvencija na financijske rezultate poduzetnika na razini poduzeća po gospodarskim djelatnostima, veličini i obliku vlasništva u promatranom razdoblju kao i dobiveni empirijski rezultati istraživanja potvrđuju korisnost dobivenih

istraživačkih dokaza i informacija o učincima dosadašnje ekonomske politike države što se tiče državnih subvencija te pruža značajne uvide u učinke subvencija u promatranom razdoblju koji se mogu koristiti u donošenju javnih politika. Dok su države Europske unije, bez obzira na navedeno problematiziranje pojmovnog određenja državnih potpora i subvencija, državne potpore koristile kao dio industrijske politike u ekonomski rast i razvoj, Republika Hrvatska ih je u velikom dijelu svoje prošlosti koristila za smanjenje gubitaka i održavanje poslovanja poduzeća kao što su HŽ, HAC, HRT, brodogradilišta, poljoprivredni sektor, a ne za istraživanje i razvoj te zaštitu okoliša.

Izvedeni dokazi pokazuju da se u promatranom razdoblju država rukovodila selektivnom politikom u dodjeli državnih subvencija prema sektorskoj pripadnosti, ali i veličini i vlasništvu poduzeća (brodogradilišta, željeznice, Holding i sl.). Radilo se o izrazito visokim iznosima dodijeljenih državnih subvencija, ponajprije velikim i državnim poduzećima kroz koje se ostvarivao širi društveni interes, osobito u spašavanju radnih mjesta.

Rezultati provedenog istraživanja nedvojbeno su pokazali i negativne učinke subvencioniranja poduzeća koja imaju relativno veći udio subvencija u aktivni, što je i očekivano posebno kod velikih poduzeća u državnom vlasništvu kao i kod specifične skupine poduzetnika (koji su imali statusne promjene spajanja, pripajanja i sl.). S druge strane, učešće subvencija u aktivni pozitivno je utjecalo na aktivnosti poduzeća (povećava koeficijent obrtaja imovine), ali istovremeno viši udio subvencija u ukupnim prihodima poduzeća imao je uglavnom negativni efekt na financijske rezultate. Može se zaključiti da što je veća ovisnost poslovanja o subvencijama, ukupni rezultati poslovanja poduzetnika su lošiji (Tablica 36.).

Provedeno istraživanje pokazuje da bi se mjerenjem i ocjenom učinaka subvencija na financijsku uspješnost poduzeća prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i vlasništvu poduzeća moglo strukturirati argumentiranu i utemeljenu (optimalnu) politiku dodjele državnih subvencija poduzećima. Time je dokazana hipoteza.

Dokazi hipoteza 1.: Rezultati regresijske analize na balansiranom i nebalansiranom panelu za oba modela pokazuju kako se važnost subvencija razlikuje s obzirom na izabranu zavisnu varijablu. Kada se analiziraju regresijski koeficijenti, može se zapaziti da su izrazito visoki i statistički značajni koeficijenti učinaka subvencija na dobit razdoblja, novostvorenu vrijednost te zaposlenost, što izravno dokazuje hipotezu rada. Kada je riječ o utjecajima subvencija na varijable likvidnosti, zaduženosti i rentabilnosti, učinak je značajno manji. Jednako tako u

većini slučajeva na balansiranom i nebalansiranom panelu (rezultati su još značajniji) varijable vezane za efikasnost poslovanja bilježe pozitivnu ovisnost o subvencijama.

Učešće subvencija u aktivni pozitivno utječe na aktivnost – veći udio subvencija u aktivni povećava koeficijent obrtaja imovine, ali istovremeno viši udio potpora u poslovnim prihodima upućuje na slabiju aktivnost poduzetnika (smanjuje koeficijent obrtaja imovine).

Promatra li se utjecaj subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća prema gospodarskim djelatnostima na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika, istraživanje je pokazalo da je utjecaj na nebalansiranom panelu poduzetnika značajniji i to na djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B) na novostvorenu vrijednost (15,3 posto), dobit/gubitak razdoblja (9,96 posto) i broj zaposlenih (26,9 posto), a za djelatnosti energetike i voda (D, E) na koeficijent obrtaja imovine (18,68 posto) i broj zaposlenih (19,8 posto).

Analiza utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja poduzetnika u promatranom razdoblju prema veličini poduzeća na nebalansiranom panelu poduzetnika pokazala je slična, ali ne i istovjetna zapažanja kao na balansiranom panelu poduzetnika. Relativni utjecaj subvencija na uspješnost poduzetnika prema veličini poduzeća relativno je značajan kod svih poduzetnika, ali najizraženiji je kod malih poduzeća. Najveći relativni utjecaj subvencija kod malih poduzeća je na broj zaposlenih temeljem sati rada, novostvorenu vrijednost i koeficijent tekuće likvidnosti. Utjecaj druge pomoćne nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH) relativno je značajan na koeficijent tekuće likvidnosti, što upućuje na to da su prihodi od subvencija u ukupnim prihodima malih poduzetnika imali relativno značajan utjecaj na tekuću likvidnost poduzetnika. Kod velikih poduzeća najveći relativni utjecaj subvencija je na koeficijent obrtaja imovine (7,7 posto) kao i subvencija u aktivni (5,1 posto), te na koeficijent tekuće likvidnosti (2 posto) i dobit * zaposleni (1,4 posto). Kod srednje velikih poduzeća također je najveći relativni utjecaj subvencija na koeficijent obrtaja imovine (6,1 posto) i na broj zaposlenih temeljem sati rada (3,2 posto).

Međutim, relativni koeficijenti determinancije za subvencije nisu dominirajući u odnosu na učinke ostalih poslovnih inputa na financijsko poslovanje poduzetnika pa se ne može tvrditi da subvencije imaju značajniji pozitivni učinak na poslovanje cijelog sektora poduzeća, već su oni tek marginalni. Razlozi za to leže u relativno niskom udjelu subvencija u ukupnim prihodima (< 1 posto), malom broju poduzetnika kojima su subvencije dodijeljene (< 10 posto).

Dokaz hipoteza 2.: Rezultati regresijske analize pokazali su da je udio prihoda od državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzeća u korelaciji s određenom sektorskom pripadnošću u promatranom razdoblju. Gospodarske djelatnosti u kojima je udio subvencija u ukupnim prihodima visok ostvaruju manje prihode iz redovnog poslovanja (Tablica 40.).

Najviše apsolutne iznose subvencija primili su poduzetnici iz gospodarskih djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J), zatim poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B), energetike i voda (D, E) te prerađivačke industrije (C). Prednjače poduzeća koja se na neki način bave prijevozom i koji su svojevrsni monopoli u vlasništvu države ili jedinica lokalne i regionalne samouprave. Radi se o velikim poduzećima. Primjerice, željeznički promet primio je apsolutno najveće iznose subvencija, slijede operateri autocesta, zagrebački gradski prijevoz, vodeni prijevoz te zračni prijevoz¹⁹⁰.

Ako se promatra udio državnih subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika prema veličini u apsolutnim iznosima u promatranom razdoblju, situacija je drugačija. Udio subvencija u ukupnim prihodima najviši je kod malih poduzeća, slijede srednje velika poduzeća te velika poduzeća, što je i očekivano s obzirom na strukturu ukupnog prihoda koji ostvaruju poduzetnici prema veličini (Tablica 63.).

Promatra li se udio subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika, može se primijetiti da su u korelaciji s određenim gospodarskim sektorima te da ti sektori ostvaruju manje prihode iz redovnog poslovanja.

Istraživanje je pokazalo da je relativni udio prihoda od subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika najveći u djelatnostima administrativne, javne i ostale usluge (N, U: 9,6 posto), zatim djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 8,1 posto), djelatnosti energetike i voda (D, E: 6,8 posto) te financijskim, znanstvenim i tehničkim uslugama (K, M: 6,7 posto) te da je njihova efikasnost u komplementarnom odnosu s primljenim subvencijama. Time je potvrđena hipoteza.

Dokaz hipoteza 3.: Uvidom u rezultate regresijske analize može se zaključiti kako se relativni utjecaj subvencija na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) značajno razlikuje za balansirani i nebalansirani panel poduzetnika. Na balansiranom panelu poduzetnika relativni utjecaj nezavisne varijable prihodi od subvencija (POTPORE.LOG) je pozitivan i utječe na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati

¹⁹⁰ Iz baza podataka Fine.

rada (ZAP_SATI; 0,98) dok pomoćna nezavisna varijabla subvencije u prihodima (POTP_U_PRIH) ima na nju negativan efekt (-21,53) uz vrlo visok koeficijent determinancije kao i korigirani koeficijent determinancije (32 posto). Ista zapažanja su i za zavisnu varijablu zaposleni * dobit. Relativni utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivni (potp.u.aktivni) na broj zaposlenih temeljem sati rada je negativan (-2,70), dok je relativni utjecaj pomoćne nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima pozitivan (3,79).

Prikazane regresije za nebalansirani panel poduzetnika (Tablice 36 i 37) pokazale su značajnije rezultate u odnosu na balansirani panel poduzetnika. Relativni utjecaj nezavisne varijable subvencije (POTPORE.LOG) na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI) je značajniji što je pokazao procijenjen β koeficijent (3,01). Procijenjen β koeficijent uz pomoćnu nezavisnu varijablu subvencije u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH) je negativan (-7,71), što implicira zaključak da veća ovisnost o subvencijama dovodi do negativnih efekata na poslovanje poduzetnika. Negativni utjecaj na broj zaposlenih temeljem sati rada ima i druga zavisna varijabla subvencije u aktivni (-8,5 posto), a za pomoćnu nezavisnu varijablu subvencije u prihodima pozitivan (22,89 posto) iz čega se može zaključiti da prihodi od subvencija uz druge čimbenike u poduzećima imaju relativno značajan pozitivan efekt na broj zaposlenih.

Daljnji rezultati istraživanja pokazuju relativni utjecaj subvencija na broj zaposlenih prema gospodarskim djelatnostima na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika. Relativni utjecaj subvencija na balansiranom panelu poduzetnika na broj zaposlenih temeljem sati rada najviši je u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B: 9,05 posto), slijede djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J: 8,28 posto) te prerađivačka industrija (C: 7,47 posto). Isto tako relativni utjecaj subvencija na zavisnu varijablu dobit * zaposleni također je najizraženija u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B: 7,6 posto)¹⁹¹.

Kod nebalansiranog panela poduzetnika relativni utjecaj subvencija izraženiji je u odnosu na balansirani panel poduzetnika isto na djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B: 26,91 posto)¹⁹².

¹⁹¹ Prikazano u Tablici 43.

¹⁹² Prikazano u Tablici 46.

Dakle, istraživanje je pokazalo visoku pozitivnu korelaciju subvencija u prihodima s brojem zaposlenih uz istovremeno zanemarivanje utjecaja na povećanje broja zaposlenih, što pokazuje da su više iznose subvencija dobivala poduzeća s većim brojem zaposlenih. Iako je relativni utjecaj subvencija na varijablu promjene zaposlenih (ZAP_SATI.w) relativno visok (oko 10 posto), subvencije (POTPORE.LOG) objašnjavaju manje od 1 posto varijance za sve analizirane uzroke (za balansirani panel oko 0,1 posto i za nebalansirani panel oko 0,04 posto) te se ne može pouzdano tvrditi da subvencije utječu na povećanje broja zaposlenih.

Dokaz hipoteze 4.: Utjecaj subvencija na poslovanje specifičnih skupina poduzetnika analiziran je modelima s najvećim ovisnostima zavisnih varijabli o nezavisnim na nebalansiranom panelu poduzetnika s primljenim subvencijama. Rezultati multivarijatnih modela zavisnih varijabli u odnosu na modelske procjene zavisnih varijabli za odabrani skup modela („Predviđeni = Stvarni“) uglavnom pokazuju da se specifične skupine poduzetnika nalaze ispod pravca „Predviđeni = Stvarni“ koji predstavlja modelsku procjenu (izuzev za godine u kojima su ostvarili gubitke za koje je logaritamska vrijednost negativne zavisne varijable zamijenjena nulom). Poduzetnici ispod pravca ostvaruju bolje rezultate zavisne varijable od modelske procjene, što znači i od glavnine poduzetnika u uzorku.

Istraživanje je pokazalo da se specifične skupine poduzetnika u odnosu na ostala poduzeća korisnike državnih subvencija izdvajaju po iznosima dobivenih subvencija ovisno o sektorskoj pripadnosti te da postoje razlike u dodijeljenim iznosima poticaja između njih (brodogradilišta iz prerađivačke djelatnosti, HŽ iz djelatnosti prometa, Holding iz djelatnosti upravljanja) čime je dokazana postavljena hipoteza.

6. ZAKLJUČAK

U ovom dijelu rada iznijet će se zaključna razmatranja i doprinosi proizašli iz provedenoga empirijskog istraživanja. Nakon toga će se razmotriti implikacije i ograničenja provedenog istraživanja te naznačiti smjer budućim istraživačima.

Ispitivanje utjecaja prihoda od državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća, obveznika poreza na dobit, prema gospodarskim djelatnostima, veličini i obliku vlasništva do sada nije bilo u fokusu istraživača. Pretpostavka je da je takvo stanje posljedica otežanog pristupa sveobuhvatnim podacima o državnim potporama i subvencijama, a koji se vode u raznim bazama podataka i u skladu s različitim metodologijama. Valja napomenuti da osim Europske komisije i mnoge druge institucije mjere subvencije koje države dodjeljuju poduzećima. Podaci kojima se koriste su iz različitih izvora kao što su: sustav nacionalnih računa (SNA), Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i OECD-a. Međutim, vrlo je teško uspoređivati podatke koje ta tijela objavljuju jer se definicije i obuhvati pojmova kojima se one koriste razlikuju. Kao što je naznačeno, podaci se razlikuju i po obuhvatu instrumenata kojima se države koriste u podupiranju svojega gospodarstva što također proizlazi iz različitih definicija državnih potpora i subvencija. Katkad je riječ samo o subvenciji iz državnog proračuna, dok drugi izvori obuhvaćaju puno više instrumenata kojima država podupiru gospodarstvo (kao što su dotacije, porezna izuzeća i slično). Stoga je pri usporedbi različitih podataka o državnim subvencijama vrlo važno jasno navesti što podaci obuhvaćaju i iz kojeg su izvora.

Precizna i jasna definicija omogućila bi svima jednako postupanje. Kao što je nekoliko puta istaknuto u ovome radu, može se pretpostaviti da je to ključni razlog zbog kojeg su i teme znanstvenih radova odabrane prema dostupnim podacima. Na temelju pregleda literature uočeno je da postoji malo istraživanja koja se bave učinkovitošću državnih potpora i/ili subvencija na financijske rezultate poduzetnika, kako u Republici Hrvatskoj, tako i u inozemstvu. Stoga predmetno istraživanje o učincima državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika obveznika poreza na dobit, a koji ih dobivaju prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i obliku vlasništva ima intenciju djelomično popuniti tu prazninu. Štoviše, zbog iznimno bogate baze podataka u ovom istraživanju, rezultati ovoga znanstvenog rada daju uvid u učinke subvencija u proteklom razdoblju a koji se mogu koristiti za javne politike, ne samo u Republici Hrvatskoj, već i u općoj praksi u svijetu. Upravo nedostatak odgovora na učinkovitost dodijeljenih državnih subvencija ključan je problem u definiranju javnih politika

o subvencijama. Naime, ne može se govoriti o svrsishodnosti subvencija kao dijela strukture javnih rashoda, provoditi optimalnu alokaciju subvencija u skladu s učincima po pojedinim sektorima, kao ni kreirati mnoge druge mjere u funkciji razvoja nacionalnih gospodarstava. Štoviše, nije čak ni poznato utječu li subvencije na financijske rezultate poduzeća ili se radi o izravnom gubitku javnih financijskih sredstava.

Rezultati provedenog istraživanja upućuju na to da bi nositelji ekonomske politike trebali aktivnije usmjeriti svoje aktivnosti, ponajprije na jasnije pojmovno određenje državnih potpora i subvencija, učinkovitiju alokaciju subvencija te na prilagođavanje svojih odluka u vidu poboljšanja koja bi iz toga proizašla jer ekonomska politika u promatranom razdoblju nije polučila rezultate. Osim toga, u Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji konzistentna i dugoročno održiva industrijska politika koja promovira rast konkurentnih i tržišno održivih poduzeća, a u najvećoj mjeri se provodi subvencijama (oko 70 posto) i jamstvima (oko 18 posto), dok se u Europskoj uniji više koriste porezna oslobođenja, oprost poreza, doprinosa, olakšice. Potonje bi se moglo postići daljnjim intenzivnijim usmjeravanjem subvencija u horizontalne ciljeve, ali k malim i srednjim poduzećima te praćenjem učinkovitosti dodijeljenih subvencija.

Rezultati predmetnog istraživanja potvrdili su da dosadašnje politike dodjele državnih subvencija nisu polučile rezultate, pogotovo kod specifičnih skupina poduzetnika (statusne promjene: spajanje, pripajanje i sl.) te da bi se mjerenjem učinaka državnih potpora moglo pridonijeti u strukturiranju optimalne politike državnih potpora i subvencija prema sektorskoj pripadnosti, veličini i obliku vlasništva poduzeća.

S druge strane, za provedbu industrijske politike nužan je i razvoj unificiranog sustava prikupljanja potrebnih podataka radi smanjenja informacijske asimetrije između dionika koji sudjeluju u prikupljanju, obradi i izvješćivanju o tim podacima¹⁹³, za što je nužna jednoznačna definicija državnih potpora i subvencija kao ishodišne točke.

S obzirom na to da se provedeno istraživanje temelji na godišnjim financijskim izvještajima promatranih poduzetnika te izračunatim financijskim omjerima uz uključivanje odabranih makroekonomskih varijabli iz okruženja (u jednom od modela) kako bi se utvrdio utjecaj okruženja na financijske rezultate subvencioniranih poduzetnika, to je u isto vrijeme prednost i nedostatak u ovom istraživanju. Prednost jer se istraživanja temeljena isključivo na

¹⁹³ Što je bio problem i u ovom istraživanju te su se koristili podaci samo iz jednog izvora – Registra godišnjih financijskih izvještaja (FINA).

financijskim omjerima uglavnom kritiziraju jer zanemaruju utjecaj okruženja u kojem poduzeća djeluju. Nedostatak zato što uvođenjem varijabli koje oslikavaju makroekonomsko okruženje u gospodarstvu ima manjkavosti kao što je primjerice nedostatak podataka o sektorskom BDP-u koji bi adekvatno oslikao makroekonomsko kretanje BDP-a u pojedinim gospodarskim djelatnostima.

Za potrebe istraživanja kreirane su i indikatorske varijable, odnosno binominalne varijable čije vrijednosti poprimaju dva stanja: 0 ili 1 ovisno o tome je li referentni uvjet zadovoljen ili nije. Kako se konceptualni dio istraživanja temelji na regresijskoj analizi na balansiranom i nebalansiranom panelu, a u kojoj su varijable razvrstane prema njihovoj ulozi u regresijskoj analizi, dodavanjem indikatorskih i makroekonomskih varijabli u regresiju testirana je stabilnost koeficijenata regresije nezavisnih varijabli. Utjecaj indikatorskih i makroekonomskih varijabli ispitan je na balansiranom panelu, dok je za analizu po gospodarskim djelatnostima, veličini poduzeća i specifične skupine poduzetnika korišten samo skup modela za zavisne varijable jer su pokazale veći stupanj korelacije s nezavisnim varijablama temeljenim na subvencijama.

Uz navedene varijable koje ulaze u regresijsku analizu, u podacima se koriste i pomoćne varijable, ponajprije za filtriranje podataka kako bi se procijenili utjecaji nezavisnih varijabli za određene podskupove poduzetnika (veličina, djelatnost, vlasništvo). Kako je oznaka djelatnosti druga najznačajnija pomoćna varijabla (prva je je li poduzetnik primio u određenoj godini subvencije ili nije), djelatnosti poduzetnika klasificirane su prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD). Analizirani podaci obuhvaćaju strukturni „lom“ u podacima u 2008. godini od koje se primjenjuje takozvana NKD 2007 klasifikacija, dok su prije toga razdoblja poduzetnici bili klasificirani prema NKD 2002 klasifikaciji. Klasifikacije NKD 2002 i NKD 2007 nisu jednoznačno usporedive pa su za potrebe ovoga istraživanja oznake unificirane na razini poduzetnika (način opisan u doktorskoj disertaciji). To se ujedno može smatrati i svojevrsnim ograničenjem u ovom istraživanju jer je strukturni lom u klasifikaciji djelatnosti velikim dijelom utjecao na oblikovanje zavisnih varijabli. Sljedeće ograničenje odnosi se na generičku ovisnost eksploatiranih varijabli iz godišnjih financijskih izvještaja. Takozvane AOP pozicije u godišnjim financijskim izvještajima objedinjuju podatke o subvencijama, dotacijama i državnim potporama te tako koriste i u ovom istraživanju.

Kao rezime provedenog istraživanja može se ustvrditi da su oblikovani statistički modeli potvrdili istraživačke hipoteze, ispunili ciljeve i svrhu istraživanja jer su ponudili teorijski i praktični doprinos. Teorijski doprinos je u razvoju znanstvene misli o ulozi i utjecaju državnih

subvencija na financijsku uspješnost promatranih poduzeća u Republici Hrvatskoj. Praktični doprinos odnosi se na kvantificiranje veza i testiranje statističkih modela da bi se utvrdila statistička povezanost utjecaja subvencija na financijske rezultate poduzetnika na balansiranom i nebalansiranom panelu poduzetnika te međusobne korelacije nezavisnih varijabli, kao i nezavisnih sa zavisnim. Istraživanje je pokazalo da je udio subvencija u ukupnim prihodima poduzetnika u korelaciji s određenom sektorskom pripadnošću¹⁹⁴ te da ti sektori ostvaruju manje prihode iz redovnog poslovanja. Pretežito su to poduzeća u državnom vlasništvu ili u vlasništvu jedinica lokalne i regionalne samouprave. Istraživanje je pokazalo, da je oko 40 posto subvencija isplaćeno djelatnostima prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J) u kojima su i javna poduzeća kao što su Hrvatske željeznice, Jadrolinija, Croatia Airlines. Slijede djelatnosti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva (A, B) u kojima su najzastupljeniji poduzetnici u privatnom vlasništvu te prerađivačka industrija (C) u kojoj su najviše participirala brodogradilišta. Može se zaključiti da država pretjerano podupire javna poduzeća, ali im cilj nije poboljšanja usluga javnih poduzeća već odgoda restrukturiranja tih poduzeća koja sa sobom donose neminovno i bolne rezove¹⁹⁵.

Provedeno istraživanje poduzetnika prema veličini, obliku vlasništva u razdoblju od jedanaest godina pokazalo je da dosadašnja ekonomska politika dodjele državnih subvencija poduzecima nije polučila rezultate jer je gotovo pola od ukupno dodijeljenih subvencija bilo usmjereno na „spašavanje“ javnih poduzeća. Analiza utjecaja prihoda od subvencija na financijske rezultate poduzetnika s obzirom na gospodarsku djelatnost, veličinu i vlasništvo pokazala je da su subvencije utjecale na njihovu uspješnost, te da su rezultati analize izraženiji na nebalansiranom panelu poduzetnika. Najveći pozitivni utjecaj subvencija vidljivi su na pokazateljima profitabilnosti (koeficijent neto marža i novostvorena vrijednost) te zaposlenosti. Istraživanje je pokazalo da subvencije kao i učešće subvencija u aktivni imaju relativno značajan pozitivan efekt i na aktivnost poduzetnika iskazan koeficijentom obrtaja imovine. Međutim, izvedeno zapažanje zahtijeva dodatne analize kako bi se utvrdilo koliko je utjecaj subvencija, a koliko je utjecaj gospodarske djelatnosti. Primjerice, poduzeća koja se bave komunalnim djelatnostima, uslugama hotelskog smještaja uobičajeno imaju niže koeficijente obrtaja imovine uz više marže profita da bi ostvarili poželjnu stopu rentabilnosti

¹⁹⁴ Najviše subvencije primili su poduzetnici iz djelatnosti prijevoza, skladištenja i telekomunikacija (H, J), zatim djelatnosti poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i rudarstva (A, B), energetike i voda (D, E) i prerađivačke industrije (C). Podaci prikazani u Tablici 50.

¹⁹⁵ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/u-15-godina-gradovi-hrvatske-su-za-subvencije-dali-cak-82-milijarde-kuna-znate-li-kojoj-je-tvrtci-isplaceno-najvise-novca/28126/> (pristupljeno 22. 12. 2018.)

imovine te se smatraju kapitalno intenzivnim poduzećima. S druge strane, poduzeća iz djelatnosti trgovine uz nižu maržu profita imaju veće koeficijente obrtaja imovine. Ocjena o tome je li uzrok visokog koeficijenta obrtaja imovine kapitalno intenzivna djelatnost ili nedjelotvornost u korištenju imovine nije bila u fokusu ovoga istraživanja i ostavlja istraživački prostor budućim istraživanjima.

Analiza utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja poduzeća na nebalansiranom panelu poduzetnika prema veličini pokazala je da su subvencije imale najveći relativni utjecaj na koeficijent obrtaja imovine kod velikih poduzeća, kao i subvencije u aktivi, te na koeficijent tekuće likvidnosti i dobit * zaposleni. Kod srednje velikih poduzeća također je najveći relativni utjecaj subvencija na koeficijent obrtaja imovine i broj zaposlenih temeljem sati rada. Kod malih poduzetnika najveći relativni utjecaj subvencija je na broj zaposlenih, novostvorenu vrijednost te koeficijent tekuće likvidnosti. Utjecaj pomoćne nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH) također je izrazito značajan na koeficijent tekuće likvidnosti, što upućuje na relativno značajan doprinos subvencija u ukupnim prihodima malih poduzetnika na njihovu likvidnost.

Nadalje, relativni utjecaj subvencija na zapošljavanje također je izraženiji na nebalansiranom panelu u odnosu na balansirani panel, poglavito u djelatnosti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva i rudarstva¹⁹⁶. Rezultati regresijske analize pokazali su da subvencije imaju značajan utjecaj na zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI), dok utjecaj druge nezavisne varijable subvencije u aktivi (potp.u.aktivi) i pomoćne nezavisne varijable subvencije u ukupnim prihodima (POTP_U_PRIH) imaju negativan efekt (Tablica 36. i 37.). Iako je relativni utjecaj subvencija na zavisnu varijablu promjene zaposlenih relativno visok¹⁹⁷, subvencije (POTPORE.LOG) objašnjavaju manje od jedan posto varijance za sve analizirane uzorke¹⁹⁸ te se ne može tvrditi da subvencije utječu na povećanje broja zaposlenih. Visoka pozitivna korelacija s brojem zaposlenih uza zanemarivo povećanje broja zaposlenih upućuje na zaključak da su veće iznose subvencija dobivala poduzeća s većim brojem zaposlenih, i to poduzeća u pretežito državnom vlasništvu.

Provedeno istraživanje utjecaja subvencija na poslovanje specifične skupine poduzetnika (imali statusne promjene) za odabrani skup modela je pokazalo da subvencije utječu na

¹⁹⁶ Podaci prikazani u Tablici 46.

¹⁹⁷ Deset posto.

¹⁹⁸ Za balansirani panel 0,1 posto i za nebalansirani panel 0,04 posto

njihovo poslovanje te da zahvaljujući subvencijama uglavnom ostvaruju bolje rezultate od modelske procjene. Ujedno su to i poduzeća koja se izdvajaju po iznosima dobivenih subvencija ovisno o sektorskoj pripadnosti (npr.: brodogradilišta iz prerađivačke djelatnosti, HŽ iz djelatnosti prometa, Holding iz djelatnosti upravljanja).

Rezultati provedenog istraživanja potvrdili su istraživačke hipoteze i time unaprijedili razumijevanje utjecaja državnih subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika prema gospodarskoj djelatnosti, veličini i obliku vlasništva u Republici Hrvatskoj i time dali doprinos ekonomskoj znanosti u aplikativnom smislu. Može se očitovati u stvaranju znanstvenih podloga za donošenje odluka o učinkovitosti državnih subvencija i mjerama za poboljšanje. Rezultati istraživanja mogu biti primijenjeni pri osmišljavanju i redizajnu industrijske politike i drugih javnih politika vezanih uz državne subvencije i njihovu učinkovitost s obzirom na gospodarske djelatnosti, veličinu poduzetnika i oblik vlasništva.

Još jedna od preporuka za buduća istraživanja, a imajući u vidu nedovoljnu istraženost međuodnosa financijske uspješnosti poduzeća i primljenih državnih subvencija, na temelju ovoga istraživanja je ispitati utjecaj državnih subvencija samo na značajnije zavisne varijable kao što su primjerice broj zaposlenih temeljem sati rada, novostvorena vrijednost, likvidnost, ali s drugim statističkim metodama kako bi se usporedili dobiveni rezultati i proširile spoznaje.

LITERATURA

- [1] Abbott, P. C., Paarlberg, P. L., Sharples, J. A. (1987). Targeted agricultural export subsidies and social welfare. *American Journal of Agricultural Economics*, 69(4), November, 723–732.
- [2] Adams, G. F., Klein, L. R. (eds.) (1985). *Industrial Policies for Growth and Competitiveness – An Economic Perspective*. Lexington: Lexington Books.
- [3] Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja. (2013). *Godišnje izvješće o državnim potporama za 2012. godinu*. Dostupno na: http://www.aztn.hr/uploads/documents/tn/godisnja_izvjesca/2012_Godisnje_izvjesce_DP.pdf (pristupljeno 1. 2. 2014.)
- [4] Asteriou, D., Hall, S. G. (2007). *Applied Econometrics*. New York: Palgrave Macmillan.
- [5] Aydin, U. (2007). *Politika državnih potpora u EU: Subvencije kao distributivna politika*. Washington: Sveučilište u Washingtonu.
- [6] Babić, M. (2003). *Makroekonomija*. Zagreb: Mate.
- [7] Bajo, A., Primorac, M. (2017). *Restrukturiranje željezničkih poduzeća u vlasništvu RH*. Zagreb: Institut za javne financije.
- [8] Barnard, C. (2010). *The substantive law of the EU. (3rd ed.)*. Oxford University Press.
- [9] Beason, R., Weinstein, D. E. (1996). Growth, economies of scale, and targeting in Japan (1955-1990). *The Review of Economics and Statistics*, 78(2), 286–295.
- [10] Bejaković, P., Vuk, G., Brati, V. (2011). Veličina javnog sektora u Hrvatskoj. *Hrvatska korporativna javna uprava*, 11(1), 99–125.
- [11] Bergstrom, F. (1998). *Kapitalne potpore i učinak poduzeća, SSE / EFI*. Stockholm: Serija radnih knjiga u ekonomiji i financijama, broj 285.
- [12] Bernstein, S., Lerner, J., Schoar, A. (2009). *Strategije ulaganja državnih fondova*. Radni papiri iz Harvard Business School, 9–112.
- [13] Bierbusse, P., Siesfeld, T. (1997). Measures that matter, *Journal of Strategic Performance Measurement*, 1(2), 6–11.

- [14] Blauburger, M. (2007). *European State Aid Control in the New Member States – The Examples of Poland and the Czech Republic*, Paper prepared for the EUSA Tenth Biennial International Conference, Montreal, 17-19 May 2007. Dostupno na: <http://aei.pitt.edu/7704/> (pristupljeno 3. 4. 2018.)
- [15] Blauburger, M. (2007). *European State Aid Control in the New Member States – The Examples of Poland and the Czech Republic*. Paper prepared for the EUSA Tenth Biennial International Conference, Montreal, 17-19 May 2007. Dostupno na: <http://aei.pitt.edu/7704/> (pristupljeno 10. 9. 2014.) EUR – lex (2012.)
- [16] Bogunović, A. (2011). *Regionalna ekonomika i politika*. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.
- [17] Bunge, M. (1998). *Social Science under Debate, A philosophical Perspective*. Toronto: University of Toronto Press, 128.
- [18] Chen, M. (2010). *Financial Effects and Firm Productivity: Evidence from Chinese Manufacturing Dana*. 9th Annual Postgraduate Conference University of Nottingham.
- [19] Commission of the EC. (2005). *State Aid Action Plan, Less and better targeted state aid: a roadmap for state aid reform 2005-2009*. Dostupno na: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/reform/reform.html
- [20] Commission of the EC. (1995). *Fourth Survey From The Commission on State Aid in the European Union in the Manufacturing and Certain Other Sectors*. Brussels, July.
- [21] Commission of the EC. (2000). *Eight Survey on State Aid in the European Union*. Brussels, COM(2000) 205 final.
- [22] Commission of the EC. (2001). *Ninth Survey on State Aid in the European Union*. Brussels, COM(2001) 403.
- [23] Commission of the EC. (2008). *Temporary Community framework for State as measure to support access to finance in the current financial and economic crisis*. Brussels, OJ C 83.
- [24] Communication from the Commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions EU State Aid Modernization (SAM) /* COM/2012/0209.

Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0209&from=EN> (pristupljeno 12. 6. 2014.)

- [25] Conor, Q. (ed.). (2009). *European State Aid Law and Policy*. Beč: Hart Publishing, 313–315.
- [26] Cvrtnjak, T., Vuković, K., Kedmenec, I. (2013). Poticanje samostalnog tržišnog nastupa: stavovi hrvatskih poljoprivrednika, pregledni rad. *Zbornik Fakulteta organizacije i informatike u Zagrebu – Varaždin*, 161–176.
- [27] Čavrak, V. (ed.). (2011). *Gospodarstvo Hrvatske*. Zagreb: Politička kultura.
- [28] Dynarski, S. M. (2003). Does Aid Matter? Measuring The Effect Of Student Aid On College Attendance And Completion. *American Economic Review*
- [29] Đulabić, V. (2007). *Regionalizam i regionalna politika*. Zagreb: Društveno veleučilište u Zagrebu.
- [30] Đulabić, V. (2011). *Utjecaj institucionalnog okvira regionalne politike na regionalnu samoupravu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
- [31] Easterly, W. (2002). *The Elusive Quest for Growth-Economists Adventures and Misadventures in the Tropics*. London, Cambridge: The MIT Press.
- [32] EU state aid policy. (2008). *General Block Exemption Regulation Applicable from 29 August 2008 until 31 December 2013*. Dostupno na: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/gber_citizen_summary_sheet_en.pdf (pristupljeno 12. 6. 2014.)
- [33] EUR – lex. (2012). *Communication from the Commission to the European Parliament, the council, the European and social committee and the committee of the regions EU State Aid Modernization (SAM)*COM/2012/0209*. Dostupno na: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0209&from=EN> (pristupljeno 23. 7. 2018.)
- [34] Europska komisija. (2013). Smjernice o državnim potporama za sanaciju i restrukturiranje nefinancijskih poduzetnika u poteškoćama. Bruxells.
- [35] European Commission. (2014). *State aid: Commission exempts more aid measures from prior notification European Commission_IP/14/587*. Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-587_en.htm (pristupljeno 19. 7. 2018.)

- [36] European Commission. (2014). *State aid: Commission exempts more aid measures from prior notification European Commission- IP/14/587*. Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-587_en.htm (pristupljivo 20. 6. 2014.)
- [37] Feenestra, R. (1986). Trade policy with several goods and market linkages. *Journal of International Economics*, 20, 249–267.
- [38] Flam, H. and Staiger, R. W. (1989). Adverse selection in credit markets linkages, *Journal of International Economics*, 20, 249–267.
- [39] Franco-Santos, M., Kennerley, M., Micheli, P., Martinez, V., Mason, S., Marr, B., Neely, A. (2007). Towards a definition of a business performance measurement system. *International Journal of Operations and Production Management*, 27(8), 784–801.
- [40] Franić, R., Marinović, M., Zrakić-Škreb, M. (2014). *Tko dobiva državne potpore u Hrvatskoj?*. Zagreb: Institut za javne financije.
- [41] Franić, R., Marinović, M., Zrakić, M. (2011). Utjecaj državnih potpora na vrijednost i samodostatnost poljoprivrednih proizvoda u Hrvatskoj. *Agronomski glasnik*, 4-5, Zagreb, 227–243.
- [42] Gale, W. G. (1989). *Collateral rationing and government intervention in credit markets*. NBER Working Paper, 3024. Cambridge, MA: NBER, July.
- [43] Galić Nagyszombaty, A. (2014). *Učinci suvremenih mehanizama porezne naplate i nadzora nad prometom gotovim novcem na kretanje i strukturna obilježja neslužbenog gospodarstva u Republici Hrvatskoj*, doktorska disertacija. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- [44] Grahovac, P. (2003). *Novčane naknade i novčani poticaji u hrvatskoj poljoprivredi*. Zagreb: Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.
- [45] Griffiths, A., Wall, S. (2004). *Applied Economics*. New York: Pearson Education.
- [46] Gupta, S. et al. (2000). *Manuel on Best Practices in Price Subsidy Reform*. Washington: International Monetary Fund.
- [47] Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press.

- [48] Hasse, D. (2015). *Regionalne državne potpore*. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.8.html
- [49] HBOR (2001). *Godišnje izvješće HBOR-a za 2000. godinu*, Zagreb: Hrvatska banka za obnovu i razvoj.
- [50] Heil, M. (2017). *Finance and Productivity: A Literature review economics department working papers No. 1374*, OECD Working Papers. Dostupno na: <http://www.oecd.org/eo/workingpapers>
- [51] Heller, P. S., Diamond, J. (1990). *International Comparisons of Government Expenditure Revisited – The Developing Countries, 1975-86*, IMF Occasional Paper, No. 69, Washington: International Monetary Fund, April.
- [52] HNB (2002). *Bilten HNB-a*, br. 70. Zagreb: Hrvatska narodna banka.
- [53] HNB (2016). *Bilten HNB-a*, br. 229. Zagreb: Hrvatska narodna banka.
- [54] Holzmann, R. (1991). *Budgetary subsidies in centrally planned economies in transition*, IMF Working Paper, No. WP/91/11. Washington: International Monetary Fund, January.
- [55] Houthakker, H. S. (1972). The control of special benefit programs, in U.S: Congress, Joint Economic Committee, *The Economics of Federal Subsidy Programs – A Compendium of Papers*, 92nd Congress, 2nd Session, Washington: Government Printing Office, 7–12.
- [56] Hyman, D. N. (2010), *Public finance: A Contemporary Application of Theory to Policy (10th ed.)*. Mason, Ohio USA: South Western, Cengage Learning.
- [57] International Monetary Fund. (1992). *Government Finance Statistics Yearbook*, Washington: International Monetary Fund (and previous issues).
- [58] Jelčić, B. (2001)., *Javne financije*. Zagreb: RRIF
- [59] Jović, I. (2012). *EU12: Državne potpore prije i poslije pristupanja Europskoj uniji*. Zagreb: Newsletter Institut za javne financije, 69–78.
- [60] Jurković, P. (1992). *Javne financije*. Zagreb: Masmedia.

- [61] Kandžija, V. (2004). *Upravljanje regionalnim i strukturnim fondovima Europske unije*, Ekonomska decentralizacija i lokalna samouprava. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- [62] Karman, N. A. (2004). *Economic Development Policy in the Process of Croatian Integration into the EU*, K. N. Aksintijević
- [63] Kaufman, D. et al. (2003). *Državne potpore i europske integracije – iskustva za Hrvatsku*. Zagreb: MEIRH.
- [64] Kesner-Škreb, M., Mikić, M. (2002). *Državne potpore u Europskoj uniji i u Hrvatskoj, Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: Institut za javne financije; Friedrich Ebert Stiftung, 107–130.
- [65] Kesner-Škreb, M., Jović, I. (2011). *Industrijska politika i državne potpore u Hrvatskoj*. Zagreb: Newsletter Institut za javne financije.
- [66] Keynes, J. M. (1936). *General Theory of Employment, Interest and Money*.
- [67] Keynes, J. M. (1987). *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*. Zagreb: Cekade.
- [68] Kovačević, Z., Vuković, K., (2006), Performanse poduzeća u hrvatskom sektoru informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT). *Ekonomski misao i praksa*, XV (2), 217–240.
- [69] Krugman, P. R. (1986). Targeted Industrial Policies: Theory and Evidence, *Portfolio – International Economic Perspectives*, 11(3), 25–32.
- [70] Laleta, S. i Smokvina, V. (2011). *Državne potpore za zapošljavanje u svjetlu opće uredbe o skupnim izuzećima i iskustva država članica EU*. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/82241>
- [71] Lavadas, K. A., Mendrinou, M. M. (1999). *Politics, Subsidies and Competition, The New Politics of State Intervention in the European Union*. Cheltenham: Edward Elgar.
- [72] Lee, J.-W. (1996). Government interventions and productivity growth. *Journal of Economic Growth*, 1, September, 391–414
- [73] Leibenstein, H. (1966). Allocative efficiency vs. “X-efficiency”. *The American Economic Review*, 56 (3), 392–415

- [74] Leko, D. (2010). *Državne potpore u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Financijski klub. Dostupno na: <http://finance.hr/wp-content/uploads/2009/11/dldpuh20100201> (pristupljeno 26. 7. 2018.)
- [75] Leko, D. (2010), *Državne potpore u RH*. Zagreb
- [76] Libertati, P., Sacchi, A. (2013). Tax decentralization and local government size. *Public Choice*, 157 (1-2), str. 183-205. Dostupno na: <http://doi.org/10.1007/s11127-012-9937-9>
- [77] Lindert, P. H. (1991). *Historical Patterns of Agricultural Policy*. Agriculture and the State: Growth, Employment, and Poverty in Developing Countries (Ur. Timmer C.P.). Ithaca: Cornell University Press, 29–83.
- [78] Liszt, M. (2002). Pojam državne potpore u pravu Europske zajednice, *Euroscope bilten europskog dokumentacijskog centra*, 60, str. V.
- [79] Lundberg, E. (1961). *Produktivitet och räntabilitet. Studier i kapitalets betydelse inom svenskt näringsliv*. Norstedt, Stockholm, Sweden. – Maddala, G. S. (1989), *Introduction to econometrics*. Maxwell Macmillan Int. Editions, New York
- [80] Mamić Sačer, I., Tušek, B., Korica, I. (2013). Empirijska analiza utjecaja likvidnosti na profitabilnost hrvatskih srednjih i velikih poduzeća u grani djelatnosti informacije i komunikacije. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 11/2.
- [81] Martin, S., Valbonesi, P. (2006). *State aid to business*. International handbook on industrial policy (edited by, Bianchi, P. and Labory, S.), Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham, UK, 134–152.
- [82] Mata, J. P. Portugal, P. Guimãres (1995). The survival of new plants: start up conditions and post-entry evolution. *International Journal of Industrial Organization*, 9, 459–481.
- [83] Ministarstvo financija. (2001). *Godišnje izvješće za 2000. godinu*. Zagreb: Ministarstvo financija.
- [84] Ministarstvo financija. (2005). *Pretpristupni ekonomski program*. Zagreb: Ministarstvo financija. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/pretp pristupni-ekonomski-program>

- [85] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija. (2003). *Izvešće o ostvarivanju Plana provedbe SSP-a za 2002. godinu*. Dostupno na:
[http://www.mvpei.hr/ei/download/2003/04/04/Izvjescje_o_ostvarivanju_PpSSP_2002_\(28-01-03\).pdf](http://www.mvpei.hr/ei/download/2003/04/04/Izvjescje_o_ostvarivanju_PpSSP_2002_(28-01-03).pdf)
- [86] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija. (2006). *Izvešće o analitičkom pogledu Hrvatska Poglavlje 9.–Tržišno natjecanje*. Dostupno na:
http://www.mvpei.hr/ei/download/2006/11/23/izvjescje_napredak_2006.pdf
- [87] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (2007). *Izvešće Europske komisije o napretku Hrvatske*. Dostupno na:
<http://www.mvpei.hr/ei/default.asp?ru=268&gl=20061116000001&sid=&jezik=1>
- [88] Mulas-Granados, C., Koranchelian, T., Segura-Ubiergo, A. (2008). *Reforming Government Subsidies in the New Member States of the European Union*, IMF Working Paper, WP/08/165, pp. 5. – 15.
- [89] Musgrave, R., Musgrave, P. (1976), *Public Finance in Theory and Practice*, New York: McGraw Hill Kogakusha
- [90] Narodne novine, različiti brojevi. Zagreb: Narodne novine
- [91] Nicolaides, P., Bilal, S. (1999) *State Aid Rules: Do they promote Efficiency?*. Understanding State Aid Policy in the European Community, Netherlands.
- [92] Oates, W. E. (1972). *Fiscal Federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 6, 55-56. <http://doi.org/10.2307/2978885>
- [93] Oates, W. E. (1999). An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*, 37(3), 1120–1150. <http://doi.org/10.1257/jel.37.3.1120>
- [94] Oates, W. E. (2005). Toward A Second-Generation Theory of Fiscal Federalism. *International Tax and Public Finance*, 12(4), 349–374.
<http://doi.org/10.1007/s10797-005-1619-9>.
- [95] OECD. (2001). *Competition Policy in Subsidies and State Aid*, Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs Committee on Competition Law and Policy. Paris: OECD.
- [96] OECD (2003). *The Arrangement on guidelines for officially supported export credits*. Paris: OECD.

- [97] Pavlović, N. (2016). *Utjecaj državnih potpora na gospodarstvo RH*. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
- [98] Peltzman, S. (1976). Toward a More General Theory of Regulation. *Journal of Law and Economics*, 19(2), 21–240.
- [99] Polovina, S., Medić, Đ. (2002), *Osnove ekonomije*. Zagreb: Medinek.
- [100] Popović, N. (2004). Opseg zaštite tržišnog natjecanja prema Zakonu o državnim potporama. *Informator*, 5229, 4.
- [101] Porcelli, F. (2009). *Fiscal Decentralization and efficiency of government. A brief literature review*. Dostupno na: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/porcelli/dec_efficiency_gov.pdf
- [102] Potter, C., Goodwin, P. (1998). Agricultural liberalization in the European union: an analysis of the implications for nature conservation. *Journal of Rural Studies*, 8149(3), 287–298.
- [103] *Privremeni sporazum o trgovinskim i s njim povezanim pitanjima između Republike Hrvatske i Europske zajednice*. Međunarodni ugovori, broj 15/2001, 3/2002, 14/2002.
- [104] *Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije*. Međunarodni ugovori, broj 13/2000, 14/2000.
- [105] Puljiz, J. (2010). Teorije regionalnog razvoja u ekonomskoj literaturi. *Godišnjak Titius*, 3(3), 63–83.
- [106] Rencher, A. (2002). *Methods of Multivariate Analysis*, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- [107] Rose, R. (1991). What is Lesson Drawing. *Journal of Public Policy*, 11, 3–30.
- [108] Rodrik, D. (2004). *Industrijska politika za 21. stoljeće*. Harvard: Working Paper 04-047 – Harvard Kennedy School.
- [109] Sandmo, A. (2002). *Public Provision and Private Incentives*. IIPF Congress 2002 – opening lecture /online/. Helsinki. Dostupno na: <http://data.vatt.fi/iipf2002>
- [110] Schulze, C. L. (1986). Industrial Policy: A Dissent. *Portfolio – International Economic Perspectives*, 11(3), 12–18.

- [111] Schwartz, G., Clements, B. (1999). Government Subsidies. *Journal of Economic Surveys*, 13(2). USA.
- [112] Schwartz, G. (1994). Public finances, in Poland: The Path to a Market Economy, by Liam P. Ebrill et al. *IMF Occasional Paper*, 113, October. Washington: International Monetary Fund.
- [113] Skidelsky, R. (2011). *Keynes: povratak velikana*. Zagreb: Algoritam.
- [114] Spevec, O. (2012). Reforma i modernizacija politike državnih potpora u EU i posljedice za Hrvatsku. *Računovodstvo i financije*, 108, 108–113.
- [115] *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica*. Međunarodni ugovori broj 14/2001, 14/2002.
- [116] Stiglitz, J. (2000). *Economics of the Public Sector (3rd ed.)*. New: W. W. Norton & Company.
- [117] Stojanov, D., Jakovac, P. (2013). *Ekonomska znanost u zamci globalizacije*. Znanstveni projekt „Europska monetarna unija i Republika Hrvatska“. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- [118] Stojanov, D., Medić, Đ. (2001). *Makroekonomske teorije i politike u globalnoj ekonomiji: dominantne škole ekonomske misli*, 2. izdanje. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- [119] Šimović, H. (2006). Utjecaj fiskalnih sustava i fiskalne politike na konkurentnost gospodarstva. *Zbornik radova hrvatskog društva ekonomista Ekonomska politika Hrvatske u 2007. godini*, Opatija 15. do 17. studenoga 2006., 4–16.
- [120] The World Bank. (1990). *World Development Report 1990*. New York: Oxford University Press.
- [121] Tsoulfidis, L. (2010). *Competing schools of economic thought*. Heidelberg: Springer.
- [122] Tunal Schwartz, G., Clements, B. (1999). Government Subsidies. *Journal of Economic Surveys*, 13(2).
- [123] Tunali, C. B., Fidrmuc, J. (2014). State Aid in the European Union, *Working Paper*, 14-04. Dostupno na: http://www.brunel.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0006/362913/1404.pdf (pristupljeno 3. 12. 2016.).

- [124] U.S. Congress. (1972). *Joint Economic Committee, The Economics of Federal Subsidy Programs – A Staff Study*. 92nd Congress, 1st Session, January 11. Washington: Government Printing Office.
- [125] Ustav Republike Hrvatske. Dostupno na:
http://www.mvpei.hr/ei/download/2008/11/27/Izvjesce_o_napretku_RH_2008-hrv_final.doc
- [126] Valdes, A. (2000). Agricultural Support Policies in Transition Economies. *World Bank Technical Paper*, No. 470. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development.
- [127] Vidović, J. (2015). Analiza državnih potpora u Europskoj uniji s osvrtom na gospodarski rast. *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, 69–83.
- [128] Vittas, D., Cho, Y. J. (1995). Credit policies: lessons from East Asia. *World Bank Policy Research Working Paper*, 1548. Washington: World Bank.
- [129] Webb, A. J., Lopez, M., Penn, R. (1990). Estimates of Producer and Consumer Subsidy Equivalents: Government Intervention in Agriculture, 1982-87. *Statistical Bulletin*, No. 803. Washington: Agriculture and Trade Analysis Division, Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture (USDA).
- [130] Winters, L. A. (1998). The so-called „non-economic“ objectives of agricultural support. *OECD Economic Studies*, 13 (Winter 1989/90), 237–266.
- [131] Zelenika, R., Toković, K. (2000). *Pokazatelji uspješnosti i stabilnosti poslovanja prometnog poduzeća*. Zagreb: Hrvatska gospodarska revija, Inženjerski biro d.d.
- [132] Zelenika, R., (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci.
- [133] Žager, K., Žager, L. (1999). *Analiza financijskih izvještaja*. Zagreb: Masmedija.

ILUSTRACIJE

Popis slika

Slika 1.	Karta regionalnih potpora u Republici Hrvatskoj	Error! Bookmark not defined.
Slika 2.	Horizontalne potpore u razdoblju od 2003. do 2015. godine (u milijunima kuna)	78
Slika 3.	Potpore dodijeljene sektoru brodogradnje za razdoblje od 2003. do 2015. godine (u milijunima kuna)	81
Slika 4.	Godišnje Izvješće o državnim potporama za 2015. godinu, Ministarstvo financija, Potpore dodijeljene sektoru prometa za razdoblje od 2003. do 2015. godine (u milijunima kuna)	82
Slika 5.	Pravac regresije balansirano panela.....	98
Slika 6.	Pravac regresije nebalansirano panela	98
Slika 7.	Korelacijska matrica korištenih varijabli (%) – balansirani panel.....	115
Slika 8.	Korelacijska matrica korištenih varijabli (%) – nebalansirani panel.....	116
Slika 9.	Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG	198
Slika 10.	Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu koeficijent tekuće likvidnosti (KOEK_TK_LIK.w) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG	199
Slika 11.	Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu koeficijent obrtaja imovine (KOEK_OBRTO_IMO.w) i nezavisnu varijablu pot.u.aktivni.w	200
Slika 12.	Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI.w) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG...	201
Slika 13.	Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu novostvorenu vrijednost (NOVA_VR.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG	202
Slika 14.	Prikaz univarijatnog modela za zavisnu varijablu dobit po zaposlenom (DOB_X_ZAP.LOG) i nezavisnu varijablu POTPORE.LOG	203
Slika 15.	Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB.LOG) u odnosu na modelsku procjenu.....	204
Slika 16.	Prikaz rezultata multivarijatnih modela zavisne varijable KOEK_TK_LIK.w u odnosu na modelsku procjenu.....	205

Slika 17.	Prikaz rezultata multivarijantnih modela zavisne varijable KOEf_OBRT_IMO.w u odnosu na modelsku procjenu.....	206
Slika 18.	Prikaz rezultata multivarijantnih modela zavisne varijable NOVA_VR.LOG u odnosu na modelsku procjenu	208
Slika 19.	Rezultati multivarijantnih modela zavisne varijable DOB_X_ZAP.LOG u odnosu na modelsku procjenu	209

Popis grafikona

Grafikon 1.	Struktura horizontalnih potpora u Europskoj uniji (bez regionalnih), %	65
Grafikon 2.	Državne potpore, % BDP-a	69
Grafikon 3.	Struktura državnih potpora (bez željeznica), %.....	70
Grafikon 4.	Struktura instrumenata dodjele državnih potpora (bez prometa i poljoprivrede), %	71
Grafikon 5.	Struktura državnih potpora (bez poljoprivrede i prometa)	72
Grafikon 6.	Struktura državnih potpora posebnim gospodarskim sektorima (bez prometa), %	73
Grafikon 7.	Distribucije poduzetnika.....	99
Grafikon 8.	Distribucije poduzetnika prema gospodarskim djelatnostima.....	107
Grafikon 9.	Distribucija poduzetnika po veličini – cijela baza podataka i balansirani panel.....	108
Grafikon 10.	Distribucije poduzetnika po obliku vlasništva.....	109
Grafikon 11.	Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – balansirani panel: model 1	127
Grafikon 12.	Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – balansirani panel: model 2	128
Grafikon 13.	Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – balansirani panel: model 1.....	129
Grafikon 14.	Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – balansirani panel: model 2.....	130
Grafikon 15.	Relativni utjecaj na DOB_X_ZAP.LOG – balansirani panel: model 1.....	131
Grafikon 16.	Relativni utjecaj na DOB_X_ZAP.LOG – balansirani panel: model 2.....	132
Grafikon 17.	Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – nebalansirani panel: model 1.....	140
Grafikon 18.	Relativni utjecaj na NOVA_VR.LOG – nebalansirani panel: model 2.....	141
Grafikon 19.	Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – nebalansirani panel: model 1	142
Grafikon 20.	Relativni utjecaj na DOBGUB.LOG – nebalansirani panel: model 2.....	143
Grafikon 21.	Relativni utjecaj na DOB_X_ZAP.LOG – nebalansirani panel: model 1	144
Grafikon 22.	Relativni utjecaj na DOB_X_ZAP.LOG – nebalansirani panel: model 2.....	145
Grafikon 23.	Prihod poduzetnika s osnove subvencija u promatranom razdoblju	169
Grafikon 24.	Prikaz relativnog utjecaj subvencija na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: bp.vel.w.z)	181

Grafikon 25. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable <i>pot.u.aktivi.w</i> na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: bp.vel.w.z)	182
Grafikon 26. Prikaz relativnog utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: nbp.pot.vel.w.z)	184
Grafikon 27. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable <i>pot.u.aktivi.w</i> na uspješnost poslovanja prema veličini poduzetnika (uzorak: npb.pot.vel.w.z)	185
Grafikon 28. Prikaz relativnog utjecaja subvencija na uspješnost poslovanja prema obliku vlasništva (uzorak: bp.vl.w.z).....	188
Grafikon 29. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable <i>pot.u.aktivi.w</i> na uspješnost poslovanja poduzetnika u odnosu na vlasništvo (uzorak: bp.vl.w.z)	189
Grafikon 30. Prikaz relativnog utjecaja subvencija na financijsku uspješnost poduzetnika prema obliku vlasništva (uzorak: nbp.pot.vl.w.z).....	191
Grafikon 31. Prikaz relativnog utjecaja nezavisne varijable <i>pot.u.aktivi</i> na financijsku uspješnost poduzetnika prema obliku vlasništva (uzorak: nbp.pot.vl.w.z)	192

Popis tablica

Tablica 1.	Pregled dosadašnjih istraživanja.....	Error! Bookmark not defined.
Tablica 2.	Dodijeljene državne potpore u Republici Hrvatskoj po kategorijama 2013. – 2015. godine u milijunima kuna	74
Tablica 3.	Potpore prema instrumentima dodjele u 2015. godini (u milijunima kuna).....	79
Tablica 4.	Državne potpore prema instrumentima u 2015. godini prema NUTS.....	84
Tablica 5.	Mapiranje NKD 2002 na NKD 2007.....	94
Tablica 6.	NKD skupine za analizu	95
Tablica 7.	Oznaka vlasništva iz GFI-POD obrazaca (ver. 2.0.4.)	96
Tablica 8.	Broj poduzetnika u bazi podataka i balansiranom panelu	99
Tablica 9.	Distribucija vrijednosti zavisnih i nezavisnih varijabli	101
Tablica 10.	Distribucija poduzetnika po djelatnostima (baza)	104
Tablica 11.	Distribucija poduzetnika po djelatnostima (balansirani panel)	105
Tablica 12.	Subvencionirani poduzetnici po djelatnostima (balansirani panel)	105
Tablica 13.	Broj poduzetnika u balansiranom panelu bez prihoda od subvencija	106
Tablica 14.	Distribucija poduzetnika po veličini	108
Tablica 15.	Distribucija poduzetnika po obliku vlasništva.....	109
Tablica 16.	Distribucija poduzetnika po djelatnostima – nebalansirani panel	111
Tablica 17.	Distribucija poduzetnika po veličini i vlasništvu	112
Tablica 18.	Balansirani panel: Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji.....	120
Tablica 19.	Balansirani panel: Modeli pot.u.aktivni + pokazatelji.....	121
Tablica 20.	Nebalansirani panel: Modeli POTPORE.LOG + pokazatelji.....	133
Tablica 21.	Nebalansirani panel: Modeli pot.u.aktivni + pokazatelji.....	134
Tablica 22.	Modeli POTPORE.w + BDP_P.....	148
Tablica 23.	Modeli POTPORE.w + indikatorske varijable	150
Tablica 24.	Modeli POTPORE.w + indikatorske + makroekonomske varijable	151
Tablica 25.	Multivarijatna analiza – sažetak utjecaja nezavisnih varijabli na objašnjavanje varijance zavisnih iskazan relativnim doprinosima u prilagođenom koeficijentu determinacije i predznakom koeficijenta regresije	152

Tablica 26.	Multivarijatna analiza samo za poduzetnike i godine kada su poticaji primljeni – nebalansirani panel.....	154
Tablica 27.	Balansirani panel, cijeli uzorak: model 1	157
Tablica 28.	Balansirani panel, cijeli uzorak: model 2	158
Tablica 29.	Sažetak glavnih varijabli modela prema djelatnostima i njihov utjecaj na zavisne varijable	159
Tablica 30.	Nebalansirani panel: model 1	163
Tablica 31.	Nebalansirani panel: model 2	164
Tablica 32.	Sažetak glavnih varijabli modela prema djelatnostima i njihov utjecaj na zavisne varijable – nebalansirani panel	165
Tablica 33.	Ukupni prihodi poduzetnika – nebalansirani panel	168
Tablica 34.	Primljene subvencije poduzetnika – nebalansirani panel	168
Tablica 35.	Udio subvencija u ukupnim prihodima po gospodarskim djelatnostima – nebalansirani panel	170
Tablica 36.	Utjecaj državnih subvencija na financijske rezultate poduzeća	171
Tablica 37.	Usporedba kretanja državnih subvencija i ukupnog prihoda poduzeća – prema veličini	180
Tablica 38.	Sažetak glavnih varijabli modela prema veličini i njihov utjecaj na zavisne varijable	183
Tablica 39.	Sažetak glavnih varijabli modela prema veličini i njihov utjecaj na zavisne varijable	185
Tablica 40.	Prikaz ukupnih prihoda u odnosu na prihod od subvencija.....	187
Tablica 41.	Sažetak glavnih varijabli modela prema vlasništvu i njihov utjecaj na zavisne varijable	190
Tablica 42.	Sažetak glavnih varijabli modela prema vlasništvu i njihov utjecaj na zavisne varijable	192
Tablica 43.	Top 10 društava – rang po iznosu subvencija u razdoblju od 2005. do 2015. godine	195
Tablica 44.	Popis trgovačkih društava koja su nastala podjelom društva HŽ – HRVATSKE ŽELJEZNICE d.o.o.....	197

PRILOZI

Prilog 1: Popis izvornih varijabli i pripadajućih financijskih pokazatelja

Prilog 2: Korištene varijable i primijenjene transformacije

Prilog 3: Broj testiranih modela

Prilog 4: Prikazi distribucija zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (cijela baza)

Prilog 5: Prikazi distribucija nezavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (poticaji)

Prilog 1: Popis izvornih varijabli i pripadajućih financijskih pokazatelja

Tip varijable	Oznaka	Opis	Mjera	Izvor	AOP oznaka 2005-2007	AOP oznaka 2008-2009	AOP oznaka 010-2015
Identifikacijske varijable	ID	Identifikacijska oznaka poduzetnika		GFI			
	GOD	Godina godišnjeg financijskog izvješća					
Klasifikacijske varijable	NKD2007	Djelatnost poduzeća (NKD 2007)	NKD šifra	GFI; NKD			
	GRUPA2007	Grupa djelatnosti (A, B, C,...) za NKD 2007	NKD grupa				
	NKD2002	Djelatnost poduzeća (NKD 2002)	NKD 2002 šifra				
	GRUPA2002	Grupa djelatnosti (A, B, C,...) za NKD 2002	NKD 2002 grupa				
	NKD	Unificirana oznaka djelatnosti poduzeća (prema NKD 2007) za sve godine	NKD šifra	izračun			
	GRUPA	Unificirana oznaka grupe djelatnosti poduzeća (prema NKD 2007) za sve godine	NKD grupa	izračun			
	SKUPINA	Opis kombinacije NKD grupa za analizu	Opis	izračun			
	oznaka. skupine	Oznaka kombinacije NKD grupa za analizu	kombinacija NKD grupa	izračun			
	VLAST	Vlasništvo poduzeća	šifra	GFI; ZTD			
	VEL	Veličina poduzeća	šifra	GFI; ZOR			
	TIP	Oznaka specifičnih skupina poduzeća koja se izdvajaju po	šifra	izračun			

Tip varijable	Oznaka	Opis	Mjera	Izvor	AOP oznaka 2005-2007	AOP oznaka 2008-2009	AOP oznaka 010-2015
		iznosu dobivenih subvencija, a kod kojih je došlo do spajanja / razdvajanja					
GFI-POD varijable	ZAP_SATI	Broj zaposlenih temeljem sati rada	broj	GFI	165	zaglavlje	zaglavlje
	PRIHOD	Ukupni prihodi	HRK		096	142	146
	POTPORE	Prihodi od subvencija	HRK		104	230	251
	RASHOD	Ukupni rashodi	HRK		120	143	147
	DOBGUB_PP	Dobit/gubitak prije s oporezivanja	HRK		156-157	144-145	148
	POREZ	Porez na dobit	HRK		158	146	151
	DOBGUB	Dobit/gubitak razdoblja	HRK		159-160	147-148	152
	TROS_PLAC A	Troškovi osoblja	HRK		132+133+ 134	118	120
	NADNICE	Neto plaće i nadnice	HRK		132	119	121
	DUG_IMO	Dugotrajna imovina	HRK		001	002	002
	KRAT_IMO	Kratkotrajna imovina	HRK		033	033	034
	KAPITAL	Kapital i rezerve	HRK		059	062	062
	DUG_OBV	Dugoročne obveze	HRK		071	081	083
	KRAT_OBV	Kratkoročne obveze	HRK		082	090	093
	IMOVINA	Ukupno aktiva	HRK		058	060	060
	AMORT	Amortizacija	HRK		131	122	124
	NOVA_VR	Novostvorena vrijednost	HRK		130+(132+ 133+134) +150+151 +158+159- 160	274+(121+ 122+ 123) +138+139 +151+152	274+121+ 122+123 +138+139 +151+152
	OBV_BAN_K RAT	Kratkoročne obveze prema bankama i dr. financ. institucijama	HRK		076+077+ 083+084	093	096
	OBV_BAN_D UG	Dugoročne obveze prema bankama i dr. financ. institucijama	HRK		072+074+ 075	084	086
	MAT_TROS	Materijalni troškovi	HRK		123	114	116
FIN_RASH	Financijski rashodi	HRK	149	135	131		
RAZVOJ	Izdaci za	HRK	003	004	004		

Tip varijable	Oznaka	Opis	Mjera	Izvor	AOP oznaka 2005-2007	AOP oznaka 2008-2009	AOP oznaka 010-2015
		istraživanje i razvoj					
	INVEST	Investicije u dugotrajnu imovinu	HRK		175	266	291
	UVOZ	Uvoz	HRK		176	267	292
	IZVOZ	Prihodi od prodaje u inozemstvu	HRK		098+100	233	256
	DOM_PRIHOD	Prihodi od prodaje u zemlji	HRK		099+101	232	257
	DUG_ZAJM_REZ	Dugoročni zajmovi od rezidenata	HRK		nema	209	227
	KRATK_ZAJM_REZ	Kratkoročni zajmovi od nerezidenata	HRK		nema	210	228
	ZAJM_NEREZ	Zajmovi od nerezidenata	HRK		nema	211	229
Makroekonomske varijable	BDP	BDP (u milijunima HRK, tekuće cijene)	milijun HRK	DZS/HNB *			
	BDP_P	BDP – realna godišnja stopa promjene (u %)	%				
	Infl	Prosječna godišnja stopa inflacije potrošačkih cijena	%				
	IZVOZ_U_BDP	Izvoz robe i usluga (u % BDP-a)					
	UVOZ_U_BDP	Uvoz robe i usluga (u % BDP-a)					
	VD_BDP	Inozemni dug (u % BDP-a)					
	EUR_Avg	Prosječni devizni tečaj (HRK : 1 EUR)					
	USD_Avg	Prosječni devizni tečaj (HRK : 1 USD)					
	NEZAP	Stopa nezaposlenosti (prema definiciji ILO-a, stanovništvo starije od 15 god.) f					
	ZAPOS	Stopa zaposlenosti (prema definiciji ILO-a,					

Tip varijable	Oznaka	Opis	Mjera	Izvor	AOP oznaka 2005-2007	AOP oznaka 2008-2009	AOP oznaka 010-2015
		stanovništvo starije od 15 god.) f					

*http://www.hnb.hr/documents/20182/121813/h-ekonomski_indikatori.xlsx

(ažurirano 21. 7. 2017.)

Prilog 2: Korištene varijable i primijenjene transformacije

Tip varijable	Red . br.	Oznaka	Opis	Formula	Transformacija	Mjera	Izvor
Nezavisne varijable	1	POTPORE	Prihodi od subvencija	Prihodi od subvencija (POTPORE)	.log -> logaritamska transformacija		GFI
	2	pot.u.aktivi	Udio prihoda od subvencija u ukupnoj aktivnoj poduzetnika	Prihodi od subvencija (POTPORE) / Ukupna imovina (IMOVINA)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		
	3	TROS_PLACA_REL	Udio troškova plaća u prihodima	Troškovi plaća (TROS_PLACA) / Ukupni prihodi (PRIHOD)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		
	4	MAT_TROS.LOG	Materijalni troškovi		.log -> logaritamska transformacija		

Tip varijable	Red . br.	Oznaka	Opis	Formula	Transformacija	Mjera	Izvor
	5	POTP_U_PRIH	Udio potpora u prihodima	Prihodi od subvencija (POTPORE) / Ukupni prihodi (PRIHOD)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		
	6	INVEST.LOG	Investicije		.log -> logaritamska transformacija		
	7	IZVOZ.LOG	Izvoz robe i usluga		.log -> logaritamska transformacija		
Zavisne varijable	1	DOBGUB	Dobit/gubitak razdoblja	Dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB)	.log -> logaritamska transformacija	HRK	GFI
	2	KOEF_TEK_LIK *	Likvidnost: Koeficijent tekuće likvidnosti	Kratkotrajna imovina (KRAT_IMO) / Kratkoročne obveze (KRAT_OBV)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		Pokazatelj
	3	KOEF_ZADUZ *	Koeficijent zaduženosti	Ukupne obveze (KRAT_OBV + DUG_OBV) / Ukupna imovina (IMOVINA)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		Pokazatelj
	4	NOVA_VR	Novostvorena vrijednost	Troškovi osoblja + Troškovi kamata + Porez na dobit + Dobit ili gubitak razdoblja	.log -> logaritamska transformacija		Pokazatelj
	5	KOEF_EKON_POSL *	Ekonomičnost ukupnog poslovanja	Ukupni prihodi (PRIHOD) / Ukupni rashodi (RASHOD) * 100	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		Pokazatelj
	6	KOEF_RENT_IMO *	Rentabilnost ukupne imovine neto	Dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB) / Ukupna imovina (IMOVINA)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		Pokazatelj
	7	DOB_X_ZAP	Dobit/gubitak X zaposleni	Dobit/gubitak razdoblja (DOBGUB) * Broj zaposlenih temeljem sati rada (ZAP_SATI)	.log -> logaritamska transformacija		Pokazatelj

Tip varijable	Red . br.	Oznaka	Opis	Formula	Transformacija	Mjera	Izvor
	8	KOEF_OBRT_IMO *	Koeficijent obrta ukupne imovine	Ukupni prihod (PRIHOD) / Ukupna imovina (IMOVINA)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		Pokazatelj
	9	KOEF_NETO_MARZA *	Profitabilnost : Neto marža profita	Dobit nakon oporezivanja (DOBGUB) / Ukupni prihod (PRIHOD)	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.s -> standardizacija		Pokazatelj
	10	ZAP_SATI	Broj zaposlenih temeljem sati rada	ZAP_SATI	.w -> ograničavanje netipičnih vrijednosti .w.d -> apsolutna promjena		GFI
Makroekonomske varijable		HR_U_EU	Indikator je li Hrvatska članica EU ili ne	godina < 2013: HR godina >= 2013: EU		HR;EU	
		BDP_P	BDP - realna godišnja stopa promjene (u %)			%	
		Infl	Prosječna godišnja stopa inflacije potrošačkih cijena			%	
		IZVOZ_U_BDP_P	Izvoz robe i usluga (u % BDP-a)	% godišnja promjena			izračun
		UVOZ_U_BDP_P	Uvoz robe i usluga (u % BDP-a)	% godišnja promjena			izračun
		VD_BDP_P	Inozemni dug (u % BDP-a)	% godišnja promjena			izračun
		EUR_Avg_P	Prosječni devizni tečaj (HRK : 1 EUR)	% godišnja promjena			izračun
		USD_Avg_P	Prosječni devizni tečaj (HRK : 1 USD)	% godišnja promjena			izračun
		NEZAP_P	Stopa nezaposlenosti (prema definiciji ILO-a, stanovništvo starije od 15	% godišnja promjena			izračun

Tip varijable	Red . br.	Oznaka	Opis	Formula	Transformacija	Mjera	Izvor
			god.) f				
		ZAPOS_L_P	Stopa zaposlenosti (prema definiciji ILO-a, stanovništvo starije od 15 god.) f	% godišnja promjena			izračun
Indikatorske varijable		Drž.	indikator državnog vlasništva: u državnom vlasništvu	if VLAST in(11, 12, 13, 42) then 1 else 0		0;1	izračun
		Srednji	indikator veličine: srednji poduzetnik	if VEL=2 then 1 else 0		0;1	izračun
		Veliki	indikator veličine: veliki poduzetnik	if VEL=3 then 1 else 0		0;1	izračun
		C	indikator djelatnosti: C	if SKUPINA=C then 1 else 0		0;1	izračun
		D.E	indikator djelatnosti: D.E	if SKUPINA=D.E then 1 else 0		0;1	izračun
		F.L	indikator djelatnosti: F.L	if SKUPINA=F.L then 1 else 0		0;1	izračun
		G	indikator djelatnosti: G	if SKUPINA=G then 1 else 0		0;1	izračun
		H.J	indikator djelatnosti: H.J	if SKUPINA=H.J then 1 else 0		0;1	izračun
		I	indikator djelatnosti: I	if SKUPINA=I then 1 else 0		0;1	izračun
		K.M	indikator djelatnosti: K.M	if SKUPINA=K.M then 1 else 0		0;1	izračun
		N.U	indikator djelatnosti: N.U	if SKUPINA=N.U then 1 else 0		0;1	izračun
Pomoćne varijable		ID	Identifikacijska oznaka poduzetnika			broj	GFI
		GOD	Godina godišnjeg financijskog izvješća			godina	GFI
		POTICAJ	Indikator dodjele poticaja u razdoblju od 2005. do 2015. (jednom ili	if sum(POTPORE) > 0 then 1 else 0		0;1	GFI

Tip varijable	Red . br.	Oznaka	Opis	Formula	Transformacija	Mjera	Izvor
			više puta)				
		SKUPINA	Unificirana oznaka skupine djelatnosti poduzeća (prema NKD 2007) za sve godine	prema tablici XXX			izračun
		VLAST	Vlasništvo poduzeća	prema šifarniku GFI-POD			GFI
		VEL	Veličina poduzeća	1=Mala; 2=Srednja; 3=Velika		1; 2; 3	GFI
		TIP	Oznaka specifičnih skupina poduzeća				oznaka autora

* zavisne varijable koje su testirane i kao nezavisne varijable kod drugih zavisnih varijabli

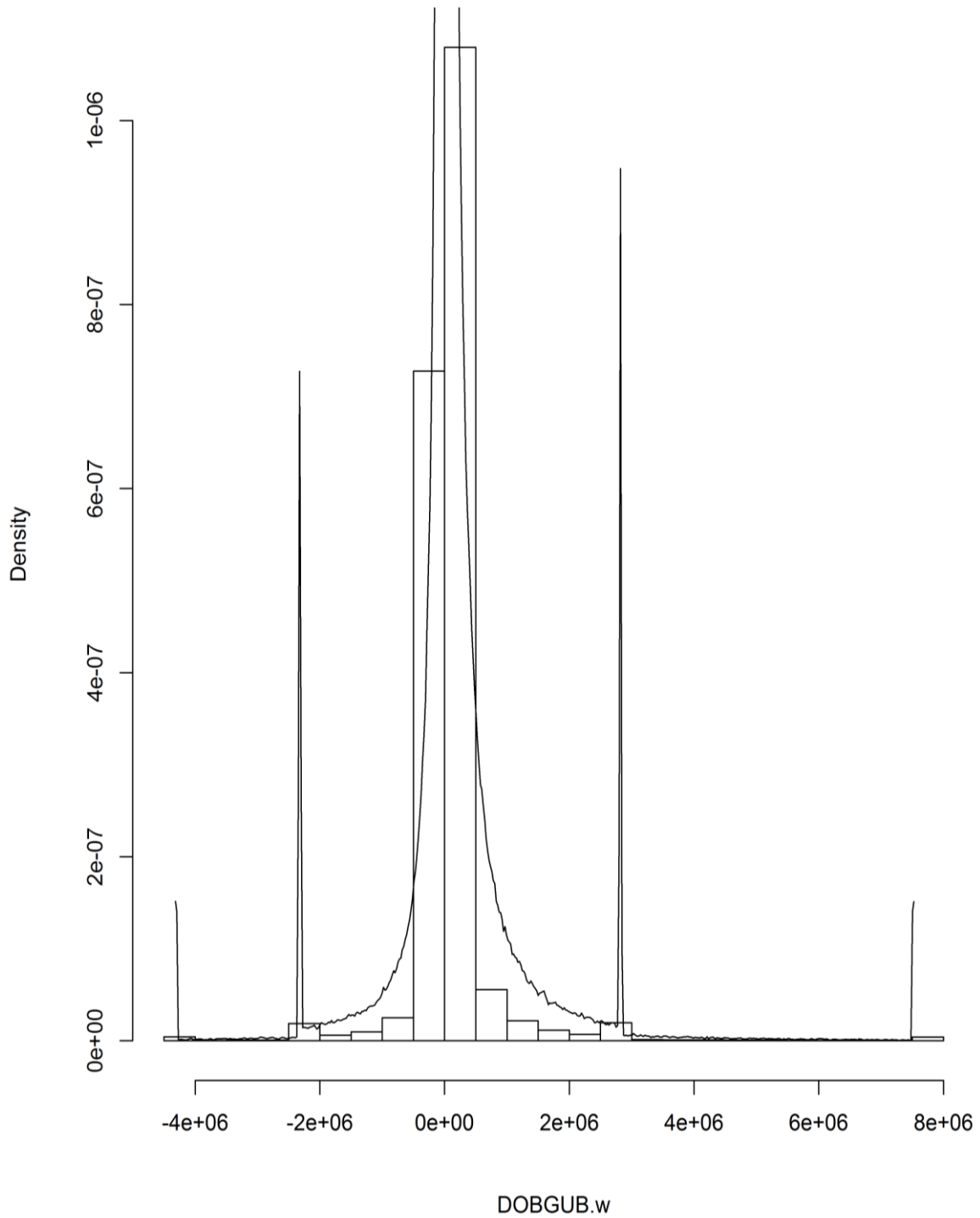
Izvor: Rad autorice

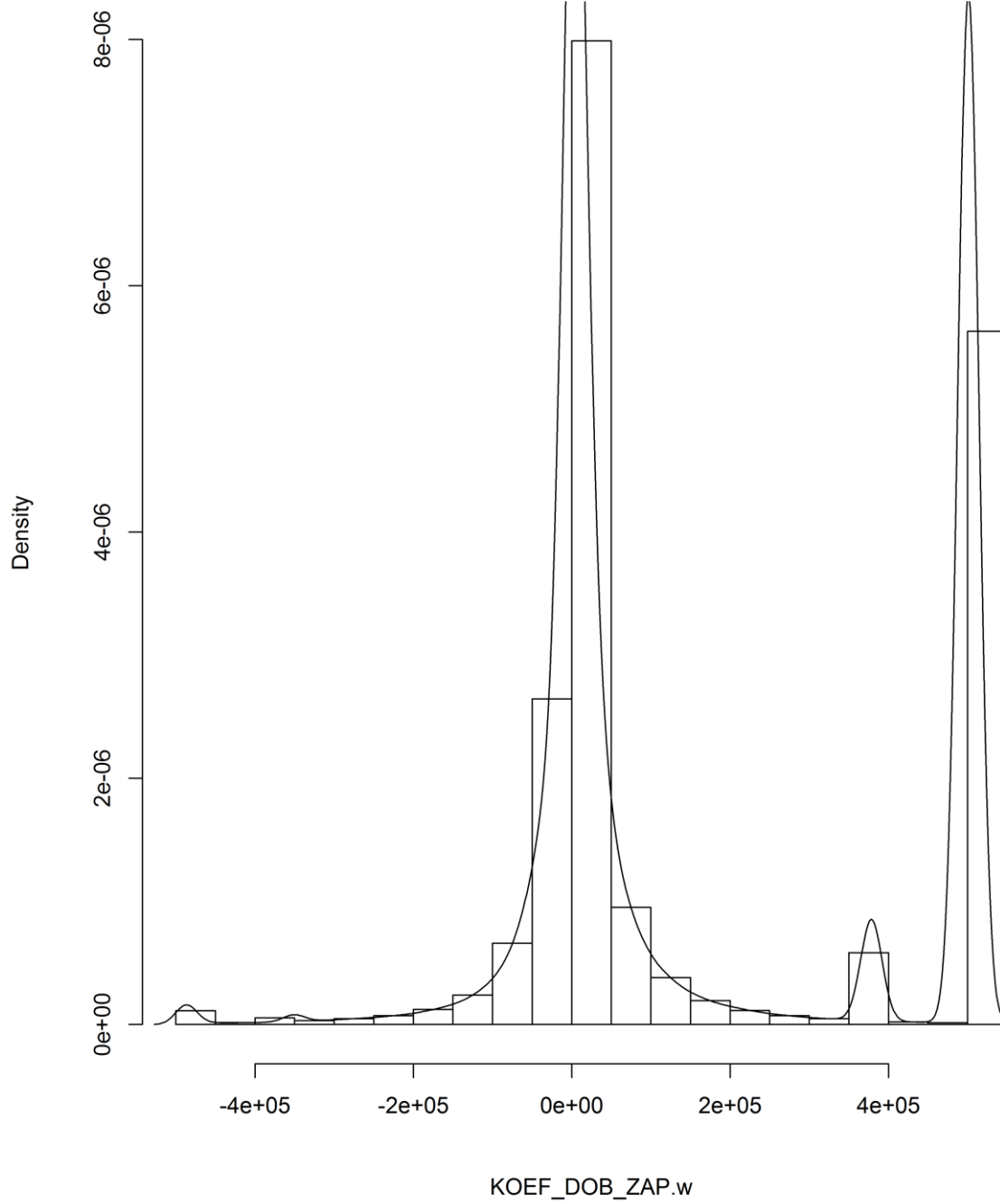
Prilog 3: Broj testiranih modela

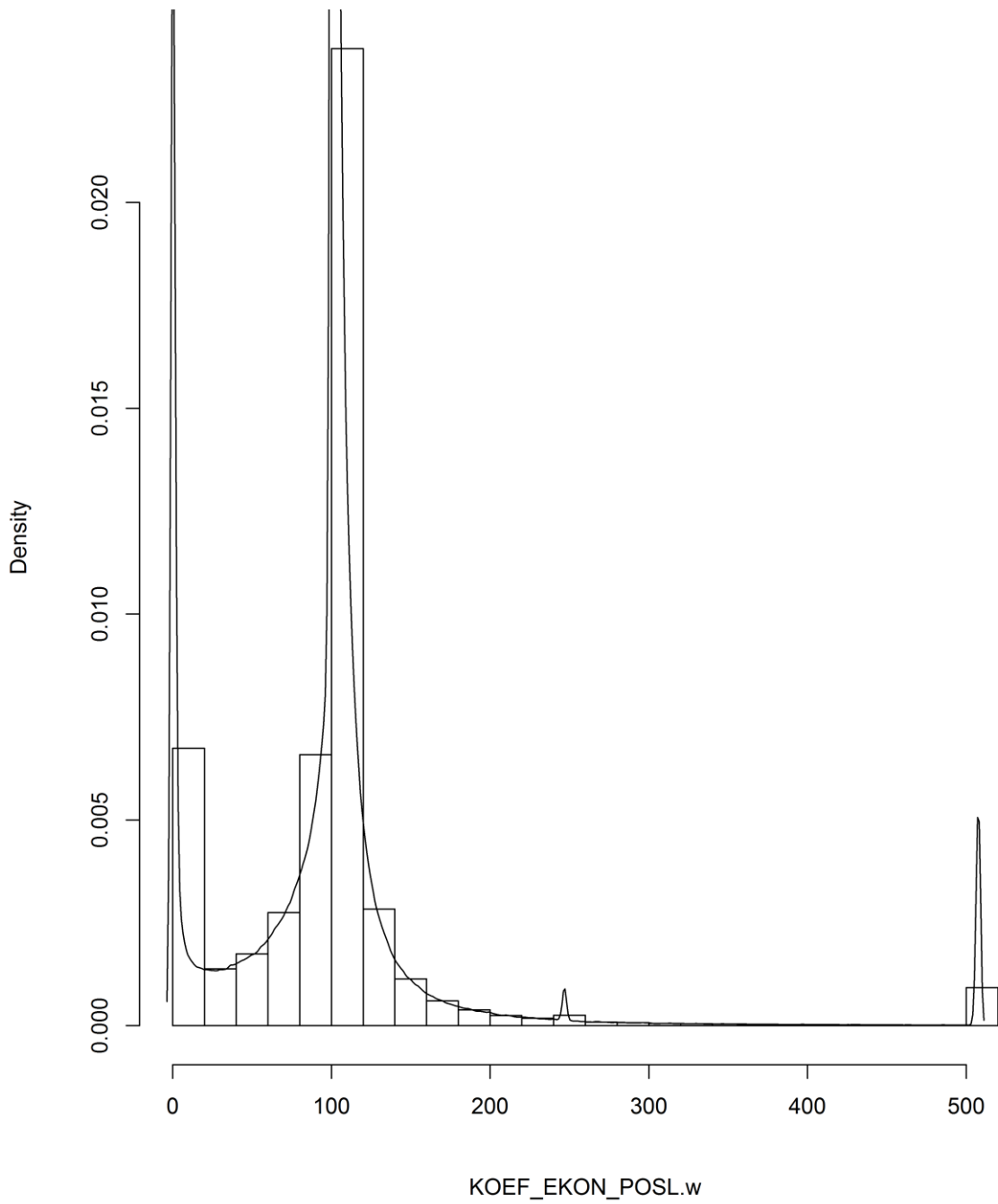
uzorak	regresijska analiza	transformacije	broj iteracija za zavisne varijable N.y	broj iteracija za nezavisne varijable N.x	broj regresija:	x broj NKD skupina	broj regresija	x broj veličina poduzetnika	broj regresija	x broj oblika vlasništva	broj regresija 2	Sveukupno	
balansirani panel	univarijatna analiza												
		ograničavanje netipičnih vrijednosti	10	4	40							40	
			standardizacija									0	
	multivarijatna analiza												
		sa indikatorskim varijablama											
			ograničavanje netipičnih vrijednosti	10	4	40						40	
			standardizacija	10	4	40						40	
		sa indikatorskim i makroekonomskim varijablama											
			ograničavanje netipičnih vrijednosti	10	4	40	9	360	3	120	2	80	600
			standardizacija	10	4	40							40
balansirani panel (samo subvencionirani)	univarijatna analiza												
		ograničavanje netipičnih vrijednosti	10	4	40							40	
			standardizacija	10	4	40						40	
	multivarijatna analiza												
		sa indikatorskim varijablama											
			ograničavanje netipičnih vrijednosti	10	4	40						40	
			standardizacija	10	4	40						40	
		sa indikatorskim i makroekonomskim varijablama											
			ograničavanje netipičnih vrijednosti	10	4	40	9	360	3	120	2	80	600
			standardizacija	10	4	40							40
Ukupni broj modela					440		720		240		160	1560	

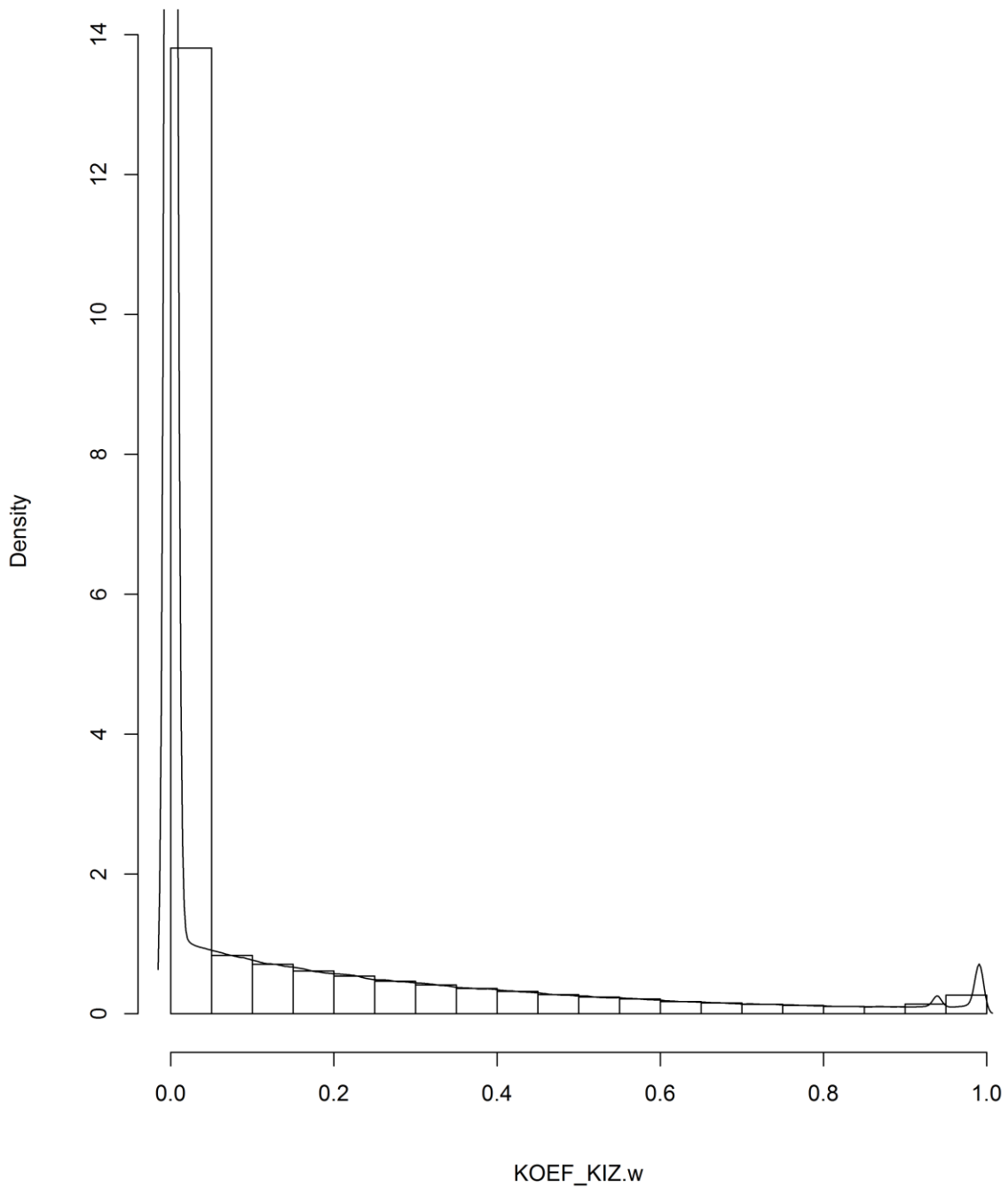
Izvor: Rad autorice

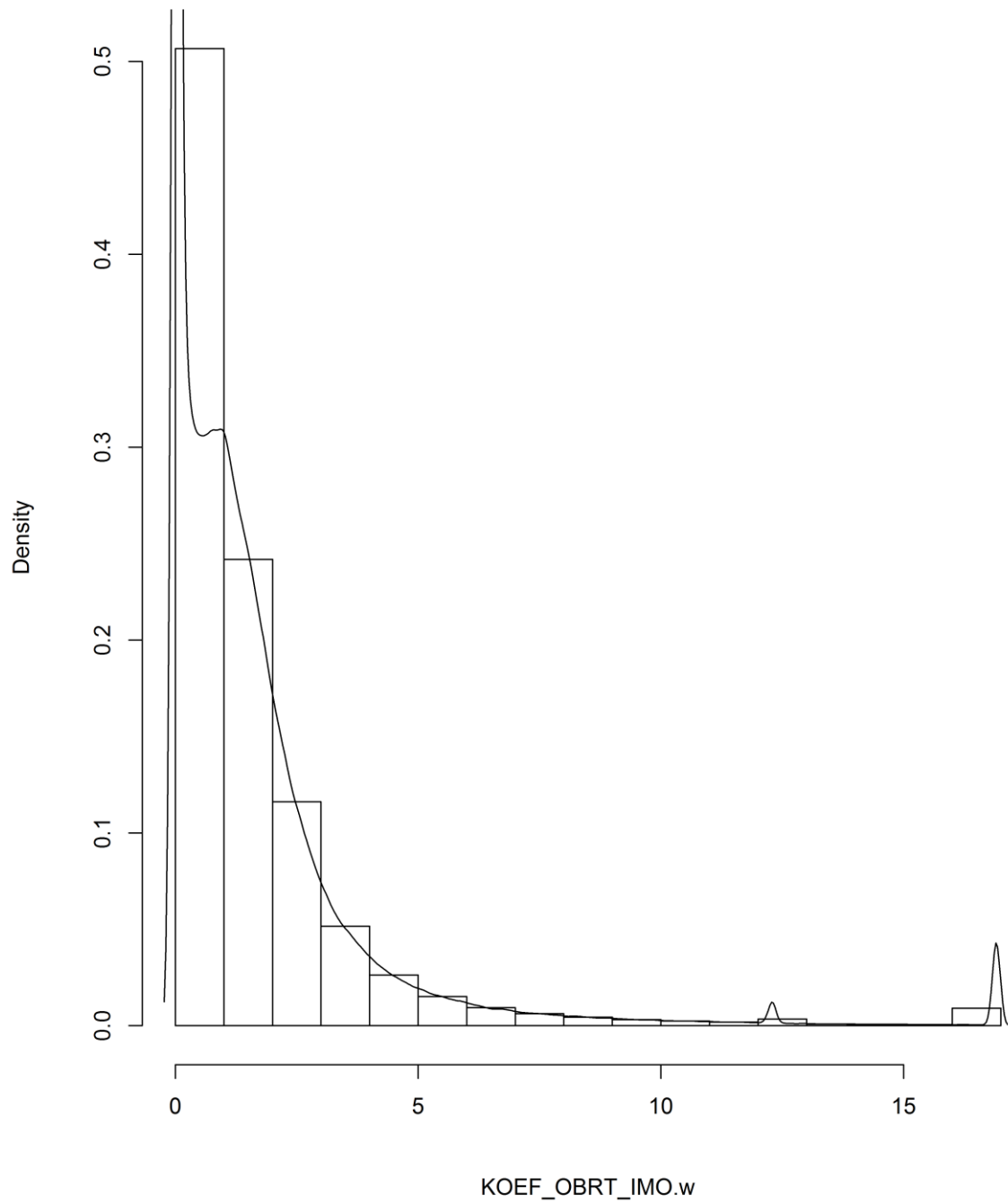
Prilog 4: Prikazi distribucija zavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (cijela baza)

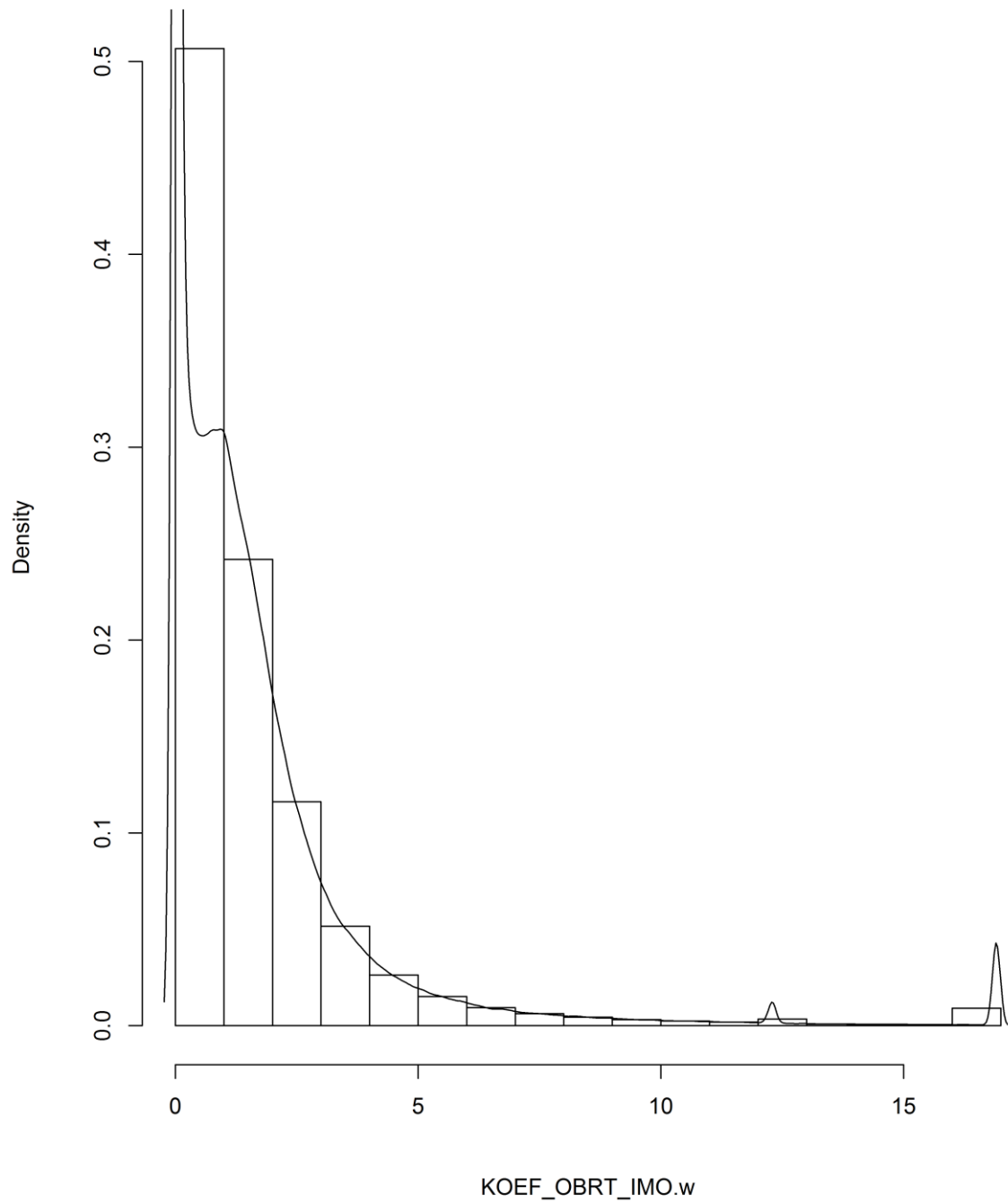

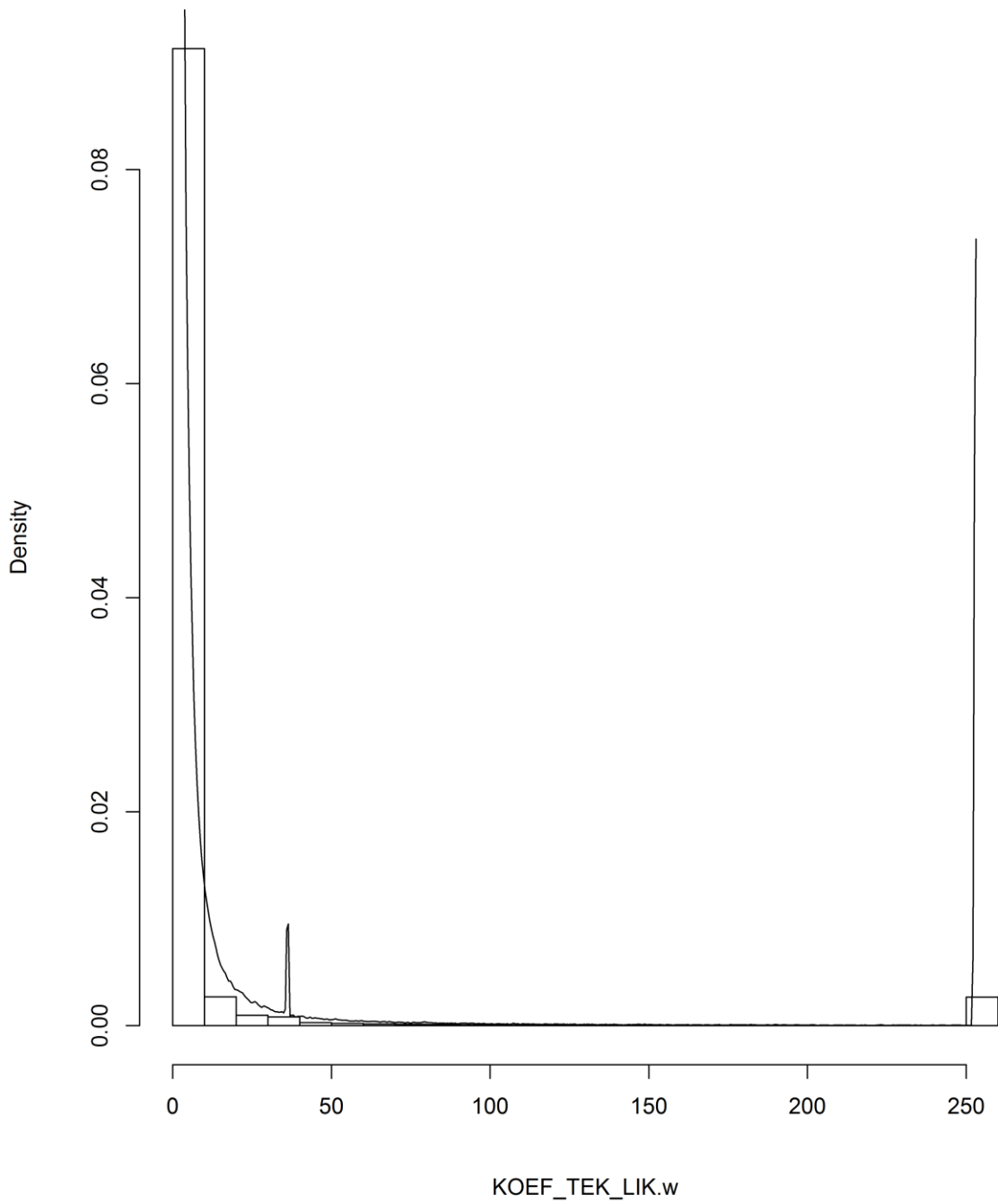

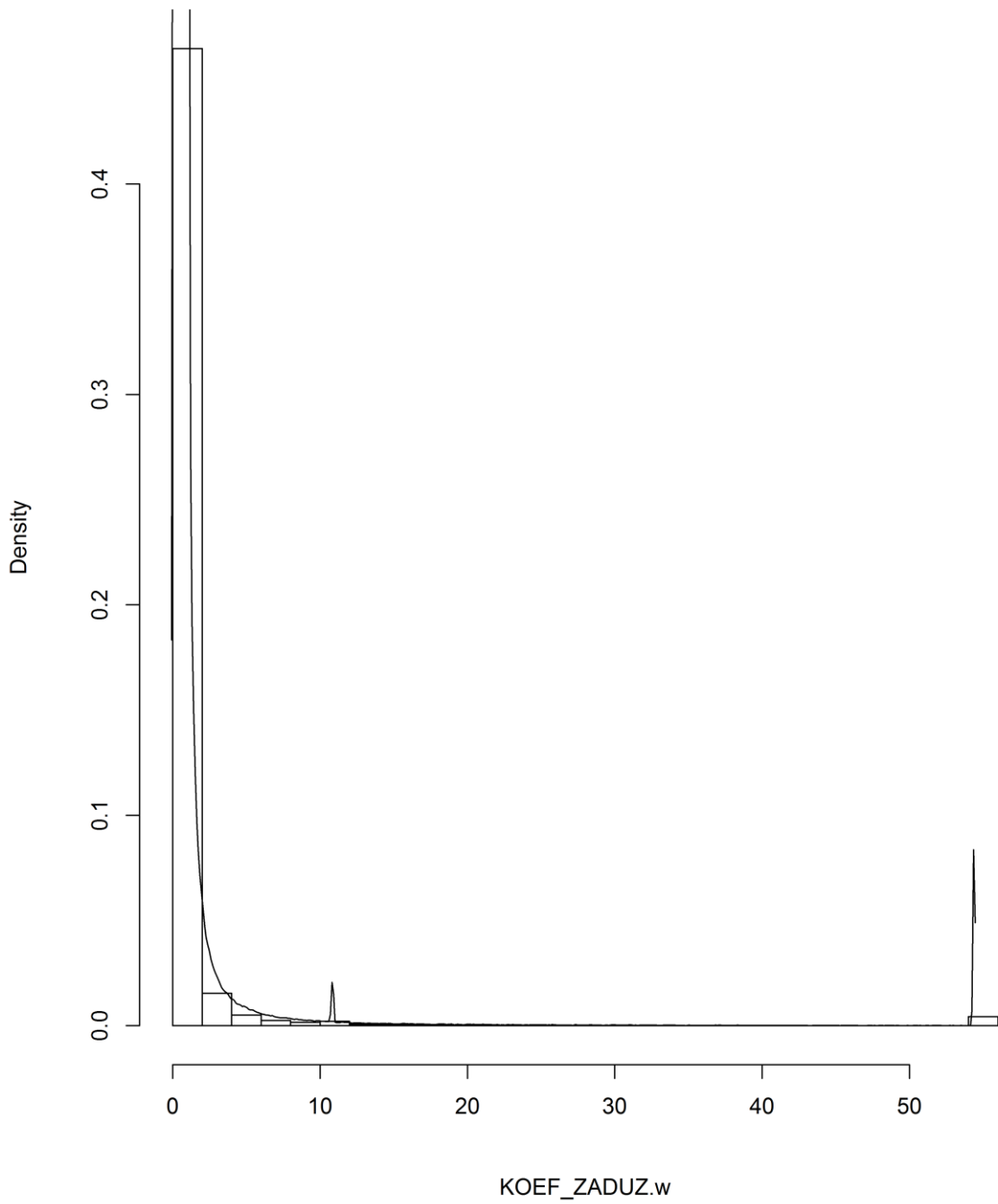

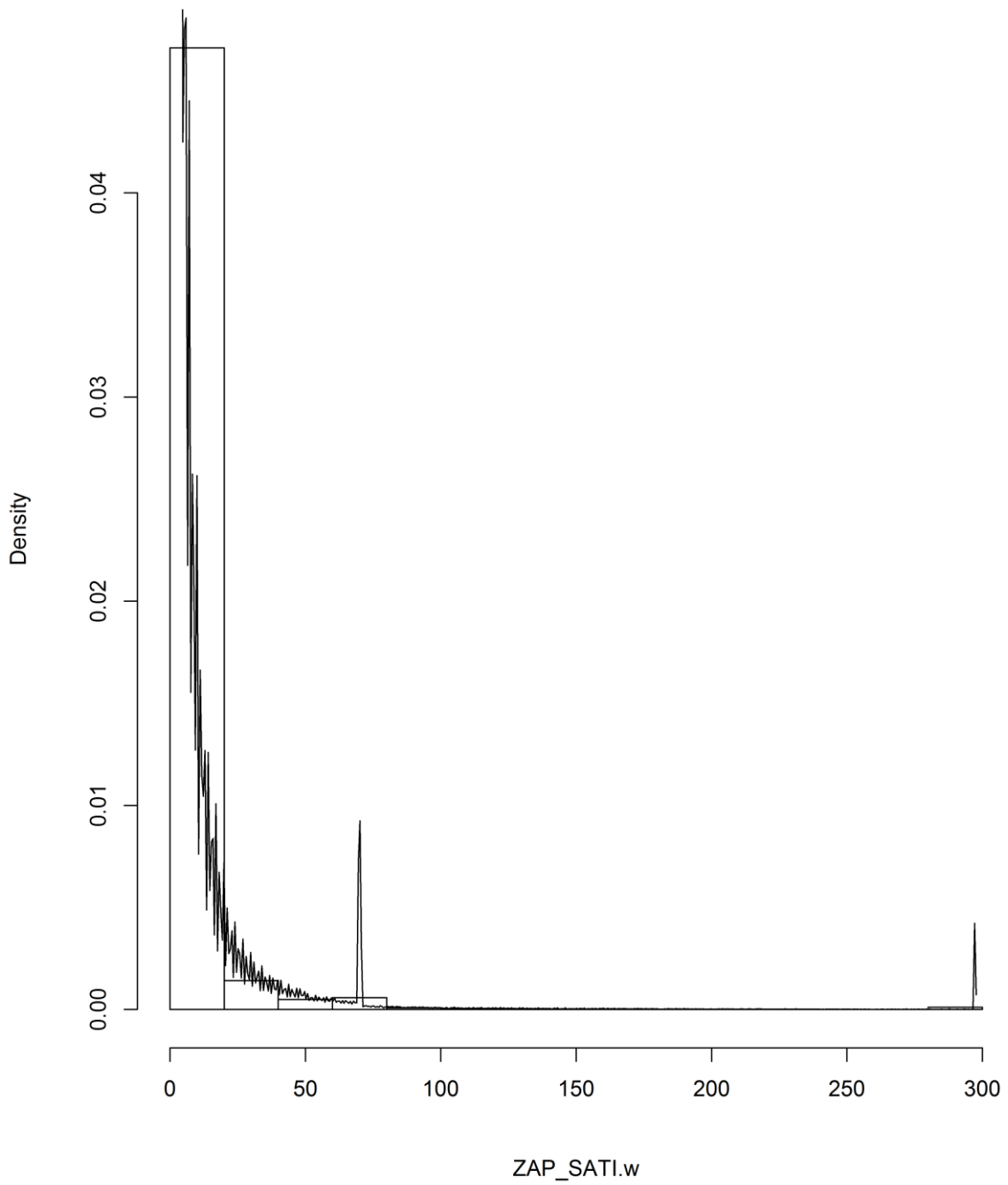

Prilog 5: Prikazi distribucija nezavisnih varijabli s ograničenim netipičnim vrijednostima na 1. i 99. percentil (poticaji)

